

О.М. Вержиховська

Н.М.Гончарук

І.Л.Рудзевич

**Спеціальна методика виховання дітей з тяжкими порушеннями
мовлення**

Навчальн-методичний посібник

Кам'янець-Подільський

2017

УДК 376 - 056. 26 (075.8)

ББК 74. 37 я 73

В 32

Рекомендовано до друку вченою радою Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка (протокол № від жовтня 2017)

Рецензенти:

Кучинська І.О., доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри педагогіки та управління навчальним закладом Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка

Пахомова Н.Г., доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри спеціальної освіти і соціальної роботи Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка

Татьянчікова Т.В., доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри спеціальної педагогіки та інклюзії ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»

Вержиховська О.М.

Спеціальна методика виховання дітей з тяжкими порушеннями мовлення: Навчально-методичний посібник / О.М.Вержиховська, Н.М.Гончарук, І.Л.Рудзевич – 2-е вид., перероб. і доп. – Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2017 – 205с.

Пропонований навчально-методичний посібник в узагальненій формі висвітлює теоретико-практичні та методичні положення щодо організації та проведення різних напрямків корекційно-виховної роботи з дітьми із тяжкими порушеннями мовлення.

Навчально-методичний посібник складається: із змісту навчальної та робочої програми дисципліни; конспектів лекцій; планів та методичних вказівок до практичних та лабораторних занять, самостійної та індивідуальної науково-дослідної роботи студентів; пакету контрольних тестових завдань, завдань вхідного і поточного контролю з відповідного модуля, програми семестрового екзамену дисципліни; списку основної та додаткової літератури, додатків.

Посібник призначено для самостійної та індивідуальної роботи студентів напряму підготовки 016 Спеціальна освіта. Логопедія з дисципліни “Спеціальна теорія і методика виховання”, використання логопедами, вчителями інклюзивних закладів, вихователями, асистентами вчителя загальноосвітнього інклюзивного закладу, батьками у процесі корекційно-виховної роботи з цією категорією дітей.

УДК 376 (075.8)

ББК 74.30я73

Зміст

ПЕРЕДМОВА

РОЗДІЛ 1. НАВЧАЛЬНА ПРОГРАМА ДИСЦИПЛІНИ

- 1.1. Зміст і структурні компоненти комплексу навчально-методичного забезпечення дисципліни
- 1.2. Інформаційний обсяг та структурно-логічна схема навчальної дисципліни
- 1.3. Структура та зміст навчальної дисципліни
- 1.4. Критерії та норми оцінювання знань, умінь і навичок студентів з навчальної дисципліни.

РОЗДІЛ 2. ЗАГАЛЬНІ ОСНОВИ ТЕОРЕТИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ СТУДЕНТІВ

- 2.1. Змістовий модуль 1 Сучасні проблеми виховної роботи в спеціальній та інклюзивній школі, характеристика основних напрямків виховання молодших та старших школярів з тяжкими порушеннями мовлення.
- 2.2. Змістовий модуль 2 Методики вивчення та формування особистості учнів з тяжкими порушеннями мовлення. Організація і методика позакласної виховної роботи у спеціальній та інклюзивній школі.

РОЗДІЛ 3. ЗАГАЛЬНІ ОСНОВИ ПРАКТИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ СТУДЕНТІВ

- 3.1. Зміст практичних занять
- 3.2. Методичні вказівки до організації самостійної роботи студентів
- 3.3. Методичне забезпечення індивідуальної науково-дослідної роботи студентів

РОЗДІЛ 4. ЗАСОБИ ДІАГНОСТИКИ ЯКОСТІ ВИЩОЇ ОСВІТИ

- 4.1. Завдання вхідного і поточного контролю з відповідного модуля
- 4.2. Пакет контрольних тестових завдань
- 4.3. Програма семестрового екзамену

ДОДАТКИ

Додаток А. Тематика етичних бесід

Додаток Б. Схема психолого-педагогічного аналізу виховних занять у спеціальній та інклюзивній школі

Додаток В. Орієнтовна схема аналізу виховного заходу в спеціальній та інклюзивній школі

Додаток Г. Схема аналізу педагогічної ситуації

Додаток Д. Орієнтовна схема аналізу виховного заходу в спеціальній та інклюзивній школі

ГЛОСАРІЙ

ПЕРЕДМОВА

У даному навчально-методичному посібнику зроблена спроба звести в єдину систему різноманітні факти і часткові закономірності, що отримані в дослідженнях з різних питань виховання дітей з тяжкими порушеннями мовлення.

На сучасному етапі система спеціального виховання переживає ряд нововведень з критичним переосмисленням традиційних ціннісних основ загальної та спеціальної педагогіки, труднощами матеріального забезпечення навчальних закладів різного рівня, відставання розвитку спеціальної допомоги від змін соціальних потреб.

Найбільш складною в спеціальній та інклюзивній педагогіці є проблема виховання дітей з тяжкими порушеннями мовлення. Складність цієї проблеми визначається тим, що дана категорія дітей відрізняється досить різноманітними затримками психофізичного розвитку, які складають труднощі при їх навчанні та вихованні, саме тому необхідно використання системи спеціальних педагогічних форм, методів та засобів для подолання або послаблення таких недоліків. У цьому полягає і суть корекційної-виховної роботи, яка розглядається у даному навчально-методичному посібнику.

Навчально-методичний посібник “ Спеціальна методика виховання дітей з тяжкими порушеннями мовлення” є логічним продовженням і важливим чинником психолого-педагогічної підготовки логопедів, вчителів-дефектологів, вихователів дітей з вадами психофізичного розвитку, асистентів вчителя загальноосвітнього навчального закладу з інклюзивним та інтегрованим навчанням.

Основним орієнтиром педагогічного впливу на дітей з тяжкими порушеннями мовлення є особистісно-зорієнтоване виховання, яке дає змогу розвинути відповідний рівень вихованості, а саме особистісно-вольові та особистісно-моральні якості, що є загальноприйнятими цінностями у суспільстві і характеризують особистість як неповторну індивідуальність. Логопед, вчитель-дефектолог, вихователь дітей з вадами психофізичного розвитку, асистент вчителя загальноосвітнього навчального закладу з інклюзивним та інтегрованим навчанням повинен бачити чітку модель виховання кожної окремої дитини відповідно до зони її найближчого та актуального розвитку.

Навчально-методичний посібник складається: із змісту навчальної та робочої програми дисципліни; конспектів лекцій; планів та методичних вказівок до практичних та лабораторних занять, самостійної та індивідуальної науково-дослідної роботи студентів; пакету контрольних тестових завдань, завдань вхідного і поточного контролю з відповідного модуля, програми семестрового екзамену дисципліни, списку основної та додаткової літератури, додатків.

Інформаційний обсяг навчальної дисципліни включає 2 змістових модуля: сучасні проблеми виховної роботи в спеціальній та інклюзивній школі, характеристика основних напрямків виховання молодших та старших школярів з тяжкими порушеннями мовлення; методики вивчення та формування особистості учнів з тяжкими порушеннями мовлення, організація і методика позакласної виховної роботи у спеціальній та інклюзивній школі.

Мета навчально-методичного посібника спрямована на теоретико-практичне узагальнення та систематизацію матеріалу щодо організації та проведення корекційної-виховної роботи з дітьми з тяжкими порушеннями мовлення.

Завданнями навчально-методичного посібника є визначення головних проблем з теорії та методики виховання учнів з тяжкими порушеннями мовлення; розкриття специфіки взаємодії логопеда, вчителя-дефектолога, вихователя дітей з вадами психофізичного розвитку, асистента вчителя загальноосвітнього навчального закладу з інклюзивним та інтегрованим навчанням, сім'ї та вихованців, основних методів виховного впливу на особистість і колектив учнів, умов їх ефективності; виділення провідної ролі особистісно-зорієнтованого виховання учнів у процесі корекційної-виховної роботи у спеціальній та інклюзивній школі.

У навчально-методичному посібнику “ Спеціальна методика виховання дітей з тяжкими порушеннями мовлення ” чітко визначення знання, уміння, навички якими

повинні оволодіти студенти у процесі вивчення курсу “Спеціальна теорія і методика виховання”.

Знання: корекційної спрямованості виховної роботи в спеціальній та інклюзивній та інклюзивній школі; основних завдань, форм, методів, засобів, методичного забезпечення виховного впливу на дітей з тяжкими порушеннями мовлення; напрямків педагогічної діагностики особистості, планування виховної роботи в спеціальній та інклюзивній школі; основних положень методик переконання, педагогічного та емоційного стимулювання дітей з тяжкими порушеннями мовлення, особливості їх впровадження; сутності та специфіки організації та проведення корекційно-виховної позакласної роботи в спеціальній та інклюзивній школі тощо.

Уміння: аналізувати і доводити основні положення Концепції громадянського і національного виховання, основні завдання виховання учнів спеціальної та інклюзивної школи; організувати, проводити і аналізувати корекційно-виховні заходи; виявляти рівень вихованості учнів, розробляти її показники і критерії оцінки, застосовувати результати діагностики при плануванні і проведенні корекційно-виховної роботи; втілювати основні методи морального переконання, проводити і складати етичну бесіду і різні види дискусії; розрізняти види вимог, перспектив, визначати типові помилки при застосуванні заохочень і покарань; аналізувати основні методи педагогічного стимулювання в спеціальній та інклюзивній школі; формувати моральну готовність до праці; складати і проводити заходи, спрямовані на профорієнтацію учнів спеціальної та інклюзивної школи; розробляти плани роботи гуртка (секції), позакласних заходів; давати критичний аналіз виховного значення самопідготовки; складати план самопідготовки різних вікових груп; порівнювати динаміку працездатності учнів під час уроків і під час самопідготовки; диференційовано та індивідуально працювати з дітьми із тяжкими порушеннями мовлення.

Навички: правильного застосування різних форм, методів, засобів і методичних прийомів корекційно-виховного впливу; написання і проведення масових, групових, індивідуальних заходів; розробки планів, конспектів виховних заходів; правильного складання психолого-педагогічних характеристик на учня і групу учнів, визначення рівня розвитку вихованості; проведення етичних бесід, дискусій, оцінки відповідних виховних заходів; написання різних видів вимог, перспектив; опису заохочень і покарань, практичне використання методів педагогічного стимулювання в спеціальній та інклюзивній школі; розробки і проведення виховних заходів з профорієнтації учнів спеціальної та інклюзивної школи; формування моральної готовності до професійної діяльності; розробки плану роботи гуртка, секції; організації і проведення позакласних виховних заходів і самопідготовки тощо.

Матеріали навчально-методичного посібника “Спеціальна методика виховання дітей з тяжкими порушеннями мовлення” мають навчальну пізнавальну, дидактичну, довідкову, практичну спрямованість. Посібник призначено для самостійної та індивідуальної роботи студентів напряму підготовки 016 Спеціальна освіта. Логопедія з дисципліни “Спеціальна теорія і методика виховання”, використання логопедами, вчителями інклюзивних закладів, вихователями, асистентами вчителя загальноосвітнього інклюзивного закладу, батьками у процесі корекційно-виховної роботи з цією категорією дітей.

РОЗДІЛ 1. НАВЧАЛЬНА ПРОГРАМА ДИСЦИПЛІНИ

1.1. Зміст і структурні компоненти комплексу навчально-методичного забезпечення дисципліни.

Програма вивчення навчальної дисципліни «Спеціальна теорія і методика виховання» укладена відповідно до освітньої (освітньо-професійної /освітньо-наукової) програми підготовки фахівців першого (бакалаврський) рівня вищої освіти 01 Освіта, 016 Спеціальна освіта за освітньою програмою Логопедія .Спеціальна психологія.

Тип дисципліни (віднесеність до певного циклу дисциплін згідно з навчальним планом) нормативна навчальна дисципліна , дисципліна професійної підготовки.

Предметом вивчення навчальної дисципліни є: теорія і методика виховання молодших і старших школярів з з тяжкими порушеннями мовлення.

Міждисциплінарні зв'язки: педагогіка з історією педагогіки , психологія, вступ до спеціальності «Спеціальна освіта», логопедія, загальна вікова та педагогічна логопсихологія, спеціальна педагогіка з історією.

Програма навчальної дисципліни складається з таких **змістових модулів:**

1.Сучасні проблеми виховної роботи в спеціальній та інклюзивній школі , характеристика основних напрямків виховання молодших та старших школярів з тяжкими порушеннями мовлення

2. Методики вивчення та формування особистості учнів з тяжкими порушеннями мовлення Організація і методика позакласної виховної роботи у спеціальній та інклюзивній школі.

1. Мета та завдання навчальної дисципліни

1.1. Метою викладання навчальної дисципліни «Спеціальна теорія і методика виховання» є дати студентам теоретичні та практичні знання про основні етапи та напрямки виховання молодших і старших школярів з з тяжкими порушеннями мовлення; розкрити організацію та зміст методик вивчення та формування особистості дітей з з тяжкими порушеннями мовлення в позакласній виховній роботі спеціальної та інклюзивної школи ; сформувати у студентів знання, уміння та навички з даної дисципліни.

1.2.Основними завданнями вивчення дисципліни «Спеціальна теорія і методика виховання» є визначити головні теоретичні основи та практичні положення методики виховання учнів з тяжкими порушеннями мовлення молодшого та старшого шкільного віку; розкрити сутність, зміст та напрямки виховання у спеціальній та інклюзивній школі; показати особливості та специфіку проведення різних методик вивчення та формування особистості дітей з тяжкими порушеннями мовлення в позакласній виховній роботі спеціальної та інклюзивної школи , враховуючи форми, методи і засоби виховного впливу; розкрити специфіку та особливості міжособистісної взаємодії педагога, батьків та вихованців, показати умови їх ефективності; виділити вирішальну роль особистості вихователя в розвитку кожної окремої дитини.

1.3.Заплановані результати навчання відповідно до освітньої (освітньо-професійної /освітньо-наукової) програми : знання , уміння, навички, інші компетентності, набуті у процесі вивчення дисципліни :

Знання: корекційної спрямованості виховної роботи в спеціальній та інклюзивній школі; основних завдань, форм, методів, засобів, методичного забезпечення виховного впливу на дітей з з тяжкими порушеннями мовлення; напрямків педагогічної діагностики особистості, планування виховної роботи в спеціальній та інклюзивній школі; основних положень методик переконання, педагогічного та емоційного стимулювання дітей з з

тяжкими порушеннями мовлення, особливості їх впровадження; сутності та специфіки організації та проведення корекційно-виховної позакласної роботи в спеціальній та інклюзивній школі тощо.

Уміння: аналізувати і доводити основні положення Концепції громадянського і національного виховання, основні завдання виховання учнів спеціальної та інклюзивної школи; організувати, проводити і аналізувати корекційно-виховні заходи; виявляти рівень вихованості учнів, розробляти її показники і критерії оцінки, застосовувати результати діагностики при плануванні і проведенні корекційно-виховної роботи; втілювати основні методи морального переконання, проводити і складати етичну бесіду і різні види дискусії; розрізняти види вимог, перспектив, визначати типові помилки при застосуванні заохочень і покарань; аналізувати основні методи педагогічного стимулювання в спеціальній та інклюзивній школі; формувати моральну готовність до праці; складати і проводити заходи, спрямовані на профорієнтацію учнів спеціальної та інклюзивної школи; розробляти плани роботи гуртка (секції), позакласних заходів; давати критичний аналіз виховного значення самопідготовки; складати план самопідготовки різних вікових груп; порівнювати динаміку працездатності учнів під час уроків і під час самопідготовки; диференційовано та індивідуально працювати з дітьми з тяжкими порушеннями мовлення.

Навички: правильного застосування різних форм, методів, засобів і методичних прийомів корекційно-виховного впливу; написання і проведення масових, групових, індивідуальних заходів; розробки планів, конспектів виховних заходів; правильного складання психолого-педагогічних характеристик на учня і групу учнів з тяжкими порушеннями мовлення, визначення рівня розвитку вихованості; проведення етичних бесід, дискусій, оцінки відповідних виховних заходів; написання різних видів вимог, перспектив; опису заохочень і покарань, практичне використання методів педагогічного стимулювання в спеціальній та інклюзивній школі; розробки і проведення виховних заходів з профорієнтації учнів спеціальної та інклюзивної школи; формування моральної готовності до професійної діяльності; розробки плану роботи гуртка, секції; організації і проведення позакласних виховних заходів і самопідготовки тощо.

На вивчення навчальної дисципліни відводиться 135 годин / 4,5 кредитів ЄКТС.

Форма підсумкового контролю успішності навчання : екзамен

Засоби діагностики успішності навчання: завдання вхідного і поточного контролю, модульної контрольної роботи, пакет комплексної контрольної роботи.

Методи навчання:

- 1) Методи організації та здійснення навчально-пізнавальної діяльності:
  - словесні – бесіда, лекція, розповідь, пояснення, дискусія тощо;
  - наочні – спостереження, демонстрація тощо;
  - практичні – лабораторні, практичні і дослідницькі роботи тощо.
- 2) Методи стимулювання і мотивації навчальної діяльності (метод створення пізнавальних ситуацій, навчальної дискусії, використання життєвого досвіду).
- 3) Методи за характером пізнавальної діяльності, які використовуються під час теоретичної і практичної підготовки:
  - пояснювально-ілюстративний;
  - репродуктивний;
  - проблемного викладу;
  - частково-пошуковий;
  - пошуковий.
- 4) Методи контролю і самоконтролю навчально-пізнавальної діяльності:
  - метод усного контролю (фронтального та комбінованого опитування);

- метод письмового контролю (контрольні роботи, написання рефератів, конспектування літератури, виконання практичних завдань, ведення конспектів лекцій тощо);

- метод тестового контролю (комп'ютерні, усні, письмові тести);

- метод програмованого контролю (програмовані завдання, програмовані методи тощо).

Методами контролю виступає: поточний, рубіжний та підсумковий контроль.

Поточний контроль дає змогу виявити рівень знань, вмінь і навичок студента з певної теми змістового модуля (бесіда, опитування, перевірка творчих завдань, реферування літератури тощо).

Рубіжний контроль передбачає перевірку засвоєної в процесі навчальних занять і самостійної діяльності інформації, індивідуальної роботи студентів з певного змістового модуля (атестація, колоквиум, контрольна робота, тестові та програмовані завдання).

Підсумковий контроль – це перевірка рівня знань, вмінь і навичок з даної дисципліни (залік, екзамен, модульний рейтинг).

Опис навчальної дисципліни:

Найменування показників	Галузь знань, напрям підготовки, освітньо-кваліфікаційний рівень	Характеристика навчальної дисципліни	
		денна форма навчання	заочна форма навчання
Кількість кредитів – 4,5	Рівень вищої освіти перший (бакалавр) Ступінь вищої освіти бакалавр	Нормативна навчальна дисципліна, дисципліна професійної підготовки.	
Загальна кількість годин – 135	Назва галузі знань 01Освіта	Рік підготовки:	
Змістових модулів – 2		3	2
		Семестр	
		6	4
		Лекції	
Тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних –3 самостійної роботи здобувача вищої освіти – 5,7	Спеціальність 016 Спеціальна освіта за освітньою програмою Логопедія . Спеціальна психологія.	18год	6 год.
		Практичні	
		24год	6 год.
		Семінарські	
		Лабораторні	
		12год	-
		Самостійна робота	
81	115		
Модульні контрольні роботи			
2	2		
		Вид підсумкового контролю:	

1.2. Інформаційний обсяг та структурно-логічна схема навчальної дисципліни

Змістовий модуль 1. Сучасні проблеми виховної роботи в спеціальній та інклюзивній школі, характеристика основних напрямків виховання молодших та старших школярів з тяжкими порушеннями мовлення.

Тема 1. Виховання – цілеспрямована система формування особистості дітей з тяжкими порушеннями мовлення

Характеристика процесу виховання дітей з тяжкими порушеннями мовлення. Зумовленість мети виховання соціальним умовам. Мета виховання, її різноманітна характеристика згідно до станів особистісного розвитку дитини з тяжкими порушеннями мовлення. Чітке визначення мети виховання у спеціальній та інклюзивній школі. Сфери процесу виховання (когнітивна або пізнавальна, афективна або емоційно-вольова, психомоторна або рухова маніпуляція діяльності), регулятивна або самовиховання, психомоторно-регулятивна. Основні категорії виховних цілей у когнітивній галузі діяльності (формування свідомості особистості): знання, розуміння, аналіз, синтез, оцінка, застосування. Категорії виховних цілей в афективній галузі: чуттєве сприйняття, реагування (емоційний відгук); засвоєння ціннісних орієнтацій, вироблення ціннісних орієнтацій, поширення ціннісних орієнтацій чи його комплексу на діяльності. Принципи виховання дітей з тяжкими порушеннями мовлення різних вікових груп та умови ефективного здійснення виховного впливу на особистість. Роль колективу у вихованні особистості. Взаємодія і взаємовплив у колективі учнів спеціальної та інклюзивної школи. Зміст виховного процесу. Характеристика понять: „свідомість”, „світогляд”, „самосвідомість”, „сформованість свідомості”. Галузі виховного процесу, їх характеристика.

Характеристика понять: „виховання”, „вихованість”. Підходи у системі виховання (діяльнісний, науковий, системний). Аспекти формування особистості (психологічний і педагогічний). Основні компоненти системи виховного процесу (мета, суб’єкт, об’єкт, умови, зміст, форми, методи, засоби, методичні прийоми, технологія (конструювання, результативність), їх характеристика.

Література: Основна: 5, с.55-86; 2, с. 30-56; 3, с. 16-60; 9, с. 278-354; 12, с. 141-217; 13, с. 7-23, с. 62-94; 15, с. 6; 16, с. 147-154; 17, с. 202-224; 25, с. 10-146. **Додаткова:** 5; 6; 8; 32; 47; 48; 49.

Тема 2. Характеристика провідних напрямків виховного впливу

Актуальність громадського виховання. Суть громадянського виховання. Основне визначення понять „громадянське виховання”, „громадянськість”, „громадянська освіта”. Підходи громадянського виховання. Принципи громадянського виховання. Мета громадянського виховання. Завдання громадянського виховання дітей з тяжкими порушеннями мовлення. Форми громадянського виховання. Інститути, що забезпечують громадянське виховання. Основні шляхи реалізації концепції громадянського виховання.

Характеристика основних понять: „виховання”, „національне виховання”, відмежування національної освіти від „національного виховання”. Характеристика елементів народності (природний і духовний) за К.Д.Ушинським. основні положення народознавчого підходу. Компоненти, що синтезують соціальний досвід народу. Народна педагогіка. Характеристика понять: „народність”, „загальнолюдські цінності”. Засоби втілення в життя ідей народності.

Спрямованість розумового виховання. Характеристика понять „розумове виховання”, „інтелектуальний розвиток”, „інтелектуальна культура”, „культура мислення”, „навички мисленнєвої діяльності”. Основні засоби розумового виховання. Форми організаційно-педагогічного впливу (в інтелектуальному розвитку). Навчальна мотивація дітей з тяжкими порушеннями мовлення. Шляхи стимулювання мотивації навчання. Характеристика понять „розумове виховання” та „інтелектуальне виховання”. Зміст розумового виховання. Вимоги до виховного впливу у процесі розумового виховання дітей з з тяжкими порушеннями мовлення.

Основна сутність професійно-прикладного фізичного виховання (ППФВ), його характеристика. Напрямки ППФВ (за М.О.Козленко). Профіль трудової підготовки в спеціальній та інклюзивній школі. Вправи, які визначаються ефективними для вирішення завдань ППФВ. Засоби і методи ППФВ. Розвиток психомоторних функцій у процесі ППФВ. Засоби та методичні прийоми, що активізують пізнавальну діяльність учнів спеціальної та інклюзивної школи, сприяють вдосконаленню і розвитку у них необхідних рухів (фізичні вправи на стимуляцію довільного регулювання рухів; методичні прийоми, які сприяють виникненню і розвитку в учнів пізнавальних інтересів до фізичних вправ; методичні прийоми, які спонукають до сприймання власних рухів і їх характеристик (напрямок, амплітуда, швидкість тощо); педагогічні прийоми, що стимулюють розвиток в учнів мовлення, пов'язаного з руховою діяльністю).

Значення трудового виховання в корекції психофізичних недоліків учнів спеціальної та інклюзивної школи. Завдання трудового виховання. Зміст і форми трудового виховання на весь період навчання учнів. Види трудової діяльності. Методика формування моральної готовності до праці. Трудове виховання – основна умова соціальної і трудової адаптації випускників спеціальної та інклюзивної школи. Методика індивідуального й диференційованого підходу в процесі трудового виховання. Врахування особливостей психофізичних недоліків в організації трудового виховання дітей з з тяжкими порушеннями мовлення.

Поняття профорієнтації. Соціально-економічне значення профорієнтації. Шляхи й способи врахування вікових і індивідуальних особливостей учнів з тяжкими порушеннями мовлення у профорієнтаційній роботі. Методика вивчення професійного направлення; професійних інтересів учнів. Вибір професій і особистість. Адекватність вибору професії.

Зміст, форми й методи профорієнтаційної роботи в спеціальній та інклюзивній школі. Працевлаштування учнів. Катамнестичне вивчення працевлаштування випускників та його значення.

Дати визначення понять „етика”, „мораль”, „норми моральності”, „моральні цінності”, „моральний ідеал”, „моральна поведінка”, „моральне виховання”, „моральна вихованість”, „моральні принципи” тощо.

Характеристика процесу морального виховання. Структура морального виховання, характеристика його компонентів (моральна свідомість (інтимний компонент), моральні почуття (емоційно-вольовий компонент), моральна діяльність (поведінковий компонент (відносини, поведінка, дії, мотиви, стани, моральний етикет), моральна культура, моральний досвід, моральна зрілість).

Характеристика поняття „гендерне виховання”. Особливості статевого виховання учнів старших і молодших класів спеціальної та інклюзивної школи. Засоби тендерного виховання в спеціальній та інклюзивній школі.

Естетичне виховання, його сутність. Засоби естетичного виховання в спеціальній та інклюзивній школі. Сутність і особливості естетичного виховання учнів з тяжкими порушеннями мовлення. Музичне виховання учнів в процесі навчання і в позаурочний час. Робота з наочним матеріалом на уроках музики і спів в спеціальній та інклюзивній школі. Музико-ритмічні заняття на уроках спів і музики в початкових класах спеціальної та інклюзивної школи.

Література: Основна: 5, с.86-137; 2, с. 2, с. 16-60; 4; 9, с. 278-354; 12, с. 141-217; 13, с. 7-23; с. 62-94; 15, с. 6.30-56; 16, с. 147-154; 17, с. 202-224; 18; 25, с. 10-146.
Додаткова: 5; 6; 8; 32; 47; 48; 49; 50.

Тема 3. Взаємодія школи і сім'ї щодо виховання дитини з тяжкими порушеннями мовлення

Параметри та умови виховання дитини з тяжкими порушеннями мовлення у сім'ї. Завдання і принципи взаємодії спеціальної та інклюзивної школи з родиною з метою вдосконалення корекційно-виховної і соціально-адаптаційної роботи. Умови спільної роботи школи і сім'ї і установа едності діяльності, забезпечення наступності, погодженості, установа едності режиму, залучення батьків до проведення позакласної й оздоровчої роботи. Врахування умов при роботі родини з спеціальною та інклюзивною школою (психофізичні особливості дитини з тяжкими порушеннями мовлення, своєрідність положення дитини з тяжкими порушеннями мовлення в родині, специфіка методів виховання і навчання, своєрідність соціально-культурних умов життя родини, територіальна віддаленість родин від спеціальної та інклюзивної школи). Ефективність консультавання батьків дітей з тяжкими порушеннями мовлення та надання їм методичної допомоги. Психологічна і соціальна допомога сім'ям дітей з тяжкими порушеннями мовлення

Література: Основна – 5, с.137-156; 2; 3; 13; 17; 18; 21; 25. **Додаткова** – 1; 2; 6; 16; 17; 21; 43.

Змістовий модуль 2 Методика вивчення та формування особистості учнів з тяжкими порушеннями мовлення. Організація і методика позакласної виховної роботи у спеціальній та інклюзивній школі.

Тема 1. Методика вивчення особистості та колективу учнів з тяжкими порушеннями мовлення

Взаємозв'язок психології виховання з спеціальною та інклюзивною методикою виховної роботи. Мотиваційна сфера учня з тяжкими порушеннями мовлення. Стадії саморегуляції і самоуправління. Аспекти стійкості особистості за В.Чудловським. Компоненти світогляду. Співвідношення психологічних механізмів морального виховання з механізмами формування свідомості учнів спеціальної та інклюзивної школи. Види педагогічної дії в педагогічній діагностиці. Основні завдання педагогічної діагностики особистості і колективу учнів спеціальної та інклюзивної школи, їх характеристика.

Дати визначення понять „показник”, „критерій”, „вихованість”. Вихованість учнів і її характеристики. Показники й критерії оцінки вихованості учнів 1-9 класів. Принципи, методи й програми виявлення вихованості школярів. Методи спостереження, аналіз документації, рейтингу, анкетування, тестування та ін.

Методи обробки даних і отримання надійних результатів. Складання характеристики на учня й колектив. Визначення виховних завдань і педагогічне прогнозування їх розв'язання. Напрямки діагностичних завдань, їх використання в спеціальній та інклюзивній школі. Використання різних прийомів при роботі з дітьми з тяжкими порушеннями мовлення молодших і старших класів.

Поняття про виховний колектив, його основні ознаки. Індивідуальний і диференційований до учнів з з тяжкими порушеннями мовлення залежно від психофізичних особливостей, структури дефекту й стадії розвитку колективу. Єдині педагогічні вимоги в школі й охоронно-педагогічні заходи.

Основні форми й методи організації життя й діяльності колективу учнів . Методика управління роботою дитячих організацій. Учнівське самоуправління (структура органів самоуправління, форми і зміст роботи, шляхи поглиблення самостійності й

активності учнів). Значення роботи дитячих організацій в демократизації шкільного життя.

Виховання в учнів потреби спілкування один з одним. Роль мікро колективу у формуванні соціально-морального досвіду дітей. Умови посилення корекційного впливу на особистість учня з тяжкими порушеннями мовлення

Література: Основна – 5, с.157-182; 11, с. 16-24; 13, с. 10-135; 17, с. 203-215. **Додаткова** – 5; 6; 9; 19; 21; 32; 48.

Тема 2.Планування виховної роботи в спеціальній та інклюзивній школі

Планування виховної роботи. Види планів. Завдання планування у спеціальній та інклюзивній школі. Характеристика перспективного плану. Характеристика календарного плану. Характеристика поточного планування. Характеристика плану-графіку, плану-сценарію тощо

Література: Основна:5, с.183-200; 3, с. 60-110; 5; 6; 7; 9, с. 5-98; 11, с. 44-56; 12, с. 239-271; 17, с. 226-231; 18, с. 20-34; 26, с. 21-40. **Додаткова:** 5; 6; 9; 20; 24; 28; 32; 36.

Тема 3. Методика формування свідомості учнів та переконання, її корекційне значення. Методика проведення з учнями етичних бесід та дискусій

Сутність методики формування свідомості і переконання. Основне призначення методики переконання в спеціальній та інклюзивній школі. Роль методики переконання при роботі з розумово відсталими учнями. Мета методичного переконання учнів з тяжкими порушеннями мовлення.

Особливості використання методів заохочень, покарань з урахуванням інтелектуальних і емоційно-виховних порушень у вихованні учнів з тяжкими порушеннями мовлення усіх вікових груп. Урахування порушення абстрагуючої, узагальнюючої і конкретизуючої функції мислення; зниження критичності й самокритичності, авторитетності мислення. Переконання й навіювання. Різні прийоми опору навіювання. Типи психічних бар'єрів (Лазанов Г.); критично-логічний; інтуїтивно-ефективний; етичний.

Встановлення контактів з учнями в процесі переконання й навіювання. Два аспекти психологічного контакту-емоціональний та інтелектуальний (смысловий). Умови активного оволодіння учнями соціальними знаннями і досвідом.

Практичні завдання переконання, система методів переконання й специфіка їх використання в спеціальній та інклюзивній школі. Інформаційний метод: розповідь, бесіда, власний приклад, перегляд кінофільмів, телепередач, читання книг і газет. Завдання інформаційного методу. Функції інформаційного методу. Виховання пізнавального інтересу до інформації. Особливості використання методики переконання у спеціальній та інклюзивній школі.

Методика проведення з учнями з тяжкими порушеннями мовлення різних видів бесід. Методика проведення етичної бесіди. Послідовність запитань в етичній бесіді. Пошуковий метод: практичні роботи в гуртках, колекціонування, збирання краєзнавчих матеріалів. Дискусійний метод: диспут, дискусія, збори. Основні види пошукової діяльності. Основні етапи пошукової діяльності. Форми проведення дискусії. Рекомендації щодо підготовки до диспуту. Метод взаємоосвіти: стінгазети, шкільне радіо, шкільні музеї тощо.

Література: Основна – 5, с.200-217; 20,с.261-270; 13, с. 172-203, с. 204-230; 20; 21, с. 68-92. **Додаткова** – 2; 5; 6; 9; 32; 41; 48.

Тема 4. Методика організації емоційної та педагогічної стимулюючої діяльності школярів з тяжкими порушеннями мовлення

Характеристика методів педагогічного стимулювання. Особливості методів стимулювання учнів спеціальної та інклюзивної школи (опора на стимулюючі можливості діяльності (педагог — діяльність — вихованець); звернення стимулювання до особистості вихованця не лише зі сторони педагога, але й колективу (педагог — колектив — особистість); перевтілювання зовнішніх стимулів діяльності у внутрішні стимули поведінки особистості (педагог — внутрішня позиція особистості (спрямованість інтересів, суспільна думка колективу) — вихованець). Загальні правила застосування методів педагогічного стимулювання.

Педагогічне стимулювання й індивідуальність дитини. Особливості методів стимулювання й загальні правила їх використання. Основні методи педагогічного стимулювання. Метод привчання і тренування, педагогічна вимога, перспектива, громадська думка, виховуючі ситуації. Метод привчання і тренування формує знання, вміння і навички. Прямі й непрямі вимоги, позитивні, нейтральні й негативні. Непрямі вимоги: прохання, схвалення, довіра, порада, натяк, умовна вимога й вимога в ігровому оформленні, осуд, висловлення недовіри й попередження. Громадська думка, її фактори впливу (індивідуально-психологічні особливості, колектив, мікро-, макросередовище.

Перспектива (метод програмування) – тип педагогічного стимулювання. Особливості постановки й виховного значення близької, середньої й далекої перспективи в спеціальній та інклюзивній школі. Виховуючі ситуації, їх види (вербальні, уявні, конфліктні, ігрові, ситуативні завдання тощо). Емоційне стимулювання. Вербальні методи стимулювання. Гра, змагання

Поняття „емоційне стимулювання”. Методи емоційного стимулювання, які можливо використовувати в спеціальній та інклюзивній школі. Засоби стимулювання інтенсивної сфери особистості (вербальні). Методи стимулювання різнопланової діяльності школярів. Види методів емоційного стимулювання і постановка питань, аналіз проблемних питань і протилежних висловлювань, міркувань, різні види мистецтва, вербальні ігри, творчі ігри, ігри за правилами, змагання, романтика, заохочення і покарання). Стимулювання вольових зусиль.

Характеристика методів заохочення і покарання. Типові помилки і основні вимоги використання методів заохочень і покарань в спеціальній та інклюзивній школі. Умови використання методів заохочень. Умови використання методів покарань. Види заохочень і покарань

Література: Основна – 5, с.218-245; 20, с.270-286; 13, с. 172-203, с. 204-230; 20; 21, с. 68-92. **Додаткова** – 2; 5; 6; 9; 32; 41; 48.

Тема 5. Організація і методика виховної роботи в позаурочний час

Організація й методика виховної роботи в позаурочний час. Цілі корекційного завдання позакласної діяльності учнів з тяжкими порушеннями мовлення (масові, групові, індивідуальні). Організація позакласної роботи в молодших класах спеціальної та інклюзивної школи. Предметні гуртки, їх особливості і організація. Методика організації роботи гуртків в молодших класах спеціальної та інклюзивної школи.

Форми організації позакласної діяльності учнів (масові, групові, індивідуальні). Методика організації гуртків, секцій, художньої самодіяльності, дитячих театрів тощо. Організація й методика проведення екскурсій, загальношкільних зборів і заходів, групових заходів, відвідування театрів, кінотеатрів. Умови, які обов'язково потрібно виконувати при організації роботи гуртків, секцій, театрів тощо.

Форми організації позакласної роботи (система). Режим дня, його особливості для нормального розвитку дітей з тяжкими порушеннями мовлення. Виконання режимних моментів в позаурочний час, в позакласній виховній роботі. Індивідуальний режим дня дітей з з тяжкими порушеннями мовлення.

Урахування фізіологічних, вікових і генетичних особливостей, структури дефекту учнів при визначенні розумових і фізичних навантажень в позаурочний час. Система охоронно-педагогічних засад у позаурочний час у спеціальній та інклюзивній школі-інтернаті

Література: Основна – 5, с.246-264 ; 20,с.286-300; 11, с. 37-47; 12, с. 227-239; 17, с. 231-236. **Додаткова** – 1; 2; 4; 5; 6; 9; 22; 48.

Тема 6. Корекційно-виховне значення організації самопідготовки у спеціальній та інклюзивній школі.

Дайте визначення поняття „самопідготовка”, її сутність . Корекційно-виховне значення самопідготовки учнів з тяжкими порушеннями мовлення при підготовці навчальних завдань. Наступність навчальних занять і самопідготовки школярів. Взаємодійність вчителя й вихователя про уроки, методика їх проведення, викладання навчального матеріалу – виконання домашніх завдань, їх обсяг, труднощі. Методи взаємозв'язку вчителя й вихователя.

Раціональна організація самопідготовки учнів (динаміка розумової працездатності, кількість оптимального часу). Фази зміни працездатності (впрацьовуваність, оптимальна і найбільш продуктивна навчальна праця, зниження працездатності). Особливості використання цих фаз під час самопідготовки з учнями спеціальної та інклюзивної школи.

Працездатність і перевтома дітей з тяжкими порушеннями мовлення різних вікових груп. Етапи виконання домашніх завдань: підготовча частина (спеціальна підготовка до нервово-психічних напружень); самостійна робота (інструктування про майбутню роботу, керування самостійною роботою, формування культури розумової праці, стимулююча допомога, формування особистісних якостей учнів); підведення підсумків (аналіз і оцінка самостійної роботи школярів і групи в цілому, об'єктивність, коректність, врахування потенційних можливостей дітей при оцінці їхньої діяльності). Форми організації самопідготовки (індивідуальна, фронтально-індивідуальна, фронтальна, фронтально-самостійна, самостійна).

Література: Основна – 5, с.264-278; 20,с.300-304; 2, с. 29; 17, с. 188-192; 25, с.40-62; 29, с.59. **Додаткова** – 5; 6; 9; 22; 38.

1) Рекомендована література

Основна:

1) Бондар В. І. Підготовка учнів допоміжної школи до самостійної трудової діяльності / В. І. Бондар. – К. : Рад. школа, 1988. – 128 с.

2) Болдырев Н. И. Методика воспитательной работы в школе: учеб.пособие для пед. ин-тов / Н.И. Болдырев. – 2.изд., испр. и доп. – М.: Просвещение, 1981. – 222 с.

3) Белкин А. С. Нравственное воспитание учащихся вспомогательной школы: учеб.пособие для пед. ин-тов / А.С. Белкин. – М.: Просвещение, 1977. – 112 с.

4) Вержиховська О. М. Формування моральних якостей у розумово відсталих молодших школярів у позакласній виховній роботі: монографія. / О.М. Вержиховська. – Кам'янець-Подільський: видавець Зволейко Д. Г. 2009. – 228 с.

5) Вержиховська О. М. Теорія і спеціальна методика виховання дітей з вадами мовлення: Навчально-методичний посібник / О.М. Вержиховська, О.М.Бонещька, А.В.Козак. – Кам'янець-Подільський: ТОВ «Друкарня Рута» , 2013. – 384 с.

6) Висоцька А. М. Виховна робота. 1-4 класи. Програма для спеціальної школи / А. М. Висоцька, А. В. Лапін, Я. Нікітіна // Дефектологія. – 2010. – № 4. – С. 21-26. – Продовж. Поч. див. у № 3 / 2010.

7) Висоцька А. М. Програма для допоміжної школи : орієнтовна тематика виховних заходів (1-4 кл.) / А.М. Висоцька, А.В. Лапін // Дефектологія. – 2011. – № 2. – С. 25-31.

- 8) Висоцька А.М. Основні напрямки виховної роботи з формування спеціальної поведінки учнів спеціальних шкіл-інтернатів: методичний посібник / А.М. Висоцька, І.І. Івашина. – Черкаси: ЧОПОПП, 2003. – 31 с.
- 9) Воспитание и обучение детей во вспомогательной школе : Кн. для учителя / под ред. В.В. Воронковой. – М.: Школа-Пресс, 1994. – 416 с.
- 10) Выготский Л. С. Собрание сочинений : в 6 т. / Л. С. Выготский; под. ред. Т. А. Власовой. – М.: Педагогика, Т. 5. Основы дефектологии. – 368 с.
- 11) Воспитательная работа во вспомогательной школе: Пособие для учителей и воспитателей / под ред. В.Ф. Мачихиной. – М. : Просвещение, 1980. – 62 с.
- 12) Еременко И. Г. Олигофренопедагогика: Учеб. пособие. – К.: Вища школа, 1985. – 327 с.
- 13) Карпенчук С. Г. Теорія і методика виховання: навч. посіб. / С.Г. Карпенчук. – К.: Вища школа, 1997. – 304 с.
- 14) Кобзарь Б. С. Учебно-воспитательный процесс в школах и группах продленного дня: методические рекомендации / Б.С. Кобзарь. – К.: Радянська школа, 1982. – 173 с.
- 15) Концепція громадянського виховання особистості в умовах розвитку української державності // Освіта України. – №37. – 2000. – 9 серп. – С. 6
- 16) Концепція патріотичного виховання // Воспитательная работа в школе. – 2005. – № 1. – С. 147-154.
- 17) Липа В. А. Основы коррекционной педагогики: учеб. пособ. / В. А. Липа. – Донецк : Лебідь, 2002. – 327 с.
- 18) Липа В. А. Психологические основы педагогической коррекции / В. А. Липа. – Донецк: Лебідь, 2000. – 319 с.
- 19) Луценко В.С. Методические указания к проведению внеклассной профориентационной работы с учащимися младших классов вспомогательной школы / Луценко В.С., Билевич Е.А., Билевич Л.Г. – Славянск: Славянск, 1990. – 180 с.
- 20) Методика навчання учнів 1-4 класів спеціальної та інклюзивної школи: навч. посіб. / за ред. О. В. Гаврилова. – Кам'янець-Подільський: Друк-Сервіс, 2011. – 312 с.
- 21) Методика воспитательной работы во вспомогательной школы / под ред. Коротова. – М.: Просвещение, 1990. – 78 с.
- 22) Методика воспитательной работы : Учеб. пособ. / Л. А. Байкова, Л.К. Гребенкина, О.В. Еремкина.: под. ред. В. А. Слостенина. – 2-е изд. – М.: Академия, 2004. – 143 с.
- 23) Михайлюк М. Критерії оцінки роботи вихователя школи-інтернату / М. Михайлюк // Дефектологія. – 2000. – № 3. – С. 16-17.
- 24) Омеляненко В. Л. Теорія і методика виховання: навч. посіб. / В.Л. Омеляненко, А.І. Кузьмінський. – К.: Знання, 2008. – 415 с.
- 25) Пороцкая Т.И. Работа воспитателя вспомогательной школы. Из опыта работы: кн. для воспитателя / Т.И. Пороцкая. – М.: Просвещение, 1984. – 176 с.
- 26) Психологические проблемы коррекционной работы во вспомогательной школе / под ред. Ж.И. Шиф, В.Г. Петровой, Т.Н. Головиной. – М.: Педагогика, 1979. – 176 с.
- 27) Смирнова А.Н. Коррекционно-воспитательная работа учителя вспомогательной школы: Из опыта работы / А.Н. Смирнова. – М.: Просвещение, 1982. – 103 с.
- 28) Трудове виховання учнів допоміжної школи / під ред. В.І. Бондаря. – К.: Радянська школа, 1984. – 80 с.
- 29) Турчинская В.Ф. Организация самоподготовки во в/ш-интернате: Методические рекомендации учителю и воспитателю / В.Ф. Турчинская, Н.Ф. Николаев. – К.: Освіта, 1988. – 59 с.

Додаткова:

1. Азаров Ю.П. Искусство воспитывать: книга для учителя / Ю.П. Азаров. – 2-е изд., испр. и доп. – М.: Просвещение, 1985. – 448 с.
2. Амонашвили Ш. А. Здравствуйте, дети! : пособие для учителя / Ш.А. Амонашвили. – 2-е изд. – М.: Просвещение, 1988. – 208с.
3. Бедретдинова С. М. Из опыта работы на уроках музыки во вспомогательной школе / С.М. Бедретдинова // Дефектология. – 1991. – № 3. – С. 38-40.
4. Бедретдинова С.М. Работа с наглядностью на уроках музыки и пения во вспомогательной школе / С.М. Бедретдинова // Дефектология. – 1982. – №4. – С. 23-26.
5. Богданова О. С. Методика воспитательной работы в начальных классах / О.С. Богданова, В.И. Петрова. – 3-е изд., дораб. – М.: Просвещение, 1986. – 192с.
6. Болдырев Н. И. Методика работы классного руководителя: Учеб. пособие по спецкурсу для пед. ин-тов / Н.И. Болдырев. – М.: Просвещение, 1984. – 142 с.
7. Борман Р. Родителям о половом воспитании: О подготовке подростков к браку и формированию семьи: пер. с нем. / Р. Борман, Г. Шилле. – М. : Педагогика, 1979 . – 75 с.
8. Братусь Б. С. Психология, клиника и профилактика раннего алкоголизма / Б. С. Братусь, П. И. Сидоров. – М.: Изд-во МГУ, 1984. – 145 с.
9. Вайнруб Е. М. Оптимизация работоспособности учащихся вспомогательной школы: учеб. метод. пособие / Е.М. Вайнруб, Г.М. Плешкановская. – К.: Радянська школа, 1989. – 97 с.
10. Висоцька А. М. Організація позакласної виховної роботи в спеціальних навчальних закладах для дітей з розумовою відсталістю (5-10класи) :методичні рекомендації / А.М. Висоцька .- К.:ПрАТ «Видавництво «Київська правда, 2012.-106с. Висоцька А. М. Основні завдання, форми і методи громадянського виховання учнів з обмеженими інтелектуальними можливостями / А.М. Висоцька // Дефектологія. – 2005. – №3. – С. 34-36.
11. Висоцька А. М. Організація корекційно-виховних занять із розумово відсталими школярами / А.М. Висоцька // Дефектологія. – 2012. – № 1. – С. 14-17.
12. Виховання культури поведінки в учнів спеціальної та інклюзивної школи. Методичні рекомендації / Укл. Хоружая. – К.: Освіта, 1983. – 81 с.
13. Вихователю про психологію та педагогіку сексуального розвитку дітей / за ред. Т.В.Говорун. – К.: ІЗМН, 1996. – 100 с.
14. Влайкова К. В. Включение родителей в коррекционно-развивающий процесс как одна из форм работы по повышению родительской компетентности / К.В. Влайкова // Воспитание и обучение детей с нарушениями развития. – 2010. – № 4. – С. 55-57.
15. Воспитательная работа во вспомогательной школе / под ред. Дульнева Г.М. – М.: Просвещение, 1989. – 92 с.
16. Долгобородова Н. П. Воспитание учащихся вспомогательной школы. / Н.П. Долгобородова, Н. А. Лялин, И.Д. Пик. – М.: Просвещение, 1968. – 144 с.
17. Дмитрієва І. В. Шляхи естетичного виховання школярів із тяжкими порушеннями мовлення / І. В. Дмитрієва // Дефектологія. – 2006. – № 3. – С. 35-39.
18. Дульнев Г.М. Учебно-воспитательная работа во вспомогательной школе: Пособие для учителей / под ред. Т.А. Власовой и В.Г. Петровой. – М.: Просвещение, 1981. – 176 с.
19. Еременко И.Г. Познавательные возможности учащихся вспомогательной школы. / И. Г. Еременко. – К.: Радянська школа, 1972. – 132 с.
20. Злобин Л.М. Психология воспитания. / Л.М. Злобин. – М.: Педагогика, 1991. – 140 с.
21. Капустин А.И. Формирование понятий у учащихся на основе чувственного и рационального познания / А.И. Капустин. – Славянск: Славянск, 1982. – 120 с.
22. Квітка Н. О. Особливості естетичної вихованості молодших школярів спеціальних шкіл-інтернатів / Н. О. Квітка // Дефектологія. – 2004. – № 1. – С. 34-36.

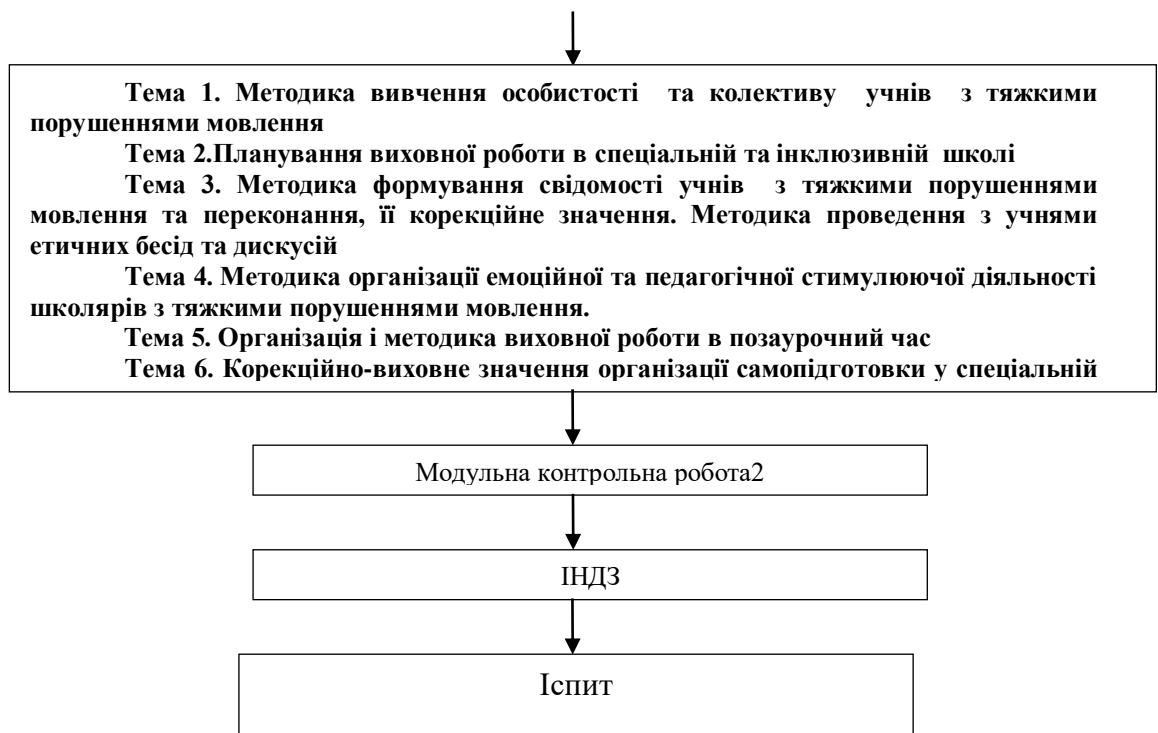

23. Кіндрат К. Й. Позакласна виховна робота в початкових класах / К.П. Кіндрат. – К.: Радянська школа, 1964. – 105 с.
24. Коломинский Н. Л. Развитие личности учащихся вспомогательной школы / Н. Л. Коломинский. – К. : Советская школа, 1978. – 87 с.
25. Козленко Н.А. Физическое воспитание учащихся вспомогательной школы / Н.А. Козленко. – К.: Радянська школа, 1987. – 127 с.
26. Круть М. Організація самостійної діяльності учнів спеціальної та інклюзивної школи / М. Круть // Дефектологія. – 2002. – № 3. – С. 48-51.
27. Лазарева В.К. Музыкально-ритмические занятия на уроках пения и музыки в начальных классах вспомогательной школы / В.К. Лазарева // Дефектология. – 1990. – № 5. – С. 28.
28. Лапін А. Громадянське спрямування трудового виховання в спеціальній та інклюзивній школі / А. Лапін // Дефектологія. – 2004. – №3. – С.33-37.
29. Левицький В.Е. Статеве виховання учнів молодших класів (гендерний підхід). Навчально-методичний посібник./ В. Е. Левицький. – Кам'янець-Подільський: ПП Мошинський В.С., 2007. – 108 с.
30. Лубовский В. И. Развитие словесной регуляции действий у детей (в норме и патологии); / В. И. Лубовский. Науч.-исслед. ин-т дефектологии Акад. пед. наук СССР. – М.: Педагогика, 1978. – 224 с.
31. Ляшенко А.М. Шляхи підвищення ефективності самопідготовки учнів з тяжкими порушеннями мовлення / А.М. Ляшенко. – К. : Освіта, 1979. – 85 с.
32. Ляшенко О.М. Організація керівництва самопідготовкою в умовах допоміжного навчання // Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка / за ред. О.В. Гаврилова, В.І. Співака. – Вип. XVII в двох частинах, частина 2. Серія: соціально-педагогічна. – Кам'янець-Подільський: Медобори-2006, 2011. – 348 с. – С. 130-136.
33. Ляшенко О.О. Теоретичні засади правового виховання дітей з вадами інтелектуального розвитку: сутність, структурна організація, динаміка формування // Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка / за ред. О.В. Гаврилова, В.І. Співака. – Вип. XVII в двох частинах, частина 2. Серія: соціально-педагогічна. – Кам'янець-Подільський: Медобори-2006, 2011. – 348 с. – С. 136-143.
34. Матвеева М.П. Корекційна робота в системі освіти дітей з вадами розумового розвитку: Навч.-метод. посіб. / М.П. Матвеева, С.П. Миронова. – Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський Державний університет, 2005. – 164 с.
35. Методичний лист про застосування заохочень і покарань у спеціальній та інклюзивній школі / укл. Хоружая. – К.: Освіта, 1967. – 45 с.
36. Миронова С. П. Олігофренопедагогіка. Компактний навчальний курс: навч. посіб. / С. П. Миронова. - Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський Державний університет, ред-но – вид. від., 2008. – 204 с.
37. Миронова С. П Статеве виховання у спеціальній та інклюзивній школі: посібник для вчителів і вихователів / С. П. Миронова, М. П. Матвеева. - Кам'янець-Подільський : 1996. – 30 с.
38. Мирский С.Д. Методика профессионально-трудового обучения во вспомогательной школе-интернате / С.Д. Мирский. – М. : Педагогика, 1983. – 138 с.
39. Михайлова С.А. Формирование нравственно-этических представлений учащихся 7-10 классов школ VIII вида путем организации беседы с элементами дискуссии / С. А. Михайлова // Воспитание и обучение детей с нарушениями развития. – 2010. – № 2. – С. 31-34.
40. Основы педагогического мастерства / учеб. пособие для мед. спец. вузов / под ред. И. А. Зязюна. М.: Просвещение, 1989. – 302 с.

41. Програми для спеціальних загальноосвітніх навчальних закладів для розумово відсталих дітей/ уклад. А.М.Висоцька. К.:ПрАТ «Видавництво «Київська правда, 2012.-198с.
42. Психология социальной работы / под. ред. М.А. Гуменко. – СПб. : Питер, 2002. – 352 с.
43. Психолого-педагогічні основи корекційної роботи в спеціальній та інклюзивній школі. Хрестоматія: навч. посіб. / за ред. С.П. Миронової. - Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський Державний університет, інф.-вид-ий. від., 2004. – 220 с.
44. Сексуальне виховання підлітків та молоді зі зниженим інтелектом / Н. Бастун, С. Лукомська. – К. : Держсоцслужба, 2007. – 80 с.
45. Синев В. Н. Введение в специальность дефектологию: учеб. пособ. / В.Н. Синев, Г.Н. Коберник. – К.: Вища школа.1984. – 143 с.
46. Сухомлинский В.А. Методика воспитания коллектива. – М.: Педагогика, 1981. – 150 с.
47. Стожок Л.С. Экологическое воспитание учащихся вспомогательной школы. – М.: Педагогика, 1991. – 180 с.
48. Турчинська В.Ф. Теорія і методика виховної роботи в допоміжній школі: програми педагогічних інститутів / В.Ф. Турчинська. – К.: Освіта, 1992. – 56 с.
49. Эстетическое воспитание школьников: вопр. теор.и метод. / под ред. М.Д. Таборидзе. – М.: Педагогика, 1988. – 104 с.
50. Эстетическое воспитание во вспомогательной школе / под ред. Т.Н. Головиной. – М.: Просвещение, 1972. – 104 с.

Структурно-логічна схема дисципліни

1.3. Структура та зміст навчальної дисципліни

СТРУКТУРА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин									
	Денна форма					Заочна форма				
	разом	у тому числі				разом	у тому числі			
		лекцій	практ.зан.	лабор.зан.	самостій на робота		лекцій	практ.зан.	лаб. зан.	самост. роб.
Змістовий модуль 1 Сучасні проблеми виховної роботи в спеціальній та інклюзивній школі, характеристика основних напрямків виховання молодших та старших школярів з тяжкими порушеннями мовлення.										
Тема 1. Виховання – цілеспрямована система формування особистості дітей з тяжкими порушеннями мовлення	15	2	2		10	14	2			12
Тема 2. Характеристика провідних напрямків виховного впливу	15	2	8	2	20	14	2	2		12
Тема3. Взаємодія школи і сім'ї щодо виховання дитини з тяжкими порушеннями мовлення	15	2	2	2	10	12				12
Разом за змістовим модулем 1	45	6	12	4	40	40	4	2		36
Змістовий модуль 2 Методики вивчення та формування особистості учнів з тяжкими порушеннями мовлення. Організація і методика позакласної виховної роботи у спеціальній та інклюзивній школі.										
Тема 1. Методика вивчення особистості та	15	2	2	2	8	12				13

колективу учнів з тяжкими порушеннями мовлення										
Тема 2. Планування виховної роботи в спеціальній та інклюзивній школі	15	2	2	2	4	12				12
Тема 3. Методика формування свідомості учнів з тяжкими порушеннями мовлення та переконання, її корекційне значення. Методика проведення з учнями етичних бесід та дискусій	15	2	2	2	8	14		2		14
Тема 4. Методика організації емоційної та педагогічної стимулюючої діяльності школярів із тяжкими порушеннями мовлення	15	2	2		8	14		2		14
Тема 5. Організація і методика виховної роботи в позаурочний час	15	2	2	2	9	14	2			14
Тема 6. Корекційно-виховне значення організації самопідготовки у спеціальній та інклюзивній школі.	15	2	2		4	14				12
Разом за змістовим модулем 2	90	12	12	8	40	80	2	4		79

Разом годин	135	18	24	12	81	120	6	6		115
--------------------	-----	----	----	----	----	-----	---	---	--	-----

ПРОГРАМА ТЕОРЕТИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ (зміст лекційного курсу) для здобувачів вищої освіти денної форми навчання

№ з/п	Назва змістового модуля. Теми і підтеми	К-сть годин	Література	Наочні посібники, ТЗН
Змістовий модуль 1				
Сучасні проблеми виховної роботи в спеціальній та інклюзивній школі , характеристика основних напрямків виховання молодших та старших школярів з тяжкими порушеннями мовлення				
1	Тема 1. Виховання – цілеспрямована система формування особистості дітей з тяжкими порушеннями мовлення 1. Характеристика основних компонентів системи виховання. 2. Сутність та основні компоненти системи виховання, їх характеристика. учнів спеціальної та інклюзивної школи	2	Основна – 5, с.55-86; 11, с. 16-24; 13, с. 10-135; 17, с. 203-215. Додаткова – 5; 6; 9; 19; 21; 32; 48.	Таблиця «Основні компоненти системи виховання учнів спеціальної та інклюзивної школи» Схема «Категорії виховних цілей у когнітивній, емотивній та психомоторно-регулятивній галузях»
2	Тема 2. Характеристика провідних напрямків виховного впливу 1. Громадянське та національне виховання учнів спеціальної та інклюзивної школи. 2. Розумове виховання учнів спеціальної та інклюзивної школи. 3. Фізичне та трудове виховання учнів спеціальної та інклюзивної школи. 4. Моральне та музично-естетичне виховання учнів спеціальної та інклюзивної школи.	2	Основна: 5, с.86-137; 2, с. 2, с. 16-60; 4; 9, с. 278-354; 12, с. 141-217; 13, с. 7-23; с. 62-94; 15, с. 6.30-56; 16, с. 147-154; 17, с. 202-224; 18; 25, с. 10-146. Додаткова: 5; 6; 8; 32; 47; 48; 49; 50.	Схема плану, плану-конспекту виховних заходів різних типів Електронні варіанти виховних заходів .

3	<p>Тема 3. Взаємодія школи і сім'ї щодо виховання дитини з тяжкими порушеннями мовлення</p> <p>1. Параметри та умови виховання дитини з тяжкими порушеннями мовлення у сім'ї.</p> <p>2. Ефективність консультування батьків дітей з тяжкими порушеннями мовлення та надання їм методичної допомоги.</p>	2	<p>Основна : 5, с.137-156; 2; 3; 13; 17; 18; 21; 25. Додаткова – 1; 2; 6; 16; 17; 21; 43.</p>	<p>Комп'ютерні програми, фільми, практичні матеріали з питання взаємодії школи і сім'ї щодо виховання дитини з тяжкими порушеннями мовлення</p>
<p>Змістовий модуль 2 Методики вивчення та формування особистості учнів з тяжкими порушеннями мовлення. Організація і методика позакласної виховної роботи у спеціальній та інклюзивній школі.</p>				
1	<p>Тема 1. Методика вивчення особистості та колективу учнів з тяжкими порушеннями мовлення</p> <p>1. Завдання педагогічної діагностики особистості та колективу.</p> <p>2. Вихованість учнів, її характеристика.</p> <p>3. Система самовиховання особистості.</p>	2	<p>Основна – 5, с.157-182; 11, с. 16-24; 13, с. 10-135; 17, с. 203-215. Додаткова – 5; 6; 9; 19; 21; 32; 48.</p>	<p>Схема аналізу методів вивчення особистості та колективу учнів з тяжкими порушеннями мовлення.</p> <p>Таблиця «Основні методи вивчення особистості та колективу учнів з тяжкими порушеннями мовлення»</p>
2	<p>Тема 2. Планування виховної роботи в спеціальній та інклюзивній школі</p> <p>1. Застосування результатів діагностики у плануванні та проведенні корекційно-виховної роботи у спеціальній та інклюзивній школі.</p> <p>2. Планування роботи вихователя, види планів.</p> <p>3. Планування роботи класного керівника, види планів.</p>	2	<p>Основна: 5, с.183-200; 3, с. 60-110; 5; 6; 7; 9, с. 5-98; 11, с. 44-56; 12, с. 239-271; 17, с. 226-231; 18, с. 20-34; 26, с. 21-40. Додаткова: 5; 6; 9; 20; 24; 28; 32; 36.</p>	<p>Типологія планів виховної роботи.</p> <p>Програми виховання учнів з тяжкими порушеннями мовлення.</p> <p>Види планів та їх змістова характеристика</p>
3	<p>Тема 3. Методика формування свідомості учнів з тяжкими порушеннями мовлення та переконання, її корекційне</p>	2	<p>Основна – 5, с.200-217; 20, с.261-270; 13, с. 172-203, с. 204-230; 20; 21, с. 68-</p>	<p>Таблиці «Основні методи формування свідомості та морального переконання»</p>

	<p>значення. Методика проведення з учнями етичних бесід та дискусій</p> <p>1. Роль і головне призначення методики переконання у роботі вихователя спеціальної та інклюзивної школи.</p> <p>2. Основні методи формування свідомості та переконання у дітей з тяжкими порушеннями мовлення.</p>		92. Додаткова – 2; 5; 6; 9; 32; 41; 48.	<p>Схема написання етичної бесіди</p> <p>Схема написання диспутів для учнів спеціальної та інклюзивної школи</p>
4	<p>Тема 4. Методика організації емоційної та педагогічної стимулюючої діяльності школярів з тяжкими порушеннями мовлення</p> <p>1. Особливості, класифікація та характеристика методів організації педагогічної стимулюючої діяльності школярів з тяжкими порушеннями мовлення.</p> <p>2. Особливості, класифікація та характеристика методів емоційного педагогічного стимулювання.</p>	2	<p>Основна – 5, с. 218-245; 20, с. 270-286; 13, с. 172-203, с. 204-230; 20; 21, с. 68-92. Додаткова – 2; 5; 6; 9; 32; 41; 48.</p>	<p>Схема аналізу методів емоційного та педагогічного стимулювання, які застосовуються в спеціальній та інклюзивній школі</p> <p>Таблиця «Методи педагогічного стимулювання»</p> <p>Таблиця «Методи емоційного стимулювання»</p>
5	<p>Тема 5. Організація і методика виховної роботи в позаурочний час</p> <p>1. Особливості позакласної роботи в спеціальній та інклюзивній школі</p> <p>2. Форми і види позакласної діяльності учнів .</p>	2	<p>Основна – 5, с. 246-264; 20, с. 286-300; 11, с. 37-47; 12, с. 227-239; 17, с. 231-236.</p> <p>Додаткова – 1; 2; 4; 5; 6; 9; 22; 48.</p>	<p>Схема плану, плану-конспекту виховних заходів різних типів</p> <p>Електронні варіанти виховних заходів</p> <p>Програми виховання учнів з тяжкими порушеннями мовлення молодших і старших класів.</p>
6	<p>Тема 6. Корекційно-виховне значення організації самопідготовки у спеціальній та інклюзивній школі.</p> <p>1. Організація навчально-виховної діяльності учнів під час самопідготовки</p> <p>2. Специфіка структури, форм та умов проведення</p>	2	<p>Основна – 5, с. 264-278; 20, с. 300-304; 2, с. 29; 17, с. 188-192; 25, с. 40-62; 29, с. 59.</p> <p>Додаткова – 5; 6; 9; 22; 38.</p>	<p>Схема аналізу самопідготовки у спеціальній та інклюзивній школі.</p> <p>Структура сапідготовки.</p> <p>Форми організації та проведення самопідготовки у спеціальній та</p>

самопідготовки у спеціальній та інклюзивній школі			інклюзивній школі.
Разом за семестр	18		

ПРОГРАМА ТЕОРЕТИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ (зміст лекційного курсу) для здобувачів вищої освіти заочної форми навчання

№ з/п	Назва змістового модуля. Теми і підтеми	К-сть годин	Література	Наочні посібники, ТЗН
Змістовий модуль 1				
Сучасні проблеми виховної роботи в спеціальній та інклюзивній школі , характеристика основних напрямків виховання молодших та старших школярів з тяжкими порушеннями мовлення				
1	Тема 1. Виховання – цілеспрямована система формування особистості дітей з тяжкими порушеннями мовлення 1. Характеристика основних компонентів системи виховання. 2. Сутність та основні компоненти системи виховання, їх характеристика. учнів спеціальної та інклюзивної школи	2	Основна – 5, с.55-86; 11, с. 16-24; 13, с. 10-135; 17, с. 203-215. Додаткова – 5; 6; 9; 19; 21; 32; 48.	Таблиця «Основні компоненти системи виховання учнів спеціальної та інклюзивної школи» Схема «Категорії виховних цілей у когнітивній, емотивній та психомоторно-регулятивній галузях»
2	Тема 2. Характеристика провідних напрямків виховного впливу 1. Громадянське та національне виховання учнів спеціальної та інклюзивної школи. 2. Розумове виховання учнів спеціальної та інклюзивної школи. 3. Фізичне та трудове виховання учнів спеціальної та інклюзивної школи. 4. Моральне та музично-естетичне виховання учнів спеціальної та інклюзивної школи.	2	Основна: 5, с.86-137; 2, с. 2, с. 16-60; 4; 9, с. 278-354; 12, с. 141-217; 13, с. 7-23; с. 62-94; 15, с. 6.30-56; 16, с. 147-154; 17, с. 202-224; 18; 25, с. 10-146. Додаткова: 5; 6; 8; 32; 47; 48; 49; 50.	Схема плану, плану-конспекту виховних заходів різних типів Електронні варіанти виховних заходів .
Змістовий модуль 2 Методики вивчення та формування особистості учнів з тяжкими порушеннями мовлення. Організація і методика позакласної виховної роботи у спеціальній та інклюзивній школі.				
3	Тема 3. Організація і методика виховної роботи в	2	Основна – 5, с.246-264 ;	Схема плану, плану-конспекту виховних

	позаурочний час 1. Особливості позакласної роботи в спеціальній та інклюзивній школі 2. Форми і види позакласної діяльності учнів .		20,с.286-300; 11, с. 37-47; 12, с. 227-239; 17, с. 231-236. Додаткова – 1; 2; 4; 5; 6; 9; 22; 48.	заходів різних типів Електронні варіанти виховних заходів Програми виховання учнів з тяжкими порушеннями мовлення молодших і старших класів.
Разом за семестр		6		

ТЕМАТИКА ПРАКТИЧНИХ, СЕМІНАРСЬКИХ, ЛАБОРАТОРНИХ ЗАНЯТЬ

Для здобувачів вищої освіти денної форми навчання
6-й семестр

Тематика практичних занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
Змістовий модуль 1 Сучасні проблеми виховної роботи в спеціальній та інклюзивній школі , характеристика основних напрямків виховання молодших та старших школярів з тяжкими порушеннями мовлення		
1	Тема 1. Виховання – цілеспрямована система формування особистості дітей з тяжкими порушеннями мовлення	2
2	Тема 2. Характеристика провідних напрямків виховного вплив	8
3	Тема 3. Взаємодія школи і сім'ї щодо виховання дитини з тяжкими порушеннями мовлення	2
Змістовий модуль 2 Методики вивчення та формування особистості учнів з тяжкими порушеннями мовлення. Організація і методика позакласної виховної роботи у спеціальній та інклюзивній школі.		
1	Тема 1. Методика вивчення особистості та колективу учнів з тяжкими порушеннями мовлення	2
2	Тема 2. Планування виховної роботи в спеціальній та інклюзивній школі	2
3	Тема 3. Методика формування свідомості учнів з тяжкими порушеннями мовлення та переконання, її корекційне значення. Методика проведення з учнями з тяжкими порушеннями мовлення етичних бесід та дискусій	2
4	Тема 4. М.етодика організації емоційної та педагогічної стимулюючої діяльності школярів з тяжкими порушеннями мовлення	2
5	Тема 5. Організація і методика виховної роботи в позаурочний час	2
6	Тема 6. Корекційно-виховне значення організації самопідготовки у спеціальній та інклюзивній школі.	2

Тематика лабораторних занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
Змістовий модуль 1 Сучасні проблеми виховної роботи в спеціальній та інклюзивній школі , характеристика основних напрямків виховання розумово відсталих молодших та старших школярів		
1	Тема 1. Виховання – цілеспрямована система формування особистості дітей з важкими порушеннями мовлення	-
2	Тема 2. Характеристика провідних напрямків виховного вплив	2
3	Тема 3. Взаємодія школи і сім'ї щодо виховання дитини з важкими порушеннями мовлення	2
Змістовий модуль 2 Методики вивчення та формування особистості учнів з важкими порушеннями мовлення. Організація і методика позакласної виховної роботи у спеціальній та інклюзивній школі.		
1	Тема 1. Методика вивчення особистості та колективу учнів з важкими порушеннями мовлення	2
2	Тема 2. Планування виховної роботи в спеціальній та інклюзивній школі	2
3	Тема 3. Методика формування свідомості учнів з важкими порушеннями мовлення та переконання, її корекційне значення. Методика проведення з учнями етичних бесід та дискусій	2
4	Тема 4. Методика організації емоційної та педагогічної стимулюючої діяльності школярів з важкими порушеннями мовлення	-
5	Тема 5. Організація і методика виховної роботи в позаурочний час	2
6	Тема 6. Корекційно-виховне значення організації самопідготовки у спеціальній та інклюзивній школі.	-

Для здобувачів вищої освіти заочної форми навчання

4-й семестр

Тематика практичних занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
Змістовий модуль 1 Сучасні проблеми виховної роботи в спеціальній та інклюзивній школі , характеристика основних напрямків виховання молодших та старших школярів з важкими порушеннями мовлення		
1	Тема 1. Характеристика провідних напрямків виховного вплив	2
Змістовий модуль 2 Методики вивчення та формування особистості учнів з важкими порушеннями мовлення. Організація і методика позакласної виховної		

роботи у спеціальній та інклюзивній школі.		
1	Тема 1. Методика формування свідомості учнів з тяжкими порушеннями мовлення та переконання, її корекційне значення. Методика проведення з учнями етичних бесід та дискусій	2
2	Тема 2. Методика організації емоційної та педагогічної стимулюючої діяльності школярів з тяжкими порушеннями мовлення	2

1.4.Критерії та норми оцінювання знань, умінь і навичок студентів з навчальної дисципліни.

Розподіл балів, які отримують студенти

Поточний і модульний контроль (60 балів)				Екзамени	Сума
Змістовий модуль 1 (25 балів)		Змістовий модуль 2 (35 балів)		40	100
Поточний контроль	МКР	Поточний контроль	МКР		
10 балів	15 балів	15 балів	20 балів		

Таблиця відповідності шкал оцінювання навчальних досягнень здобувачів вищої освіти

Рейтингова оцінка з кредитного модуля	Оцінка за шкалою ЄКТС	Рекомендовані системою ЄКТС статистичні значення (у %)	Екзаменаційна оцінка за національною шкалою	Національна залікова оцінка
90-100 і більше	A (відмінно)	10	відмінно	зараховано
82-89	B (дуже добре)	25	добре	
75-81	C (добре)	30		
67-74	D (задовільно)	25	задовільно	
60-66	E (достатньо)	10		
35-59	FX (незадовільно з можливістю повторного складання)		незадовільно	не зараховано
34 і менше	F (незадовільно з обов'язковим проведенням додаткової роботи щодо вивчення навчального матеріалу кредитного модуля)			

**Критерії та норми оцінювання знань, вмінь і навичок студентів з предмету
“Спеціальна методика виховної роботи”**

Оцінка	Знання	Уміння	Навички
<p align="center">«12-10» Відмінно (90-100 балів) Високий (творчо- професійний) рівень</p>	<p>Має всебічні та глибокі знання навчального предмету за програмою дисципліни. Добре засвоїв сутність понять про корекційну спрямованість виховної роботи в спеціальній та інклюзивній школі; про основні завдання, методи і засоби виховного впливу на дітей з тяжкими порушеннями мовлення. Має чіткі уявлення про завдання педагогічної діагностики особистості, планування виховної роботи в спеціальній та інклюзивній школі; види і структуру планів. Досконало знає призначення методики переконання в спеціальній та інклюзивній школі; основні методи морального переконання, методику проведення етичних бесід, дискусій, диспутів. Вдало володіє теоретичною і практичною інформацією про педагогічне та емоційне</p>	<p>Вміє вміло і точно аналізувати і доводити основні положення концепції громадянського і національного виховання, основні завдання виховання учнів спеціальної та інклюзивної школи. Може чітко організувати, написати, провести, аналізувати корекційно-виховні заходи, виявляти вихованість учнів спеціальної та інклюзивної школи; скласти показники і критерії оцінки рівня вихованості учнів з тяжкими порушеннями мовлення; застосовувати результати діагностики при плануванні і проведенні корекційно-виховної роботи; планувати виховну роботу. Вміє вільно і досконало скласти різні види планів; застосовувати основні методи морального переконання, різні джерела морального переконання. Вміє проводити і скласти етичну бесіду і різні види дискусій; розрізнити види вимог, перспектив, вказати типові</p>	<p>Демонструє навички правильного застосування різних форм, методів, засобів і методичних прийомів виховного впливу на учнів з тяжкими порушеннями. Показує навички написання і проведення масових, групових, індивідуальних заходів. Виявляє навички розробки правильних конспектів виховних заходів, правильного написання характеристики на учня і групу учнів, виходячи з психолого-педагогічної методик. Демонструє навички визначення рівня розвитку вихованості, проведення етичних бесід, диспутів, оцінки відповідних виховних заходів. Виявляє навички написання різних видів вимог, перспектив, опису заохочень і покарань, практичного використання методів педагогічного стимулювання в спеціальній та інклюзивній школі. Показує навички правильної розробки і проведення виховних заходів з профорієнтації учнів спеціальної та інклюзивної школи; формування моральної готовності до професійної діяльності; складання та проведення виховної роботи з трудового виховання. Має навички</p>

<p>стимулювання і особливості застосування даних методів в спеціальній та інклюзивній школі. Має уявлення про значення трудового виховання в корекції мовленнєвих порушень та затримок у розвитку особистісно-вольової сфери учнів з тяжкими порушеннями мовлення; знає зміст, форми, методи трудового виховання в спеціальній та інклюзивній школі. Володіє чіткими знаннями про методiku індивідуального і диференційованого підходу; про корекційно-розвиваючу і виховну спрямованість позакласної роботи в спеціальній та інклюзивній школі; форми і види позакласної діяльності; методiku організації роботи гуртків (секцій, проблемних груп); методiku проведення екскурсій. Володіє диференційованими знаннями про вимоги до організації учнів з тяжкими порушеннями мовлення при виконанні домашніх завдань; структуру і форми самопідготовки;</p>	<p>помилки при застосуванні заохочень і покарань. Вміє вільно і точно застосовувати основні методи педагогічного стимулювання в спеціальній та інклюзивній школі, формувати моральну готовність до праці, складати і проводити заходи, спрямовані на профорієнтацію учнів спеціальної та інклюзивної школи; складати плани виховної роботи з трудового виховання учнів спеціальної та інклюзивної школи; розробляти плани роботи гуртка (секцій); розробляти і проводити позакласні заходи. Вміє давати чіткий критичний аналіз виховного значення самопідготовки; порівнювати динаміку працездатності учнів з типовим розвитком та тяжкими порушеннями мовлення під час самопідготовки; диференційовано та індивідуально працювати з даною категорією дітей. Вміє правильно і чітко проводити роботу з батьками учнів спеціальної та інклюзивної школи. Вміє використовувати довідникову літературу. Грамотно подати програмовий матеріал.</p>	<p>розробки плану роботи гуртка, секції, навички організації і проведення позакласних виховних заходів; навички організації і проведення самопідготовки; навички проведення роботи з батьками учнів спеціальної та інклюзивної школи; навички проведення різних форм з батьками учнів з тяжкими порушеннями мовлення.</p>
---	---	---

	<p>особливості працездатності дітей; тривалість самопідготовки, її корекційно-виховне значення. Має знання про принципи і взаємодії з родиною, функції батьків у вихованні дитини з тяжкими порушеннями мовлення; форми роботи з батьками, роботу школи з батьківським активом тощо. Досконало знає основну літературу, вказівки, положення, нормативні матеріали з спеціальної теорії та методики виховання даної категорії дітей. Ознайомився з додатковою літературою, рекомендованою навчальною програмою з виховання учнів молодших і старших класів спеціальної та інклюзивної школи для дітей з ТПМ.</p>		
<p>«9-7» Добре (75-89 балів) Достатній (алгоритмічно-дієвий) рівень</p>	<p>Показує повні знання навчального матеріалу з предмету за програмою дисципліни. Засвоєнні основні положення, які торкаються сутності понять про корекційну спрямованість виховної роботи в спеціальній та інклюзивній школі; про основні завдання, методи і засоби</p>	<p>Вміє успішно аналізувати і доводити основні положення концепції громадянського і національного виховання, основні завдання виховання учнів спеціальної та інклюзивної школи. Може організувати, написати, провести, аналізувати корекційно-виховні заходи, виявляти вихованість учнів</p>	<p>Наявні навички правильного застосування різних форм, методів, засобів і методичних прийомів виховного впливу на учнів з тяжкими порушеннями мовлення. Демонструє поверхневі навички написання і проведення масових, групових, індивідуальних заходів. Виявляє навички розробки правильних конспектів виховних заходів, правильного</p>

	<p>виховного впливу на дітей з тяжкими порушеннями мовлення. Наявні достатні уявлення про завдання педагогічної діагностики особистості, планування виховної роботи в спеціальній та інклюзивній школі; види і структуру планів. Знає призначення методики переконання в спеціальній та інклюзивній школі; основні методи морального переконання, методу проведення етичних бесід, дискусій, диспутів Володіє знаннями про вимоги до організації учнів при виконанні домашніх завдань; структуру і форми самопідготовки; особливості працездатності дітей з тяжкими порушеннями мовлення; тривалість самопідготовки, її корекційно-виховне значення. Знає достатньо основну літературу, вказівки, положення, нормативні матеріали з спеціальної методики виховання.</p>	<p>спеціальної та інклюзивної школи; складати показники і критерії оцінки рівня вихованості учнів із тяжкими порушеннями мовлення; застосовувати результати діагностики при плануванні і проведенні корекційно-виховної роботи; планувати виховну роботу. Вміє складати етичну бесіду і різні види дискусій; розрізняти види вимог, перспектив, вказати типові помилки при застосуванні заохочень і покарань. Вміє застосовувати основні методи педагогічного стимулювання в спеціальній та інклюзивній школі, формувати моральну готовність до праці, складати і проводити заходи, спрямовані на профорієнтацію учнів спеціальної та інклюзивної школи; складати плани виховної роботи з трудового виховання учнів спеціальної та інклюзивної школи; розробляти плани роботи гуртка (секцій); розробляти і проводити позакласні заходи. Вміє давати аналіз виховного значення, самопідготовки; порівнювати динаміку</p>	<p>написання характеристики на учня і групу учнів, виходячи з психолого-педагогічної методик. Наявні навички визначення рівня розвитку вихованості, проведення етичних бесід, диспутів, оцінки відповідних виховних заходів. Наявні навички поверхового написання різних видів вимог, перспектив опису заохочень і покарань, практичного використання методів педагогічного стимулювання в спеціальній та інклюзивній школі. Показує навички розробки і проведення виховних заходів з профорієнтації учнів спеціальної та інклюзивної школи; формування моральної готовності до професійної діяльності; складання та проведення виховної роботи з трудового виховання. Виявляє поверхневі навички розробки плану роботи гуртка, секції, навички організації і проведення позакласних виховних заходів; навички організації і проведення самопідготовки; навички проведення роботи з батьками учнів спеціальної та інклюзивної школи; навички проведення різних форм з батьками учнів з тяжкими порушеннями мовлення.</p>
--	---	--	--

		<p>працездатності учнів під час самопідготовки; диференційовано та індивідуально працювати з дітьми з тяжкими порушеннями мовлення.</p> <p>Вміє проводити роботу з батьками учнів спеціальної та інклюзивної школи.</p> <p>Вміє на практиці використовувати програмовані знання, розв'язувати задачі, практичні рекомендації, успішно виконувати передбачені програмою практичні роботи без істотних зауважень.</p>	
<p>«6-4» Задовільно (60-74 балів) Середній (репродуктивний) рівень</p>	<p>Має знання тільки основного матеріалу в обсязі необхідного для подальшого навчання і наступної роботи.</p> <p>Ознайомлений з основною літературою, рекомендованою програмою. Допускає помилки у відповідях на теоретичні запитання дисципліни і при виконанні практичних завдань, але володіє необхідними знаннями для виправлення помилок під керівництвом викладача.</p> <p>Має поверхневі положення про сутність понять, корекційну</p>	<p>Вміє поверхнево, неповно і неточно аналізувати і доводити основні положення концепції громадянського і національного виховання, основні завдання виховання учнів спеціальної та інклюзивної школи.</p> <p>Робить спробу аналізувати корекційно-виховні заходи, виявляти вихованість учнів спеціальної та інклюзивної школи; складати показники і критерії оцінки вихованості; застосовувати результати діагностики при плануванні і проведенні корекційно-виховної роботи; планувати</p>	<p>Недостатньо володіє навичками правильного застосування різних форм, методів, засобів і методичних прийомів виховного впливу.</p> <p>Недостатньо, неповно, поверхово володіє навичками написання і проведення масових, групових, індивідуальних заходів. Неповно виявляє навички визначення рівня розвитку вихованості, проведення етичних бесід, диспутів, оцінки відповідних виховних заходів.</p> <p>Самостійно не виявляє навички написання різних видів вимог, перспектив опису заохочень і покарань, практичного використання методів педагогічного стимулювання в спеціальній та інклюзивній школі.</p>

<p>спрямованість виховної роботи в спеціальній та інклюзивній школі; про основні завдання, методи і засоби виховного впливу на дітей з тяжкими порушеннями мовлення. Має недостатні уявлення про завдання педагогічної діагностики особистості, планування виховної роботи в спеціальній та інклюзивній школі; види і структуру планів. Дуже погано орієнтується у призначенні методики переконання в спеціальній та інклюзивній школі; при характеристиці основних методів морального переконання, методики проведення етичних бесід, дискусій, диспутів з учнями із тяжкими порушеннями мовлення. Має неповні уявлення про знаннями та методику індивідуального і диференційованого підходу; про корекційно-розвиваючу і виховну спрямованість позакласної роботи в спеціальній та інклюзивній школі; форми і види позакласної</p>	<p>виховну роботу. Вміє за допомогою педагога складати різні види планів; застосовувати основні методи морального переконання, різні джерела морального переконання. Може іноді застосовувати основні методи педагогічного стимулювання в спеціальній та інклюзивній школі, формувати моральну готовність до праці, складати і проводити заходи, спрямовані на профорієнтацію учнів спеціальної та інклюзивної школи; складати плани виховної роботи з трудового виховання учнів спеціальної та інклюзивної школи; розробляти плани роботи гуртка (секцій); розробляти і проводити позакласні заходи. Уміти давати поверховий, неповний і не чіткий аналіз виховного значення, самопідготовки; порівнювати динаміку працездатності учнів під час самопідготовки; диференційовано та індивідуально працювати з дітьми із тяжкими порушеннями мовлення. Може іноді провести методично не організовану роботу з батьками учнів спеціальної та</p>	<p>Самостійно, без додаткових інструкцій, не демонструє навички розробки і проведення виховних заходів з профорієнтації учнів з тяжкими порушеннями мовлення; формування моральної готовності до професійної діяльності; складання та проведення виховної роботи з трудового виховання. За допомогою педагога виявляє навички розробки плану роботи гуртка, секції, навички організації і проведення позакласних виховних заходів; навички організації і проведення самопідготовки; навички проведення роботи з батьками учнів спеціальної та інклюзивної школи; навички проведення різних форм з батьками учнів з тяжкими порушеннями мовлення.</p>
--	--	--

	<p>діяльності; методику організації роботи гуртків (секцій, проблемних груп); методику проведення екскурсій. За допомогою викладача може вибрати основну літературу, вказівки, положення, нормативні матеріали з спеціальної теорії та методику виховання. Може іноді називати додаткову літературу, рекомендовану навчальною програмою з програми виховання.</p>	<p>інклюзивної школи. Виконує практичні завдання в межах програмних вимог. Допускає неточності і помилки при розв'язанні ситуацій. Не володіє навичками системного обґрунтування запропонованих рішень з питань вторинної затримки психічного розвитку у дітей із важкими порушеннями мовлення. Виявляє труднощі при застосуванні знань у практичній діяльності.</p>	
<p>«1-3» Незадовільний (59 і менше балів) Початковий (понятійний) рівень</p>	<p>Не володіє системою знань навчального матеріалу дисципліни. Допускає грубі помилки у відповідях. Має недостатні знання для самостійного оволодіння програмним матеріалом без додаткової підготовки.</p>	<p>Не вміє вирішувати передбаченні програмою практичні завдання або допускає принципові помилки у їх виконанні. Демонструє неуміння орієнтуватися в основній літературі і нормативних матеріалах.</p>	<p>Не володіє навичками, які передбачені програмою курсу.</p>

**Критерії оцінювання знань, умінь, навичок студентів
на навчальних заняттях**

Рівні навчальних досягнень	Оцінка в балах (за 12-бальною шкалою)	Критерії оцінювання
Початковий (понятійний)	1	Студент володіє навчальним матеріалом на рівні засвоєння окремих термінів, мовних фактів без зв'язку між ними: відповідає на запитання, які потребують відповіді „так” чи „ні”.
	2	Студент не достатньо усвідомлює мету навчально-пізнавальної діяльності, робить спробу знайти способи дій, розповісти суть заданого, проте відповідає лише за допомогою викладача на рівні „так” чи „ні”; може самостійно знайти в підручнику відповідь.
	3	Студент намагається аналізувати на основі елементарних знань і навичок; виявляє окремі закономірності; робить спроби

		виконання вправ і завдань репродуктивного характеру; за допомогою викладача виконує прості вправи за готовим алгоритмом.
Середній (репродуктивний)	4	Студент володіє початковими знаннями, здатний виконати вправи і завдання за зразком; орієнтується в термінах, поняттях, визначеннях; самостійне опрацювання навчального матеріалу викликає значні труднощі.
	5	Студент розуміє суть навчальної дисципліни, може дати визначення понять, категорій (однак з окремими помилками); вміє працювати з підручником, самостійно опрацювати частину навчального матеріалу; виконує прості вправи і завдання за алгоритмом, але окремі висновки є нелогічними та непослідовними.
	6	Студент розуміє основні положення навчального матеріалу, може поверхнево аналізувати мовні явища, робить певні висновки; відповідь може бути правильною, проте недостатньо осмисленою; самостійно відтворює більшу частину матеріалу; вміє застосовувати знання під час виконання вправ і завдань за алгоритмом, послуговуватися додатковими джерелами.
)	7	Студент правильно і логічно відтворює навчальний матеріал, оперує базовими поняттями, встановлює причинно-наслідкові зв'язки між ними; вміє наводити приклади на підтвердження певних думок, застосовувати теоретичні знання у стандартних ситуаціях; самостійно користуватися додатковими джерелами; правильно використовувати термінологію; складати таблиці, схеми.
	8	Знання студента досить повні, він вільно застосовує вивчений матеріал у стандартних ситуаціях; вміє аналізувати, робити висновки; відповідь повна, логічна, обґрунтована, однак з окремими неточностями; вміє самостійно працювати, може підготувати реферат і обґрунтувати його положення.
	9	Студент вільно володіє вивченим матеріалом, застосовує знання у дещо змінених ситуаціях, вміє аналізувати і систематизувати інформацію, робить аналітичні висновки, використовує загальновідомі докази у власній аргументації; чітко тлумачить лінгвістичні поняття, категорії; формулює правила; може самостійно опрацювати матеріал, виконує прості творчі завдання; має сформовані типові навички.
Високий (творчо-професійний)	10	Студент володіє глибокими і міцними знаннями та використовує їх у нестандартних ситуаціях; може визначати особливості мовних процесів; робить аргументовані висновки; практично оцінює сучасні здобутки лінгвістичної науки; самостійно визначає мету власної діяльності; виконує творчі завдання; може сприймати іншу позицію як альтернативну; знає суміжні дисципліни; використовує знання, аналізуючи різні мовні явища, процеси.
	11	Студент володіє узагальненими знаннями з навчальної дисципліни, аргументовано використовує їх у нестандартних ситуаціях; вміє знаходити джерела інформації та аналізувати їх, ставити і розв'язувати проблеми, застосовувати вивчений матеріал для власних аргументованих суджень у практичній

		діяльності (диспути, круглі столи тощо); спроможний за допомогою викладача підготувати виступ на студентську наукову конференцію; самостійно вивчити матеріал; визначити програму своєї пізнавальної діяльності; оцінювати різноманітні мовні явища, процеси.
	12	Студент має системні, дієві знання, виявляє неординарні творчі здібності в навчальній діяльності; використовує широкий арсенал засобів для обґрунтування та доведення своєї думки; розв'язує складні проблемні ситуації та завдання; схильний до системно-наукового аналізу та прогнозу явищ; уміє ставити і розв'язувати проблеми, самостійно здобувати і використовувати інформацію; займається науково-дослідною роботою; логічно та творчо викладає матеріал в усній та письмовій формі; розвиває свої здібності й схильності; використовує різноманітні джерела інформації; моделює ситуації в нестандартних умовах.

Якщо студент не відпрацював пропущені навчальні заняття, не виправив оцінки 0,1,2,3, отримані на навчальних заняттях, не виконав модульної контрольної роботи (МКР), завдання самостійної та індивідуальної роботи менше ніж на 60% від максимальної кількості балів, виділених на ці види робіт, він вважається таким, що має академічну заборгованість за результатами поточного контролю.

Пропущені заняття студент має обов'язково відпрацювати. За відпрацьовані лекційні заняття оцінки не ставляться, за практичні, семінарські, лабораторні, індивідуальні заняття нараховуються бали середнього (4, 5, 6), достатнього (7, 8, 9) та високого рівня (10, 11, 12).

Студенту, який не виконав поточних домашніх завдань, не підготувався до навчальних занять, в журнал обліку роботи академічної групи ставиться 0 балів.

Студент, знання, уміння і навички якого на навчальних заняттях за 12-бальною шкалою оцінено від 1 до 3 балів, вважається таким, що недостатньо підготувався до цих занять і має академічну заборгованість за результатами поточного контролю. Поточну заборгованість, пов'язану з невідповідністю або недостатньою підготовленістю до навчальних занять, студент повинен ліквідувати. За ліквідацію поточної заборгованості нараховуються бали середнього (4, 5, 6), достатнього (7, 8, 9) та високого рівня (10, 11, 12).

РОЗДІЛ 2. ЗАГАЛЬНІ ОСНОВИ ТЕОРЕТИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ СТУДЕНТІВ

2.1. Змістовий модуль 1 Сучасні проблеми виховної роботи в спеціальній та інклюзивній школі, характеристика основних напрямків виховання молодших та старших школярів з тяжкими порушеннями мовлення.

Тема 1. Виховання – цілеспрямована система формування особистості дітей з тяжкими порушеннями мовлення

1. Характеристика основних компонентів системи виховання.
2. Сутність та основні компоненти системи виховання, їх характеристика.

1 питання. Характеристика основних компонентів системи виховання

Особистісно орієнтована гуманістична концепція виховання вимагає істотного перегляду принципів програмування основних виховних завдань. Сьогодні слід сформулювати соціально-педагогічну суть проблеми відповідно до ринкової конкуренції та зсуву вектора ціннісних орієнтацій у дітей і молоді. Саме такий перегляд виховних орієнтирів допоможе зберегти кращі моральні якості підростаючої людини, допомогти їй успішно соціалізуватися у мінливому світі.

У визначенні концептуальних позицій ми опираємося на нормативні документи та положення сучасних концепцій виховання. У сучасній школі традиційно пріоритетними напрямками виховної діяльності є виховання моральності й творчої спрямованості особистості. Саме тому в процесі своєї діяльності ми опираємося на основні позиції концепції творчості й співробітництва, сформульовані І.Д. Бехом, В.А. Бухваловим та ін., ідеї яких дозволяють успішно адаптувати дітей, що навчаються, до сучасних умов педагогічної дійсності, а також систематизувати, розвивати, удосконалювати й корегувати накопичений досвід на якісно новому рівні, ефективно здійснювати процес виховання підростаючої особистості.

Цільовий компонент програми виховання учнів спеціальної та інклюзивної школи має на меті розвиток інтелектуальної, творчої, морально і фізично здорової особистості, здатної до успішної соціалізації у суспільстві та активної адаптації на ринку праці. «Інтелект. Моральність. Творчість» - основна концептуальна формула щоденної виховної роботи.

Під інтелектуально розвинутою особистістю ми розуміємо особистість, що засвоїла шкільний обсяг знань, що володіє навичками творчої та дослідницької роботи, здатна до самоосвіти й саморозвитку.

Морально розвинена особистість - це особистість, що засвоїла загальнолюдські й гуманістичні цінності, має громадянську позицію, здатна вибрати моральні форми самореалізації й самовираження, підготовлена до творчої діяльності, реалізовує потреби в особистій і суспільно корисній діяльності, відповідальна за виконання взятих на себе зобов'язань.

Творчо розвинена особистість - ініціативна й самостійна, володіє наступними основними соціально-орієнтованими вміннями: ставити творчу мету, підкоряти свою

діяльність її досягненню (творча цілеспрямованість), самостійно визначати способи досягнення цієї мети, аналізувати одержувані результати, бачити варіанти розвитку поточних подій і бути потенційно готовою до подолання виникаючих труднощів. У кінцевому результаті, це безперечно, самоорганізована особистість, підготовлена до професійного самовизначення та досягнення життєвого успіху.

Виховні завдання особистості:

- спрямовувати виховну роботу на сприйняття учнем і засвоєння загальнолюдських і національних цінностей, на входження у світ культури, на усвідомлення себе громадянами правової демократичної держави;

- сприяти інтелектуальному розвитку особистості та формуванню вміння займатися самоосвітою, оволодінню творчими методами пізнання за допомогою раціонального поєднання визначеної та позаурочної навчальної діяльності;

- створювати умови для особистісної самореалізації учнів, освоєння ними навичок творчої діяльності за допомогою організації активного, емоційно насиченого життя дитячого колективу;

- прагнути до створення сприятливої психологічної атмосфери співробітництва за допомогою організації індивідуальних, групових форм творчої діяльності, а також створенню «ситуації успіху» для учнів і вчителів.

Діяльність, спілкування й міжособистісні взаємини у школі будуються на пріоритеті загальнолюдських моральних цінностей і реалізуються в процесі послідовної реалізації наступних **принципів організації виховного процесу:**

1.Принцип гуманізму у формуванні та вихованні особистості допускає прийняття дитини такою, якою вона є, як даності; передбачає підтримку учнів у їхньому конструктивному розвитку.

2.Принцип демократизму. Моральна спрямованість педагогічного процесу реалізує повагу до підростаючої особистості, допомогу й підтримку, співробітництво в процесі розвитку культури життєдіяльності людини.

3.Принцип суб'єктивності. Означає створення умов для прояву суб'єктивного начала зростаючої людини, стимулювання самосвідомості школяра.

3.Принцип вибору. Можливість самостійно визначати мету, форми та зміст життєдіяльності, здійснювані одночасно з розвитком уміння прогнозувати наслідки свого вибору й нести за нього відповідальність.

4.Принцип творчості. Творчість при цьому розглядається як універсальний механізм розвитку особистості, що забезпечує її входження в простір культури, найважливіший механізм включення індивідуального способу існування в сучасному світі. Спільно організоване буття дітей і дорослих забезпечує формування самостійної творчої позиції особистості на всіх етапах взаємообумовленої діяльності: від висування мети до оцінки результату.

Вищеперераховані принципи організації виховного процесу потребують відповідних засобів реалізації виховної діяльності (див. табл. 2.1.) при врахуванні її основних складових (див. табл. 2.2. – 2.5.).

Таблиця 2.1.

Засоби реалізації виховної діяльності

Напрямок виховної діяльності	Зміст виховної роботи	Форми організації виховного процесу
------------------------------	-----------------------	-------------------------------------

Правове, патріотичне та моральне виховання	<p>А. Розвиток морально-ціннісної сфери і ставлень до себе, до інших людей, до родини, до природи, до навчання, до праці, до культури, до Батьківщини, до світу, до людства. Збереження, зміцнення та удосконалювання шкільних традицій.</p> <p>Б. Створення умов для прояву учнями ініціативи, власної активності, формування навичок самоврядування, самоорганізації, самообслуговування, прагнення до соціально значущої діяльності.</p>	<p>Підпрограма «Кам'янець-Подільський - наш дім»</p> <p>Підпрограма «Громадянин»</p> <p>Підпрограма «Лідер»</p>
Інтелектуальне виховання	Будь-яке використання виховних функцій уроку, виховання за допомогою знань, мотивація пізнавального інтересу, провідна роль методів творчої діяльності у навчанні та вихованні, розвиток умінь та потреб в самоосвіті	Підпрограма «Еврика»
Художньо-естетичне виховання	Створення психологічно комфортної атмосфери для кожної дитини, що сприяє розвитку її активності, індивідуальності, творчості, оптимізує навички творчої діяльності та досягнення життєвого успіху. Надання дитині права вибору видів і форм діяльності за допомогою створення гуртків та об'єднань відповідно до її інтересів.	Підпрограма «Творчість»
Фізкультурно-оздоровче виховання	Використання педагогічних і психологічних прийомів для формування адекватної позитивної самооцінки та потреби у виборі моральних форм самореалізації й самоствердження. Формування фізичної й психогігієнічної культури.	Підпрограма «Здоров'я — наш вибір»
Взаємодія з родиною	Об'єднання зусиль педагогічного колективу та батьків для створення умов, що сприяють розвитку та самовизначенню особистості. Співтворчість, співробітництво та виховання особистим прикладом.	Підпрограма «Родина»
Профорієнтаційне виховання	Сприяння професійному самовизначенню учнів	Підпрограма «Кар'єра»

Таблиця 2.2.

Основні складові системи виховної діяльності педагогічного колективу.

Виховний потенціал заняття

Завдання	Способи й методичні прийоми
1. Відбір змісту, прийомів і методів, що реалізують виховуючу функцію заняття.	1. Співробітництво, свобода вибору, ігрові методики навчання та виховання, розвивальні технології
2. Розвиток умінь ставити творчу мету і підняти свою діяльність її досягненню	2. Диференціація за інтересами, проблемне навчання, самостійна робота, діалогові методики
3. Розвиток умінь планувати й контролювати свою діяльність	3. Залікова система, профільне навчання, проекти
4. Навчання методам розв'язання проблем	4. Методи творчої діяльності

5. Навчання дітей умінню доводити свої переконання	5 Уміння аналізувати й порівнювати, вести діалог, будувати логічно правильну систему доказів, викладати результати своїх досліджень
--	---

Таблиця 2.3.

Позаурочна навчально-пізнавальна діяльність

Завдання	Форми роботи
Сприяє формуванню моральних якостей особистості, розвитку стійкого пізнавального інтересу та інтелектуальних умінь, опануванню навичками творчої діяльності	Факультативні заняття за предметами; «Православна культура», «Історія Олімпійських ігор»; «Літературна вітальня»; літературно-поетичний клуб «Крила» Спецкурси: початкова школа - «Основи етики»; основна школа - «Культура життєдіяльності людини»; останній щабель - «Створи своє майбутнє». Правовий лекторій. Дискусійний клуб старшокласників. Профорієнтаційна діяльність. Конкурс соціальних проєктів. Тематичні класні години: «Символи української держави», «Основний закон нашого життя» (до Дня Конституції), «Визначні події України», День здоров'я

Таблиця 2.4.

Позаурочна соціально розвивальна діяльність

Завдання	Форми роботи
<ul style="list-style-type: none"> - розвиток світогляду, формування ціннісних знань і взаємин; - створення ситуації переживання дітьми свого успіху; - розвиток духовності особистості; - навчання вмінню бачити практичну необхідність корисної діяльності; - самопізнання; - формування навичок культури життєдіяльності людини; - розвиток уміння планувати свою діяльність і знаходити способи виконання плану (від класного заходу до життєвої кар'єри). 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Лекторії: «Мій рідний Кам'янець-Подільський», «Здоровий спосіб життя», «Сторінки рідної історії» 2. Клуби морального розвитку. 3. Клуб цікавих зустрічей «Звані гості». 4. Творчі гуртки та об'єднання . 5. Екскурсії. Відвідування театрів, виставок, музеїв. 6. Далекі й ближні туристичні поїздки. 7. Розвиваючі класні години.

Таблиця 2.5.

Внутрішньошкільна виховна діяльність, що сприяє зміцненню учнів ського колективу

Завдання	Форми роботи
3. Сприяти творчому розвитку кожної особистості, оволодінню методами	1. Участь у традиційних загальношкільних заходах: День вчителя, День учня, «Свято знань»

<p>творчої діяльності .</p> <p>4. Формувати класний колектив і його традиції, вчити дитину бачити практичну необхідність корисної діяльності .</p> <p>5. Створювати умови для самореалізації кожної дитини.</p> <p>6. Розвивати навички самоорганізації, самоврядування, самоконтролю, конструктивної критики.</p> <p>7. Заохочувати ініціативу учнів .</p>	<p>«Свято останнього дзвоника», «Посвята першокласники», мітинг-реквієм «Біля Монументу Слави», «Вахта Пам'яті», «Біля Вічного вогню». фестивалі «Зоряний дощ» та «Юні таланти школи».</p> <p>Класні колективні творчі справи: «День народження класу», підведення підсумків року «От стали ми на рік дорослішими»</p> <p>Колективне планування й аналіз діяльності</p> <p>Організація класного самоврядування</p> <p>Лідерські збори</p>
---	---

2 питання. Сутність та основні компоненти системи виховання, їх характеристика

С.Г. Карпенчук зазначає, що виховання є похідним від французького слова «chovet» - ховати, вирощувати. В українській педагогіці – «оберігати» (виховувати) дитя від небезпеки (хвороби, каліцтва, смерті, шкідливого впливу). Згодом – «виростити дітей, навчати правил доброї поведінки». У фольклорі в значенні «виховувати» вживається слово «навчати». Н-д: у Т.Г. Шевченка «А мати хоче научати, та соловейко не дає».

У сучасних умовах «навчання» та «виховання» - два самостійних поняття, які взаємодіють між собою. Зокрема, навчання - це процес, за допомогою якого здійснюється передача суспільно-історичного досвіду: організація формування знань, умінь, навичок. Тобто воно є найважливішою складовою частиною «виховання», а виховання - це процес за допомогою якого іде розвиток особистісних характеристик дитини.

К.Д. Ушинський зазначав на тому, що виховання визначає людину всю, якою вона є, з усіма її вродженими та набутими особливостями (її тіло, душу й розум).

Творцем концепції «виховуючого навчання» є І.Ф. Герbart, один із найвидатніших представників німецького освітнього руху. Герbart вважав, що освіта нероздільна з вихованням. Однак він неправомірно підмітив складний процес виховання навчанням, не враховуючи вплив соціального оточення і значення емоцій в моральному вихованні. Поняття «освіченість» і «вихованість» не є тотожними. Виховувати - означає готувати людину до повсякденного життя. Освіта, як один із найважливіших компонентів вихованості людини, відіграє провідну роль в її формуванні, проте не визначальну. Часто освічена, з багатим запасом знань людина може бути невихованою і відштовхувати від себе навколишніх. Недооцінка провідної ролі виховання в процесі формування особистості виявляється в тому, що в педагогічній науці і в практичній діяльності нерідко дублюють методика навчання і методика виховання.

С.Г. Карпенчук стверджує, що методика виховної роботи має свою логіку, відносно незалежну від логіки роботи освітньої. Методика виховання і методика освіти становлять два розділи педагогічної науки.

Виховання – діяльність з метою передачі новим поколінням суспільно-історичного досвіду, планомірний та цілеспрямований вплив на свідомість і поведінку людини з метою формування відповідних установок, понять, принципів, ціннісних орієнтацій, що забезпечує необхідні умови для її розвитку, підготовки до суспільного життя і трудової діяльності (О.В. Петровський, М.Г. Ярошевський).

Виховання передбачає «формування особистості» у двох аспектах:

1. З погляду психології, формування особистості розглядається як процес і результат її розвитку, формування особистості – це також виявлення того, що є наявне, експериментально доведене, досліджене і що може бути в особистості, яка розвивається в умовах цілеспрямованого впливу. Як бачимо, психологічний підхід включає діагностичний.

2. З погляду педагогіки, формування особистості – це цілеспрямоване виховання особистості, яке виходить із потреб суспільства. Це те, що є і як повинно бути сформовано в особистості, щоб вона відповідала соціально зумовленим вимогам, які висуває до неї суспільство. Отже, педагогічний підхід включає цілеспрямований, систематичний вплив, спеціально організовану діяльність по формуванню особистості дитини.

Психологічні та педагогічні підходи становлять науковий підхід. Людина накопичує протягом життя певну систему знань, ставлень, поглядів, переконань тощо. Тому і формування її як особистості має здійснюватись як цілеспрямований, поетапний процес, що становить цілісну систему, тобто сукупність закономірно побудованих, динамічно пов'язаних компонентів (явищ, процесів, впливів, етапів), взаємодія яких породжує нову системну якість.

У виховному процесі відбувається розвиток загальнолюдських цінностей, які виступають результатами життєвої педагогіки, набутими кількома поколіннями народу (В.Н. Сорокін-Росінський, О.В. Духнович, Т.С. Сковорода). У кожній особистості потрібно сформувати потребу в подальшому збагаченні життєвого досвіду старших, щоб вони могли не лише вивчити і засвоїти його, а й зберегти і розвинути далі. Таку динаміку розвитку забезпечує діяльнісний підхід до виховання. В якому людина виражає себе як особистість через ставлення до суспільних явищ, до інших людей, праці, прекрасного, навколишнього світу, науки до всіх надбань, що виробило людство. Діяльнісний підхід до виховання невіддільно поєднаний із певною системою впливу на особистість.

Системний підхід охоплює всі основні сторони проєктивних систем виховання, зокрема постановку цілей; конструювання виховного процесу; перевірку ефективних робочих нових систем, їхньої апробації і поширення. Системність у виховному процесі виявляється у виокремленні явищ, процесів, етапів та впливів.

Характеристика основних компонентів виховного процесу за С.Г. Карпенчуком (див. схема 2.1) [13, с. 16].

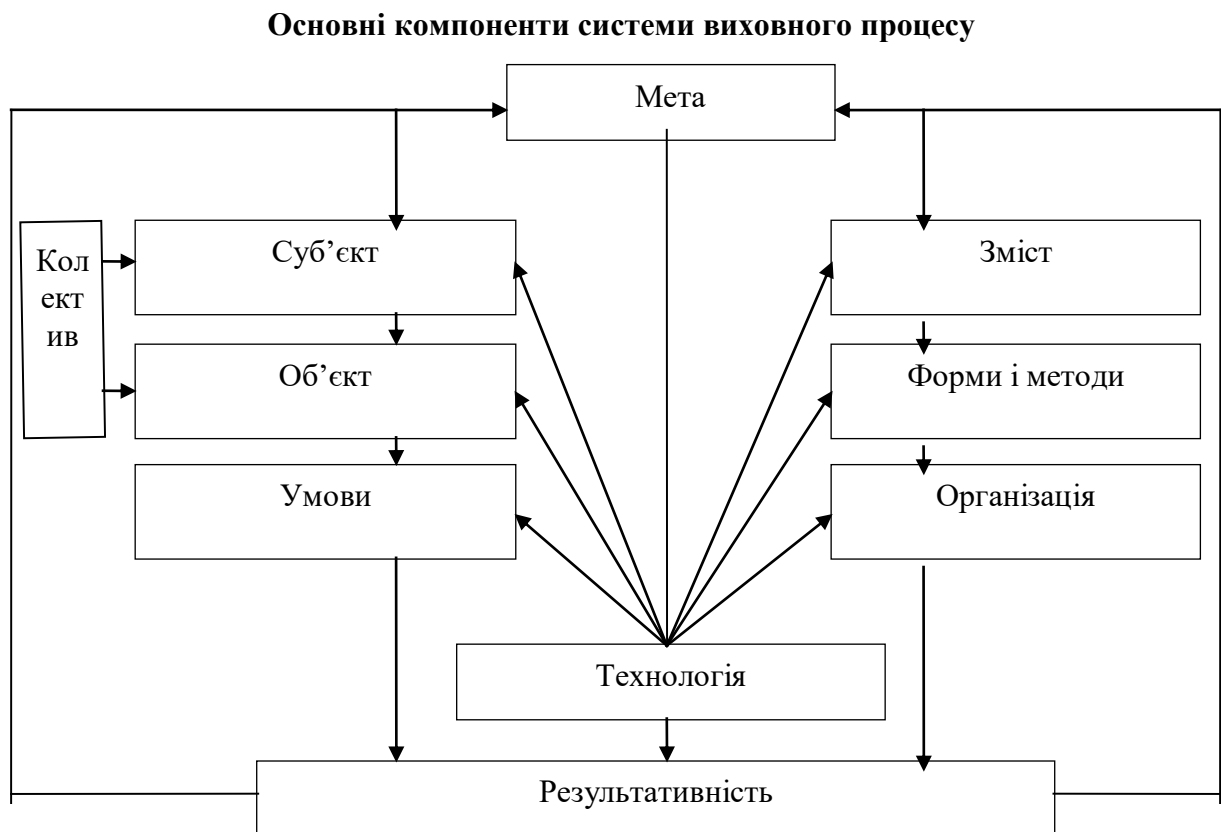

Схема 2.1.

Система виховного процесу (за С.Г. Карпенчуком)

Мета виховання – основа виховної системи. Вона має суспільний характер (соціальний запит), визначається універсальністю і чіткою конкретизацією.

Мета виховання – формування гармонійно розвиненої та суспільно активної особистості з науковим світоглядом, з високим моральним потенціалом, що бажає і вміє працювати, духовно багатой і фізично досконалою. Мета виховання передбачає формування інтелектуально-емоційно-виховного компоненту.

Мета виховання обов'язково втілюється і реалізується у процесі навчально-виховної та корекційної роботи.

Чітке визначення мети виховання дає педагогу можливість свідомо планувати педагогічний вплив; визначити сприятливі умови і способи розв'язання практичних завдань; побудувати схеми виховання («таксономія» taxis (грец.) –розміщення по порядку, potos – закон); класифікувати і систематизувати об'єкти за складністю (Б. Блум, Д. Кратволом).

Об'єкт-суб'єкт – це основні реалізуючі сили педагогічної системи виховання, які діють на основі суб'єкт-суб'єктного підходу до здійснення виховного процесу. Суб'єкт – учасник взаємодії, учень теж активний учасник виховного впливу. Об'єкт – те, на що спрямовується вплив, предмет виховання, сам процес. Це здійснюється в індивідуальних, групових та колективних формах діяльності.

Особистість – це універсальне поєднання часткового (темпераменту, характеру, здібностей, таланту, інтелекту, творчості, неповторності). Саме універсальність є соціальним навантаженням прогнозованої моделі сформованої особистості (соціалізацією), яка асоціюється із суспільним ідеалом.

Виховання – це тривалий і безперервний процес, який проходить протягом життя дитини.

Шкільний період – етап становлення особистості. Наступні етапи – процес її самовдосконалення. Молодший шкільний вік – вік допитливих. Методами виховного впливу у цей період виступають: бесіда (в навчальній, корекційній, ігровій, сценічно-корекційній діяльності), навіювання, приклад, заохочення і покарання.

Підлітковий вік – набуття нових якісних властивостей, складний період, який формує у дітей (критичність, вимогливість у ставленні до вчителя). Методами виховного впливу у цей період є дискусійний (профілактична робота – відволікання від поганих звичок) та громадянська думка. Дитина прагне до ідеалу, але не хоче, щоб її виховували інші.

Юнацький вік – це етап формування «внутрішньої позиції особистості», дитина дорослішає. Методи виховного впливу: інформаційний (лекція, бесіда) та дискусійний (диспут, збір, учнівська конференція).

Належну роль у виборі методів виховного впливу відіграє сформованість колективу. Вплив колективу на особистість двоякий, а саме: він приглушує особистість, гальмує її розвиток, а також впливає на реалізацію особистістю своїх можливостей як суб'єкта діяльності.

Існує думка, що особистість взагалі повинна розвиватись окремо від колективу. Але роль колективу ми не заперечуємо, тому що моральність людини виявляється у ставленні її до навколишнього світу, до людей, серед яких вона живе і до самої себе. Формування таких ставлень можливо в процесі спілкування, яке здійснюється у певному людському середовищі.

Спілкування – спілка (об'єднання, група і т.д.), форма самовираження і взаємної допомоги – перша складова моральності.

Колектив (collectivus (лат.) -збірний) – група людей, об'єднаних спільними цілями, яка досягла в процесі спільної діяльності високого рівня розвитку (Д.П. Гринчишин).

Педагогічні умови виховання - ланка в системі виховання, яка показує наявність відповідних умов для реалізації мети і цілей виховання та акцентує увагу на створення спеціальних умов здійснення процесу виховання.

У літературі виділено наступні фактори впливу на особистість: природні (діяльність), соціальні (спілкування), духовні (міжособистісні стосунки), які впливають на умови виховання.

Виділяють також спеціальні умови педагогічного впливу, а саме: режим дня; індивідуальний підхід; корекційний підхід.

Принципи виховання та зумовлені ними педагогічні умови вирішують проблему ефективного здійснення впливу на особистість.

Зміст виховання – комплекс ідей, думок, фактів, основних напрямків виховного впливу.

Протягом століть мислителями педагогічної думки та філософами вирішувалися питання про основні складові виховного процесу. У давнину існували 3 складові виховання: тілесне загартування особистості, формування розумових та моральних чеснот (якостей).

Аристотель зазначав, що воля – характерна новонародженим. На його думку, турбота про тілесне загартування передує турботі про душу.

Український філософ Г.С. Сковорода, досліджуючи мисленнєву діяльність людей, наголошує, що думка – рушійна сила людської діяльності, без розуму - людина сліпа. Отже, розвиток знань та формування моральних якостей - це і є виховний вплив. Дослідники звертали більше уваги на різнобічність напрямків виховного впливу, але це не дає необхідного результату. Тому у вихованні слід виділити головні і другорядні напрямки виховного впливу.

Виховання особистості – це передусім формування її свідомості.

Свідомість – найвищий рівень психічного відображення дійсності, властивий лише людині як соціальній істоті.

Свідомість виступає як сукупність чуттєвих і розумових образів (с + «відомість» - тобто відати, знати, «с» - зв'язок, сукупність, тобто багато знань), які безперервно змінюються і опосередковано виникають перед суб'єктом у «його внутрішньому досвіді» і передують його практичній діяльності.

У процесі впливу на особистість у неї формується світогляд (світ + огляд – бачення, бачити світ)- система поглядів на об'єктивний світ і місце у ньому людини, на ставлення її до довкілля, основні життєві позиції людини, переконування, ідеалізація, пізнання тощо (формування світобачення, світосприйняття, світоставлення).

Сформованість особистості – істотний показник зрілості не тільки особистості, а й певної соціальної групи.

Зміст роботи перетворюється на світогляд тоді, коли він набуває характеру переконань. Світогляд впливає на норми поведінки, на ставлення людини до навколишнього світу, на характер життєвих прагнень, смаків, інтересів.

Від того, на якому рівні сформовано світогляд особистості, залежить характер її дій, мотивів діяльності, поведінки. Це і є взаємозв'язок свідомості особистості з її чуттєвою (емоційною) сферою, моральністю людини, що мотивується її свідомістю і підкріплюється вольовими якостями.

На сучасному етапі такий взаємозв'язок передбачає і зміст виховання.

Зміст виховання передбачає процес, який включає: когнітивну (пізнавальну), емотивну (емоційно-ціннісну), психомоторну і психомоторно-регулятивну галузі (С.Г. Карпенчук).

До когнітивної (пізнавальної) галузі належать цілі від запам'ятовування та відтворення до розв'язання проблеми, у процесі яких слід переосмислювати наявні знання, будувати нові поєднання їх з ідеями, методами, процедурами (способами дій), створення нового. Навчання – основний засіб виховання, який спонукає інтелектуальний

розвиток особистості. Його цілі – формування свідомості (самосвідомості) особистості, світогляду, знань (морально-етичних, естетичних, наукових, технічних), поглядів, ідеалів, переконань, культури розумової праці.

До емотивної (емоційно-ціннісної) галузі належать цілі формування емоційно-особистісного ставлення до явищ навколишнього світу (сприйняття, інтерес, готовність до засвоєння ціннісних орієнтацій).

До психомоторної (рухова маніпуляція, діяльність) галузі відносяться цілі розвитку навичок і вироблення звичок у дітей, а саме: навички письма, мовленнєвої діяльності, регуляції поведінки; фізичне загартування та рухова діяльність

Психомоторно-регулятивна галузь охоплює процес самовиховання особистості.

Категорії виховних цілей у когнітивній галузі: знання, розуміння, аналіз, синтез, оцінки, застосування.

Категорії виховних цілей в емотивній галузі: чуттєве сприйняття, реагування (емоційний відгук), засвоєння ціннісної орієнтації, вироблення ціннісних орієнтацій, поширення ціннісних орієнтацій.

Категорії виховних цілей в психомоторно-регулятивній галузі (маніпуляції, регуляція, саморегуляція, самовиховання). Категорії виховних цілей у кожній галузі за С.Г. Карпенчуком див. табл. 2.6. [13, с. 32-35].

Таблиця 2.6.

Категорії виховних цілей у когнітивній галузі діяльності (формування свідомості особистості) (за С.Г. Карпенчук)

Основні категорії виховних цілей	Приклади узагальнених типів виховних цілей
<p>1.Знання Ця категорія означає запам'ятовування і всебічного відтворення інформації. Мова може йти про різні галузі знань, починаючи від конкретних фактів до цілісних теорій</p>	Вживання відповідної термінології, конкретні факти, методи й процедури, основні поняття, норми, правила, принципи
<p>2.Розуміння Показником здатності розуміти значення інформаційного матеріалу є перетворення (трансляції) матеріалу із однієї форми вираження в інші, інтерпретація (пояснення, короткий виклад) чи передбачення про дальший хід явищ, подій (прогнозування наслідків, результатів)</p>	Розуміння фактів, правил і принципів, інтерпретація словесної інформації, інтерпретація схем, графіків, діаграм, уявний опис майбутніх наслідків, зумовлених словесною інформацією
<p>3.Аналіз Ця категорія означає структурно виокремлювати частини цілого, виявляти взаємозв'язки між ними, усвідомлювати принципи організації цілого (дискусія, процес переконування, метод розкриття проблем тощо)</p>	Виділення прихованих (не зовсім зрозумілих) передбачень, виявлення помилок і прогалин у логіці розмірковування, виділення відмінностей між фактами і наслідками, оцінка значущості результатів діяльності
<p>4.Синтез Уміння комбінувати елементи, щоб одержати ціле, яке містить новизну. Таким чином, продуктом може бути повідомлення (виступ, доповідь), план дії чи сукупність узагальнених зв'язків</p>	Творча діяльність пізнавального характеру, експериментальна робота, розв'язання проблеми на основі знань із різних галузей
<p>5.Оцінка</p>	Оцінка логіки обґрунтування проблем,

<p>Ця категорія означає уміння оцінювати знання того чи іншого явища, твердження, міркування, дослідження для конкретної цілі, виявляється в оцінювальних судженнях дій, вчинків, поведінки</p>	<p>явищ, фактів, дій, відповідних висновків, значущості того чи іншого продукту діяльності, вчинків, поведінкових норм</p>
<p>6.Застосування Уміння використовувати знання в конкретних і нових ситуаціях. Виключає застосування правил, методів, понять, законів, принципів, теорій</p>	<p>Учень використовує норми, поняття і принципи в життєвих ситуаціях, застосовує закони в практичній діяльності, демонструє правильне застосування їх</p>
<p>Категорії виховних цілей в емотивній галузі</p>	
<p>1) Чуттєве сприйняття Готовність і здатність учня сприймати ті чи інші явища, стимули, що надходять з навколишнього світу. Роль учителя в досягненні цілей полягає в тому, щоб привернути, утримати і спрямувати увагу учня, складові субкатегорії (1.1 усвідомлення, 1.2 готовність чи бажання сприймати, 1.3 вибірковість – довільна увага) створюють діапазон руху від пасивної позиції особистості до більш активної (хоча на цьому рівні ще не повністю усвідомлено цілеспрямоване ставлення до навколишнього середовища)</p>	<p>Усвідомлення важливості моральних і дотримання етичних норм у процесі спілкування з однолітками, дорослими, на уроці, в позаурочний час, усвідомлення естетичних факторів в одязі, інтер'єрі, архітектурі, живописі, сприймання проблем і потреб інших людей (співпереживання, милосердя, турбота тощо)</p>
<p>2.Реагування (емоційний відгук) Ця категорія означає активні вияви, породжені внутрішньою потребою школяра. На цьому рівні він не просто сприймає, а й відгукується на ті чи інші явища чи зовнішній стимул, виявляє інтерес до навколишньої дійсності, явищ, різних видів діяльності. Субкатегорії: 2.1 відгук підкорення, 2.2 добровільний відгук, 2.3 задоволення від реагування</p>	<p>Сумлінне ставлення до виконання домашніх завдань, підкорення внутрішньошкільному розпорядку і правилам поведінки, чуйність, доброта, справедливість у ставленні до інших, вимогливість до себе, перетворення загальнолюдської моралі у звичні норми поведінки, потребу</p>
<p>3.Засвоєння ціннісних орієнтацій До цієї категорії належать різні рівні ціннісних орієнтацій(ставлення до тих чи інших об'єктів, явищ чи видів діяльності): 3.1 прийняття ціннісних орієнтацій, 3.2 перевага ціннісних орієнтацій, 3.3 переконаність</p>	<p>Виявлення стійкого бажання, наприклад, підвищувати свій інтелектуальний рівень, цілеспрямоване вивчення різних точок зору, щоб сформувані свою думку, судження, певний рівень морального досвіду, вияв переконаності у відстоюванні того чи іншого ідеалу</p>
<p>4.Вироблення ціннісних орієнтацій Ця категорія охоплює осмислення і поєднання різних ціннісних орієнтацій, розв'язання можливих суперечностей між ними і формування систем цінностей на основі найбільш значущих і сталих. Входять дві субкатегорії: 4.1 концептуалізація ціннісних орієнтацій,</p>	<p>Школяр намагається, наприклад, визначити основні риси свого улюбленого мистецтва, бере на себе відповідальність за свою поведінку, розуміє свої можливості і обмеження, будує життєві плани згідно з усвідомлюваними ним власними здібностями,</p>

тобто осмислення свого ставлення; 4.2 організація системи цінностей	інтересами і переконуваннями.
<p>5.Поширення ціннісної орієнтації чи їхнього комплексу на діяльність</p> <p>Рівень засвоєння цінностей, на якому вони стійко визначають поведінку індивіда, належать до звичного способу дії чи життєвого стилю. Узагальнений характер ціннісних орієнтацій і поєднання їх у цілісний світогляд відображено в субкатегоріях: 5.1 узагальнена установка і 5.2 повна інтеріоризація (засвоєння) чи поширення ціннісних орієнтацій на діяльність</p>	<p>Самостійність у всіх видах діяльності, прагнення до співробітництва у груповій діяльності, готовність до перегляду своїх суджень і зміни способу дій у світлі переконливих аргументів, виявлення постійних навичок особистої гігієни і здорового способу життя, формування стійкої і послідовної життєвої спрямованості</p>
Категорії виховних цілей у психомоторно-регулятивній галузі	
<p>1) Маніпуляція</p> <p>Виявлення рухової активності особистості, пов'язаної з процесом формування у школярів рухових (моторних) умінь і навичок, які супроводжують різні види діяльності</p>	<p>Навички мови, письма, моторно-рухові трудові та фізичні маніпуляція пальців під час гри на музичному інструменті, жестикуляція, що супроводжує зовнішні прояви морального етикету</p>
<p>2) Регуляція</p> <p>Ця категорія може охоплювати сфери, пов'язані з координацією, організацією в процесі різнопланової діяльності</p>	<p>Розуміння необхідності регуляції як закономірного процесу життя людини; реагування як внутрішній відгук на зовнішні прояви в природі, суспільному житті, різні за характером подразнення; аналіз, синтез регулятивних процесів, навички врегулювання непередбачених ситуацій, відносин, конфліктного нагнітання; передбачення режиму як важливого регулятивного способу; навички координації та організації в процесі діяльності (керування, співкерування тощо)</p>
<p>3) Саморегуляція</p> <p>Один із рівнів регуляції активності функціонування внутрішніх систем (біолого-фізіологічні процеси, пов'язані із станом здоров'я організму), який виражає специфіку психічних засобів, що реалізують її. Залежно від виду діяльності і умов її здійснення саморегуляція може реалізовуватися різними психічними засобами (чуттєві конкретні образи, уявлення, поняття та ін.). Урахування під час саморегуляції індивідуалізації такого процесу, залежності її від конкретних умов, а також характерних особливостей нервової діяльності, особистісних якостей суб'єкта і його звичок до організації своїх дій, що формується в процесі виховання</p>	<p>Прийняття суб'єктом цілі його життєвої активності, моделювання значущих умов діяльності. Програмування виконуваних дій, система критеріїв успішної діяльності, інформація про реально досягнуті результати, оцінка відповідностей результатів критеріям успіху, рішення про необхідність і характер коригування діяльності; самоформування вольових якостей як основної рушійної сили регулятивних процесів; саморегуляція почуття, настрою, дій, вчинків, поведінки; навички застосування аутотренінгу, здійснення самонавіювання, самозаспокоювання, самоконтролю, психічного розвантаження й уміння входити у стан релаксації; самонаказ, самосхвалення тощо</p>

<p>4) Самовиховання Свідома діяльність, спрямована на найповнішу реалізацію людиною себе як особистості, що ґрунтується на активізації механізмів саморегуляції. З підвищенням рівня усвідомлення самовиховання стає дедалі більш значною силою саморозвитку особистості. Самовиховання перебуває в нерозривному зв'язку з вихованням, не лише підкріплюючи, а й розвиваючи процес формування особистості</p>	<p>Наявність чітко усвідомлених цілей, ідеалів, особистісного смислу, наявність певного рівня самосвідомості, критичного мислення, здатність і готовність до самовизначення, саморозкриття, самовдосконалення, адекватної самооцінки, критичний аналіз індивідуальних особливостей і потенційних можливостей, самоаналіз особистісного розвитку, самоконтроль і самозвіт</p>
--	--

Відповідно до таблиці, цілі виховання будуть класифікуватися на основі трьох галузей:

- когнітивної → інтелектуальне виховання;
- емотивної → моральне виховання
- психомоторно-регулятивної → формування вольових якостей і фізичне загартування.

Разом ці напрямки сприяють підготовці дітей до трудової діяльності. Усі ці галузі закріплюються в різних видах трудової діяльності, саме тому правове, статеве, естетичне, екологічне виховання та інші види формуються на базі поєднання когнітивної та емотивної галузей, а деякі із них – когнітивно-реактивної та психомоторної галузі.

Отже, зміст виховання або його характер відображає економічні, політичні, географічні, етнографічні, психологічні особливості народу, дає характеристику виховного впливу, визначає її структурні етапи.

Форми і методи виховання- це способи досягнення прогнозованих завдань і цілей (форма- спосіб виявлення методу). В центрі уваги є дитина з її індивідуальними особливостями (особистісний підхід).

Форми виховного впливу

С.Г. Карпенчук під поняттям "форма" розуміє "спосіб організації і спосіб існування предмета, процесу, явища". Форма – спосіб організації виховного процесу, що відображає внутрішній зв'язок його елементів і характеризує взаємини вихователів і вихованців.

Форма виховання – це спосіб організації його змісту, який забезпечує систему виховного впливу, реалізує суб'єкт-суб'єктний принцип виховання. Ефективність організованих форм залежить від правильного використання методів досягнення відповідних цілей.

К.Д. Ушинський зазначав, що виховання – мистецтво. Форма відображення дійсності – художній образ, теоретичний аспект якого – образ людини мистецтва (композитор, скульптор, архітектор...), а практичний аспект включає педагога, який виступає в ролі архітектора, літератора, живописця якостей дитини...

Форми (способи) організації виховного процесу мають бути оригінальними, творчими, науково обґрунтованими, майстерно сконструйованими, поєднувати довершеність, оригінальність і красу.

Форми мають такі структурні компоненти:

- початок;
- кульмінаційний момент, що хвилює душу дитини;
- закінчення.

Підходи до класифікації форм виховання:

- 1) фронтальні чи масові;
- 2) гурткові чи групові;
- 3) індивідуальні.

Класифікація форм організації виховного процесу залежно від методики виховного впливу:

1. словесні (інформація, збори, зустрічі тощо);
2. практичні (походи, екскурсії, спартакіади, олімпіади, конкурси);
3. наочні (шкільні музеї, кімнати і зали, галереї, виставки дитячої творчості, вітрини нових книжок).

Організаційні форми класифікують відповідно до змісту виховання, враховуючи основні напрямки діяльності школярів, зокрема творчий підхід.

Методи виховання.

Метод (нім. Methode, англ. Method, фр. Methode – прийом, спосіб, метод, яке зводиться до грецького "шлях дослідження, пізнання"), шлях, спосіб пізнавальної і практичної діяльності людей.

Метод – це шлях, спосіб досягнення запланованої, прогнозованої мети. Методи виховання – шляхи і способи спільної, взаємозв'язаної діяльності вихователів і вихованців з метою досягнення виховних цілей.

Сьогодні методи слід використовувати більш активно, творчо, відповідно до рівня освіти, здібностей і потреб людини.

Метод – найкоротший шлях досягнення оптимальних результатів, що відповідають поставленим виховним цілям (освітнім, корекційним).

Поняття "метод виховання" і "форма виховання" подібні, але у широкому значенні метод – це спосіб досягнення цілей, а форма – організаційний засіб.

Основні групи методів виховання

Класифікація методів (50-ті роки):

- 1) методи словесні (розповідь, бесіда, диспут, лекція, приклад);
- 2) методи привчання (практичні методи: тренування, доручення, гра);
- 3) методи заохочення і покарання (додаткові методи, спрямовані на виховання дисциплінованості).

У 60-х р.р Т.Е. Коннікова запропонувала класифікацію методів формування особистості згідно з ідеалом суспільства:

- 1) методи формування морального досвіду в поведінці і діяльності (метод привчання, метод організації суспільно корисної діяльності, метод використання творчої гри, змагання);
- 2) метод формування моральної свідомості (етична бесіда, диспут, розповідь, лекція);
- 3) додаткові методи (заохочення і покарання).

Класифікація методів виховання (70-ті роки), за Ю.К. Бабанським (системне засвоєння знань):

- 1) методи виховання, що використовуються в системі навчання (доповідь, лекція, розповідь, семінари, бесіда, дискусія, диспут);
- 2) методи виховання, що використовуються в процесі суспільно-практичної діяльності (виробнича праця, самообслуговування, політична, культурно-етична, спортивна, ігрова діяльність).

Класифікація методів (80-ті роки) (поєднання формування свідомості, поведінки і діяльності):

6. методи прогнозування виховних цілей, завдань і шляхів їх досягнення;
7. методи інформаційно-пропагандистського характеру;
8. орієнтаційно-діяльнісні методи;
9. методи спілкування;
10. методи оцінки.

За В.А.Сластьоніним (90-ті роки), класифікація методів:

- 1) методи формування свідомості особистості (бесіда, лекція недискусійного характеру, переконування, навіювання, приклад, метод переконування, слово педагога);

2) методи організації діяльності, спілкування та формування позитивного досвіду суспільної поведінки (привчання, тренування, педагогічна вимога, громадська думка, створення виховуючих ситуацій, метод прогнозування), від слова до конкретної дії/справи (різнопланова діяльність школярів → закріплення знань, формування вмінь, навичок, звичайних норм поведінки);

3) метод стимулювання діяльності і поведінки (спеціальна група), враховує емоційний аспект засобів стимулювання:

а) засоби емоційного стимулювання, що застосовуються в процесі формування свідомості особистості:

- 1) влучний добір питань;
- 2) аналіз проблемних питань;
- 3) аналіз моральних проблемних ситуацій;
- 4) створення уявних ситуацій, ситуацій вибору, які близькі до життєвого досвіду школярів;
- 5) аналіз міркувань ровесників;
- 6) аналіз протилежних висловлювань;
- 7) розбір етичного змісту прислів'їв, казок, афоризмів, девізів, ігрових ситуацій проблемно-пошукового характеру;

8) гра;

б) засоби стимулювання різнопланової діяльності школярів і досвіду позитивної суспільної поведінки (гра, змагання, романтика, захоплення, покарання);

- 4) методи самовиховання (самопізнання, самоствалення, саморегуляції).

Методика педагогічного впливу є системою засобів, які використовуються з метою організації різнопланової діяльності дітей, що забезпечує її різноплановий розвиток.

Класифікація за В.О. Липою:

1. метод вправ (вправи в діяльності, режим, доручення);
2. метод переконування (пояснення, роз'яснення, розповідь, бесіда, позакласне читання, переконування прикладом);
3. метод стимулювання (вимога вихователя, встановлення перспективи (захоплення), змагання, зацікавлення, покарання);
4. метод самовиховання (критика і самокритика, вправи, приклади для повторення).

Методи виховання – це засоби педагогічного впливу на учнів, спрямовані на досягнення потрібного рівня їх вихованості.

У спеціальній та інклюзивній школі використовують ті самі методи виховання, що і в загальноосвітній школі. При цьому ми враховуємо особливості дітей з тяжкими порушеннями мовлення. Існують різні класифікації методів виховання, проте нас цікавить така класифікація:

1. Вправи.
2. Переконування.
3. Стимулювання.
4. Приклад (самовиховання).

Вправи. До вправ відноситься група методів, спрямованих на формування в учнів навичок і звичок моральної поведінки шляхом багаторазового повторення вчинків, дій і регулювання поведінки.

У молодших класах спеціальної та інклюзивної школи у дітей спостерігається затримка у розвитку вмінь самостійно організовувати свою поведінку, тому вправа займає провідне місце в системі виховних методів.

Дітям з тяжкими порушеннями мовлення виконують свої дії за словесною інструкцією, тому вправи включають в спеціально організовану практичну діяльність (повчальну, ігрову, трудову, суспільно корисну і пізнавальну, яка стимулює їх діяти за словесною інструкцією).

Форми вправ:

- 1) безпосереднє поточне виправлення побачених відхилень від правил поведінки;
- 2) доручення і завдання;
- 3) включення дітей в колективні форми життя і трудовий процес.

Методика вправ базується на принципі постійного ускладнення завдань, або їх адаптації.

Переконавання. К.Д. Ушинський підкреслював, що переконавання – головна умова вихователя. За допомогою переконавання ми впливаємо на свідомість учня, а через неї - на його поведінку, характер, почуття, волю.

Головний засіб впливу на дитину є слово. У дітей з тяжкими порушеннями мовлення низький рівень розвитку внутрішнього мовлення, вони базують свою поведінку за наслідуванням, під впливом зовнішнього мовлення.

Переконавання включає два ступеня:

- 1) *Пояснення* (роз'яснення).
- 2) *Навіювання* (внушіння).

Пояснення в спеціальній та інклюзивній школі спрямоване на формування в учнів знання того, яка поведінка від них потребується, як і чому вони повинні поводити себе так, а не інакше. Для цього проводять пояснювальну роботу, читають оповідання тощо.

Г.М. Дульнев підкреслив, що самим шкідливим чинником в процесі постановки виховної роботи в школі є невідповідність у вимогах вчителів до учнів .

Навіювання – від лат. «сугестія», що означає вимагаю, виховую. Навіювання – це емоційна переробка педагогічних ідей, задумів в особистісний план учня, особистісне «прийняття» учнем не стільки того, що сказано, або зроблено, а як сказано чи зроблено (погляд, емоція, жест, схвальні не схвальні рухи, міміка вчителя). Включення емоції – це психічна якість і внутрішній механізм навіювання.

Навіювання – це:

- особлива піддатливість особистості впливу інших людей і обставин.
- сприйняття словесного впливу, швидке підкорювання вказівкам.

Навіювання забезпечується шляхом таких словесних впливів, як:

а) зауваження – це коротка форма відображення незадоволеності вчинком і вказівка на необхідність його виправлення;

б) порада – це те саме, але вона дає можливість учню самостійно обрати форму поведінки, що рекомендується вихователем;

в) прохання (просьба) – тут дитина має свободу вибору;

г) етична бесіда (індивідуальна і групова).

Стимулювання – це:

а) заохочення – це такий вплив на учнів , котрий дає позитивну оцінку їх вчинків, що спонукає до діяльності, морального самовдосконалення;

б) покарання – це навички осуду, розвінчане негативних характеристик вчинків.

Заохочення застосовується у вигляді похвали; нагороди; схвалення.

Покарання застосовується у вигляді догани, докору; осуду; попередження; обговорення вчинків під час класної виховної години; зниження оцінки за поведінку.

Приклад - спосіб для наслідування, який включає наступні етапи:

- 1) сприйняття конкретної дії (виникнення бажання писати так само);
- 2) ланка між прикладом для наслідування і наслідувальними діями;
- 3) синтез наслідування і самостійних дій (виховна функція).

Орієнтування на приклад інших – одна із цінних і необхідних якостей людської особистості. Людина дивиться спочатку, як в дзеркало, на дії іншої людини. Наслідувальна діяльність для дітей з тяжкими порушеннями мовлення є своєрідною формою компенсації їх недоліка. Наслідування становить своєрідну наочність для дітей з тяжкими порушеннями мовлення.

У спеціальній та інклюзивній школі практикують:

1) Поєднання рекомендацій брати приклад з тих чи інших вчинків з глибоким поясненням їх суспільної цінності і прихильності.

2) Постійна фіксація уваги учнів на поведінці інших школярів, їх сестер і братів, батьків, близьких, які є прикладом для наслідування.

3) Широке використання прикладів героїчних вчинків дітей і дорослих, героїв літературних творів і кіно, життя яких є справжнім прикладом для наслідування.

Результативність (наявний рівень вихованості) – завершений етап системи виховання (це рівень досягнення мети виховання, прогнозування цілей, завдань, ефект якого визначається на основі вивченого результату). Ефективність реалізації будь-якої системи виховання, забезпечують технологічні підходи (технологія – конструювання процесу виховання). Це проект способу організації процесу з послідовною орієнтацією на чітко визначені цілі, моделювання процесу та результату, способів його досягнень, який включає діагностику цілеутворення і об'єктивний контроль за результатами.

Тема 2. Характеристика провідних напрямків виховного впливу

1. Громадянське та національне виховання учнів спеціальної та інклюзивної школи.

2. Розумове виховання учнів спеціальної та інклюзивної школи.

3. Фізичне та трудове виховання учнів спеціальної та інклюзивної школи.

4. Моральне та музично-естетичне виховання учнів спеціальної та інклюзивної школи.

1 питання. Громадянське та національне виховання учнів спеціальної та інклюзивної школи

Актуальність громадянського виховання особистості розглянуто в Концепції громадянського виховання та в Державній національній програмі «освіта» і в сучасному суспільстві зумовлюється:

1) потребою побудови державних процесів на засадах гуманізму, демонстрації, соціальної справедливості, що забезпечують усім громадянам рівні стартові можливості для їхнього розвитку, самовизначення і само створення – це основні соціально-психологічні потреби особистості;

2) істотною трансформацією світоглядних орієнтацій та самосвідомості народу (перебудова, утвердження нової суверенної, правової, демократичної держави);

3) процесом відродження нації (Україна є поліетнічною державою, тому громадянське виховання сприяє формуванню соборності України, яка є основою української національної ідеї. На базі демократизації - це об'єднання різних етносів і регіонів України, розвиток громадянського суспільства, формування громадянської культури).

Усі ланки освіти повинні:

1) закладати основи демократичної ментальності;

2) формувати громадянські ідеї і поняття про права і обов'язки людей;

3) виховувати здатність до критичного мислення, вміння відстояти свої права, обов'язки, інтереси, переконання тощо.

Тому і виникла потреба визначення основних засад, цілей, напрямків, змісту, форм і методів громадянського виховання.

Процес розвитку і формування громадянина, особистості – це органічне поєднання моралі, чесності, громадянської зрілості, патріотизму, професійної компетентності, самоактивності, творчості, почуття обов'язку і відповідальності.

Громадянське виховання – процес формування громадянськості як інтегрованої якості особистості, що дає людині право відчувати себе морально, соціально, політично і юридично дієздатною і захищеною.

Громадянськість - багатоаспектне поняття, а саме:

- 1) це фундаментальна духовно-моральна якість;
- 2) це світоглядна і психологічна характеристика особистості, що має культурологічні засади;
- 3) це реальна можливість втілення в життя соціальних, політичних і громадянських прав особистості, її інтересів в культурній і соціальній сфері суспільства;
- 4) це знання, переживання, вчинки (у педагогічному плані).

Громадянська освіта – це навчання, спрямоване на формування знань про права та обов'язки людини. Громадянська освіта тісно пов'язана з формуванням соціально-політичної компетентності особистості (правова, політична, економічна освіченість тощо).

У розвинутих країнах громадянське виховання базується на політичній та правовій сфері діяльності громадянського суспільства, в Україні – на морально-етичних засадах (бо немає відповідної правової і юридичної бази).

Підходи та принципи виховання громадянина

Підходи громадянського виховання:

1. науковий підхід (національність, об'єктивність, наукова картина світу);
2. конкретно-історичний підхід (враховує історичні умови членів суспільства, що формує завдання громадянського виховання);
3. діяльнісний підхід (особистість громадянина формується в діяльності, в якій практично перевіряються громадянські цінності);
4. особистісно-орієнтовний підхід (особистість → народ (культура, історія, освіта) → держава);
5. гуманізація (доброта, щирість) та демократизація виховного процесу (рівноправність, хоч і різновідповідальність громадян);
6. самоактивність і саморегуляція (критичність, самокритичність, прийняття власних рішень, виробка громадянської позиції);
7. системність (формування громадянства у певній системі);
8. комплексність й міждисциплінарна інтегрованість (громадянське виховання проходить в навчальному і виховному процесі, в школі, сім'ї, дошкільних закладах тощо);
9. наступності та безперервності (від народження (в дошкільному віці) протягом усього життя виховання громадянськості);
10. культуровідповідності (єдність громадянського виховання з історією і культурою народу, мовою, народними звичаями і традиціями);
11. інтеркультурності (інтегрованість української національної культури в контекст загальнодержавних, європейських і світових цінностей, у загальнолюдську культуру).

Мета громадянського виховання – сформувати свідомого громадянина, патріота, професіонала, тобто людину з притаманними їй особистими якостями, рисами характеру, світоглядом, способом мислення, почуттями, вчинками, поведінкою, розвитком заради демократичного громадянського суспільства в Україні.

Завдання громадянського виховання:

- 1) визнання й забезпечення прав людини;
- 2) усвідомлення взаємозв'язку між правами, свободою та відповідальністю;
- 3) формування національної свідомості;
- 4) утвердження гуманістичної моралі, формування поваги до цінностей (свобода, рівність, справедливість)
- 5) формування соціальної активності і професійної компетентності;
- 6) формування політичної і правової культури;
- 7) розвиток критичного мислення;

8) визначення себе у суспільному житті;

9) формування толерантного ставлення до інших культур і традицій; виховання негативного ставлення до будь-яких форм насильства тощо.

Зміст громадянського виховання:

- 1) розвиток патріотизму, національної самосвідомості громадян;
- 2) формування культурних міжетнічних відносин (врахування інтересів етносів, народів у політичному, економічному і духовному житті);
- 3) розвиток планетарної свідомості (ми єдині на землі, разом усі народи світу, мирне співіснування тощо);
- 4) розвиток правосвідомості (усвідомлення прав, свобод, обов'язків, ставлення до закону, до державної влади тощо);
- 5) розвиток політичної культури (політична компетентність, знання про типи держав, політичних організацій та інститути, принципи, процедури й регламенти суспільної взаємодії, виборчу систему);
- 6) формування дбайливого ставлення до природи;
- 7) основою складових громадянського виховання є:
  - моральність особистості (формування моралі як доброти, чесності, уваги, чуйності, милосердя тощо);
  - формування культури поведінки особистості (соціально-значущі якості);
  - розвиток мотивації до праці (усвідомлення життєвої потреби трудитись тощо).

Форми громадянського виховання – це навчальні дисципліни та їх змістові аспекти: предмети соціально-гуманітарного циклу (історія, географія, природознавство, суспільнознавство, література); предмети художньо-естетичного циклу.

Форми і методи громадянського виховання: ситуаційно-рольові ігри; соціодрама; метод відкритої трибуни; соціально-психологічні тренінги; інтелектуальні аукціони; "мозкові атаки"; аналіз моральної ситуації; ігри-драматизації; бесіди, дискусії, лекції, семінари; форми роботи з книжкою тощо.

Інститути, що забезпечують громадянське виховання: виховання громадянина України покладається на дошкільні навчальні заклади, школи, ПТУ, ВНЗ, позашкільні заклади освіти, клуби, центри, бібліотеки тощо. Також можливий вплив релігійних об'єднань, благодійних та філантропічних організацій.

Основні шляхи реалізації концепції:

- 1) введення проблеми громадянського виховання до досліджуваних програм та планів навчання і наукових закладів; проведення науково-практичних конференцій, семінарів, практично-методичних порад;
- 2) підвищення професійної кваліфікації педагогів і вихователів;
- 3) створення на базі кращих освітянських закладів експертних центрів для опрацювання виховних інновацій;
- 4) коригування та узгодження змісту освіти навчальних планів, програм;
- 5) науково-методичне забезпечення підготовки педагогів і вихованців;
- 6) розробки типових програм, методичних посібників, підручників, методичних питальників;
- 7) розробка і запровадження нових методик навчання і виховання;
- 8) організація і забезпечення психолого-педагогічного всеобучу батьків;
- 9) використання засобів масової інформації;
- 10) встановлення контактів з міжнародними організаціями.

Реалізувати процес виховання допомагає народна педагогіка та її джерела: фольклор педагогічного змісту, етнографічні матеріали, народні ігри і іграшки, традиції, молодіжні свята, досвід сімейного виховання. З кожним етапом свого розвитку особистість збагачує свій життєвий досвід, який набуває поступово соціального характеру.

Компоненти, що синтезують соціальний досвід народу:

- 1) історія поколінь;
- 2) релігія;
- 3) народна творчість;
- 4) мистецтво;
- 5) культурні досягнення;
- 6) загальноприйняті норми поведінки тощо.

Народність – сила, яка рухає стрижневу основу виховання, глибоко гуманне, вічне і завжди сучасне.

Процес передачі досвіду одних поколінь іншим забезпечує народознавчий підхід до здійснення виховного процесу, що ґрунтується на всебічному і ґрунтовному вивченні всього культурно-історичного розвитку рідного та інших народів.

У процесі виховання формується характер людини, «... характер і є саме той ґрунт, в якому виростає народність» (К.Д. Ушинський). Народність як і наука, є спільною основою, що єднає усі цивілізовані народи. Але, будучи спільною, ця риса вносить в кожен систему виховання чітко виражену відмінність, яка зумовлюється національними особливостями характеру кожного народу: мовою, побутом, етносом, звичаями й обрядами, національним моральним етикетом, народним гумором тощо.

Саме вони зумовлюють специфічні особливості системи виховання кожного народу.

К.Д. Ушинський визначає два елементи характеру: *природний*, що коріниться в цілісному організмі – перша природа особистості і *духовний*, який виробляється в житті під впливом виховання – друга природа особистості (звички, що їх набувають протягом життя).

І перша і друга природа особистості уособлює національні якості, а разом вони становлять національний характер.

Стереотипні характеристики підкреслюють найбільш сильні і самобутні риси народів, як наприклад, «музикальні українці», «гарячі і темпераментні молдовани», «скромні і добрі якути», «кмітливі і горді черкеси».

Формування другої природи особистості розпочинається в сім'ї, на фоні рідної природи, коли дитина перебуває під впливом рідних, близьких для неї людей, і, звичайно, її формування здійснюється засобами народного виховання (казка, гра, легенда, перші елементи праці, звичаї, традиції тощо).

Починає здійснюватися процес передачі життєвого досвіду старших поколінь молодшим, у чому і полягає основна суть виховання.

Національне виховання - це виховання дітей на культурно-історичному досвіді рідного народу, його традиціях, звичаях та обрядах, багатомістовій виховній мудрості.

Засоби втілення в життя ідей народності:

1. Рідна мова (К.Д. Ушинський). Мова народу – кращий, що ніколи не в'яне і вічно знову розпускається, цвіт усього духовного життя, яке починається далеко за межами історії. Під дією мови формується свідомість, характер, світогляд, самосвідомість дитини національна психологія.

2. Родовід (логічна послідовність основних етапів формування людини). Впливає на формування національної свідомості, повноцінності, громадянської зрілості.

3. Рідна історія (система виховання ґрунтується на фактах історії).

4. Краєзнавство (історичне, етнографічне, географічне, фольклорне, літературне). Привчається до героїки минулого.

5. Природа рідного краю (виховання через природне середовище, формує вміння бачити, відчувати, творити прекрасне...)

6. Народна міфологія (казки, легенди, притчі) – пізнання особливостей характеру, способу мислення, світогляду.

7. Фольклор. Думи, пісні, прислів'я, приказки, лічилки (Фольклор – «народний дух» В.О.Духнович).

8. Національне мистецтво (народне і професійне мистецтво).

9. Народний календар (система історично обумовлених дат, подій, свят, традицій, звичаїв, обрядів, які народ відзначає протягом року в певній послідовності).

10. Національна символіка (виконує історично важливі функції консолідації нації в єдину етнографічну, культурно-історичну спільність, єдину суверенну державу (герб, прапор, гімн, берегиня, калина, верба).

11. Народні прикмети, вірування (результати спостережень пращурів над явищами природи тощо). Вчать оберігати і примножувати природу.

12. Релігія і виховні традиції (дають моральні якості: чесність, справедливість, милосердя).

13. Родинно-побутова культура (сімейна культура: любов до батьків, шанобливе ставлення, прихильність до батьків, дому.....).

14. Національні традиції. Звичаї, обряди (трудова, моральна, естетична, родинна, релігійна, загальнонаціональна).

2 питання. Розумове виховання учнів спеціальної та інклюзивної школи

Розумове (інтелектуальне) виховання спрямоване на: 1) розвиток інтелектуальної культури особистості; 2) пізнавальних інтересів та мотивів; 3) навичок мисленнєвої діяльності; 4) культури мислення, раціональної організації навчальної праці. Розглянемо ці напрямки окремо:

Інтелектуальний розвиток (лат. *intellektus* – пізнання, розуміння) – духовний, розумовий розвиток людини, який включає розвиток здібностей, чуттєвого пізнання (відчуття, сприймання, уявлення) і розвиток мислення (опосередкованого і узагальненого), пізнання людиною об'єктивної реальності.

Інтелектуальний розвиток повинен здійснюватись в процесі взаємодії природи з суспільством.

Цей напрямок виховного впливу є визначальним у всій навчально-корекційно-виховній роботі в спеціальній та інклюзивній школі.

У дитини спочатку розвивається наочно-образне мислення, мовна здатність, далі – збагачення чуттєвого досвіду, розширення розумового кругозору – розвиток пізнавальної діяльності (навчання).

Результатом мисленнєвої діяльності є знання (пізнання, уявлення). Знання – знаряддя мислення, один з критеріїв активності виховного впливу. Причиною багатьох стресів у житті, соціальних конфліктів, проявів негативних форм поведінки людей є низький рівень мисленнєвої діяльності. Одне із завдань інтелектуального виховання – культура мислення.

Культура мислення – сукупність вироблених людством прийомів, норм і правил розумових дій у процесі узагальненого і опосередкованого пізнання дійсності, яке виражається в умінні чітко формулювати завдання (проблеми), обирати оптимальні методи (шляхи розв'язання проблеми), формулювати обґрунтовані висновки, правильно використовувати їх на практиці.

Культура мислення підвищує цілеспрямованість, організаційність, ефективність пізнавальної діяльності. Завдяки культурі мислення діти з тяжкими порушеннями мовлення привчаються до цілеспрямованої, організаційної та ефективної роботи під час занять.

В усіх учнів спеціальної та інклюзивної школи наявне порушення мовленнєвого розвитку, тому корекція словесно-логічного мислення дитини є першочерговим виховним завданням школи.

Розумове виховання – це формування світогляду дитини, її знань, пізнавальних здібностей, розвиток і корекція відчуттєвого пізнання і мислення. Говорячи про розумове виховання учнів спеціальної та інклюзивної школи, необхідно насамперед мати на увазі корекцію, часткове усунення, пом'якшення основних затримок їх пізнавальної діяльності.

У розв'язанні цього завдання головну роль відіграє процес навчання дітей з тяжкими порушеннями мовлення елементарним загальнонавчальним і трудовим знанням і вмінням. Значну частину часу у дітей з тяжкими порушеннями мовлення займає навчальна діяльність, яка реалізується на уроках і в процесі позакласної виховної роботи (з усіх виховних впливів). Навчання є виховуючим фактором при формуванні різних якостей особистості дитини.

Зміст розумового виховання:

- 1) озброєння учнів новими знаннями, методами оволодіння цими знаннями і застосування їх на практиці;
  - 2) формування вміння учнів раціонально використовувати вільну годину;
Наприклад: гурток ручної праці. Для того щоб отримати деякі знання, вміння, в цьому гуртку дітям потрібна постійна аналітико-синтетична мисленнєва робота:
  - 3) діти повинні порівнювати предмети;
  - 4) знаходити їх спільне і відмінне;
  - 5) на навчальних заняттях діти роблять просту класифікацію предметів за їх істотними якостями – встановлюють причинові зв'язки;
  - 6) уточнюють свої погляди, уявлення;
  - 7) набувають нові поняття.
- Далі в процесі виховного впливу дитина навчається:
- 8) запам'ятовувати і відтворювати навчальний матеріал;
  - 9) вчиться використовувати засвоєні знання в практичній діяльності.

Це все і є розумове виховання дитини.

Вимоги до вчителя:

- 1) вчитель розширює і уточнює запас уявлень дитини з тяжкими порушеннями мовлення шляхом практичних вправ (навчаючи порівнювати предмети, знаходити спільність і відмінність), широко використовується наочність при навчанні і практичній діяльності самих дітей з реальними об'єктами (порівнювати предмети, виміряти їх, використання цих вмінь в грі, в праці);
- 2) вчитель повинен індивідуально підходити до кожного учня при підборі навчальних завдань (ступінь складності і обсяг роботи, виконання тощо).

Значне місце в спеціальній та інклюзивній школі відводиться ручній праці, роботі в навчальних майстернях, предметним урокам, різним практичним вправам. Профорієнтаційна робота має виховне значення для дітей з тяжкими порушеннями мовлення, тому що вона дає їм змогу побачити власні профілі майбутньої трудової діяльності. Велику роль для розумового розвитку учнів спеціальної та інклюзивної школи відіграють різні позакласні і позашкільні заходи (включення дитини в загальнокорисну працю, різні доручення).

Основними засобами розумового виховання є:

- 1) навчальні дисципліни, виховні заходи;
- 2) подяки і позашкільні заходи;
- 3) народознавство.

Форми організаційно-педагогічного впливу (інтелектуального розвитку):

Перша група – форми роботи, спрямовані на виховання свідомого ставлення до учіння, раціональну організацію їхньої навчальної праці, озброєння навичками самостійного набуття знань (озброєння знаннями і навичками роботи над собою в плані виправлення мовленнєвих вад).

Друга група – форми навчально-освітньої діяльності, спрямованої на розвиток творчих здібностей, пізнавальної активності учнів.

Третя група – форми навчально-освітньої діяльності, які спрямовані на розвиток індивідуальних інтересів, здібностей, нахилів, талантів (розвиток індивідуальних можливостей та здібностей дитини).

Навчити – означає дати знання, вміння і навички, виховати потребу, мотив, позитивне ставлення до знань, вмінь і навичок — це моральний аспект.

Навчальна мотивація - бажання, прагнення вивчити норми моралі. Педагог повинен сформувавати позитивну мотивацію, ставлення. Мотивація – виникнення активності людини для задоволення відповідних потреб, мотив – внутрішній імпульс до дії. Для дітей навчальна мотивація дуже необхідна, це задовольняє власні потреби.

Шляхи стимулювання мотивації навчання:

- Зацікавлення дітей до засвоєння нових способів дій (Н-д, моральних)
- Здійснення “проблематичного включення” учня через стимулювання потреби до новизни (Н-д, вимоги тощо).
- Підтримувати новизну за допомогою діяльності, контролю, корекції.

3 Питання. Фізичне та трудове виховання учнів спеціальної та інклюзивної школи

А) Фізичне виховання учнів з тяжкими порушеннями мовлення

Заняття фізичною культурою сприяють:

- 1) зміцненню здоров'я і підвищенню фізичних можливостей аномальної дитини;
- 2) корекції недоліків психічного і фізичного розвитку дітей;
- 3) вихованню морально-вольових якостей, підготовці до самостійного життя і суспільнокорисної праці.

Корекція фізичних недоліків допомагає виховувати в учнів такі якості, як увага, зосередженість, вміння користуватись словесною інструкцією при організації своїх дій.

У дітей також виховуються позитивні вольові якості: наполегливість, терплячість, цілеспрямованість, колективізм, правильне ставлення до вимог дисципліни.

Систематичні заняття фізичними вправами впливають на:

- 1) діяльність центральної нервової системи;
- 2) на розвиток і зміцнення м'язової системи, органів кровообігу;
- 3) знімають втому головного мозку;
- 4) підвищують працездатність;
- 5) розвивають і зміцнюють опорно-руховий апарат людини (кістки набувають міцності, збільшується рухомість в суглобах, тіло стає гнучкішим);
- 6) розвивають діяльність серця і легень (становлення правильного, глибокого дихання – посилення вентиляції легень).

Завдання фізичного виховання учнів спеціальної та інклюзивної школи:

1. Зміцнення здоров'я, сприяння загальній фізичній підготовці, загартування організму. Для цього потрібно:

- а) проведення фізичних вправ;
- б) правильний режим дня;
- в) здійснення гігієнічних вимог до обладнання тощо;
- г) освітлення приміщень.

2. Формування правильних навичок життєво-важливих рухів. (Має зв'язок з підготовкою учнів спеціальної та інклюзивної школи до життя і праці). Потрібно навчити:

- 1) правильно вставати, ходити, сидіти;
- 2) правильно брати і класти предмети;
- 3) правильно бігати, стрибати, грати з м'ячем.

Виробляти такі здібності, як:

- 1) швидко і точно виконувати рухи пальцями рук;
- 2) вміло взаємодіяти обома руками;
- 3) швидко перебудовувати рухи в залежності від умов.

3. Розвиток рухової можливості.

Молодший вік – розвиток спритності і швидкості рухів. Старший шкільний вік – розвиток витривалості і сили. Спритність (використовують вправи кидання і ловлі м'яча,

вправи з предметами, рухові ігри). Швидкість (вправи швидкісного характеру, біг на швидкість, ігри). Сила (вправи динамічні, які потребують короткочасної силової напруги (стрибки, ігри з м'ячем).

4. Виховання інтересу і звички до заняття фізичною культурою (матеріально-спортивна база, поводитись спортивно-оздоровчі заходи). Зацікавлення дітей базується на використанні наочних і словесних методів.

5. Виховання позитивних морально-вольових якостей, проводять групові вправи, естафети, командні ігри. Особистісний успіх дитини повинен стати часткою успіху усього колективу, а успіх приносить моральне задоволення кожній дитині.

6. Корекція недоліків фізичного та мовленнєвого розвитку учнів (проводиться на уроках з усіх навчальних уроках і позаурочний час).

У процесі фізичного загартування формуються особистісні вольові якості.

Воля – здатність людини, яка виявляється в самодетермінації і саморегуляції нею своєї діяльності і різних психічних процесів. Основні функції волі:

10) вибір мотивів і цілей;

11) регуляція спонування до дії при недостатній мотивації їх;

12) організація психічних процесів;

13) адекватна діяльність;

14) система, мобілізація психічних можливостей у ситуації подолання перешкод у процесі досягнення поставленої мети.

Вольові зусилля людей в різних ситуаціях (конфлікт мотивів) характеризуються кількістю енергії, що витрачається на виконання цілеспрямованих дій чи утримання від них.

Всі три сфери особистості – інтелектуальна, емоційна, вольова – пов'язані і становлять єдиний комплекс (Н-д: емоційний стан (психічні стани, афект, стрес) впливає на стан здоров'я, життєвий тонус – педагог створює відповідні умови). Турбота про здоров'я – основна ланка виховання.

Основні засоби фізичного виховання учнів спеціальної та інклюзивної школи:

а) спеціальні заняття з фізичного виховання учнів (ритміка — в молодших класах, уроки фізичної культури — в старших класах), організація доступних для учнів позакласних спортивних заходів;

б) корекційно-лікувальна гімнастика і індивідуальна трудотерапія для дітей з грубими порушеннями моторики;

в) відповідна організація дитячого харчування в інтернаті і сім'ї;

г) правильна організація і гігієна навчальної і фізичної праці учнів з урахуванням їх індивідуальних і вікових особливостей;

д) загальний режим в сім'ї і інтернаті, забезпечення адекватного чергування: навчання, фізичної праці, відпочинку, харчування, позакласних занять тощо;

е) організація і проведення літніх оздоровчих заходів: оздоровчий табір, походи, екскурсії, спортивні заходи, участь в сільськогосподарських роботах тощо;

ж) особистісно-лікувальні заходи: використання лікувальних препаратів для стимуляції і корекції фізичного розвитку, фізіотерапія і інші спеціальні лікувальні засоби;

з) фізичне загартування.

До засобів фізичного загартування ми відносимо: природні умови (повітря, сонце, вода), особиста і загальна гігієна, фізичні вправи (гімнастика, гра, туризм).

Фізичне виховання пов'язане із формуванням естетичних почуттів і ставлень.

При проведенні профорієнтаційної роботи важливим є професійно-прикладне фізичне виховання (ППФВ), яке включає здійснення впливів на учнів у таких двох напрямках. По-перше, це сприяння різнобічному фізичному розвитку і загальному підвищенню функціональних можливостей організму учня, в тому числі можливостей у подоланні вад фізичного і мовленнєвого розвитку. По-друге, це розвиток в учнів за

допомогою спеціально підібраних засобів і методів фізичного виховання тих рухових якостей і вмінь, які відіграють важливу роль у певних професіях.

Різні професії ставлять неоднакові вимоги до робітника. У зв'язку з цим професійно-прикладне фізичне виховання забезпечує диференційований корекційно-розвивальний вплив з урахуванням особливостей конкретних професій, що подають в спеціальних школах. Є види професій, які вимагають від робітника схожих якостей, які можна розвивати однаковими засобами і методами фізичного виховання. Виходячи з вищевикладеного, найпоширеніші профілі трудової підготовки в спеціальних школах можна об'єднати в такі групи:

- 1) перша – швейна, шевська, картонажно-палітурна справа;
- 2) друга група – столярна, столярно-теслярська, слюсарна справа, сільськогосподарська праця;
- 3) третя група – будівельна справа – мулярі, штукатурки і ін.

Розв'язання завдань професійно-прикладне фізичне виховання досягається передусім застосуванням спеціально підібраних вправ. М.О. Козленком доведено, що ефективним для першої групи професій є фізичні вправи, які розвивають спритність, швидкість, витривалість рухів кистей і пальців рук, окомір, витривалість рухів кінцівок до тривалого перебування в сидячому положенні. Для другої групи – вправи, що розвивають силу м'язів рук і плечового поясу, швидкість і точність рухів, взаємодію обох рук, витривалість до динамічних навантажень.

Для третьої групи – вправи, що розвивають функцію вестибулярного апарату, силу і точність рухів, витривалість до праці в незручних положеннях (перебування на риштуваннях).

При визначенні засобів і методів, спрямованих на підвищення рухової активності, дослідники, на чолі з М.О. Козленком, керувалися положенням про необхідність забезпечувати цілісний вплив на психомоторні функції учня спеціальної та інклюзивної школи.

Рухове завдання є фактором, що організує систему дій і визначає технологію діяльності. Його формування ґрунтується на єдності чуттєвості образів (пропріорецептивних, зорових, тактильних, слухових) і знань про рухову діяльність, відображених у поняттях. При цьому центральною ланкою усвідомленого програмування дії виступає розуміння причинно-наслідкових зв'язків між характеристиками рухів (напрямком, амплітудою, швидкістю, м'язовим зусиллям) і їх результатами. М.О. Козленко зазначав, що застосування спеціальних прийомів спонукає дітей до формулювання простих суджень і на основі цього роблять висновки. Такі судження і умовиводи є необхідною умовою розвитку у них здібностей:

1. самостійно набувати руховий досвід;
2. ефективно використовувати його для своїх дій.

Дітей з тяжкими порушеннями мовлення необхідно навчати правильному раціональному підніманню вантажів, тому що їх самостійна праця на виробництві, особливо осіб чоловічої статі, пов'язана з підйомами і перенесеннями вантажів.

Є чотири групи засобів та методичних прийомів, що активізують пізнавальну діяльність учнів, сприяють вдосконаленню рухів дітей з тяжкими порушеннями мовлення.

Фізичні вправи, які стимулюють розвиток в учнів довільного регулювання рухів. До таких вправ відносяться: 1) метання в ціль, 2) стрибки на точність приземлення, 3) вправи з рівноваги, 4) кидання м'яча на підлогу чи в стіну, 5) рухливі ігри, що вимагають точності рухів та інше.

Щоб правильно виконати вправи, учні повинні чітко сприймати самі рухи та їх результати, - встановлювати причинно-наслідкові зв'язки між характеристиками рухів і їх результатами, і на підставі цього – вносити відповідні корективи для вдосконалення

своїх дій. На основі цього відбувається розвиток вищих психічних функцій, в результаті цього здійснюється довільна побудова рухових дій.

Педагогічні засоби, методичні прийоми, що сприяють виникненню і розвитку в учнів пізнавального інтересу до фізичних вправ: 1) це досягається диференційованим добром вправ і методів з урахуванням пізнавальних і фізичних можливостей учнів, 2) дотриманням вимог посильності і привабливості вправ, 3) оптимальним темпом їх виконання. Також це створення певних: 1) ігрових ситуацій, 2) сюрпризних елементів, 3) елементів змагання для зацікавлення учнів фізичною культурою.

Методичні прийоми, що спонукають учнів сприймати власні рухи, (а саме такі їхні характеристики, як напрям, амплітуда, швидкість). Набуття досвіду сприймання, порівнювання ознак власних рухів є вихідним моментом і умовою вдосконалення довільного регулювання рухів, а отже, і підвищення рівня виконання рухових дій. Наприклад, чергується виконання однієї вправи в повільному, середньому і швидкому темпах. Розслаблено і з м'язовим контролем, плавно і переривчасто, змінюється амплітуда і напрям рухів. При цьому увага учнів спрямовується на особливості виконання вправ. Завдяки такій варіативності виконання вправ в учнів розвивається здатність більш точно сприймати і регулювати власні рухи.

Педагогічні прийоми, що стимулюють розвитку в учнів мовленнєвих навичок, пов'язаних з руховою діяльністю. Ці прийоми орієнтовані на активізацію формування в учнів знань про рухові дії і включають засвоєння назв вправ, вихідних положень, рухів і їх характеристик, вимог правильного виконання вправ і прийомів самооцінювання рухів.

Роль фізичного виховання у навчанні, вихованні та розвитку дітей з тяжкими порушеннями мовлення визначається наступними рекомендаціями:

1. Використовуйте на уроках і позакласних заняттях з дітьми всі розумні можливості для впливу на поліпшення ритму їх рухів. Наприклад:

- ✓ співвідносьте рухи всього тіла з словесними інструкціями;
- ✓ використовуйте важливі акустичні і оптичні сигнали для керування рухами всього тіла чи його частин;
- ✓ супроводжуйте виконання складних моторних комплексів поясненням.
- ✓ Досягайте, щоб учні осмислено виконували рухи. Наприклад: старайтеся, щоб діти зрозуміли зв'язок між рухами і їх тілом; здійснюйте аналіз процесу рухів, супроводжуйте його вказанням помилок, досягайте осмисленого їх виправлення.

✓ Враховуйте, що фізичне навантаження викликає в багатьох учнів значне підвищення м'язового тону, планомірно послабляйте цю тенденцію:

- ✓ шляхом зміни груп м'язів, які беруть участь в системі дій;
- ✓ шляхом зміни навантажень на одну і ту ж групу м'язів при виконанні дій;
- ✓ шляхом поступового підвищення тривалості навантажень.
- ✓ Проводьте вправи для корекції і розвитку рухів в процесі виконання основної дії. Забезпечуйте таким чином зв'язок діяльності з метою. Наприклад:

- використовуйте моторні дії для одержання і застосування знань з різних навчальних предметів;

- досягайте детального виконання рухів в правильній послідовності, використовуючи навчальні предмети, які потребують інтенсивних рухів (наприклад, спорт, праця і ін.);

- мотивуйте суто моторні вправи, які мають тренувальний характер.

✓ Використовуйте спеціальні заняття для корекції наявних порушень рухливості і постави. Наприклад:

✓ організуйте заняття в групах, сформованих по принципу єдності моторних порушень;

✓ залучайте до роботи фізіотерапевта;

✓ використовуйте допомогу лікаря-ортопеда.

Б) Трудове виховання учнів спеціальної та інклюзивної школи

Провідна роль у підготовці дітей з тяжкими порушеннями мовлення до практичної суспільнокорисної діяльності належить роботі, яка пов'язана з розв'язанням завдань трудового виховання дітей.

Трудове виховання поєднує 2 групи завдань: 1) формування в учнів стійких професійно-трудова вмінь та навичок виховання культури праці і вмінь використовувати в практичній діяльності загальноосвітні знання і навички; 2) виховання учнів морально-особистісних та особистісно-вольових якостей, зокрема чесності, правдивості, працьовитості, відповідального ставлення до завдання, бережливого ставлення до суспільного майна, вміння працювати в колективі і виконувати вимоги трудової дисципліни.

Головною умовою розв'язання завдань в спеціальній та інклюзивній школі є постійна взаємодія загальноосвітнього та трудового виховання.

До основних засобів трудового виховання належить:

- а) система занять з ручної праці в молодших класах;
- б) система професійно-трудова навчання в старших класах;
- в) заходи з формування у дітей навичок побутової праці та самообслуговування.

Заходи з ручної праці в молодших класах спрямовані на попередню підготовку учнів до систематичного професійно-трудова виховання; в старших класах – на обрання профілю трудової діяльності.

Під час проведення заходів з трудового виховання, гурткової роботи у дітей формують такі трудові навички, як:

- а) робота з простим матеріалом (ніж, ножиці, лінійка, молоток);
- б) формування у дітей навичок організації власної діяльності;
- в) розвиток працелюбності, бережливого ставлення до результату власної праці, до інструментів.

У процесі трудового виховання у дітей формуються всі психічні процеси (мислення, увага, пам'ять), активізується їх мовлення, наприклад, працюючи з небезпечним матеріалом, учні активізують свою увагу, запам'ятовують основні правила роботи з ним, запам'ятовують етапи словесної мовленнєвої інструкції.

Праці, як і будь-якому виду творчої діяльності, потрібно вчитись. Успіх в навчанні залежить від ступеня складності знань, вмінь і навичок, які складають зміст діяльності, від методів і прийомів навчання і від індивідуальних якостей учня, або інакше від психофізичних здібностей дитини.

Не слід розпочинати трудове виховання, доки не виникне в учня певний рівень фізичного та мовленнєвого розвитку. З іншого боку, встановлено що самий зміст навчально-виховної діяльності, якщо він знаходиться в зоні найближчого розвитку дитини, сприяє прискоренню розвитку його психофізичних здібностей.

Включення учнів спеціальної та інклюзивної школи процес в праці складає сприятливі умови для корекції і розвитку психофізичних недоліків. Трудова діяльність включає в себе не тільки сенсомоторні реакції, але й знаряддеві операції та багаторазові продуктивні дії за допомогою яких суб'єкт не тільки адаптується до умов праці, але й доцільно змінює їх, створює об'єкти.

При правильній організації праці створюється можливість, завдяки корекції, виправляти недоліки мовлення у дітей з тяжкими порушеннями мовлення, діти практично розвивають словесно-логічне мислення, а також мисленнєві операції: порівняння, аналізу, синтезу, класифікації, узагальнення і відтворення.

При виготовленні необхідного виробу учень залучається до порівняння одних об'єктів з іншими за їх фактурою, формою, розміром, матеріалом, із якого вони зроблені (метал, дерево, папір, тканина) і їх якістю, до порівняння свого виробу зі зразком.

У спеціальній та інклюзивній школі праця широко використовується у корекційній роботі для подолання труднощів оволодіння розумовими діями та операціями в організації своєї практичної діяльності та її регуляції. Для цього учнів орієнтують в завданні, вчать

планувати свої дії в пам'яті, виробляти навички самоконтролю і навички усно пояснити шляхи виконання завдання.

У корекції значна увага приділяється таким моментам, як:

- 1) донесення до учнів мети майбутньої роботи;
- 2) надання допомоги у прийнятті рішення, його виконання;
- 3) прийняття рішення дітьми.

Трудова діяльність впливає і на фізичний розвиток учнів спеціальної та інклюзивної школи. Вона виправляє недоліки моторики, постави, фізичні якості, такі, як спритність, швидкість, координація рухів.

Правильна організація праці дітей сприяє їх загальному фізичному розвитку, а також впливає на моральні якості особистості.

Не зважаючи на велику корекційно-розвильну можливість праці, включення в трудову діяльність учнів з учнів з тяжкими порушеннями мовлення сприяє самостійному вправленню недоліків їх розвитку.

У тих випадках, коли праця використовується як засіб обрання, отримання професії, вона розсіює свою виховну силу.

Провідна роль при підготовці дітей з тяжкими порушеннями мовлення до практичної діяльності, до соціальної адаптації і реабілітації належить трудовому вихованню.

Завдання трудового виховання:

- формування у учнів стійких професійних вмінь і навичок, виховання культури праці і вмінь використовувати загальноосвітні знання і навички у практичній діяльності;
- виховання в учнів особистісних якостей таких, як працьовитість, відповідальне ставлення до суспільного майна, вміння працювати у колективі і виконувати його вимоги до трудової діяльності.

Зміст трудового виховання включає в себе усю навчально-виховну роботу школи. Трудове навчання, разом з трудовим вихованням, є основою морального, розумового, фізичного та естетичного розвитку. Основою всієї системи трудового виховання є суспільно-корисна праця учнів під якою розуміється посиljena спрямована трудова діяльність на загальну користь.

Види суспільно-корисної праці:

- праця на природі; її результати задовольняють потреби інших членів колективу. (Наприклад, робота на пришкольній ділянці, збирання сільськогосподарської продукції, допомога на заводі та ін.);
- виробнича праця;
- суспільно-значуща праця;
- побутова праця;
- спільна колективна праця.

Трудова діяльність учнів пов'язана з виробництвом матеріальних цінностей, суспільною потребою як в умовах школи (в навчальних майстернях, на пришкольній ділянці), так і в сфері виробництва (в колгоспі, на фермі).

Виробнича праця - це праця в школі, на виробництві, в місцях індивідуального або колективного користування.

Виробнича праця - це виробництво товарної продукції, виготовлення потрібного для забезпечення потреб суспільства.

У процесі корекції враховуються вікові та психофізіологічні особливості учнів, виділяють операції в залежності від складності, розподіляють працю серед учнів класу.

У співпраці існують міжколективні та внутріколективні зв'язки. Прості форми кооперації виникають на основі побутової праці. Наприклад, бригади підтримки порядку в школі (в нею входять діти різних вікових груп) Самообслуговування і господарсько - побутова праця - найбільш доступний вид праці. З них починається виховання у дитини працьовитості, залучення її до всіх видів трудової діяльності.

Етапи самообслуговування:

- а) привчання дітей до трудових завдань з самообслуговування (в молодших класах);
- б) розширення видів праці, тобто обслуговування не тільки себе, але й молодших учнів .

При організації навчальної праці важливо навчити дітей працювати усвідомлено. Для цього дають учням різноманітні завдання .

Сама проста - це сільськогосподарська праця, яка виконується механічно, без мислинневої діяльності. Суспільнокорисна та продуктивна праця більш важлива за своїм впливом на учня. Є різноманітні форми продуктивної праці:

- 1)гуртова праця;
- 2)організація трудових бригад;
- 3)шефство старших учнів над молодшими;
- 4)різна суспільнокорисна праця учнів ;
- 5)масові трудові заходи (н-д, свято праці , день праці).
- 6)змагання за професією тощо.

У колективних та масових формах праці, особливо в свято праці, проходить емоційне узагальнення учнями позитивного досвіду, формування досвіду моральних почуттів. Крім цього, корекційне значення колективних свят виявляється у виправленні в дітей емоційної стабільності, сконцентрованості уваги, покращенні пам'яті, розвитку волі, та покращенні мовлення.

Система трудового виховання включає відповідні етапи:

1)Система занять ручної праці в молодших класах (1-3 кл) спрямована на формування любові дитини до праці.

2)Система професійно-трудоного навчання, яке розпочинається з 4 класі, спрямована на формування у дітей уявлень про професії, привчання до цілеспрямованої праці, виховування працелюбності, сумлінності, посидючості, вміння довести справу до кінця та інше.

3) Система занять у старших класах спрямована на оволодіння доступними професіями. У праці здійснюються особистісні і колективні задуми, іде розвиток особистості, відбувається становлення характеру, формування емоційно-вольової сфери. Особистість виховується через формування у неї відповідних навичок.

4) Система заходів з виховання у дітей навичок господарсько- побутової праці, самообслуговування (в сім'ї, інтернаті).

5) Система заходів спрямованих на розвиток навичок особистої гігієни, слідування за чистотою приміщення тощо.

Форми організації роботи з трудового виховання представлені як:

- індивідуальна;
- індивідуально-групова;
- колективна форма організації діяльності;
- індивідуальні доручення в молодших класах.

У молодших класах спеціальної та інклюзивної школи дитячий колектив взагалі не сформований, тому педагог керує ним і дає доручення дітям.

За допомогою суспільно-корисної праці будуються взаємини між членами групи, складається колектив. Діти звітуються перед вчителем за виконання доручень.

Форми організації дитячих трудових колективів визначають як:

- 7) навчально-трудова група;
- 8) чергова виховна група;
- 9) трудові бригади з різним рівнем виконання завдань;
- 10) технічні гуртки.

Трудові об'єднання бувають:

- з тимчасовим об'єднанням дітей для виконання трудової діяльності;

-з постійним об'єднанням дітей.

Якщо дитячий колектив різновіковий, то це сприяє наслідуванню у вихованні (від старших до молодших).

При організації роботи бригади виділяють такі етапи:

- засвоєння завдань кожним її членом (орієнтування у плані інструктажу, навчання прийомам роботи);
- визначення форм організації праці;
- розподіл завдань і розташування членів бригади за робочими місцями;
- інструктування на робочих місцях, іноді це роблять обізнані учні;
- забезпечення внутрішньобригадних зв'язків (взаємний контроль, надання допомоги, внесення уточнень в хід роботи);
- забезпечення зовнішніх зв'язків бригади (отримання інструменту, інвентарю, матеріалу, здача готової продукції);
- поточний контроль, поопераційний (його здійснюють самі учні групи);
- підсумковий контроль (здійснює колектив кількісно підбиває результати діяльності, слідкує за якістю виробів).

Засоби трудового виховання:

- навчальна діяльність в майстернях школи;
- виробнича практика;
- різні види і форми суспільно корисної і виробничої праці в поза урочний час;
- заняття технічних гуртків;
- закріплення трудових доручень за класами;
- свята, змагання, зустрічі, екскурсії.

Щоб сформувати вміння дітей з важкими порушеннями мовлення працювати в трудовому колективі, потрібно визначити соціальні форми поведінки в праці:

- 1) суспільні мотиви і потреби;
- 2) позитивне ставлення до праці;
- 3) управління, планування і регуляції процесу виконання трудових завдань.

Суспільна праця – це особливий тип соціальної кооперації у трудовому процесі, який розвивається на основі виробничих відносин.

Ділові виробничі відносини – це основа вміння працювати у колективі.

Змагання можна організовувати в спеціальній та інклюзивній школі, хоча й важко, тому що у дітей різні відхилення психофізичного розвитку, які по-різному компенсуються. Оцінювати роботу дітей без врахування вікових, індивідуальних і типологічних особливостей учнів неможливо. Змагання розвивають такі особистісні якості, як працелюбність, акуратність, взаємну допомогу, колективізм, дружбу, товаришування тощо.

Основою оцінювання змагань виступають такі критерії, як:

- гласність,
- порівняння результатів діяльності,
- повторення практичного досвіду.

Вимоги до змагань:

- не допускати браку у роботі, здавати вироби вчасно;
- добрий стан обладнання, на якому працюють діти;
- відповідальне виконання суспільних доручень, які пов'язані з працею у майстерні;
- дотримання правил техніки безпеки;
- непорушування трудової поведінки;
- індивідуальний підхід до праці дітей (оцінка дітей за їх можливостями).

Підсумки змагань можна підводити раз на місяць.

4 питання. Моральне та музично-естетичне виховання учнів спеціальної та інклюзивної школи

А) Моральне виховання учнів з тяжкими порушеннями мовлення

Моральне виховання залежить від моралі – однієї з форм суспільної свідомості, сукупності загальноприйнятих норм, принципів і правил, що регулюють поведінку людей.

Етика (з грец. *ethos, ethika*) – філ. наука, об'єктом якої є мораль, поняття «доброта», розв'язує моральні проблеми у теоретичному плані.

Етика поділяється на 3 складові моральності: інстинкт спілкування і взаємної допомоги (спілкування між людьми); почуття справедливості (вплив власних вчинків на суспільство, ототожнення власних почуттів з почуттями інших); самопожертва (віддача своїх сил на користь інших). Мораль регулює взаємини людей.

Норми моральності – вимоги суспільства до поведінки людей в певних ситуаціях, що часто повторюються.

Моральні цінності – одна із форм виявлення морального ставлення до суспільства: моральне значення, гідність особистості, її вчинків; моральні норми, принципи, ідеали, поняття про добро і зло, справедливість, щастя).

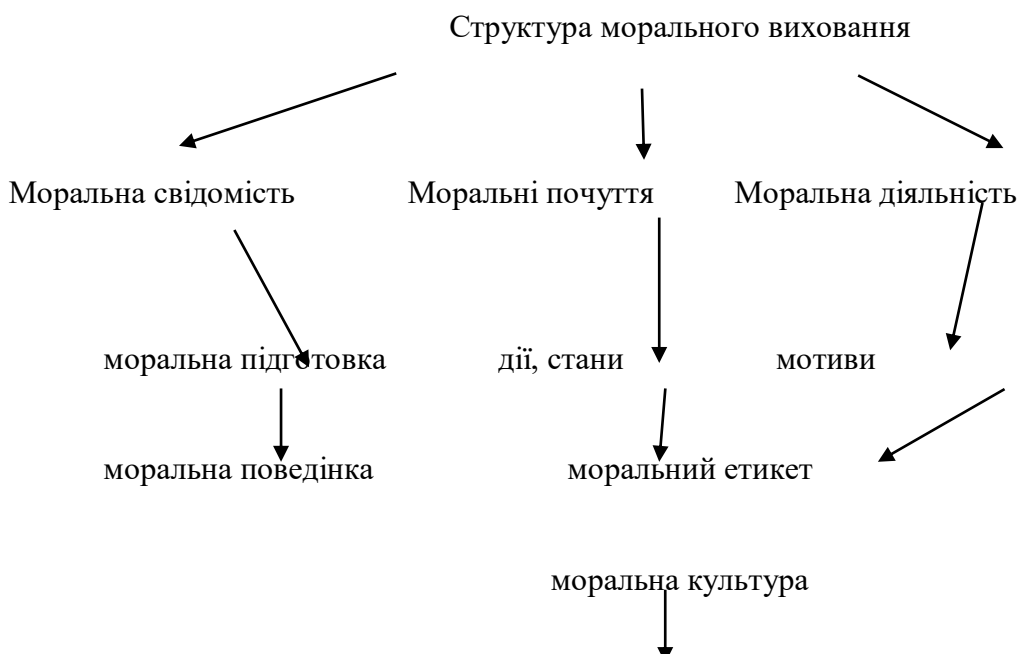
Моральний ідеал – поняття, в якому виражаються вимоги суспільства до людей у вигляді конкретного образу досконалої особистості, що втілює кращі моральні якості, схвалені суспільними уявленнями про взірць поведінки і стосунки між людьми, які стають стимулом і ціллю морального розвитку суспільства і особистості. Норми поведінки формуються на основі суспільного ідеалу, який є носієм ідеальних норм і правил людського співжиття. Ідеал – орієнтир моральних якостей особистості. Засоби морального впливу: традиції, звичаї, афоризми, приказки, прислів'я, бесіди, казки, вправи, суспільнокорисна праця, ігри тощо.

Моральні принципи – форма моральної свідомості, в якій моральні вимоги виражаються найбільш узагальнено у вимогах (розуміють зміст моральності). Норми моральності підтримуються громадською думкою, прикладом, звичкою.

Моральне виховання – вивчення теоретичних основ моралі, формування в них моральних уявлень і понять, організація досвіду їхньої моральної поведінки і діяльності, які відповідають вимогам моралі нашого суспільства.

Процес морального виховання поєднує: інтелектуальний розвиток особистості; формування вольових якостей і морально-емоційних.

Вищевказане становить духовну сферу особистості. В процесі цього формується моральний досвід. Система морального виховання показана на схемі 2.2.

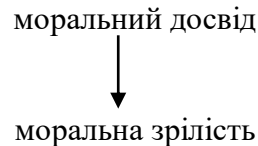

Схема 2.2.

Система морального виховання

Головна спрямованість морального виховання – це формування моральності, вихованості особистості.

Вирішальне значення в формуванні характеру і моральних якостей відіграють умови виховання; умови життя; спілкування; діяльність людини; міжособистісні стосунки.

Завдання морального виховання:

1) Цілеспрямоване формування моральної свідомості – це складний процес, який починається із засвоєння елементарних етичних уявлень і іде шляхом формування цілісної системи поглядів, в основі якої є переконання людини. Процес формування моральних переконань передбачає подачу знань, вмій і навичок, формування у дітей навичок правильно оцінювати явища навколишньої дійсності, усвідомлення етичних норм, свідоме їх засвоєння в практичній діяльності.

2) Формування емоційної сфери учня, а саме розвиток позитивної спрямованості морального виховання.

3) Вироблення навичок і звичок моральної поведінки. Розвиток дієвого характеру моральної вихованості. При ідеальному вихованні моральна свідомість і моральна поведінка повинні співпадати, тобто вчинки дітей повинні знаходитись в певній гармонії з поглядами і переконаннями.

Методи та прийоми морального виховання:

- 4) вправи;
- 5) рольові ігри;
- 6) суспільнокорисна праця;
- 7) бесіди, розповіді на морально-етичну тематику;
- 8) етичні заняття;
- 9) вирішення та аналіз моральної ситуації.

У молодших класах формують правильні форми поведінки, позитивні якості характеру і волі дитини, терпіння, наполегливість, самостійність. Діти з важкими порушеннями мовлення не завжди можуть самостійно здійснити вибір професії, тому вчитель і лікар встановлюють можливий профіль індивідуальної трудової діяльності учня. Для цього вибору проводиться: а) робота в майстернях, б) робота в сільському господарстві, в) робота на пришкольній ділянці, у підсобному приміщенні.

Засоби морального виховання в спеціальній та інклюзивній школі: це конкретні види діяльності дітей і ті умови, в яких орієнтується діяльність учнів. Засоби виховання ми вже розглядали відповідного до кожного завдання виховання (засоби фізичного виховання, естетичне виховання тощо). А зараз зазначимо основні засоби (прийоми) виховання, які застосовуються в допоміжній школі.

- 1) учбові заняття;
- 2) спільно корисна праця;
- 3) позакласні і позашкільні заходи;
- 4) робота дитячих організацій;
- 5) режим школи, інтернату і режим життя дитини в сім'ї;
- 6) особистий приклад батьків, вчителів і вихователів.

Джерела методики виховання:

1. історичний досвід школи;
2. передовий досвід сучасних вітчизняних і зарубіжних шкіл;
3. теоретичні праці відомих педагогів, психологів;
4. спеціально організовані педагогічні експерименти;
5. наукові педагогічні праці методичного характеру.

Б) Естетичне виховання учнів з тяжкими порушеннями мовлення

Естетичне виховання - це система педагогічних засобів, спрямованих на сприйняття дітьми прекрасного в природі, людині, суспільстві, а отже, здібностей відтворити його в своїй діяльності.

В молодших класах вчитель і сім'я повинні прищеплювати учню звичку до простого і гарного одягу, до гарних іграшок і ін. Використовують народні пісні, музикальні твори, художні твори. Краще діти займаються хоровими співами і танцями.

Існують: драматичні гуртки; ляльковий театр; гуртки малювання; гурток художнього рукоділля; прослуховування музики.

Для естетичного виховання використовують:

- 1) заняття з ритміки і фізичної культури;
  - 2) навчальні і позакласні заняття з трудового виховання;
  - 3) екскурсії і прогулянки на природу;
  - 4) спостереження дітей за різноманітними явищами природи;
  - 5) проводять заняття з розвитку мовлення, малювання, співи, ліплення, аплікація, робота з природним матеріалом;
- б) проводиться позакласна робота.

В результаті систематичного, цілеспрямованого виховання в учнів спеціальної та інклюзивної школи формуються естетичні смаки, естетичні потреби, погляди, чесність, справедливість. Діти не стримують мотиви своєї поведінки.

У старших класах учні усвідомлюють свою неповноцінність і тяжко її переживають. Потрібно організувати учнів на такі дії, де б вони могли проявити себе з кращого боку перед батьками, учнями класу. Наприклад, організують виставку речей, зроблених учнями в навчальній майстерні, добре підготовлений ранок з виступами дітей, участь в суспільнокорисній праці.

В молодших класах необхідно давати різного роду сумісні ігри груп дітей з спільними іграшками, конструктором, при цьому правильно організувати мовленнєву діяльність дітей, враховуючи їх порушення у мовленні.

Естетичне виховання – це процес цілеспрямованого і систематичного формування вмінь адекватно сприймати і правильно розуміти, оцінювати прекрасне у природі, мистецтві, суспільстві; а також розвиток здібностей створювати красиве. В основі методології естетичного виховання лежить наукове положення, згідно з якими естетичне виховання нероздільно пов'язане з естетичним. Такий взаємозв'язок краси і моральності сприяє розвитку особистих якостей дитини, активно впливає на його інтелектуальну, емоційну та волюву діяльність (Л.В. Артьомова, А.В. Запорожець, С.Т. Якобсон і ін.). Особливість естетичного виховання полягає в тому, що воно торкається перш за все почуттів людини, викликає різноманітні переживання, складає емоційну атмосферу, сприяє до спілкування з прекрасним. Але прагнення до краси і естетична потреба – це не вроджені якості. Вони формуються під впливом оточуючого середовища і педагогічної взаємодії.

Естетичне виховання в спеціальній та інклюзивній школі – це невід'ємна частина єдиного корекційно-виховного процесу. У ході систематичної і цілеспрямованої роботи з естетичного виховання перш за все відбувається сенсорний розвиток учнів, який складає фундамент її розумового та мовленнєвого розвитку. За допомогою естетичного виховання в учнів вдається сформувані такі якості, як здатність спостерігати, виділяти і оцінювати прекрасне. Багато школярів, окрім цього, оволодівають елементами художньої творчості, засвоюють найпростіші навички і вміння створювати прекрасне.

Естетичне виховання в спеціальній та інклюзивній школі здійснюється в процесі навчання (на уроках) і в позаурочний час.

Система корекційно-виховної роботи спеціальної та інклюзивної школи має на увазі естетичне виховання в ході проведення усіх навчальних дисциплін протягом усього навчання. Тому ряд шкільних предметів в силу своєї специфіки дають реальні можливості для естетичного виховання. Це такі предмети, як образотворче мистецтво, співи, музика, трудове навчання, фізична культура.

В) Музичне виховання учнів з тяжкими порушеннями мовлення в процесі навчання

У корекційній роботі уроки музики можуть відігравати значну роль. Давайте подивимось як музичне завдання співвідноситься з розвитком мовлення учнів, досконалістю їх вимови, тобто з тією роботою, яка може бути органічно включена в заняття музикою.

С.М. Безретдінова вважає, що навчальний матеріал і виховний процес у спеціальній та інклюзивній школі будується з широким використанням наочних посібників. Уроки співів з використанням наочних посібників не тільки виховують музичні здібності учнів спеціальної та інклюзивної школи, але й впливають на деякі порушення розвитку дітей з тяжкими порушеннями мовлення. Засоби наочності впливають на зір, слух і дотик, а також на засвоєння знань, вмінь і навичок у дітей. Вони підтримують інтерес учнів до навчальної діяльності і сприяють виробі у школярів емоційного ставлення до предмета.

В усіх розділах уроку музики, включаючи розспів, хорові співи, прослуховування музики, музичну грамоту і бесіди, вчитель може застосовувати засоби наочності: різноманітні картини і таблиці, роздатковий і дидактичний матеріал, листівки та іграшки, діафільми, звукозаписи. Прагнучи залучити дітей до музики, вчитель спеціальної та інклюзивної школи використовує дуже багато методів, форм і засобів в навчанні (В.К. Лазарева).

У деяких учнів 1-х класів існують істотні недоліки вимови, завдяки чому на кожному уроці потрібно проводити п'ятихвилинні вправи-розспівки. За допомогою цих вправ мовлення дітей стає більш розбірливим і виразним. Діти вчатья точно відтворювати звуки і їх сполучення, окрім цього розширюється діапазон голосу, удосконалюється дихання.

Для того, щоб зацікавити дітей вправами-розспівками і визвати в них емоційне ставлення до праці, вчитель звертається до гри з використанням предметів і сюжетних малюнків. Теми гри-розспіву базуються на казковому або побутовому сюжеті, який зрозумілий для дитини з учнів з тяжкими порушеннями мовлення. Наприклад: дітям повідомляють, що вони будуть брати участь в музичній казочці. Усі діючі в казочці персонажі: звірі, птиці, люди – не говорять, а лише співають. В 1 класі казку можна розпочати так: „Прийшла осінь. Діти взяли кошики і пішли в ліс по гриби. На галявинці лісу вони зустріли корову (показ малюнку з зображенням корови). Вона привіталась з дітьми: „Му-у”. Вчитель бере ноту, наприклад, „соль” першої октави. Діти співають за вчителем. Розповідь продовжується: ”Діти зайшли в ліс і почули веселий стук дятла по стовбуру дерева. (Показ малюнка з дятлом) „Тук-тук-тук” (на інструменті береться велика секунда вверх і знову вниз, н-д: фа-соль-фа першої октави). На другому уроці діти за малюнком відновлюють початок казки і повторюють розспів. Потім вчитель вводить ще один персонаж. Таким чином, гра продовжується усю навчальну чверть. На наступних заняттях, учні можуть обходитись без використання малюнків. Навіть замкнуті діти включаються в гру, в музичну роботу. В них поступово іде розвиток вокально-інтонаційних навичок.

Дослідники (С.М. Безретдінова, В.К. Лазарева) зазначають, що при підборі пісенного матеріалу враховується рівень мовленнєвого розвитку учнів: тексти пісень не повинні включати складних зворотів мови. Значення нових, незрозумілих слів обов'язково пояснюється. Вивчення пісень і хорове виконання виховують в учнів з тяжкими

порушеннями мовлення не лише музичну, а і загальну пам'ять, розвивають мислення, мову, емоційну сферу, а також моральні і естетичні почуття

Вивчаючи з учнями пісні, можна демонструвати спеціально підготовлені таблиці. Під сюжетним малюнком на тему тексту пісні послідовно виписані назви пісень, окремі слова, а також словосполучення, значення яких діти повинні усвідомити. Зрозуміло, що діти усвідомили в процесі активної мислиневої роботи засвоюється краще, ніж при пасивній діяльності.

Наприклад: вивчення пісні „Скворушка прощається” у 3 класі за допомогою таблиці (муз. Понятенко)

1) Спочатку вчитель проводить бесіду з учнями про осінь, її прикмети про птахів, які летять на південь.

2) Дітям повідомляється назва пісні і показується до неї ілюстрація. Дітей питають, як вони розуміють слово „Скворушка”.

3) Вчитель читає текст пісні, виконує її. Потім діти відповідають на питання: ”Чому пісня має таку назву?” Вивчають пісню 2-3 уроки, потягом яких діти за допомогою таблиці міцно засвоюють її текст.

4) Коли діти вивчають пісню, вчитель пояснює складні слова і словосполучення, які зустрічаються в пісні і заносить їх у таблицю.

Наприклад: пояснення слова: ”осінь” – холодно, з дощем осінь; тополя – порода дерева і ін. Якщо діти неправильно вимовляють закінчення деяких слів, то такі слова вписуємо також у таблицю і працюємо потім над артикуляцією (С.М. Бедретдінова).

Не усі діти достатньо емоційно не реагують на музику. Вона не завжди визиває в них глибоких переживань. Вчитель втягує дітей в процес цілеспрямованого прослуховування музики. Ступінь активності дітей, розвиток вміння сприймати музику, пояснювати її, міркувати після слухання твору залежить тільки від діяльності вчителя на уроці, якості його співробітництва з учнями. Педагог допомагає усвідомити дітям характер музичного твору, звертає увагу на використання в музиці виразних засобів. Засоби предметно-образної і знакової наочності для вивчення пісень, для прослуховування музики і для нотної грамоти зручно сконцентрувати у 4-х ланках:

- 1) Ілюстрації до пісень і до прослуховування музики в 1-3 класах.
- 2) Музична грамота в 1-3 класах.
- 3) Ілюстрація до пісень і прослуховування музики в старших класах.
- 4) Музична і нотна грамота в старших класах.

Широке використання наочності допомагає розвинути в учнів інтерес до музики, сприяє розвитку музичних здібностей.

В.К. Лазарева, С.М. Бедретдінова зазначають, що на уроках музики і співів діти навчаються самостійно висловлюватися про музику. Якщо в 1 класі учні складають відповіді, як правило, зі значною допомогою вчителя і на базі його запитань, то під час 2 і 3 років навчання розумово відсталим дітям під силу самостійна коротка розповідь з 2-4 речень. Так, в 1 класі діти відповідають вже на такі запитання: ”Звідки беруться пісні” (їх складають) „Хто пише пісні?” (композитор і поет). „Що придумує композитор?” „Що пише поет?”

У 2 класі діти вже розповідають про музичні інструменти. В кінці заняття необхідно приділяти увагу словесного відгуку учнів про зроблену на уроці музики роботу. Такі короткі повідомлення призводять до більш усвідомленого, повного засвоєння навчального матеріалу. Важливою умовою уроків музики є встановлення взаємозв'язку між вчителем музики і педагогами, які ведуть інші предмети. Тільки тоді естетичне виховання буде більш результативним. „Співи є могутнім виховним засобом. Потрібно привчати дітей до гарного співу, навчати їх слухати себе” (А.Н. Граборова).

Дослідження С. Мілявської показали, що колективні заняття співами, які супроводжуються музикою, а також ритмічні рухи дисциплінують дітей, виховують організованість. Музика піднімає настрій і підвищує загальний життєвий тонус.

Провідне місце в музично-естетичному вихованні займають хорові співи. Добре знаючи інтелектуальні, мовленнєві, емоційно-вольові особливості дітей, вчитель співів не тільки залучає кожную дитину в колективну діяльність, але і спонукає до виправлення існуючих недоліків. Для успішного музично-естетичного виховання учнів спеціальної та інклюзивної школи потрібне виконання таких умов (С. Мілявська):

- а) вмілий підбір музичних інструментів з урахуванням виховного значення, естетичної цінності, відповідності рівню розвитку дитини;
- б) високий рівень виконання музичних творів;
- в) обмірковане словесне спілкування (бесіда) з дітьми при поясненні змісту музичного твору, знайомстві з жанрами (пісня, марш) і показі виразних засобів;
- г) широке застосування образної наочності при прослуховуванні музики;
- д) організація ритмічних рухів дітей, які сприяють кращому засвоєнню канви, теми, динаміки музичного твору.

Ознайомимося з музично-ритмічними заняттями на уроках співів та музики в початкових класах спеціальної та інклюзивної школи. Цим питанням більш досконало займалися С. Мілевська, В.К. Лазарева, та інші.

Вчитель співів і музики прагне зробити свої уроки яскравими, цікавими для дітей, що дає змогу зацікавити дітей, оптимізувати в них естетичні почуття і бажання слухати музику. Досвід спілкування з учнями показав, що дуже ефективною формою виховання в дітей елементів музичної культури є уроки, на яких використовують танцювальні рухи, гра на дитячих музичних інструментах, ритмічні ігри.

Розвитку в дітей почуття ритму, вміння слідувати одному музичному ритму свої рухи сприяє такий вид роботи, як музично-ритмічна розминка. Вона триває 10-12 хв. і включає вивчення танцювальних елементів, музично-ритмічні ігри, інсценування пісень, які супроводжуються ритмічними рухами. Такі музичні вправи мають вагоме корекційне значення для учнів спеціальної та інклюзивної школи.

Наведемо приклад схеми проведення музично-ритмічного заняття:

- 1) музично-ритмічна розминка;
- 2) музично-ритмічні танцювальні рухи;
- 3) слухова ритмічна розминка ;
- 4) ритмічна гра;
- 5) співи і прослуховування музики.

Ця схема використовується в початкових (1-4 кл) класах, поступово з року в рік ускладнюється, поглиблюється і розширюється. В процесі ритмічної роботи з дітьми потрібно включати в діяльність дітей всі аналізатори: зоровий, слуховий, кінетичний, моторний. В 2 класі діти знають довготу нот і особливості їх позначення. Спочатку діти зорovo (читають) ритм, який викладений з допомогою розрізнених нот. Якщо пісня знайома дітям, вони можуть викласти ритм самостійно. Прочитавши і усвідомивши текст пісні, діти повинні потім «прочитати» його відтворити в рухах з „ритмічною підказкою” („бігай”, „крок”).

Наступний етап роботи - це відображення ритму стукання в долоні, з промовлянням ритмічної підказки вголос „бігай-крок”, „бігай-крок” і т.д. Далі ритм відображається лише стуканням, потім ритмічно промовляється текст пісні, промовляння супроводжується стуканням. Після цього діти знайомляться з мелодією даної приспівки. Співають, відстукуючи ритм. На 2 уроці ця робота продовжується (може бути лише зміна напрями мелодії), а на 3 уроці діти можуть вже грати вивчену мелодію на музичному інструменті з одного показу вчителя.

Як бачимо, в роботу поступово включається уся сенсорика дітей з важкими порушеннями мовлення .

Головним змістом уроків співу і музики є хорові співи. Музично-ритмічні вправи підпорядковуються цим заняттям. Пісню краще вивчати і запам'ятовувати, якщо проведена підготовча ритмічна робота, аналіз ритмічного малюнка пісні. Хорові співи естетично і

морально впливають на колектив виконавців, допомагають „...з'єднати багато сердець в одно сильне чуттєве серце” (К.Д. Ушинський). Потрібно мати на увазі, якщо учень співає погано, то це не свідчить про поганий музичний слух. Можливо, він чує добре, але голос не слухається, не підкорюється, у нього відсутня координація між слухом і голосом.

Потрібно поступово розвивати голосовий апарат. Це довгий процес. Займаючись розвитком вокально-хорових навичок, на уроках потрібно включати приспівки на одному або декілька звуків.

Позакласні і загальношкільні музичні заходи - це результат роботи, яка проводилась на уроках співів, підведення її підсумків.

Будь-яке мистецтво - це „зарядження почуттями” (В.О. Сухомлинський).

А.С. Макаренко, досліджуючи спосіб життя, звички та захоплення підлітків-правопорушників, вказував на те, що вони в більшості не знали і не любили музики. Музика, яка зрозуміла дитині „стає важливим засобом морального виховання„. Оживити в дітей деякі асоціації, розбудити в них бажання слухати музику, допомагають вірші.

Н-д: перед знайомством учнів з музикою Глінки насамперед потрібно дати прослухати уривок із поеми „Старий і море”. Після цього діти повинні самостійно переказати ті епізоди, які вже запам'ятали. Ця підготовка зацікавить дітей і вони навіть захотять прослухати „Марш Чорномора”.

Сприйняття дітей активізується, якщо ми їм дамо декілька мелодій для порівняння. Наприклад: на вірші Лермонтова написана музика Рубінштеймом, Гансвим. Після прослуховування, можна запропонувати дітям висловитися стосовно почутого. Так само можна один і той самий твір запропонувати в виконанні різних співаків. Діти уважно слухають звучання музики, відчувають в виконанні нові відтінки. Музичне виконання в спеціальній та інклюзивній школі є важливим елементом естетичного розвитку дітей з тяжкими порушеннями мовлення.

Разом з цим воно має суттєвий корекційний вплив. Заняття музикою позитивно впливає на розвиток мовлення учнів, удосконалює моральні якості особистості, впливає на емоційну сферу.

Заняття музикою сприяють цікавому відпочинку, є умовою для розвитку художніх навичок.

Ефективність естетичного виховання дітей з тяжкими порушеннями мовлення підвищується, якщо ця робота організовується в системі, має чітке планування і передбачає взаємозв'язок заходів, які проводяться в позакласну годину, з програмним змістом уроків читання, образотворчого мистецтва, співів і музики тощо. Важливо при цьому врахувати потенційні можливості учнів різних років навчання потрібно, щоб форми і методи естетичного виховання відповідали індивідуальним особливостям кожної дитини.

Тема 3. Взаємодія школи і сім'ї щодо виховання дитини з тяжкими порушеннями мовлення

1. Параметри та умови виховання дитини з тяжкими порушеннями мовлення у сім'ї.

2. Ефективність консультування батьків дітей з тяжкими порушеннями мовлення та надання їм методичної допомоги.

1 питання. Параметри та умови виховання дитини з тяжкими порушеннями мовлення у сім'ї

Перші кроки життя дитина з тяжкими порушеннями мовлення, як і нормально розвинена, робить в сім'ї. Тут вона проходить початкову школу виховання, яка накладає відбиток на подальшу її життєдіяльність. Батько і мати, а також інші дорослі члени сім'ї несуть відповідальність перед суспільством за правильне виховання своїх дітей. Ця

відповідальність стає ще більшою, коли в сім'ї народжується дитина з різноманітними відхиленнями психофізичного розвитку.

Поява у сім'ї дитини з тяжкими порушеннями мовлення робить суттєвий вплив на весь устрій її життя, веде до його перебудови і покладає на батьків нові, додаткові обов'язки. Від того, наскільки послідовно і правильно вони виконуються, залежить практичне розв'язання проблеми ранньої корекції мовлення і попередження виникнення вторинної затримки психічного розвитку у дитини.

Характеристика можливості та своєрідності виховання дитини з тяжкими порушеннями мовлення в мікросоціумі потребує, перш за все, звернути увагу на стосунки між батьками в сім'ї. Хвилювання батьків, які пов'язані з народженням хворої дитини, є предметом вивчення багатьох дослідників. Даний період вважають найбільш важким, тому що змінюються взаємини між подружжям, весь устрій сімейного життя. Найчастіше розпадаються сім'ї, де у жінок постійно низький емоційний фон настрою: вони неспокійні, стурбовані, збентежені, дратівливі, весь сімейний устрій підпорядкований проблемам хворої дитини, а потреби інших членів сім'ї не враховуються. Відомо, що початок таких стосунків залежить від сімейної ситуації, яка склалась до народження хворої дитини. Якщо відносини батьків були позитивними, то прогноз значно кращий. Деякі подружні пари вважають, що народження хворої дитини навіть закріпило сімейні узи. Але буває і навпаки. В тих випадках, коли взаємини подружжя і раніше були поганими, народження хворої дитини є лише приводом для розлучення. При цьому, як правило, виникають додаткові психічні травми, які пов'язані з взаємними обвинуваченнями і зневагою один до одного (часто на очах хворої дитини). Спеціальні дослідження показали, що розлучення несприятливо впливає на психічний розвиток як здорових, так і хворих дітей. В них найчастіше виникають стани декомпенсації. Вторинними спостерігаються також емоційні розлади і труднощі міжособистісного спілкування. Особливо хворобливо на розлучення батьків реагують діти з незначними мовленнєвими вадами (реакція у дівчаток на розлучення легша, ніж у хлопчиків). Хлопчики почуваються більш впевнено, якщо після розлучення у них існує контакт з батьком. Тому не потрібно мстити батькові, забороняючи йому бачити дітей. Це рішення, перш за все, вплине на дітей. Не потрібно дітям говорити про те, що батько поганий, тому що дитина почуває не впевненість у собі. Несприятливий вплив на сімейну атмосферу і на розвиток хворої дитини роблять грубі, без поваги стосунки між подружжям, застосування фізичних покарань. Найчастіше фізичним покаранням підлягають діти з гіперактивною поведінкою. Вони дратують батьків, вихователів, вчителів, адже знаходяться у постійному русі, схоплюють усе, що потрапляє на очі, найчастіше лапають речі. Весь час про щось запитують, але відповіді не чують. Їм дуже важко зупинитись на одному виді діяльності. Багато з них мають порушення уваги. Але їх погана поведінка не покращується від застосування фізичних покарань, вони їх ще більше збуджують. Спеціальні дослідження показують, що фізично карають своїх дітей ті батьки, до яких в дитинстві використовували тілесні покарання. Такі батьки мають підвищену імпульсивність і агресивність. Їм самим потрібна психотерапевтична допомога (тренінг, аутотренінг допоможуть батькам контролювати свою поведінку).

Не менш негативно впливає на розвиток дитини гіперопіка. Дитина завжди сприймає нюанси настрою матері. Афективна напруга матері впливає на дитину, її здоров'я і подружні стосунки. Така дитина росте нервовою напруженою і постійно потребує до себе уваги. За рахунок того, що дитина не відпускає матір ні на крок і присутність матері ще більше збентежує дитину, у неї в подальшому виникає зниження адаптаційних можливостей. Найбільш добре складаються взаємини в тих сім'ях, в яких мати прагне краще зрозуміти проблеми своєї дитини, не забуваючи при цьому про потреби здорових членів сім'ї. При цьому мати повинна слідкувати за своїм зовнішнім виглядом, прагнути бути цікавою, знаходити час для відпочинку. Тяжкі переживання

батьків не зникають зовсім, вони мають тенденцію загострюватись в деякі періоди життя сім'ї, особливо при досягненні дитиною статевої зрілості.

Спочатку батьки маленьких дітей хвилюються за те, чи зможе їх дитина навчатись в масовій школі, але коли діти з важкими порушеннями мовлення стають дорослими, батьки починають розуміти перевагу спеціального корекційного навчання.

Молодим батькам потрібно знати, що сім'я, яка має дитину з важкими порушеннями мовлення переживає цілу серію криз, які обумовлені як суб'єктивними, так і об'єктивними причинами. При цьому сім'ї, які мають кращу соціальну і психологічну підтримку долають ці кризи легше. При важких мовленнєвих вадах дитини батьків хвилює період вікової зрілості. Це пов'язано з іншою переоцінкою цінностей і песимістичними прогнозами на майбутнє. Батьки обговорюють перспективи соціальної адаптації дитини, міркують про те, де вони будуть працювати. Батькам потрібно враховувати, що психологічні обставини у сім'ї можуть погіршуватись, коли на базі основного дефекту у дитини з'являються епізодичні і спостерігаються різноманітні затримки психічного розвитку, які ускладнюють становлення особистості дитини.

Частота цих ускладнень серед дітей з важкими порушеннями мовлення (50 % і вище). Потрібно звернути увагу на вторинну затримку психічного розвитку як батькам, так і спеціалістам. Особливо характерними є різні стани декомпенсації в період статевого дозрівання. Це проявляється в підвищеній психомоторній роздратованості, агресивній поведінці. Виховання дітей з важкими порушеннями мовлення у сім'ї залежить від складу сім'ї, від побуту. В сім'ї діти з важкими порушеннями мовлення отримують розумове, моральне, фізичне, трудове, екологічне, естетичне, та інші види виховання. Порушення мовлення ускладнює навчання і виховання дітей, робить особливо складним процес формування її особистості. Коли дитина знаходиться в спеціалізованих закладах (спеціальні дитячі будинки, садки, школи, інтегровані та інклюзивні групи дошкільних закладів, шкіл), то з ними проводиться необхідна педагогічна робота, яка спрямована на розвиток її особистості. Розробляється система занять щодо підготовки дитини з важкими порушеннями мовлення до шкільного навчання. Але, якщо існує сім'я, то батьки відповідають за дитину, її дошкільне і шкільне навчання. Важливо, щоб допомога з боку батьків була розумною і мала корекційну спрямованість. Повинна бути єдність у використанні засобів виховного впливу. Виховання дитини з важкими порушеннями мовлення в сім'ї має відповідати таким параметрам:

1. Визначення оптимальних ставлень до дитини, батьків та інших членів сім'ї.
2. Регулювання процесу формування взаємин дитини з іншими членами сім'ї та іншими людьми.
3. Спеціальна організація життя, поведінки, пізнавальної і трудової діяльності дитини.
4. Організація систематичного навчання дітей, спрямованого на корекцію мовленнєвого недоліку, вторинної затримки психічного розвитку.
5. Допомога батьків дитячому садку, школі щодо успішного розв'язання поставлених задач.

Життя показує, що існують крайнощі у ставленні батьків до дитини з важкими порушеннями мовлення. В одних сім'ях на дитину дивляться як на хвору і немичну, нещасну. Смуток, журба, страждання, безвихідність панують в домі. Усе життя сім'я підкорена цій дитині, за неї все роблять. І вона зникає до повної бездіяльності. У результаті росте безпомічна і розбещена істота, інвалід. У дошкільному віці вона хоча і володіє елементарними навичками самообслуговування, але не має почуття відповідальності і не хоче працювати разом з іншими дітьми. Неправильне сімейне виховання призводить до безініціативності, до відсутності необхідних вмінь і навичок у дитини, до невпевненості у своїх силах.

В інших сім'ях можливості дітей неправомірно переоцінюють, до них пред'являють вимоги без урахування їх психофізичного стану. Перевтома, особливо

інтелектуальна, веде до зниження працездатності, поведінки, до появи небажаних якостей характеру. Сформована батьками підвищена самооцінка призводить до того, що дитина береться за справу, яку виконати не може. Через це вона нервує, проявляє агресію, втрачає віру в свої сили.

Деякі батьки не надають потрібної уваги дитині, вона стає самотньою. Це призводить до загострення мовленнєвого недоліку, виникнення вторинної затримки як психічного розвитку (мислення, пам'яті, уваги та ін..) так і особистісного розвитку. Тому проводиться різноманітна роз'яснювальна робота з батьками дитини з важкими порушеннями мовлення.

Серед основних умов правильного сімейного виховання дітей з важкими порушеннями мовлення виділимо наступні:

1. Попередження мовленнєвого недоліку. Вірогідність появи дитини з важкими порушеннями мовлення в кожній сім'ї невелика, але ж вона існує. Це вказує на необхідність застосування додаткових засобів, які можуть попередити появу мовленнєвого порушення, особливо якщо для цього є підстави. Попередити порушення мовлення у дитини означає не лише вказати причини його виникнення, але й усунути усі негативні фактори, які його породжують. Багато з них відомі і виявлені в процесі спостереження. Це, перш за все, різноманітні порушення нормального способу життя: алкоголізм, статеве розбещення, захворювання жінок під час вагітності. Дослідження багатьох лікарів підтверджують те, що важкі порушення мовлення найчастіше пов'язані з порушеннями внутрішньочеревного розвитку дитини, особливо в перший триместр. Патологічний вплив на дитину роблять різноманітні епідемічні захворювання, фізичне і нервово перевантаження, вживання навіть в малих дозах наркотиків і ліків. Про вагітну жінку треба піклуватись, їй потрібно вести спокійний спосіб життя, правильно харчуватись, довгий час знаходитись на свіжому повітрі. Турбота щодо попередження мовленнєвих вад у дитини не зменшується і після її народження в перші роки життя. Багато випадків порушення зорового, слухового і мовленнєвого аналізаторів припадає саме на ранній дитячий період навіть, якщо пологи були успішними. В цей період організм дитини і його нервова система знаходяться в стадії розвитку і становлення, вони слабо захищені від негативних впливів. В цих умовах захворювання може призвести до пошкодження головного мозку або будь-якого аналізатору. Тому дитина потребує створення нормальних умов розвитку, до яких належить санітарний стан приміщення, гігієна одягу, раціональна збалансована їжа, достатнє перебування на свіжому повітрі, сприятливий соціально-психологічний клімат в сім'ї, постійне медичне спостереження за ростом і розвитком дитини. Особливо важливо попередити будь-які психологічні травми і пов'язані з ними перенапруження нервової системи. Повинні бути виключені ситуації, які викликають гострі переживання, конфліктні ситуації, переляк. На дитину травмуюче впливають різноманітні сімейні сварки, пияцтво, бійки. Батьки, якщо вони зацікавлені в нормальному розвитку своєї дитини, повинні створювати для неї сприятливий мікроклімат.

2. Своєчасне виявлення у дитини вад мовлення. Це потрібно для того, щоб у дитини не виникло вторинних затримок і так аномального розвитку. Засоби попередження аномалій стосуються не тільки первинних, але й вторинних відхилень, які ускладнюють головний дефект (теорія Л.С. Виготського про первинні і вторинні відхилення). Попередження їх знаходиться в тісному взаємозв'язку з своєчасним виявленням у дитини з важкими порушеннями мовлення. Чим раніше це зроблено, тим менше вторинних ускладнень буде у дитини і тим більше зростає пластичність організму дитини, а це допомагає краще коригувати її недоліки. Встановити, що дитина з важкими порушеннями мовлення можна лише при систематичному спостереженні та вивченні батьків і лікарів. Об'єктом уваги повинні бути усі стани і реакції дитини на зовнішній подразник, особливо як у неї з'являється лепет, перші слова, фрази. Якщо наприкінці

першого, на початку другого року життя у дитини немає гуління, або воно не переходить в лепіт слід звернути на це увагу.

Якщо з'явилася в сім'ї дитина з важкими порушеннями мовлення, батьки повинні звернутись до спеціалістів і докласти всіх зусиль, щоб якомога більше взнати про природу дефекту дитини, про труднощі, які дитина відчуває на шляху розвитку.

3. Знання батьками природи наявного дефекту і особливостей розвитку дитини з важкими порушеннями мовлення. Для цього корекційний педагог повинен разом з батьками вивчати дитину, постійно консультиувати батьків, надавати спеціальну літературу, щоб батьки могли систематично поповнювати свої знання, щодо правильного розвитку дитини. Особливо важливо виявити, що саме призвело до виникнення відхилень у дитини, які засоби корекції потрібно застосовувати до неї.

4. Наявність відповідної популярної літератури з корекційної педагогіки, яку можна використовувати при роботі з батьками дітей з важкими порушеннями мовлення.

5. Систематичне спостереження за розвитком дитини (батьки, корекційний педагог, психолог, лікар). Повинна бути розроблена спеціальна програма виховання дитини в сім'ї. В деяких випадках потрібно навчити батьків доглядати за дитиною, побудувати взаємини між ними.

6. Організація спеціального виховання дитини. Індивідуальні програми виховання і ранньої корекційної роботи з дитиною. Складовою частиною системи виховання і корекції є створення сприятливих умов життя дитини. Найголовніше - це повна повага батьків, любов і взаємна відповідальність за виховання дітей, здоровий моральний клімат сім'ї та ін. Завдяки цьому виховання і корекція проходять успішно і ефективно.

7. Взаємозв'язок та взаємодія сім'ї з корекційним педагогом, лікарями-спеціалістами, психологами. Виправлення недоліків автоматично не відбувається. Для цього потрібно спеціальне навчання і виховання дитини.

2 питання. Ефективність консультивання батьків дітей з важкими порушеннями мовлення та надання їм методичної допомоги

Медико-генетичне консультивання - це особливий вид медичної допомоги населенню – сім'ям, які зацікавлені запобігти народженню в них дітей із спадковими захворюваннями. Основою медико-генетичного консультивання є прогнозування нащадків. Суть прогнозу – розрахунок вірогідності ризику народження хворої дитини в сім'ї, яка звернулася по допомогу.

Наведемо 3 етапи медико-генетичного консультивання:

1 етап - уточнення діагнозу захворювання. З цією метою можуть проводитись спеціальні обстеження хворого і його родичів. Найчастіше - це дослідження крові і сечі з метою вивчення каріотипу (набору хромосом) і активності ферментів. Збираються і аналізуються і генеалогічні дані (досліджується генеалогічне дерево).

2 етап - здійснення головної мети консультивання - встановлення ступеня ризику народження хворої дитини в даній сім'ї. Найчастіше цей показник передається в відсотках. У складних умовах для оцінки ризику використовують спеціальні комп'ютерні програми. В тих випадках, коли захворювання визначається одним геном з відомим типом спадковості, розрахунок найбільш простий.

3 етап - повідомлення батькам вірогідності народження хворої дитини. Лікар надає інформацію про причину захворювання і повідомляє про існуючі методи профілактики, наприклад про можливість дородової діагностики. Тільки 10 % усіх відомих спадкових захворювань, а їх сьогодні відомо понад 3000, можна діагностувати у внутрішньочеревному періоді розвитку дитини. Показниками для дородової діагностики хвороби плоду є досить важкий ступінь захворювання і досить високий (більше 1%) ступінь генетичного ризику.

Одним з методів медико-генетичного консультування є ультразвукове дослідження. Воно дозволяє виявити порушення розвитку тулуба, головного мозку, кінцівок, а також недоліки внутрішніх органів плоду. Це дослідження дозволяється при всіх вагітностях високого ризику. Ультразвукове дослідження є складовою частиною інших втручань, які пов'язані з внутрішньоматковими маніпуляціями з метою визначення розташування плаценти і плоду. Процедура, яка пов'язана з внутрішньоматковими маніпуляціями називається – амніоцентезом (можливість його проведення лише на 6 тижні вагітності). Метод полягає в тому, що роблять пункцію матки і беруть пробу біляплодової рідини (можна визначити стать плоду, вивчити його хромосоми і провести ряд біохімічних аналізів для визначення порушень обміну речовин). Останнім часом використовують метод біопсії хоріона (можна проводити з 7 тижня вагітності), біопсія ворсинки хоріону (плідна оболонка) проводиться за допомогою спеціальних гнучких щипців, які вводять через шийку матки. Існують і інші методи дородової діагностики, які використовуються менше, оскільки в них менша результативність і високий травматизм. Всебічний розгляд з генетиком питання про здорових спадкоємців є необхідним тому, що багато подружжя не прагнуть мати більше дітей, оскільки ризик повторення тяжкої хвороби дуже високий. Лікар може встановити, що цей ризик не перевищує середнього рівня в будь-якій сім'ї. Ризик народження хворої дитини існує в кожній сім'ї, а справа лише в тому, наскільки він перебільшує середній показник.

З метою профілактики спадкових захворювань використовують штучне донорське запліднення. Для проведення цієї процедури вибирається час, близький до овуляції (вихід яйцеклітини з фолікула). Сім'я донора вводиться в шийку матки за допомогою тонкої піпетки. Жінка знаходиться в горизонтальному положенні не більше однієї години після процедури. Рахують, що в цей період настає запліднення. Показниками для штучного донорського запліднення є аутосомно-домінантні захворювання в чоловіків, при аутосомно-рецесивних захворюваннях (коли дородова діагностика не можлива, а перерва вагітності небезпечна для подружжя).

В даний час проводиться запліднення в пробірці. Для цього вилучають не запліднену яйцеклітину, запліднюють в пробірці, а потім імплантують яйцеклітину в матку жінки. Цей метод раніше використовувався при безплідді, а зараз для профілактики захворювань, які спадкові від матері. Жінці з високим ризиком спадкового захворювання імплантується в матку яйцеклітина донора запліднена спермою її чоловіка.

Медичні показники, які потрібні для направлення на медико-генетичне консультування:

- 1) Відставання дитини в психофізичному розвитку без будь-якої причини.
- 2) Вроджені пороки розвитку та незвичайний вигляд дитини.
- 3) Подібні захворювання декількох родичів з однієї родини.
- 4) Спадкові захворювання у будь-кого з родичів подружжя.
- 5) Порушення розвитку опорно-рухового апарату (карликовість, гігантизм, викривлення кінцівок та ін.).
- 6) М'язові дистрофії та порушення ходи.
- 7) Неправильна форма статевих органів.
- 8) Різко виражені аномалії шкіри і її похідних (волосся, зубів, нігтів), нейрофіброматозні вузли.
- 9) Незвичний запах сечі дитини.
- 10) Безпліддя подружжя (якщо доведені спадкові причини).
- 11) Викидні та мертвонароджені діти з невідомої причини.
- 12) Сімейні форми алергії.
- 13) Захворювання, які мають прогресуючий характер.
- 14) Вік вагітної жінки за 40 років.
- 15) Несумісність подружжя за резус-фактором, або групами крові АВО, якщо в анамнезі є вказівка на резус, або АВО – конфлікт під час попередніх вагітностей.

16) Порушення поведінки за типом раннього дитячого аутизму.

Для того, щоб отримати медико-генетичне консультування потрібно звернутись в консультативний кабінет з медичної генетики, або в медико-генетичну консультацію.

Якщо в сім'ї наявні будь-які спадкові захворювання (механічна дислалія), то потрібно звернутись на медико-генетичну консультацію самостійно, або через дільничного лікаря. При багатьох вроджених генетичних аномаліях використовують хірургічне втручання. При цьому можливе повне видужання.

Однією з головних проблем медико-генетичного консультування, мета якого - полегшення людських страждань, що пов'язані з появою, або ризиком появи генетичних порушень у сім'ї, є проблема ефективності цього консультування. Оцінювати ефективність консультування потрібно за даними наданої генетичної інформації, яка повинна включатися в процес мотивації для прийняття рішення консультуючими. До досягнення кінцевого результату виникає ряд ускладнень, які детермінують процес прийняття рішення, нерідко дуже болісного для батьків. На ефективність консультування впливає багато факторів – як об'єктивних (рівень розвитку медичної генетики в цілому, підготовленість генетиків-консультантів, удосконалення різних методів дослідження, діагностування спадкових хвороб), так і суб'єктивних (рівень мовленнєвого розвитку та порушень мовлення консультуючих, структура міжособистісних стосунків, включаючи статеві взаємини, переконування і нереальність очікувань з якими люди приходять на консультацію, емоційний стан батьків в момент повідомлення генетичної інформації). В літературі є різні дані щодо ефективності генетичного консультування. Число сімей, для яких візит до генетика став корисним коливається від 5 до 84%. На половину сімей, які звернулись на медико-генетичне обстеження, консультація не дає ніякого впливу. Суб'єктивна оцінка особами, які отримали консультацію, її потрібності свідчить про недостатню ефективність консультування. Рейнольдс в книжці „Генетичні консультації” наводить наступні дані: 55% пацієнтів рахують відвідування консультації корисними, 20% - безкорисними, 25% залишаються невизначеними. Дослідження консультантів довели, що батьки дуже поверхово знають про захворювання своєї дитини. Рівень початкових знань складає 25-30% від максимально можливих. Характерно, що лише 3 % усвідомлюють рекурентний ризик народження дитини з тією ж спадковою аномалією, 15% батьків рахують, що народження в їх сім'ї дитини з порушеннями - це причина за якою вони не можуть народити здорову дитину, 6% людей, які звернулись на медико-генетичне консультування прагнуть переоцінити вірогідність повторного захворювання в сім'ї, в той час частина батьків не бажає усвідомлювати можливість повторення трагедії. Рівень розуміння генетичної інформації після заключної бесіди з генетиком, на якій батькам надавалась повна інформація щодо захворювання їх дитини, ризику повторної появи в їх сім'ї подібного дефекту, значно варіює (від 30-100% усієї інформації). 15% батьків навіть після консультування не знають про рекурентний ризик для них.

У зарубіжній літературі існує дві діаметрально протилежні думки щодо характеру поради спеціалістів. Так, американський вчений Фразер вважає, що медико-генетичне консультування повинно мати директивний характер, тобто консультант активно пропонує сім'ї прийняти вирішальне рішення щодо життя дитини та подальшого дітонародження. Але інші генетики, такі, як Коте, Девіс, Абрамовський дотримуються протилежної думки: консультант повідомляє батькам інформацію про стан дитини, дає прогноз її розвитку, встановлює ризик виникнення подібного захворювання для наступних дітей і разом з цим не надає ніякої конкретної рекомендації. Прийняття рішення відносно подальшої поведінки сім'ї – рішення до того чи іншого виду життя хворої дитини, подальше планування стає вибором з двох альтернатив, що є найбільш відповідальним етапом консультування. В останні роки активно розробляються моделі поведінки консультантів в процесі спілкування з сім'єю. Так, Кеслер в праці „Психологічний аспект генетичного консультування” пропонує деякі методи психологічної підготовки, спрямовані на зменшення негативних реакцій консультуючих. Арнольд, в праці

„Різноманітність структурних сценаріїв у генетичному консультуванні”, вважає, що один із засобів, який допомагає подружжю зробити правильний вибір щодо репродуктивної поведінки, може бути програвання різноманітних ситуацій, які можуть виникнути у майбутньому – це так званий „структурний сценарій”.

Підготовча психотерапевтична робота з сім'єю повинна починатись ще під час очікування прийому. Спеціально для цього надається наочна інформація, яка допомагає сім'ї зорієнтуватись в своїй проблемі.

Усі різноманітні реакції батьків щодо народження дитини з тяжкими порушеннями мовлення в сім'ї проходять 4 основних фази:

1 фаза характеризується станом батьків, їх розгубленістю, а іноді і страхом, це фаза короткочасна, але іноді батьки її використовують, як своєрідний засіб захисту від нещастя, що свідчить про відсутність адаптації в сім'ї. Результатом такого стану батьків є різке падіння самооцінки. В цей період батьки не в змозі адекватно зрозуміти і сприйняти інформацію. В цьому випадку консультування потрібно зупинити, провести психокорекційні заходи, або відкласти його до часу мінімальної адаптації в сім'ї. Нерідко батьки знаходячись в шоковому стані, заперечують встановлений діагноз. Це і є **2 фаза** стану сім'ї і є важливою психологічною складовою поведінки подружжя, а саме ці почуття відкладають візит в консультацію для отримання подальшої інформації. Функція заперечення спрямована на те, щоб зберегти рівень надії або почуття стабільності сім'ї до факту, який може їх зруйнувати. Крайньою формою негативізму є відмова від обстеження дитини і проведення будь-яких корекційних заходів. Деякі батьки багаторазово прагнуть скасувати встановлений діагноз, звертаючись в наукові та лікувальні центри. Інші визнають діагноз. Описана фаза - негативізм і заперечення, як правило явище тимчасове, цей депресивний стан, пов'язаний з усвідомленням істини, характеризує **3 фазу**. Яким чином подібний стан впливає на успіх консультування, ще невідомо. Неможливо повністю оцінити ступінь впливу такого сильного потрясіння. Необхідність допомоги хворій дитині, спеціального безперервного догляду за нею можуть розвивати негативні почуття і таким чином спричинити синдром афекту і мотивації. Цей синдром, який отримав назву „хронічний смуток” є результатом постійної залежності життя батьків від потреб дитини. Самостійне повторне звернення батьків за допомогою в консультацію характеризує собою **4 фазу** – початок соціально-психологічної адаптації всіх членів сім'ї, встановлення адекватних емоційних контактів з спеціалістами і достатньо зрозуміла поведінка в плані їхніх порад.

Батьки, які люблять своїх дітей, самі проводять регулярно корекційно-розвивальні заняття, стимулюють їх до контактів з природою і соціумом, організують спостереження за навколишньою дійсністю, допомагають дитині в цьому. Наприклад, якщо дитина не називає предмети, не виявляє зацікавлення до їх словесного оформлення, то її навчають цьому за порадою логопеда, а саме:

- дивитись і спостерігати;

1. розпізнавати і розглядати кольори, форми, звуки;

2. проводять заняття з розвитку фонематичного слуху, формування вимови звуків, слів, фраз;

3. формують вміння передавати результати спостережень в словесній формі та ін.

Шляхом організації дій з предметами, їх оформлення словесним значенням корегують затримку у формуванні сприймання, мислення, уваги та інших пізнавальних процесів.

У сім'ї проводять заняття з малювання, ліплення, ручної праці, домоводства, читання книжок, перегляд телепередач.

Батьки повинні включати дитину з тяжкими порушеннями мовлення в спілкування з однолітками, стимулювати її участь в груповій грі. В сім'ї проводиться велика робота з корекції недоліків мовленнєвого розвитку. З дітьми постійно проводиться систематична робота: прогулянки на свіжому повітрі з метою розвитку мовлення щодо оточуючих

предметів та живої природи; рухливі ігри з однолітками; дотримання охоронно-педагогічного режиму вимог лікарняного контролю; забезпечення раціонального харчування, виконання правил гігієни, відпочинку, раціональна регламентація життєдіяльності дитини (розумне дозування сну, праці, відпочинку).

Головною проблемою, на яку потрібно постійно звертати увагу батьків, є моральне виховання. Щоб виховати у дітей правильні життєві уявлення, вміння правильно жити і працювати в колективі, протистояти негативним впливам та ін., необхідні насамперед здорові взаємини в сім'ї. Там, де немає взаємоповаги, у дітей не формуються якості, необхідні для спілкування з оточуючими. Необхідно показати батькам характерну особливість дитини з тяжкими порушеннями мовлення, а саме затримку особистісного розвитку. Тому важливо, щоб з дитинства вироблялась чесність, порядність, доброта, нетерпимість до зла, брехні. Потрібно вчити дітей взаємодіяти з людьми, бути стриманими, самокритичними. Батьки не повинні соромитись дефектів дітей і відвідувати з ними театри, музеї, виставки. Звертати увагу на поведінку в громадських місцях. Головне – це особистий приклад батьків, який використовується разом з поясненням і бесідами.

Значну увагу потрібно приділяти і естетичному вихованню дітей з тяжкими порушеннями мовлення. З раннього дитинства потрібно прищеплювати почуття прекрасного, це стосується усього: побуту, сім'ї, культури поведінки, культури взаємин, культури праці тощо. Діти повинні вміти підтримувати чистоту і порядок в домі, гарно і смачно готувати їжу, модно зі смаком одягатися. Всьому цьому потрібно вчити з дитинства демонструючи і показуючи різноманітні словесні приклади, вправи, зразки для виконання та наслідування. Рекомендуючи батькам різні методи і засоби виховного впливу, потрібно відзначити і роль музики у розвитку естетичних смаків. Музика формує емоційний стан (в одних випадках знімає напругу, підвищену збудливість, в інших - тонізує, підбадьорює, спонукає до дії, штовхає на діяльність). Основою виховання дитини з тяжкими порушеннями мовлення в сім'ї є трудове виховання. Спеціальна школа робить багато для дитини з тяжкими порушеннями мовлення (забезпечує професійну підготовку і виховує бажання працювати, повагу до праці). Але ці навички повинні закріплюватись вдома, для того, щоб адаптація підлітків, після закінчення школи, не ускладнювалась. Діти з тяжкими порушеннями мовлення повинні виконувати посильні трудові доручення вдома (прибирання приміщень, миття посуду, прання білизни, допомога в приготуванні їжі). Важливо, щоб батьки зрозуміли, що в процесі виконання постійних доручень: по-перше, розвиваються і закріплюються трудові навички, по-друге здійснюється корекція мовлення дітей у процесі трудової діяльності, іде розвиток уваги, спостережливості, закріплюється воля, підвищується загальний емоційний тонус, діти стають ініціативними і впевненими в собі.) Збудливі діти заспокоюються під впливом спрямованої діяльності. Готування їжі, пошиття одягу, купівля речей, оплата комунальних послуг потребують найпростіших арифметичних розрахунків, кмітливості, використання набутого досвіду. Праця розвиває пам'ять, розум дітей, викликає потребу до мовного спілкування, збагачує словниковий запас. Корекційний педагог дає поради щодо вибору виду праці дітей з тяжкими порушеннями мовлення, показує, що краще коригує особистість дитини. З цієї позиції дитина повинна відчувати задоволення від праці.

Змістовий модуль 2 Методики вивчення та формування особистості учнів з тяжкими порушеннями мовлення. Організація і методика позакласної виховної роботи у спеціальній та інклюзивній школі.

Тема 1. Методика вивчення особистості та колективу учнів з тяжкими порушеннями мовлення

1. Завдання педагогічної діагностики особистості та колективу.

2. Вихованість учнів , її характеристика .
3. Система самовиховання особистості.

1 питання. Завдання педагогічної діагностики особистості та колективу

Психологія виховання – складний і малорозроблений розділ педагогічної психології, що вивчає внутрішні психологічні механізми становлення і розвитку особистості в цілому, а також окремих її особистісно-моральних і особистісно-вольових якостей. Одним із напрямків взаємодії особистості і соціального середовища є виховання – це цілеспрямований та організований процес. Жан-Жак Руссо зазначає, що перед впровадженням виховного впливу необхідно добре вивчити своїх вихованців, що можливо за допомогою психодіагностичних методів.

С.Г. Карпенчук вважає, що активізація людського фактора, чіткий акцент у педагогічному процесі на особистості учня спонукає педагога, особливо класного керівника, проникати в духовний світ школяра, розуміти своїх вихованців. Як для матері на першому місці діти, їхнє життя, здоров'я, особисте щастя, так і для педагога основним має бути дитина з усіма її потребами, запитами, інтересами. Всі напрямки виховного впливу обов'язково повинні відштовхуватись від особистості школяра і концентруватись на кожній із них, тобто має здійснюватись шлях згідно з формулою «від дитини – до дитини».

Формування особистості – це школа розвитку індивідуальності, виявлення здібних і талановитих дітей, збагачення інтелектуального і творчого потенціалу, корекція особистості розвитку. К.Д. Ушинський відзначив, що психолого-педагогічне вивчення особистості дозволяє пізнати людину в усіх процесах.

Кожна особистість – це закрита книга, яка має свій зміст, свій стиль вираження, свою цінність та гідність. Не вивчати її рівносильно непрочитаній книжці, яка є лише для зовнішнього споглядання.

Особистість формується у діяльності та взаємодії з матеріальним і моральним середовищем. Діяльність виконує розвивальну виховну функцію в тих випадках, коли забезпечена її мотиваційна сторона, тобто якщо у дитини склалося досить усвідомлене, стійке і сильне внутрішнє прагнення (мотивація).

Мотивація - це виникнення активності людини для задоволення відповідної потреби. Мотиваційна сфера учня - це результат його життєдіяльності, в якому виховний процес займає суттєве місце. Вихователю слід звертати увагу на зміст, силу мотивів, ставлення до них самого школяра, допомагати їх втіленню у вчинки, справи. Вихователю повинен формувати у дітей систему суспільно значущих мотивів.

Для виховання відповідальності у дітей з важкими порушеннями мовлення бажано розвивати ситуації відповідальної залежності для формування витривалості, а звідси, важливими є вчинки і життєві ситуації, в яких формується відповідна властивість.

Вивчаючи дане питання ми звертаємося до психологічних механізмів формування властивостей особистості, для яких притаманна загальна етапність. Шляхом засвоєння соціального досвіду виробляється нова властивість особистості, яка надалі закріплюється у процесі діяльності.

Відзначимо, що для конкретної властивості особистості існують специфічні стадії. Саморегулювання і самоуправління - один із елементів особистості, який включається в особисті властивості, але наявність їх в різних властивостях не однакова, а саме: в одних вони лише накреслюються, а в інших - переважають. Саморегуляція і самоуправління більш виражені у вольових властивостях. Вищим рівнем розвитку саморегулювання і самоуправління вважають самовиховання, самоудосконалення. В спеціальній та інклюзивній школі реалізувати цей рівень можливо і достатньо.

Психологами доведено, що властивість особистості не регулюються одночасно і з однаковою швидкістю. Окремі властивості особистості набирають швидкість в ранньому дитинстві, інші намічаються і зберігаються в сплячому стані, роблячи потім у відповідних

умовах, швидкий стрибок. Отже, відповідні властивості характерні тому чи іншому віковому періоду.

Аналіз досліджень Н.П. Долгобородової показав, що у дітей насамперед формуються комунікативні властивості, вони пов'язані з життєдіяльністю – це спілкування дитини з дорослими. Далі ці властивості розширюються за своєю сутністю: так, у підлітків спостерігається нерівномірність розвитку властивостей особистості і рис характеру. Цей період називається періодом спалаху і протиріч. Наприклад: у одного і того ж підлітка можна спостерігати відчуженість, стриманість в спілкуванні з батьками, поступовий вихід з-під їхнього піклування та одночасно зближення з однолітками, закріплення з ними дружніх стосунків, настирливість у спорті та повна її відсутність у навчанні.

Логічно виникає запитання про те, чи існує в розвитку особистості період, коли риси характеру узгоджуються? Таке погодження може наступити в старшому, юнацькому віці, але суперечливість особистості може зберігатись на довгі роки і на все життя.

Паралельно з нерівномірністю формування особистості розглядається стійкість особистості. Вирізняють два аспекти стійкості (за В.А. Чудловським):

1) оборонний аспект – це стійкість як здатність людини реалізовувати свої власні позиції і протистояти впливам, які суперечать її особистим установам.

2) наступальний аспект - стійкість особистості, як здатність людини реалізувати свої власні позиції, перетворивши обставини і свою загальну поведінку.

У становленні і формуванні особистості значну роль відіграє спілкування. За допомогою спілкування формується і самооцінка. Особливо педагог звертає увагу на формування світогляду і моральної вихованості учнів спеціальної та інклюзивної школи

При цьому слід зазначити, що світогляд має три компоненти:

1) інтелектуальний - це запас знань і вміння їх застосувати;

2) особистісний – ставлення, мотивація, моральна спрямованість;

3) практичний - реалізація знань в практичній діяльності та особистій поведінці.

Психологічні механізми морального виховання ставлення особистості певною мірою співпадають з механізмами становлення свідомості.

В становленні моральної сторони особистості школяра, як і при формуванні світогляду, спочатку оптимізується і виступає:

1) знання моральних норм, правил, традицій, звичаїв, у свідомості школяра вони існують в поняттях та уявленнях як інтелектуальний компонент;

2) особистісний компонент моральної сторони школяра включає рівень сформованості емоційності переживання у дитини;

3) практичний компонент- це поведінка, яка у кінцевому рахунку визначає моральне обличчя особистості.

Моральність особистості сповна проявляється у вчинках. Вчинок - це дія або бездіяльність людини, яка підлягає оцінці з позиції норм моралі. Серія вчинків в різних ситуаціях формує моральне обличчя особистості. Вихованість школярів передбачає вироблення у них потреби у поведінці та вчинках, реалізованих у всіх аспектах (від мотиву до виконання) і опосередкованих моральним змістом та переживаннями .

Вихователю в своїй роботі потрібно використовувати такі перераховані дії, як переконування, привчання, заохочення, покарання.

Але, перед тим як ми проведемо корекційно-виховний вплив вихователю, слід звернути увагу на діагностику учнів . Зокрема, як зазначає С.Г. Карпенчук, як неможливо складний механізм вивчити без інструкції, так і неможливо проникнути у внутрішній, таємний світ дитини без спеціального інструментарію, яким озброює психологічна наука. Тому досвідчених педагогів цікавить весь арсенал засобів та прийомів психолого-педагогічного вивчення особистості.

Процес психолого-педагогічного вивчення особистості супроводжується системою виховної діяльності педагога (вихователя, класного керівника), яка формується на основі загальної системи виховання.

Вимоги до вивчення учнів :

1) Цілеспрямованість (Н-д, розвиток у дітей інтелектуальних здібностей тощо). Завдання, які дають змогу виявити цілеспрямованість: виявлення «ізольованих» учнів і виведення їх із стану «ізоляції»; індивідуальна бесіда, соціометрія.

2) Систематичність. Особистість, колектив не є чимось сталим, нерухомим, вони перебувають у постійному розвитку, зміні, динаміці). Процес суб'єкт-суб'єктивної взаємодії здійснюється на основі різнопланової діяльності школярів, використання педагогом різних форм і методів. Вивчення систематичності можливо за допомогою бесід з дітьми, анкетування.

3) Вивчення дітей (вивчення у процесі різних видів діяльності. Н-д.: у молодших школярів провідна діяльність – учіння, гра, праця; підлітковий вік – спілкування у системі різнопланової діяльності; юнацький вік - навчально-професійна діяльність.

4) Об'єктивність. Встановлення позитивного і негативного ставлення до учнів . Педагог повинен піднятися над емоціями, оцінювати об'єктивно вчинки дітей, знаходити в учнів позитивні якості. Об'єктивність вивчається за допомогою бесід з дітьми, анкетування тощо.

5) Комплексність. Особистість, колектив – складні багатогранні системи, які потребують всебічного, комплексного підходу. Комплексність вивчається за допомогою методів:

- спостереження (встановлення особливостей особистісної поведінки дитини);
- експерименту (з'ясування рівня самооцінки дитини);
- анкетування (вивчення інтересів учнів);
- поєднання експерименту та бесіди (вивчення структури міжособистісних взаємин у колективі).

б) Дотримуватись принципу особистісного підходу. Вивчати компоненти діяльності учня слід не окремо, а в системі (цілісно).

Дослідження особистості не може вивчатись поза контекстом її цілісності, а саме: рівня вихованості, знання норм моралі, ставлення до дійсності, переконування тощо.

Колектив має своє індивідуальне обличчя (норми поведінки, орієнтації, громадська думка), він вивчається за допомогою соціометрії, а також спостереження, експерименту, анкетування.

Психолого-педагогічне вивчення проходить за наступними напрямками: організація навчально-виховного процесу, формування морального досвіду, координація діяльності вчителя, робота з батьками.

2 питання. Вихованість учнів , характеристика її показників та критерії оцінки

Вихованість - це співвідношення дій з свідомістю. Проблемою вихованості учнів займалися багато психологів (І.Д. Бех, Д.Т. Дигус, Л.І. Божович, Е.Ш. Сапожнікова та інші). Визначні педагоги А.С. Макаренко, В.О. Сухомлинський розглядали дисциплінованість кожного окремого учня як прояв боротьби за інтереси колективу, за розв'язання питань загальної справи. На їх думку, вихованість – це усвідомлена поведінка дитини у школі, і саме це передбачає свідоме виконання дітьми своїх обов'язків, підготовку учнів спеціальної та інклюзивної школи до самостійного життя. Саме це дає змогу навчити дітей з тяжкими порушеннями мовлення не лише розуміти вимоги до морального статусу людини, а й домогтися, щоб вони стали нормою їх поведінки.

Дефектологи (Г.М. Дульнев, С.Я. Рубінштейн, В.К. Кузміна, Н.Д. Заб-рамна, А.Н.Смірнова, А.С.Белкін) підкреслювали потребу формування у школярів спеціальної та інклюзивної школи моральної свідомості, моральних почуттів та вироблення практичних навичок суспільної поведінки.

В учнів з тяжкими порушеннями мовлення спостерігається середній рівень диференціації моральних знань, виявляється незначна ситуативність у розумінні й поясненні того чи іншого поняття. Відомо, що майже в усіх учнів старших класів спеціальної та інклюзивної школи, без спеціального навчання спостерігається розбіжність між розумінням моральних категорій та словесним оформленням, можливостями використовувати їх у повсякденній поведінці. Отже, затримка розвитку учнів спеціальної та інклюзивної школи потребує розробки специфічних прийомів донесення до свідомості дітей вимог правильної поведінки.

Учні в цілому правильно розуміють вимоги до поведінки, але їм важко давати словесний звіт про свої обов'язки в конкретних ситуаціях.

У 1-2 класах уявлення про правила культури поведінки чіткі, конкретні, хоча з практичними мовленнєвими ситуативними завданнями учні спеціальної та інклюзивної школи самостійно не справляються.

В учнів спеціальної та інклюзивної школи часто спостерігаються різні затримки у сфері суб'єкт-суб'єктних взаємин, у ставленні до дорослих, вчителів.

Учням з тяжкими порушеннями мовлення властива (за С.Я. Рубінштейном): затримка у формуванні вольових зусиль у навчанні та поведінці; при подоланні труднощів, при здійсненні самоконтролю; зниження самокритичності та ін..

У характері учнів спеціальної та інклюзивної школи переважають позитивні риси, в них загальмований розвиток особистісно-моральних і особистісно-вольових якостей у зв'язку із первинним недоліком мовлення і вторинними затримками особистісного розвитку.

За характером поведінки учнів у школі, можна визначити три основні групи:

1) Основну масу учнів становлять діти з відносно збереженою поведінкою. Порушення, які вони допускають, як правило, легко долаються. Ці діти адекватно реагують на зауваження, поради, вимоги педагогів (55%).

2) Достатньо велику групу учнів складають пасивні діти не тільки у навчанні, а й у поведінці. Їхня поведінка найчастіше носить характер наслідування дорослим і сильнішим учням (30%).

3) Малу кількість учнів складають діти з яскраво вираженою неадекватністю поведінки (наслідок легкої збудливості з різних причин) (15%).

Розглянемо показники і критерії оцінки вихованості учнів, зокрема критерії вихованості учнів в межах кожного показника (див. табл. 2.7).

Таблиця 2.7.

Показники і критерії оцінки вихованості учнів спеціальної та інклюзивної школи

Кл ас	Показники вихованості	Критерії оцінки вихованості
1-4 класи	Патріотизм	а) цікавість до минулого і теперішнього нашого краю; б) любов і бережливе ставлення до своєї школи, класу.
	Товариськість	а) участь в колективних заняттях та іграх; б) бажання поділитись своєю радістю, невдачами з товаришами; в) готовність безкорисливо допомогти своїм товаришам; г) бажання не підвести свій клас, ланку.

	Повага до дорослих	а) ввічливість, слухняність; б) посильна допомога вчителям, вихователям, батькам, дорослим.
	Доброта	а) турботливе ставлення до молодших; б) готовність поділитися іграшками, книжками з товаришами; в) любов до живого.
	Чесність	а) правдивість, щирість, звичка не брати без дозволу чужі речі; б) добровільне зізнання у своїх вчинках; в) виконання обіцянок.
	Працелюбність	а) добросовісне навчання, виконання своїх обов'язків чергового; б) участь у самообслуговуванні, в суспільно корисній праці; в) цікавість до занять працею
	Бережливість	а) акуратний зовнішній вигляд, утримання в чистоті особистих речей; б) бережливе ставлення до шкільного майна.
	Дисциплінованість	а) ретельність; б) дотримання правил поведінки в школі, на вулиці, дома, в суспільних місцях; в) виконання вимог класу, ланки
	Старанність	а) постійне відвідування уроків, уважність і старанність на уроках і в позакласний час; б) регулювання і добровільне виконання домашніх завдань під час самопідготовки.
	Допитливість	а) цікавість до всього нового, невідомого, звертання з питаннями до оточуючих; б) любов до читання, посильна успішність.
	Любов до прекрасного	а) активна участь в художній діяльності; б) цікавість до занять з малювання, ліплення, здатність помітити красу і бажання її відтворити.
	Самостійність	Бажання бути сильним, здоровим і дотримуватись розпорядку дня і правил особистої гігієни
5-6 класи	Патріотизм	а) знання рідного краю; б) активна участь в суспільно корисній діяльності.
	Товариськість:	а) бажання знаходитись в колективі разом з товаришами; б) добровільне надання допомоги товаришам; в) підпорядкування колективу; г) товариські стосунки між хлопчиками та дівчатами; д) бажання не підвести свою ланку
	Повага до дорослих	а) ввічливість, слухняність; б) посильна допомога вчителям, вихователям, батькам, дорослим; в) ініціативність в допомозі дорослих.
	Доброта	а) турботливе ставлення до молодших; б) готовність поділитися іграшками, книжками

		з товаришами; в) любов до живого.
	Чесність	а) правдивість, щирість, звичка не брати без дозволу чужі речі; б) добровільне зізнання у своїх вчинках; в) виконання обіцянок.
	Працелюбність	а) добросовісне навчання, виконання своїх обов'язків чергового; б) участь у самообслуговуванні, в суспільно корисній праці; в) цікавість до занять працею; г) бажання оволодіти різними трудовими навичками, постійна зайнятість корисною працею
	Бережливість	а) акуратний зовнішній вигляд, утримання в чистоті особистих речей; б) бережливе ставлення до шкільного майна; в) нетерпимість до фактів пошкодження майна.
	Дисциплінованість	а) ретельність; б) дотримання правил поведінки в школі, на вулиці, дома, в суспільних місцях; в) виконання вимог класу, ланки; г) виконання вимог дорослих відвідування навчальних занять
	Самостійність	а) наявність навичок самостійної праці і поведінки; б) прагнення обходитись без сторонньої допомоги; в) наявність власної думки за різних обставин, прояв ініціативи в заняттях і в ігрових гуртках.
	Допитливість	а) цікавість до всього нового, невідомого, звертання з питаннями до оточуючих; б) любов до читання, посилення успішності; г) любов до занять в гуртках
	Любов до прекрасного	а) активна участь в художній діяльності; б) цікавість до занять з малювання, ліплення, здатність помітити красу і бажання все зробити; в) охайний зовнішній вигляд; г) інтерес до уроків літератури, малювання, співів; д) знання мистецтва, їх творів
7- 9 кл.	Патріотизм	а) цікавість до минулого і теперішнього нашого краю; б) любов і бережливе ставлення до своєї школи, класу; г) знання історії Батьківщини, її основних подій, почуття радості за свою Батьківщину; добровільна участь в праці на загальну користь
	Колективізм	а) участь в усіх справах класу; б) звички надавати товаришам допомогу; в) виконання рішень колективу; г) товариські стосунки між хлопцями і дівчатами

	Гуманність	а) доброзичливість до оточуючих, повага до дорослих; б) надання допомоги тим, хто її потребує; в) доброта.
	Чесність	а) відвертість, виконання обіцянок; б) навички протистояти брехні; в) не брати участь в крадіжках, хуліганстві.
	Добросовісне відношення до праці	а) добросовісне навчання в міру своїх можливостей; б) зайняття корисною справою; в) звичка виконувати доручену справу; г) систематична допомога на господарському дворі школи на пришкольній ділянці; д) бажання освоїти обрану професію
	Дисциплінованість	а) повсякденне і повсякчасне дотримання правил для учнів; б) швидке і правильне виконання доручень дорослих, вчителів вихователів; в) виконання вимог визначених колективом.
	Активність	а) прагнення відповідати на уроках, доповнювати відповіді товаришів; б) участь в суспільному житті класу, школи.
	Сміливість	а) здатність подолати відчуття боязні; б) готовність прийти на допомогу з ризиком для себе; в) пряма критика недоліків товаришів; г) готовність відстоювати особисту думку, рішучість.
	Сила волі	а) здатність заставити себе робити те, що не хочеться, але потрібно; б) звичка доводити розпочату справу до кінця; в) настирність в досягненні своїх цілей; г) бажання і прагнення долати труднощі; д) помітні успіхи в самовихованню.
	Скромність	а) звичка не хвастатись; б) відсутність прагнення виділяти серед інших
	Допитливість	а) добра успішність; б) систематичне читання літератури, газет, журналів; в) заняття в гуртках.
	Естетичний розвиток	а) акуратний зовнішній вигляд; б) цікавість до уроків літератури, історії природи, географії, малювання, співів; в) систематичне відвідування виставок, концертів реакція на них; г) участь в художній самодіяльності, конкурсах тощо; д) прагнення усе робити гарно.
	Бажання бути сильним, кмітливим,	а) правильна статура; б) звичка кожен день робити ранкову зарядку; в) участь у спортивних іграх, походах,

	загартованим	змаганнях; г) систематичні заняття будь-яким видом спорту.
10 -12кл.	Патріотизм	а) знання історії Батьківщини, важливих подій в країні, цікавість до минулого, почуття гордості за її майбутнє; б) добровільна участь в праці на загальну користь; в) бережливе ставлення до природи; г) активна підготовка до захисту Батьківщини.
	Інтернаціоналізм	а) цікавість до культур інших народів і держав; б) терпимість до віруючих інших релігій; в) небажання вирішувати спільні питання за допомогою сили.
	Колективізм	а) участь в усіх справах свого колективу; б) звичка надавати товаришам безкорисливу допомогу; в) виконання рішень колективу; г) вимогливість до товаришів; д) поєднання суспільних і особистих інтересів, боротьба за честь свого колективу.
	Гуманізм	а) доброта, турботливе ставлення до молодших, повага до старших, допомога тим, хто в ній потребує; б) любов і турботливе ставлення до усього живого; в) непримиримість до антигуманних вчинків,
	Чесність	а) правдивість; б) єдність слова і діла; в) добровільне признание своїх помилок, вчинків.
	Добросовісне ставлення до праці	а) добросовісне навчання; б) своєчасне виконання будь-якої роботи; в) висока якість результатів праці; г) системна допомога дома і по господарству; д) інтерес до певної сфери трудової діяльності.
	Дисциплінованість	а) дотримання правил поведінки; б) швидке і точне виконання доручень дорослих; в) боротьба за високу дисципліну в колективі; г) знання і дотримання законів України.
	Відповідальність	а) добросовісне виконання своїх обов'язків; б) своєчасне і точне виконання взятих обов'язків; в) звичка доводити справу до кінця; г) готовність відповідати за свої вчинки і вчинки товаришів,
	Принциповість	а) стійкість поглядів і переконань; б) звичка відкрито відстоювати свою точку зору; в) самокритичність; г) здатність об'єктивно оцінювати вчинки

		товаришів; д) непримиримість до антисупільних вчинків,
	Цілеспрямованість	а) наявність великих колективних цілей; б) настирність в досягненні цілей; в) вірність своєму ідеалу.
	Активність	а) участь в суспільному житті класу, школи; б) ініціативність; в) організаторські здібності.
	Допитливість	Начитаність, широкий кругозір, система розширення своїх знань, добра успішність.
	Естетичний розвиток	Акуратний зовнішній вигляд, висока культура мовлення та поведінки, вміння співати і танцювати, систематичне відвідування виставок, концертів, знання і розуміння творів мистецтва.
	Прагнення до фізичного удосконалення	Правильна статура, звичка робити фізичну зарядку, заняття в спортивній секції, добра успішність з фізкультури.

Для вивчення вихованості школярів проводять методи обробки даних (див. табл. 2.8., 2.9.). Для прикладу ми розглянемо одну з методик виявлення вихованості школярів тому, що бо їх існує багато.

При визначенні рівня вихованості використовують 3 рівня оцінки:

1. Високий (В) - передбачає наявність в учня всього набору інтересів в межах того або іншого показника.
2. Середній (С) - наявність половини зазначених критеріїв.
3. Низький (Н) - менше половини критеріїв, наявність одного критерія.

Таблиця 2. 8.

Виявлення вихованості школярів

Прізвище, ім'я, по батькові	Патріотизм	Колективізм	Гуманність	Чесність	Добросовісне ставлення до праці	Принциповість	Цілеспрямованість	Активність	Допитливість	Естетичний розвиток	Прагнення до фізич. удосконалення	Інтернаціоналізм
					5					0	1	2

Після виконання цього завдання потрібно підрахувати загальну кількість оцінок за показниками в групі і результати занести до таблиці.

Таблиця 2.9.

Виявлення рівня вихованості учнів спеціальної та інклюзивної школи

Показники вихованості	Кількість учнів	Рівні розвитку		
		Високий	Середній	Низький
Патріотизм				

Колект ивізм				
-----------------	--	--	--	--

На основі даних таблиць можна зробити висновок про вихованість класу.

Методика виявлення вихованості передбачає використання різних прийомів для отримання знань про учнів. Н-д, щоб визначити правдивість, єдність слова і діла, прямоту й інші чесноти школяра, можна використовувати такі методи, як спостереження, бесіда, анкетування.

Найбільш об'єктивну характеристику поведінки учня вихователь дістає у процесі спостережень за ним в різних ситуаціях.

У щоденнику спостережень вчитель (вихователь) робить періодичні записи найбільш яскравих позитивних і негативних проявів поведінки учнів з поясненням їх мотивів (див. табл. 2.10)

Таблиця 2.10.

Схема запису у щоденник спостережень

Дата	Характеристика поведінки; Причини	Педагогічні заходи	Наслідки
10.08.94	Під час роботи на самопідготовці був неспокійний, заважав дітям	Була проведена відповідна бесіда	В цей день зривів у поведінці Дмитра не було

Дослідження прояву і сформованості основних моральних якостей (доброта, чесність, чуйність) у дітей з тяжкими порушеннями мовлення, дали нам змогу стверджувати, що рівень розвитку моральних якостей можна виявити за такими складовими:

- моральні знання (норм, правил моралі, звичаїв, глибина осмислення і усвідомлення їх суб'єктом);
- ставлення дитини до норм моралі (позитивне та негативне ставлення суб'єкта до моральних категорій, активність в процесі діяльності тощо);
- довільна поведінка дитини (осмислення, регуляція, ступінь розвитку вмінь, навичок та звичок).

Вивчення проблеми сформованості моральних якостей у дітей з тяжкими порушеннями мовлення потрібно розпочинати з виявлення у них рівня моральних знань. Незважаючи на те, що в літературі існує велика кількість рекомендацій щодо параметрів та критеріїв оцінювання знань дитини, ми не в змозі їх використати в повному обсязі та розумінні стосовно дітей з тяжкими порушеннями мовлення. Мова йде передусім про такі показники, як науковість, системність, глибина знань тощо. Найважливішими показниками оцінювання знань дітей є:

1. повнота (повні уявлення дітей про моральні норми, широта їх використання);
2. точність (конкретне визначення будь-якої моральної категорії, не плутання її з іншою);
3. адекватність (правильне визначення, використання моральних знань відповідно до моральних ситуацій);
4. усвідомленість – власне усвідомлення дитиною моральних норм (розуміння, обґрунтування, пояснення змісту моральних категорій, логічний переказ їх, встановлення взаємозв'язку між моральними ситуаціями).

При визначенні рівня розвитку моральних якостей педагог виділяє основні знання про ці категорії, які повинні бути наявні у дитини (див. табл. 2.11).

Таблиця 2.11

Знання, які необхідні для визначення у дітей з тяжкими порушеннями мовлення молодших класів розвитку моральних якостей

Категорії	Знання
доброта	<ul style="list-style-type: none"> - любов та повага до рідних, близьких; - шанобливе та чуйне ставлення до вчителів, однолітків; - доброзичливість, нежадібність, готовність поділитись іграшками, книжкою з однолітками; - посильна допомога сім'ї, близьким; - вияв любові до навколишнього; - не плутання „доброти” з іншими моральними категоріями; - негативні категорії, які протилежні доброті (байдужість, неподільність, грубість тощо).
чесність	<ul style="list-style-type: none"> - правдивість, звичка не брати без дозволу чужі речі; - щирість, відвертість; - добровільне зізнання в своїх вчинках; - виконання даних обіцянок; - повага до власного та чужого майна; - непримиримість до нечесності, нещирості, заздрості, брехні, ганебних вчинків; - не плутання даної моральної категорії з іншими.
чуйність	<ul style="list-style-type: none"> - уважне ставлення до чужої радості і горя; - уважне, чуйне ставлення до людей та їх почуттів; - співчуття та співпереживання; - турбота, постійна допомога оточуючим, вміння усвідомити рівень допомоги; - дійове вираження власної зацікавленості до описаних подій; - протилежні негативні категорії: байдужість, неухважність, грубість, емоційна недоброзичливість; - не змішування моральних якостей з іншими.

Дані знання можливо отримати за допомогою таких індивідуальних форм впливу:

- а) бесіда з дитиною про сутність моральних норм;
- б) бесіда з дитиною за серією моральних оповідань;
- в) закінчення дитиною моральних ситуацій;
- г) бесіда з дитиною за серією сюжетних малюнків (з моральним змістом).

Після виявлення рівня знань у дітей, педагог повинен звернути увагу на емоційне ставлення дитини до моральних норм. Показниками виявлення рівня ставлення дитини до норм моралі (доброта, чуйність) ми вважаємо:

- активне позитивно стійке ставлення до заданих норм;
- ставлення хоч і активне, але недостатньо стійке (можливі компроміси);
- негативне ставлення до норм моралі.

Прояв ставлення дитини до моральних категорій можна визначити за допомогою таких індивідуальних форм роботи з дитиною:

- бесіда з дитиною за моральними ситуаціями;
- бесіда за малюнками дитини про позитивні та негативні вчинки;
- бесіда з дитиною про зміст сюжетних малюнків.

Наступним етапом виявлення рівня розвитку моральних знань у дитини ми вбачаємо аналіз поведінки дитини. В різних ситуаціях методику вивчення рівня практичного застосування знань в поведінці можна проводити за загальноіснуючими діагностичними рівнями моральної вихованості дітей.

Вивчити прояви моральної поведінки можна за допомогою наступних етапів роботи:

- спостереження за поведінкою дитини в різних видах діяльності (навчальна, виховна, позакласна);
- опитування батьків про поведінку дітей поза школою;
- анкетування вчителя, вихователя стосовно рівня розвитку у дитини моральних якостей (доброта, чесність, чуйність);
- бесіда з педагогами про рівень усвідомлення дітьми моральних норм (доброта, чесність, чуйність);

Дослідження проблеми розвитку моральних якостей в учнів спеціальної та інклюзивної школи допоможе педагогу в обранні правильних шляхів формування провідних моральних якостей (доброта, чесність, чуйність) у дітей з тяжкими порушеннями мовлення, а це сприятиме моральній адаптації випускників даних закладів, їх соціалізації.

3 питання. Особливості та система самовиховання особистості

У системі формування особистості виділяють такі етапи впровадження методів самовиховання (за С.Г. Карпенчуком):

I етап. Вивчення і виховання колективу, класу. Даний етап включає вивчення колективу за допомогою таких методів, як спостереження, бесіда, анкетування, опитування, соціометрія.

Спостереження – фіксація явища в звичайному вигляді.

Загальним індикатором психологічних особливостей дітей виступає: їхній зовнішній вигляд, міміка, жести, рухова активність, мовлення (вираження чи змістова сторона), предмети, з якими вони мають справу, предмети діяльності (малюнки, вироби), спрямованість і частота спілкування з іншими (дорослими, ровесниками).

Під час спостереження за колективом враховують такі вимоги:

1. тривалість безперервного спілкування між членами (спільні розмови, жести, схвалення та осуд дій, вчинків),
2. однотайність чи диференційованість реакцій дітей на зауваження педагога,
3. кількість дітей, що активно підтримують вимоги педагога.

Бесіда спрямована на вивчення усвідомлених мотивів і потреб дітей, їх причин, намірів, інтересів, нахилів, стосунків.

Анкетування – одержання інформації за допомогою анкети-запитання і деяких відповідей до них.

Соціометричне дослідження дає змогу виявити «популярного учня», «не достатньо популярного учня», «ізолюваного учня», провести підготовку до різноманітних (виховних, пізнавальних, дидактичних, розвивальних, корекційних) заходів.

II етап. Координація виховної діяльності вчителів потрібна тоді, коли класний керівник повинен інформувати вчителів про сімейні умови дітей; називати причини відхилень у розвитку (розумовому) тощо.

III етап. Формування теоретичного досвіду на основі різнопланової діяльності школярів можливо за допомогою таких методів, як бесіди (фронтальна та індивідуальна) стосовно культури розумової праці, культури почуттів, культури поведінки; участь в клубах, секціях, гуртках; анкети (визначають інтереси дітей) «Твоя думка», «Інформатика»; педагогічні ситуації; дослідження «Дерево родоводу»; анкета «Моє дерево життя».

IV етап. Підвищення якості знань учнів, вивчення навчальних здібностей («Моторика», «Спостережливість», «Виправ помилки», «Перевір свою увагу», «Хто краще пам'ятає», «Анаграми»).

V етап. Робота з батьками:

- сімейне виховання;
- інформація батьків про новинки психолого-педагогічної літератури;
- виховання дитини в сім'ї;

- структура сім'ї, вік, професії батьків, побутові санітарно-гігієнічні умови життя сім'ї, матеріальне забезпечення.

Дані про сімейне виховання:

- виховна активність батьків;
- соціальна спрямованість сім'ї;
- психологія сімейних взаємин;
- наявність куточка школяра;
- використання дитиною режиму дня;
- робота батьків над формуванням загальної культури школярів;
- розвиток його здібностей, таланту;
- використання вільного часу;
- діапазон духовних запитів;
- культурне дозвілля;
- ставлення батьків до школи (знайомство з батьками; відвідування на дому; анкетування; ситуативність; спостереження керівника)

Структура самовиховання особистості за С.Г. Карпенчуком показана на схемі 2.3. [13, с. 273]

Тема 2. Планування виховної роботи в спеціальній та інклюзивній школі

Застосування результатів діагностики у плануванні та проведенні корекційно-

виховної роботи у спеціальній та інклюзивній школі.

2. Планування роботи вихователя, види планів.

3. Планування роботи класного керівника, види планів.

1 питання. Застосування результатів діагностики у плануванні і проведенні корекційно-виховної роботи у спеціальній та інклюзивній школі

За результатами діагностики виховну роботу потрібно проводити за такими напрямками у спеціальній та інклюзивній школі:

- якість виховання культури взаємин;
- виховання культури праці;
- виховання культури побуту.

Навички культури поведінки діти отримують під час навчання і фізичної праці, дозвілля та виконання режимних моментів, в спеціально організованій ситуації.

Виховання культури поведінки на кожному році навчання здійснюється за принципом концентричності. Однак це не просте повторення, а послідовне формування цих якостей, своєрідність яких обумовлена рівнем знань дитини, зрілістю її соціальних потреб і її вікових особливостей.

Кожне правило поведінки не тільки пояснюється, а й практично застосовується.

Культура взаємин передбачає вміння учнів бути ввічливими, безкорисливо допомагати товаришам, дорослим, поступатися своїм інтересам. Ці навички формуються з перших класів навчання у школі. Н-д: на уроках вчитель привчає дітей ділитись з сусідами по парті олівцями, книжкою.

Учні 1-2 кл. легше і швидше запам'ятовують конкретні вимоги поведінки в звичних ситуаціях: на уроках; під час підготовки домашніх завдань; на практиці; в грі.

Використовують наочні, а також словесні прийоми формування та впливу на особистість учня: пояснення вчителя, показ позитивних прикладів.

У молодших класах використовують заходи, які дають дітям позитивні зразки правильної поведінки. Це казки, оповідання, в яких розповідається про чуйність, уважність, доброзичливість (Н-д, казка «Рукавичка»). Учні читають оповідання, твори, вірші, в яких висвітлюються правила поведінки. Після прочитаного оповідання, бесіди, вихователь під час виконання режимних моментів ставить дітей у такі умови, щоб вони звертались один до одного з проханням допомоги товаришам. Кожну дію учнів треба перетворити на звичку.

У 1-2 класах робота повинна бути конкретизована і побудована на фактах, зрозумілих дітям з важкими порушеннями мовлення.

У 3-4 класах треба закріплювати попередні знання і переносити їх на інші об'єкти.

З учнями 3-го класу:

- проводять ігри, які допомагають оволодіти правилами руху;
- проводять прогулянки і екскурсії на вулиці;
- організують працю в позаурочну годину.

У 1-2 класах виконують роботу з самообслуговування, а в 3-4 класах займаються власною гігієною, діти вже знають свої обов'язки, виконують їх.

Одним із методів виховання даних якостей є приклад оточуючих.

Діти повинні звернути увагу на культуру свого одягу. Для цього використовують бесіду з демонстрацією на слайдах одягу.

У старших класах від учнів можна вже вимагати дотримання культури побуту в спальні, їдальні, на кухні. Проводять обговорення, диспути з окремої ситуації, культури поведінки.

У 6-9 класах можна використовувати виступи самих учнів, в яких діти з важкими порушеннями мовлення повинні спиратись на літературні приклади, факти з життя школи. За формулювання виступи поділяються на оповідання, читання уривків художньої літератури.

У 7-9 класах практикують виступи, в яких діти висловлюють власну думку.

2 питання. Планування виховної роботи, види планів

Вся виховна робота планується з урахуванням вікових особливостей учнів, їхніх інтересів, уподобань, рівня розвитку і можливостей формування в них необхідних умінь та навичок.

План дозволяє врахувати всі важливі сторони виховної роботи, виділивши головні, провідні завдання.

При складанні плану педагог використовує цілий ряд документів:

- Державні програми, концепції, положення та постанови;
- навчальні програми.

Вчитель враховує план роботи всієї школи. Виділяють 3 види планів:

1) перспективний план:

- план, який пишеться на найближчий час;
- річний план, який складається на рік;

2) календарний план, який розробляється на місяць, або навчальну чверть. Його основу складають не напрямки роботи, а календарні строки, тобто намічаються конкретні дати і пропонувані для проведення заходи

3) поточний (поурочний) план, який може складатись на неділю. Н.-д: понеділок – робота з книгою; вівторок – ігри, екскурсії тощо; середа – похід; четвер – день спорту; п'ятниця – підведення підсумків роботи чергових, діяльності класу. Цей план розробляється на основі календарного плану. Окремою ділянкою вводиться відмітка про виконання.

Плани проведення окремих заходів складаються у вигляді докладних сценаріїв. Існує також план-графік – різновид календарного плану (Н-д, графік чергування по класу). Він складається за годинами, тижнями, місяцями.

Структура плану, методика його розробки показана в таблицях 2.12. та 2.13

Таблиця 2.12.

Структурна схема річного плану (перспективного) школи

Назви розділів	Дати	8.09	1 –
1) Організаційна робота. 2) Підвищення якості навчально-виховного процесу. 3) Трудове виховання, навчання і профорієнтація. 4) Робота з кадрами. 5) Охорона і здоров'я дітей. 6) Зміцнення навчально-матеріальної бази та організаційно-господарської роботи.			

Таблиця 2.13.

Схема календарного плану навчально-виховної роботи

Розділи	Назва заходів	Дата	Відповідальний	Література	Відмітка
1. Навчально-виховні заходи по підвищенню якості знань. 2. Основні виховні заходи 3. Індивідуальна виховна робота. 4. Заходи по охороні і фізичному					

розвитку дітей, попередження травматизму і нещасних випадків. 5. Позапланові виховні заходи.					
---	--	--	--	--	--

Реалізуючи діяльнісний підхід у плануванні виховної роботи, заступник директора по виховній роботі зобов'язаний:

- 1) націлити педагогів на те, що особистість розвивається в конкретній діяльності, значущій для неї, і не всякі справи, заходи сприяють її розвитку;
- 2) визначити можливості та умови соціального середовища в наданні учням вільного вибору того виду діяльності, що відповідає їхнім інтересам, схильностям;
- 3) направляти життєдіяльність учнів на саморозвиток, самореалізацію й самовизначення;
- 4) здійснювати творчий підхід до планування системи, форми, місця й часу проведення основних справ й організації ситуацій життєдіяльності учнів .

До планування побудови й реалізації виховної роботи як системи варто відноситися як до важливого моменту й керуватися при його складанні сформованими на практиці й науково обґрунтованими вимогами:

- 1) план виховної роботи повинен бути зорієнтований на освітньо-виховну концепцію навчального закладу. У цьому випадку не буде неузгодженості навчального та виховного процесів у їхньому впливі на формування особистості учнів ;
- 2) план не повинен складати безсистемний перелік справ, важливо, щоб у ньому був «стрижень», навколо якого вони вибудовуються;
- 3) варто планувати більшою мірою не роботу з учнями, а їхню самостійну діяльність, педагогічно спрямовану та організовану;
- 4) план повинен бути максимально індивідуалізований, орієнтований на особливості шкільного учнів ського колективу, його здатності, можливості педагогів, соціального мікросередовища;
- 5) необхідні конкретність, обов'язковість виконання включених у план справ;
- 6) має бути розумне сполучення словесних, наочних, практичних форм виховної роботи, орієнтація на активні методи виховання;
- 7) план передбачає логіку побудови справ на основі ситуацій життєдіяльності учнів , що відповідає логіці цілей виховання;
- 8) план повинен урахувати роботу школи з можливостями мікросоціуму, а також ювілейні дати країни.

Плануванню виховної роботи передують:

- ознайомлення з державними документами, що визначають завдання школи у вихованні на сучасному етапі;
- визначення мети та завдання на основі умов виховання, особистісного потенціалу учнів (вихованців) і педагогів (вихователів);
- ознайомлення із програмою виховання педагогічного колективу, обговорення та узгодження перспективних справ з педагогами;
- аналіз роботи за минулий рік;
- залучення учнів , батьків до планування;
- вивчення календаря знаменних дат майбутнього навчального року, вибір найцікавіших і корисних дат для виховання учнів .

У сучасній школі розробляються наступні види планів:

- загальношкільний план класного керівника, план об'єднань (гуртки, секції, клубу тощо);
- перспективний, календарний і перспективний-календарний;

- план роботи школи, класу за будь-яким напрямком, спеціальній та інклюзивній програмі;

- план виховного заходу (загальношкільного, класного, групового);
- план роботи з розвитку та формування особистості учня.

Структура плану виховної роботи, як правило, включає:

- аналіз результатів виховної роботи за попередній період часу;
- ціль, стратегічні та тактичні завдання на майбутнє;
- науково-методичну тему дослідницької роботи педагогічного колективу;
- інструктивну та науково-методичну роботу з педагогами;
- загальношкільні справи (колективна творча діяльність);
- роботу з науковими кадрами, постійними та тимчасовими творчими групами педагогів і дітей;
- роботу з різними учнівськими об'єднаннями, творчими союзами, радами, організаціями, лідерами учнівського самоврядування;
- роботу із традиційних та інноваційних напрямків;
- питання, що виносять на педагогічні ради, наради при директорі, адміністративні та педагогічні консилиуми, батьківські й учнівські збори;
- діяльність у рамках прийнятих виховних програм і проектів;
- спільну діяльність із установами науки, культури, навчання, охорони здоров'я, правовими органами.

Плани виховної роботи розрізняються за змістом та структурою:

- планування по ключових справах;
- календарне планування;
- план-сітка;
- планування за видами діяльності;
- планування за комплексними програмами;
- планування за компонентами базової культури особистості.

Моделі (схеми) виховної роботи можуть бути різними (зразок поданий у таблиці 2.14.).

Таблиця 2.14.

Зразок схеми виховної роботи

Напрямки	I чверть				II чверть			
	Завдання	Зміст та організація	Строк	Результат	Завдання	Зміст та організація	Строк	Результат
Організація діяльності дитячого колективу								

Перспективний план виховної роботи на _____ навчальний рік включає наступні розділи:

I розділ. Проблемно-орієнтований аналіз виховної ситуації в школі, результатів виховної роботи в минулому навчальному році.

II розділ. Мета та завдання виховної роботи (основні виховні завдання, пов'язані з образом випускника даної школи).

III розділ. Прогнозований результат виховання.

IV розділ. Комплекс справ з досягнення мети та завдань представлений у таблицях 2.15., 2.16.

V розділ. Робота з батьками

Структура оформлення плану роботи з батьками показано в таблиці 2.17.

Таблиця 2.15.

Основні компоненти змісту виховання

Строки (тиждень чверті)	Базові компоненти змісту виховання й можливих форм їхньої реалізації				
	Світоглядний (орієнтація на цінності виховної системи школи)	Діяльністний (нагромадження досвіду реалізації цінностей виховної системи школи)	Культурологічний (орієнтація на загальнолюдські цінності, на українську культуру)	Поведінковий (культура поведінки)	Особистісний (розвиток здатності до саморегуляції)

Таблиця 2.16.

Основні компоненти базової культури особистості

Строки (тиждень чверті)	Компоненти базової культури особистості й можливих форм роботи					Оцінка про виконання
	Пізнавальна культура	Моральна культура	Естетична культура	Фізична культура	Трудова культура	

V розділ. Робота з батьками.

Структуру оформлення плану роботи з батьками показано в таблиці 2.17.

Таблиця 2.17

План роботи з батьками

Поетапні цілі виховання	Дата проведення заходів	Робота з колективом що вчиться, активом школи	Робота з вчителями, керівниками колективів додаткового утворення	Індивідуальна робота з учнями	Робота з батьками	Зв'язок із суспільством та закладами у мікросоціумі	Аналіз проведених заходів, справ
План роботи дитячого колективу на _____ навчальний рік (чверть)							
Справа	Дата	Місце проведення	Учасники	Для кого	Відмітка про виконання, результат		

3 питання. Планування роботи класного керівника, види планів

Структура плану виховної роботи може мати варіативний характер, відповідати вимогам, виробленим у конкретному освітньому закладі. Найбільш оптимальною є наступна структура плану виховної роботи класного керівника.

1. Загальні відомості:

- кількість учнів з неповних родин;
- кількість хлопчиків і дівчаток;
- вік учнів ;

- кількість учнів з ослабленим здоров'ям й ін.

2. Характеристика класу:

- структура класу: які мікрогрупи існують у класі, на яких підставах відбувається розподіл на мікрогрупи, які відносини складаються між мікрогрупами;

- хто лідери в класі, їхня коротка характеристика, чи входять вони в офіційну структуру класу;

- хто «знедолені» у класі, їхня коротка характеристика, причини їхнього положення;

- який характер взаємин класу з іншими класами: паралельними, молодшими, старшими;

- у яких офіційних шкільних і позашкільних об'єднаннях (гуртках, секціях, клубах і т.п.) беруть участь хлопці;

- у які неофіційні групи школи входять учні класу;

- які традиції, ритуали, символіка, сленг класу;

- які конфлікти найбільш часто зустрічаються в класі;

- які види діяльності переважають у класі: пізнання, спілкування, праця, гра;

- які мотиви участі школярів у діяльності класу: наслідування іншим, потреба в емоційно близьких контактах, потреба в самоствердженні, прагнення виділитися, одержання заохочення та ін.;

- ставлення класу до навчальної діяльності;

- ставлення класу до позакласної діяльності в школі;

- чи усвідомлює клас себе єдиним цілим;

- чи сформований колектив у класі, на якій стадії формування перебуває.

3. Основні цілі й завдання виховання, що логічно впливають із характеристики класу й проблеми школи.

4. Основні напрямки й способи діяльності класного керівника, їхня коротка характеристика.

5. Календарна план-сітка на місяць, на чверть або на півріччя, організація педагогічних подій у класі, у тому числі загальношкільні справи, справи класу, форми індивідуальної допомоги тим або іншим школярам у подоланні тих або інших проблем, пов'язаних з їхнім особистісним розвитком.

6. Додатком до плану виховної роботи може бути педагогічний щоденник.

Експертом фіксується наявність планів роботи класних керівників; виявляється відповідність планованої діяльності загальношкільному річному плану виховної роботи.

Основне завдання класного керівника - скоординувати всі виховні впливи на школярів з метою розвитку особистості за допомогою включення їх у різноманітні види діяльності й взаємин.

Педагог-вихователь, класний керівник покликаний здійснювати наступні функції:

- організаторську (проведення роботи із всіх педагогічних аспектів);
- виховну (формування особистості й колективу);
- комунікативну (організація спілкування);
- координаційну (узгодження всіх впливів, установа взаємодії між всіма учасниками виховного процесу);

- корекційну (перетворення, зміна особистості);

- екологічну (захист дитини від несприятливих впливів);

- адміністративну (ведення особистих справ учнів, що вчать й інших офіційних документів).

У системі роботи класного керівника можна виділити наступні напрямки:

1. Вивчення учнів і колективу класу (див. табл. 2.18): одержання соціологічних, медичних, психологічних й педагогічних даних (родина, соціальне й матеріальне становище, стан здоров'я, рівень розвитку, вихованості та наукованості, індивідуальні особливості й т.д.).

Таблиця 2.18.

План роботи класного керівника щодо вивчення учнів

Оперативний план класного керівника			
Навчальні тижні	Колективні справи учнів	Оперативна робота класного керівника	Оцінка результатів виконаної роботи
1-7 вересня.	1 вересня. День знань	Запросити на зустріч науковців, фахівців різних галузей	
	3 вересня. Збори учнів на тему «Питання, які тебе хвилюють»	Оголосити конкурс на кращу колективну справу. Розподілити обов'язку на перспективу. Допомогти редколегії випустити стінгазету про літні канікули	
	6 вересня. Батьківські збори на тему «Як допомогти дітям організовано почати навчальний рік?»	Виявити й залучити батьків, здатних допомогти в організації й проведенні намічених корисних і цікавих колективних справ	

2. Постановка виховних завдань (перспектив), загально для класу або окремих груп, учнів класу. Планування виховної роботи - складання плану для роботи з учнями, вчителями, батьками, що містить перелік завдань і справ по їхньому виконанню. Календарний план виховної роботи показаний у таблиці 2.19.

Таблиця 2.19.

Календарний план класного керівника

Час проведення	Назва заходу	Хто проводить	Оцінка про виконання

Організація, проведення й корекція різних видів діяльності відповідно до поставлених завдань та намічених планом: проведення класних годин, колективних творчих справ, екскурсій, походів, вечорів, батьківських зборів і т.д.

Організація роботи з батьками учнів : систематичне інформування про успішність, поведінку учнів , відвідування учнів вдома, здійснення педагогічної освіти батьків, залучення батьків до виховної роботи.

Аналіз й оцінка результатів виховання: спостереження, анкетування й інші методи, що дозволяють говорити про результати й ставити нові завдання. Найпростішою формою планування виховної роботи є розташування змісту перспективних справ у класі в календарному порядку.

Недолік такої форми планування полягає в тому, що всі виховні заходи зводяться до календаря, а план схожий на перелік видів діяльності класного керівника, розташованих у хронологічному порядку. При цьому важко проаналізувати систему й технологію впливу на учнів , слабо простежується роль класного колективу.

Оперативна форма планування є різновидом календарного плану. Ця форма дозволяє визначити види діяльності учнів і організаційні функції класного керівника

щотижня. У структуру плану вводиться стовпчик для оцінки результатів проведеної роботи.

У старших класах центр ваги роботи з оперативного планування переноситься на учнівський колектив. Роль класного керівника залежить у цьому випадку від рівня згуртованості колективу.

Лінійно-хронологічний план містить перелік заходів, визначених потижнево. Наприклад, понеділок як перший день навчального тижня контрастує з недільним відпочинком, і в цей день краще планувати збори, зустрічі, лінійки й заходи просвітницького характеру. У понеділок вчителі історії, літератури можуть надати допомогу інформаторам, читцям, організаторам колективних справ. У вівторок, коли редакційний актив зайнятий випуском стінної печатки (газет, бюлетенів, альбомів, журналів, альманахів й ін.), вчителі мови й літератури, малювання й праці мають можливість надати допомогу школярам в оформлювальній роботі. У цей же день можна провести батьківські збори й підготувати виставку творчих робіт учнів. У середу, в день трудових справ - додається турбот у викладача праці й завідувача господарською частиною. Суботу як переддень дня відпочинку, краще присвятити заняттям за інтересами у творчих групах, гуртках і факультативах, оглядам талантів, КВК, турнірам, змаганням з фізкультури й спорту. У цей день будуть зайняті вчителі фізкультури й спорту, керівники художньої самодіяльності й інших об'єднань учнів. У неділю, якщо такий день використовується для організації вільного часу учнів, планується екскурсійна й туристична робота, у справу включаються зацікавлені особи із числа викладачів, батьків і позашкільних установ.

У структурі планових заходів (див. табл. 2.20) подається коротка характеристика рівня вихованості учнівського колективу й визначаються чергові завдання. Перелік наведених заходів і профілі днів тижні показані умовно. Протягом тижня можуть бути дні, вільні від позакласних предметних і виховних справ.

Таблиця 2.20.

План виховної роботи

Дата	Робота з учнями			Робота з сім'єю	
	Загально-шкільні заходи	Класні заходи	Індивідуальна робота	Загально-шкільні заходи	Індивідуальна робота

Традиційними для багатьох класних керівників стали календарно-тематичні плани. У них також передбачається характеристика учнівського колективу й виховні завдання. Зміст виховної роботи на півріччя або весь навчальний рік представлено у вигляді розділів, система яких реалізує основні напрямки виховної роботи в класі:

- Організаційно-педагогічні заходи.
- Виховання позитивного ставлення школярів до навчання.
- Політичний кругозір учнів.
- Виховання моральних цінностей у школярів.
- Підготовка учнів до праці й вибору професії.
- Дисципліна та культура поведінки учнів.
- Фізична культура й здоров'я учнів.
- Екологічне виховання.
- Вільний час учнів.
- Робота з батьками та громадськістю.

По кожному з названих розділів підбираються різноманітні форми й методи роботи.

Аналіз планування. З'ясувати наявність і проаналізувати якість зв'язку між рівнем аналізу вихованості учнів, сформованої педагогом метою здійснення заходу й планом його проведення. Визначити, як пов'язане виховне завдання першого етапу з виховним

завданням другого. Далі необхідно визначити наскільки педагогічно доцільно сплановані етапи заходу й сформульовані виховні завдання кожного з них. Потім потрібно з'ясувати зайнятість учнів у процесі планування, роботу педагогів по прищеплюванню школярам певних навичок планування. Аналіз буде неповним, якщо керівник не визначить, наскільки сам педагог усвідомив виховні можливості цієї частини заходу. Чи розуміє він, що процес колективного планування заходу сприяє становленню й розвитку почуття колективізму, почуття відповідальності за доручену справу, розвиває систематичність і послідовність мислення, логічність його й цілеспрямованість. Аналіз системи застосовуваних методів виховання повинен з'ясувати, наскільки вони забезпечують активність й ініціативу учнів, чи створюють вони ситуації, що змушують школярів займати активну життєву позицію, як ці методи гарантують досягнення, що виховують і реалізують аспекти поставленої мети. Наступний крок полягає у визначенні того, наскільки форма проведення виховного заходу відповідає його меті й змісту. Тут необхідно звернути увагу на причиново-наслідковий зв'язок: якість попереднього етапу організації, організаційна чіткість виховного заходу. **Обов'язковий висновок:** чи став даний захід «школою організації для учнів».

Проаналізувати поведінку учнів під час здійснення заходу необхідно за критеріями: а) з аналітичною підготовленістю заходу (перший етап); б) з якістю методів, за допомогою яких здійснюються виховні впливи; в) з наявністю ефектів новизни цікавості, незвичайності, емоційності. Цей крок повинен завершуватися попереднім висновком про силу впливу системи педагогічних впливів на учнів. Висновок попередній і не остаточний, тому що він робиться на основі аналізу зовнішніх симптомів поведінки учасників виховного заходу.

Тема 3. Методика формування свідомості учнів з тяжкими порушеннями мовлення та переконання, її корекційне значення. Методика проведення з учнями етичних бесід та дискусій

1. Роль і головне призначення методики переконання у роботі вихователя спеціальної та інклюзивної школи.

2. Основні методи формування свідомості та переконання у дітей з тяжкими порушеннями мовлення.

1 питання. Роль і головне призначення методики переконання у роботі вихователя спеціальної та інклюзивної школи

Основне призначення методики переконування полягає у розвитку свідомості вихованців; в організації процесу формування у них системи поглядів і переконань, світосприйняття; у виробленні самостійного мислення.

Кінцева мета методики переконування спрямована на формування у вихованців уміння висловлювати самостійно свої погляди.

Переконування має три значення: як одна із частин виховного впливу; як один із аспектів свідомості; як спосіб впливу, метод.

Переконування, у перекладі з грецької мови означає гіпотеза, доказ (основа, аргумент). Переконування будують з урахуванням індивідуальних особливостей дитини, воно має бути послідовним, логічним, доказовим, а також має містити узагальнюючі положення (принципи і правила) і конкретні факти і приклади. Переконуючи інших, треба вірити у те, про що повідомляється.

На думку І.Г.Єременка, Л.М.Злобіна, А.С.Белкіна, О.С.Богданова, В.І.Петрова, переконування має два ступені: пояснення і навіювання. Ефективним методом переконування виступає сугестія (навчання, навіювання). Сугестивний метод – це

психологічний вплив однієї особи на іншу чи групу осіб, розрахованих на безперечне сприйняття або прийняття слів, висловлених думок і волі (навіяння будь-якої думки).

Переконування виникає на основі таких впливів, як

1. Психологічний вплив, який включає мовні і немовні засоби, зокрема слово, жест, міміку.

2. Педагогічний вплив, що реалізується за допомогою команди, показу, установи, самонавіювання тощо.

Єдність думки і дії, свідомості і поведінки вихованців – такий правильний підхід до постановки виховної роботи. Щоб переконати, потрібно спонукати до дії. Це – вихідний принцип методики переконування. Тільки активізуючи позицію учнів можна спонукати їх до самостійного використання знань, до перетворення їх у переконування, до перевірки цих знань на практиці, нарешті, навчити їх передавати своїм знаання іншим учням.

Учнів з тяжкими порушеннями мовлення найчастіше можна навчити самостійно використовувати знання і перетворювати їх у переконування, вони можуть самостійно перевіряти знання на практиці, але їм важко передавати свої знання товаришам у зв'язку із мовленнєвими вадами. З цього витікає роль методики переконування – навчити учнів з тяжкими порушеннями мовлення самостійно використовувати свої знання у будь-яких ситуаціях, перетворювати наявні знання у переконування і передавати їх своїм опонентам.

Вихователь, за допомогою методики переконування, впливає на свідомість учня з тяжкими порушеннями мовлення, а через неї формує поведінку, характер, волю, почуття дитини.

У спеціальній та інклюзивній школі є свої особливості в застосуванні методів переконування. Відомо, що головним засобом впливу на дітей є слово. Воно виступає подразником, який сигналізує дитині про надходження інформації і виконує роль регулятора вчинків і дій.

Динаміка розвитку мовлення у нормальних дітей та учнів з тяжкими порушеннями мовлення дає змогу побачити, що відповідно до перших, у других спостерігається низький рівень розвитку різних функцій мовлення, що залежить від мовленнєвої вади (спонукаючої, регулюючої) функцій внутрішнього мовлення. Діти з тяжкими порушеннями мовлення лише за рахунок зовнішнього та внутрішнього мовлення будують власну поведінку за наслідуванням.

Обов'язок педагога полягає у тому, щоб розвивати особистісні якості, пояснити дітям сутність моральних категорій, сформувані у них відповідне ставлення до них, а також розвивати на базі усвідомлення відповідних категорій, особистісно-вольові та особистісно - моральні якості.

Збагачення етичних знань дітей з тяжкими порушеннями мовлення проходить у вигляді окремих мотивованих пояснень, коротких цікавих оповідань, вказівок стосовно наслідків неправильного вчинку. Головне, щоб учні завжди розуміли вихователя, а вихователь доступно і логічно пояснював той чи інший матеріал.

Педагоги (як вчитель, так і вихователь) повинні мати однакові вимоги до виховання дітей, які б не суперечили один одному. Це необхідно для того, щоб сформувані правильні та сталі переконування в учнів.

Переконування можна застосовувати шляхом наступних словесних впливів: зауваження; поради; прохання; етичної бесіди.

На нашу думку, основним засобом переконування учнів буде виступати виховуюче, розвивальне та корекційно-спрямоване навчання.

Виховна сила переконування у навчанні відбувається, перш за все, за допомогою змісту позитивного навчального матеріалу і характерів методів навчання. Наприклад: у процесі вивчення творів художньої літератури, переконування поступово поширюється, розкриває моральну сутність людини, викликає в учнів бажання наслідувати кращі приклади, вчить їх розуміти і любити прекрасне у житті.

За допомогою методу переконування, у дітей можна сформувати моральне світосприйняття та суспільні ідеали.

А.С. Белкін говорить, що на дітей негативно впливають окрики, сердитий, роздратований і підвищений тон, насмішки, а благодійно впливають строгий, діловий спокійний тон мовлення, зниження мовлення інколи до шепоту. Погано діють на дітей нав'язливі рухи педагога, зокрема, постукування по столу або вовтуження по підлозі ногами, різкі жести.

2 питання. Основні методи формування свідомості та переконування

Серед практичних завдань, які висувають перед педагогом, здійснюючи методіку переконування, В.Коротов виділяє:

1. Відбір інформації, засвоєння якої організує педагог.

На конкретному етапі роботи, з конкретним складом учнів вихователь самостійно повинен знайти той набір ідей, знань, фактів, засвоєння яких кожним з учнів в даний момент необхідно. Для цього важливо мати чіткі уявлення про рівень знань і переконань учнів, який вже досягнутий у роботі з дітьми до цього часу, а також слід враховувати обсяг вікових та індивідуальних особливостей дітей, що допомагає здійснити реальну доступність для кожної дитини інформації, яка пропонується педагогом.

2. **Побудова системи методів переконування.** Переконування, на думку В.О. Сухомлинського, за своєю природою не може бути бездіяльним духовним скарбом. Воно живе, відшліфовується тільки в активній діяльності. Людина у чомусь переконується лише тоді, коли вона закріплює у собі принципи, за які готова боротись, якими не поступиться ні за яких обставин. Отже, важливим є правильний підбір методів переконування та дотримання специфіки їх використання у спеціальній та інклюзивній школі.

І.Г.Єременко виділяє наступні методи **морального переконування**: інформація, пошук, дискусія, взаємоосвіти.

Дослідники В.І. Петрова, О.С. Богданова та інші до методів морального переконування додають також наступні: приклад, переконування, навіювання.

Методика формування свідомості та переконування включає наступні методи:

- **інформаційний**, який забезпечує організовану педагогом передачу учням знань шляхом переконування їх або підбору відповідних книг, творів мистецтва та ознайомлення дітей з ними;

- **пошуковий**, який допомагає включенню дітей у самостійне отримання знань з різних джерел і обробки цієї інформації;

- **дискусійний**, який спонукає учнів до обмірковування та обміну думками за тими чи іншими актуальними питаннями, до колективного вироблення правильної точки зору, за участі та допомоги вчителів;

- **взаємної освіти**, який дозволяє залучати учнів до активної пропаганди отриманих ними знань серед своїх однолітків і в більш широкому соціальному оточенні.

Ці методи виконують загальну функцію перетворення знань, отриманих понять та уявлень в особисті погляди і переконування учнів.

Автори О.С.Богданова, В.І.Петрова до методів формування свідомості та переконування особистості відносять: бесіду, лекцію, дискусію, переконування, навіювання, приклад.

Дамо більш детальну характеристику основних методів формування свідомості та переконування учнів спеціальної та інклюзивної школи. На нашу думку, І.Г.Єременко дає більш доцільну класифікацію, яка поєднує у собі всі методи формування свідомості та переконування.

До методів формування свідомості та переконування можна віднести наступні:

I. Інформаційний метод забезпечує передачу учням знань, ідей, фактів шляхом повідомлення тих чи інших відомостей педагогом, чи шляхом реалізації під керівництвом вчителя, самостійної роботи учнів з джерелами інформації.

Завдання інформаційного методу:

1) забезпечення сприйняття дітьми певної кількості числа знань на доступному для них рівні і засвоєння їх у бажаному обсязі;

2) стимулювання інтересу вихованців до отримання необхідних знань і розвиток в них потреби постійно їх поповнювати.

Цей метод застосовується у спеціальній та інклюзивній школі, розпочинаючи з молодших класів. Педагог може сам враховувати вікові, індивідуальні та психофізіологічні особливості дітей, встановлювати зміст, обсяг і форму подачі їм необхідної мовленнєвої інформації.

Інформаційний метод використовується на перших етапах формування в учнів з тяжкими порушеннями мовлення знань (понять, уявлень), поглядів, переконань, коли в них ще немає достатньо розвинутого словникового запасу у відповідній галузі знань.

Функції інформаційного методу:

1) подача учням відповідної інформації;

2) пояснення теоретичних положень, фактів, шляхом характеристики їх причин і взаємозв'язку;

3) моральна оцінка дій та вчинків людей, з метою надання допомоги дітям у виборі правильної лінії поведінки;

4) включення дітей у процес цілеспрямованої суспільно корисної діяльності з метою зацікавлення учнів позитивними вчинками.

Вищеподані функції інформаційного методу, при конкретному його застосуванні, проявляються у комплексі та складають одну головну функцію – *формування у школярів морального переконання*.

Для передачі учням знань у процесі практичної діяльності педагог може використовувати широкий набір засобів, які є характеристикою даного методу. До засобів інформаційного методу відносять: живе слово педагога, власний приклад вихователя, роботу з книжками, газетами і журналами, перегляд кінофільмів і телепередач, театральних спектаклів та інше.

Кожний засіб методу має свої різноманітні форми, наприклад: живе слово педагога – це усне повідомлення знань вчителя у формах:

1) *розповіді* – це коротке живе повідомлення про будь-які явища, факти, події;

2) *лекції* – це значне за обсягом і тривалістю повідомлення про будь-які явища, факти, події(використовують в старших класах);

3) *бесіди* – визначають більш активну роль самих дітей в добуванні засвоєних знань, це зворотній зв'язок між педагогом та дітьми (запитання-відповідь).

Головні вимоги розвитку в учнів активного інтересу до інформації є:

1) актуальність повідомлених знань;

2) оперативність їх передачі школярам;

3) емоційна подача матеріалу;

4) дотримання почуття міри.

Не менш важливу роль в активізації пізнавальної діяльності дітей і активізації їх інтересу до інформації відіграють, поряд з вимогами, спеціальні прийоми, які ґрунтуються на знанні та обліку закономірностей психічних явищ, зокрема механізмів розвитку психічних процесів(уваги, пам'яті та ін.)

С.Г. Карпенчук, характеризуючи інформаційний метод, вказує на те, що лекція – це розгорнутий та організований в доступну форму систематичний виклад суті тієї чи іншої проблеми, що передбачає передачу знань, формування поглядів і переконань.

1. Логічний центр лекції – будь-яке теоретичне узагальнення, що належить до сфери наукового світогляду. Структура лекції включає 3 етапи:

1). Підготовчий етап. Робота на даному етапі спрямована на:

- формулювання теми;
- виявлення мети;
- складання попереднього плану;
- добір і вивчення літератури;
- складання розгорнутого плану;
- збір матеріалу.

2). Вступ. Попереднє слово лектора.

3). Основна частина. У процесі проведення лекції використовують наступні методи проведення, а саме:

- індуктивний: подача інформації від часткового до загального;
- дедуктивний: подача інформації від загального до часткового;
- проблемний: подача інформації за допомогою постановки проблемного запитання і його розкриття;
- аналогій: подача інформації іде за параметрами паралелі та подібності явищ і подій, що підводить до формування відповідних висновків;
- концентричний: виклад усього матеріалу будується навколо одного логічного центру;
- просторовий: інформація подається в динаміці, використовуючи наочність.

4). Заклучна частина. На підсумковому етапі лекції дається основна і додаткова література, відповіді на запитання, підсумок інформації, постановка завдань дослідження; спостерігається емоційне підсилення вражень.

Елементи методу лекції можливо використовувати лише у старших класах спеціальної та інклюзивної школи, у зв'язку із тим, що діти з тяжкими порушеннями мовлення хоча і можуть самостійно опрацьовувати інформацію, систематизувати її і виділяти основні положення, але їм важко у словесній формі подати відповідний матеріал.

Серед інформаційного методу провідне місце відводиться бесіді.

2. Бесіда – метод, за допомогою якого здійснюється процес спілкування, це джерело взаємин між об'єктами і суб'єктами виконання в процесі колективної чи індивідуальної діяльності.

С.Г.Карпенчук виділяє наступні **етапи бесіди**:

1). Підготовчий чи мотиваційний етап. На даному етапі передбачається: обґрунтування теми; актуалізація уваги з метою підготовки дітей до обговорення життєво важливих подій, фактів, моральних вчинків, ситуацій.

2). Основний етап. Педагог пропонує учням першоджерело (матеріал для обговорення: розповідь, уривок з художнього твору та кінофільму, стаття, подія, ситуація – позитивна чи негативна основа).

3). Діалог з дітьми. Невід'ємна частина основного - запитання, відповіді, тематичні вікторини, заочна подорож, проблемні питання. У процесі діалогу можна використовувати елементи прикладу, дискусії.

4). Підведення підсумків передбачає узагальнення висловленого, формування раціонального, обговорення проблеми, конкретна програма дій для закріплення прийнятої норми.

У методиці формування свідомості та переконування у дітей з тяжкими порушеннями мовлення при використанні бесіди провідне місце відводиться етичній бесіді.

3. Етична бесіда – це засіб залучення учнів до обговорення, аналізу вчинків і вираження моральних оцінок і суджень.

Її мета полягає в тому, щоб дати дитині можливість обміркувати свій повсякденний досвід, досвід колективу і співвіднести його з загальноприйнятими моральними оцінками; розширити рамки соціальних, моральних уявлень, розкрити їх зв'язок з конкретними вчинками, діями особистості.

Етична бесіда з дітьми з тяжкими порушеннями мовлення має на меті – корекцію мовлення та неправильних моральних уявлень у даної категорії дітей.

Педагогу необхідно заздалегідь продумати собі головну мету і практичний висновок до якого він повинен підвести учнів в ході обговорення теми бесіди. Тому, будь-яка етична бесіда повинна бути чітко спрямована. Потрібно також обміркувати серію послідовно поставлених запитань, змодельовати можливі типові відповіді учнів, визначити матеріал, яким прийдеться оперувати.

Етична бесіда має виховуючий зміст тільки у тому випадку, коли вона викликає відповідний відгук в душі учнів, стимулює їх активність і закінчується висновками, які сформовані самостійно учнями. Висновки можуть бути сформульовані у вигляді етичного правила.

У спеціальній та інклюзивній школі завдання вчителя полягає не лише у тому, щоб добитися від учнів узагальнюючих формулювань, морального правила, оскільки допомагає їм визначити своє ставлення до моральної ситуації, яка розглядається з розв'язаної з нею проблеми. Це є складним етапом роботи, тому що діти з тяжкими порушеннями мовлення майже не вміють встановлювати причиново-наслідкові зв'язки між фактами і явищами.

Етапи проведення етичної бесіди:

1). Вибір теми етичної бесіди в спеціальній та інклюзивній школі. Цей етап потребує з'ясування конкретних фактів з життя дитячого колективу, вчинків окремих учнів.

2). Підготовка матеріалу до проведення бесіди. Крім фактів життя, спостережень дітей, у бесідах використовують: оповідання, нариси та інші літературні твори. Вихователь заздалегідь пропонує учням книжки для читання, щоб потім легко було обговорювати ту чи іншу тематику.

3). Проведення етичної бесіди.

У 1 класі значне місце займає розповідь вихователя, його аналіз та оцінка різних подій. У 3 класі зростає обсяг висловлювань самих дітей, їх самостійних оцінок моральної сторони обговорення подій.

У кінці бесіди виводиться моральне правило. Для молодших школярів воно повинно бути більш конкретним і скороченим, деталізованим, а для старших школярів – розгорнутим, чітким, об'ємним та деталізованим.

При проведенні етичної бесіди можна використовувати репродуктивні картини, діапозитиви, діафільми, комп'ютерні програми. Саме це сприяє розвитку мовлення, слухового і зорового сприйняття у дітей з тяжкими порушеннями мовлення.

При підготовці до етичної бесіди слід використовувати наступні джерела морального переконування:

- 1) навчальні програми, підручники;
- 2) твори різних видів класичного і сучасного мистецтва;
- 3) засоби масової інформації
- 4) особистий приклад батьків, педагогів, старших товаришів.

II. Пошуковий метод. Наступним методом формування свідомості та переконування учнів виступає метод пошукового характеру.

Його суть полягає у тому, що вихователь, організовуючи творчу пізнавальну діяльність учнів, спонукає дітей самостійно знаходити витoki нової інформації, самостійно вивчати її та отримувати на цій основі достовірні знання (уявлення, пізнання, переконування), придбати цінні пізнавальні вміння і навички.

Метод застосовується у спеціальній та інклюзивній школі, але в старших класах, тому що в молодших класах діти з тяжкими порушеннями мовлення ще не вміють достатньо користуватись самостійно підручниками, а отже, не достатньо вміють знаходити нову інформацію, вивчати та інтерпретувати її.

Учні старших класів спеціальної та інклюзивної школи вже привчені знаходити потрібний матеріал, самостійно його знаходити, вивчати, опрацювати та аналізувати.

Виділяють наступні види пошукової діяльності (І.Г.Єременко):

1. Бібліографічний пошук, який спрямований на самостійну роботу учнів з підбору і вивчення літератури, пов'язаної з певною тематикою. Вивчення літератури проводиться у бібліотеках.

2. Збір краєзнавчих матеріалів (гербарії, зразки місцевих порід, рослин). Для впровадження даного виду пошукової діяльності педагог організовує та проводить з учнями екскурсії, краєзнавчу роботу, туризм, роботу у шкільних музеях, краєзнавчих гуртках. Пошукова діяльність має спрямований творчий характер.

3. Дослідно-практичні роботи учнів в лабораторіях школи, на пришкільній ділянці, в трудових об'єднаннях, в різноманітних гуртках і секціях. Цей вид пошукової діяльності передбачає проведення індивідуальних або групових науково-дослідних робіт. У спеціальній та інклюзивній школі пошук є складним, він нерідко проводиться довготривало і здійснюється в основному дітьми колективно. Наголосимо на тому, що пошук є продовженням уроку і дає можливість використовувати теоретичні знання на практиці.

Виділяють наступні етапи пошукової діяльності:

– Визначення мети, об'єкта пошуку, постановка і конкретизація його задач, тобто відповідь на запитання: «Для чого потрібен пошук?», «Що потрібно шукати?», «І для чого шукати?»

– Збір матеріалу. Необхідно правильно привчати дітей працювати у колективі, оперувати знахідками, розподіляти обов'язки між членами групи.

– Обробка, систематизація і вивчення знайдених матеріалів. Кожний матеріал у пошуковій діяльності повинен бути не лише знайденим, але й вивченим дітьми. Учні спеціальної та інклюзивної школи привчають аналізувати, систематизувати, узагальнювати знайдений матеріал, що дає змогу надалі переконати їх у необхідності цього матеріалу.

– Обговорення матеріалу. Пошукова діяльність поступово ускладнюється. Пошук – це один із головних матеріалів переконування. Цей метод використовується на уроці, при виконанні домашнього завдання, у роботі гуртка, у турпоході, тощо.

III. Метод дискусійного характеру.

Дискусія – це метод, за допомогою якого здійснюється групове обговорення проблеми з метою з'ясування істини шляхом зіставлення різних точок зору.

Дискусія – це метод переконування, він втягує вихованців в обмін думками за особистими і суспільно значущими проблемами.

Метод дискусії викликає різні точки зору, забезпечує вироблення, підтримку і розвиток в учнів правильних, у моральному і науковому аспекті, уявлень. Поряд з цим, даний метод припускає критику і подолання помилкових, неправильних поглядів у дітей.

Дискусійний метод сприяє:

1) закріпленню в свідомості учнів наукових поглядів і переконань, моральних ідеалів;

2) формуванню в учнів критичного підходу до власних недоліків.

«У суперечці народжується істина» говорили люди багато років тому.

У суперечці народжуються і відшліфовуються важливі якості людини, а саме: вміння досягнути істини; вміння відстояти і пропагувати свої погляди, аргументувати свою точку зору; мужність визнати свої помилки у поглядах (С.Г.Карпенчук).

Як стверджує І.Г. Єременко, цей метод практикується у старших класах спеціальної та інклюзивної школи.

Дискусії властива чітка мета; бездоганна компетентність; науковий підхід до проблеми, що обговорюється; повага до аргументів противника; послідовна критика позиції опонента.

Переваги дискусії полягають у тому, що у процесі її здійснення, відбувається координація думок окремих осіб; стимулювання учасників дискусії чітко й точно формулювати свої думки; з'ясування помилок у мисленнєвій діяльності дітей; удосконалення вдалих прийомів дискутування.

Проведення дискусії передбачає дотримання наступних вимог, зокрема:

1. чисельність учасників (15 осіб);
2. усіх учасників можна поділити на 2-3 підгрупи (поділ);
3. розміщення учасників у вигляді кола, півкола (С.Г.Карпенчук).

На відміну від учнів загальноосвітньої школи, діти з тяжкими порушеннями мовлення потребують іншої організації дискусії, зокрема обов'язковими повинні бути:

1. попередня підготовка 2-3 учнів, які виступатимуть з теми, що буде розглядатися;
2. попередня підготовка усіх дітей до дискусії, а саме - вони повинні розглянути інформацію, яка б дозволила їм усвідомити питання дискусії;
3. оформлення приміщення до дискусії;
4. підбір та конкретизація питань щодо обговорення їх дітьми;
5. врахування психофізіологічних, індивідуальних та вікових особливостей учнів спеціальної та інклюзивної школи, з якими організовується дискусія.

Організація дискусії:

- визначення цілей і теми дискусії;
- збір інформації (знань, суджень, думок, нових ідей, пропозицій)
- упорядкування, інтерпретація і спільна оцінка отриманої в ході обговорення інформації (вироблення ухвали);
- підведення підсумків.

Серед форм проведення дискусії І.Г.Єременко виділяє:

- 1) Збір, а саме: обговорення моральних проблем, актуальних завдань і планів.
- 2) Учнівська конференція, яка проводиться як підсумок довготривалої пошукової роботи школярів.

3) Диспут – обмін думками, одна з традиційних і широко практикованих форм, як метод дискусії знаходить повне своє вираження у процесі мовленнєвої діяльності дітей.

Диспут (доміркувую, дискутую – лат.) передбачає зіткнення різних точок зору.

Фоми диспуту: диспут-лекція; диспут-дискусія; власне диспут.

Рекомендації до організації та підготовки диспуту:

- тема диспуту повинна бути актуальною і систематизованою, скорегованою до рівня сприйняття дітьми;
- тема повинна обов'язково конкретизуватися питаннями для обговорення, які попередньо підбираються педагогом;
- усі учні повинні не лише попередньо знати про диспут, який організовується у класі, але й також прочитати необхідну інформацію, яка буде розглядатися, аналізуватися, систематизуватися та узагальнюватися під час диспуту;
- спеціальне оформлення приміщення потребує залучення усіх дітей до виготовлення необхідних матеріалів, конспектів, стендів;
- педагог повинен підготувати доповіді для доповіді для сильніших учнів, які будуть виступати перед дітьми, з скороченим змістом інформації, яка попередньо ними була опрацьована.

IV. Метод взаємної освіти

Взаємна освіта – метод, який формує в школярів потребу і вміння пропагувати свої знання, погляди, переконання

Сутність методу взаємної освіти полягає у включенні учнів в ситуації, в яких вони повинні переконувати одне одного.

Цей метод не застосовується у спеціальній та інклюзивній школі в повному обсязі, тому що діти з тяжкими порушеннями мовлення не можуть словесно пропагувати свої знання, хоча мають у цьому потребу.

Даний метод використовується тільки у формі: 1) політінформації; 2) діяльності шкільних музеїв; 3) клубів інтернаціональної дружби.

Тема 4. Методика організації емоційної та педагогічної стимулюючої діяльності школярів із тяжкими порушеннями мовлення.

1. Особливості, класифікація та характеристика методів організації педагогічної стимулюючої діяльності школярів із тяжкими порушеннями мовлення.

2. Особливості, класифікація та характеристика методів емоційного педагогічного стимулювання.

1 питання. Особливості, класифікація та характеристика методів організації педагогічної стимулюючої діяльності школярів

Методи педагогічної стимулюючої діяльності школярів та педагогічного емоційного стимулювання розвивають індивідуальність кожного вихованця, але, разом з цим, попереджують формування в окремих дітей, таких якостей, як індивідуалізм, егоїзм, егоцентризм, надмірні честолюбні прагнення, зневага до своїх товаришів, до оточуючих людей.

Виділимо характерні особливості методів педагогічної стимулюючої діяльності школярів, спілкування та формування позитивного досвіду суспільної поведінки:

1. Стимулювання повинно опиратися на стимулюючі можливості діяльності, що служить меті залучання дітей і підлітків до активної суспільно корисної та педагогічно доцільної діяльності (навчання, праця, різні види ручної праці).

Схематично цю особливість можливо записати так:

Педагог → діяльність → вихованець.

Педагог впливає на свідомість вихованця безпосередньо, через включення його в різні види діяльності, при цьому іде розвиток не лише особистісних характеристик дитини, але й формуються вміння довольної поведінки і спілкування.

2. Стимулювання спрямується до особистості вихованців не лише зі сторони педагога, але й зі сторони дитячого колективу. Вплив педагога і дитячого колективу не тільки не протидіють один одному, а й, навпаки, стають особливо дієвими у своїй єдності.

Схематично цю особливість можна показати так:

Педагог → колектив → особистість.

Педагог впливає на розвиток і стимулювання особистості безпосередньо через вплив на колектив учнів.

3. Виховні методи стають не тільки зовнішніми стимулами, а в своєму розвитку здатні перетворюватись у внутрішні стимули поведінки дітей, стимули мотиви корисної і педагогічно цілеспрямованої їх діяльності.

Схематично цю особливість можливо показати так:

Педагог → внутрішня позиція особистості (спрямованість інтересів, суспільна думка) → особистість.

Вплив педагога і колективу є не лише зовнішнім стимулом поведінки дітей, адже якщо цим обмежуватись, то дитина, знаходячись не під впливом педагога й своїх товаришів, легко змогла б придбати і негативний досвід. Зовнішні стимули приймаються самими учнями, учнівським колективом, коли діти переконуються в доцільності та справедливості того, що вимагає від них педагог, а їх особисті інтереси і мотиви

реалізуються через виконання запропонованих їм видів діяльності та у процесі створення міжособових суб'єкт-суб'єктних взаємин у колективі.

Усі три схеми немовби накладаються одна на одну та утворюють загальну модель методів педагогічного стимулювання (див. схема 2.4.).

Загальні правила застосування методів педагогічного стимулювання:

1. Справжній гуманізм ставлення педагога до дітей.

Методи педагогічного стимулювання – це реальні стосунки живих людей, які об'єднані одним колективом, єдиними спрямуваннями, загальною відповідальністю. У зв'язку із цим А.С. Макаренко наголошував на тому, що якнайвищий ступінь вимоги до людини показує якнайбільший рівень поваги до неї.

2. Розумне, підготовлене застосування кожного з методів. Педагог повинен бачити наскільки вірогідно використовувати той чи інший метод. Педагогічне стимулювання може залишитись безрезультативним, якщо педагог не забезпечить необхідне обладнання для стимулювання дітей.

Н-д: Не всі учні мають потрібні для роботи інструменти, а вчитель наполягає на виконанні наступного завдання, нагадує учням про обіцяне заохочення.

3. Врахування реальних можливостей дітей з важкими порушеннями мовлення, їх вікових та психофізіологічних особливостей.

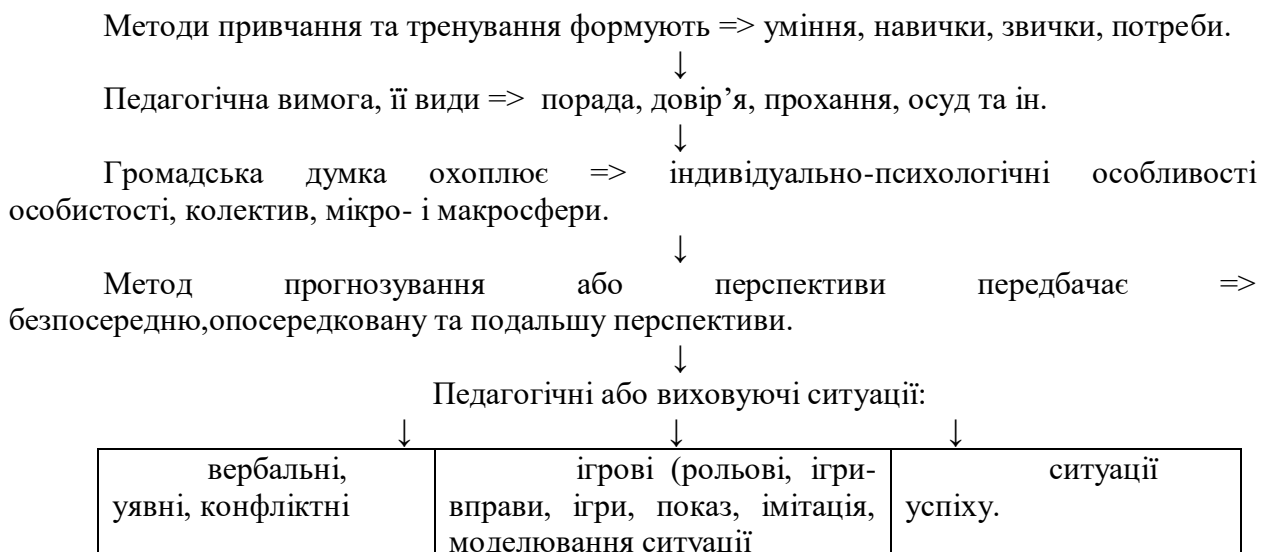
4. Правильна оцінка педагогічної ситуації. Без цього не можна правильно підібрати методи педагогічного стимулювання. Щоб педагогічний вплив був цілеспрямований і завершувався відповідним результатом, педагог має володіти певною методикою і технологією організації діяльності школярів.

Методи організації педагогічної діяльності школярів, спілкування та формування позитивного досвіду суспільної поведінки дають можливість у процесі виховання проектуватись на безпосередню участь людей у повсякденній діяльності, на їх взаємини з оточуючими, емоційну сферу та процес спілкування.

Формування морального досвіду – це звернення педагога до власного, набутого в процесі життя і виховання, досвіду дитини. Стратегію звернення вихователя до життєвого досвіду учнів чітко відображає принцип Гіппократа «Не нашкодь». Отже, базовою основою морального досвіду – є власний досвід дитини.

Педагог не вигадує методи стимулювання, він бере з життя реальні стимули поведінки і ті із них, які відповідають завданням педагогічно доцільної організації життя дітей, використовує у виховній практиці.

Характеристику основних методів педагогічного стимулювання запропонував С.Г. Карпенчук [13, с. 174].

Методи організації стимулюючої діяльності школярів, спілкування та формування позитивного досвіду суспільної поведінки

Проаналізуємо методи організації стимулюючої діяльності школярів, спілкування та формування позитивного досвіду суспільної поведінки враховуючи положення за С.Г. Карпенчуком.

I. Методи привчання і тренування.

Дана група методів формує уміння, навички, звички та потреби у дитини. Навички закріплюються у процесі багаторазового виконання дій дітьми за допомогою різних видів діяльності. Звичка, як і навичка – це частково автоматизована дія, яка не лише створює можливість виконання тієї чи іншої дії, а й забезпечує сам факт її здійснення. Користування навичкою час від часу уповільнює процес утворення звички. Як зазначав Є.Сеген, звичка – це друга натура особистості дитини, отже, для дітей з важкими порушеннями мовлення вона є однією із можливостей формування їх правильної довільної поведінки.

Серед умов формування навичок і звичок виділяють :

1) Режим дня. Від правильної організації режиму дня значною мірою залежить успіх усієї навчально-виховної роботи закладів даного типу. Дотримання раціонального режиму дня сприяє підвищенню успішності учнів, дисциплінує їх, привчає берегти час, акуратно і точно виконувати свої обов'язки у школі та дома; виховує такі цінні особистісно-вольові якості, як працьовитість, волю, акуратність і стриманість. Вагомого значення надавав режиму А.С.Макаренко. Він писав, що режим – це система засобів і методів, які допомагають виховувати. Режим дня в групі повинен відповідати психолого-педагогічним, гігієнічним і віковим особливостям учнів і сприяти об'єднанню в єдиний гармонічний процес навчально-виховної роботи, відпочинку й трудової діяльності школярів. У зв'язку із цим, при плануванні режиму слід враховувати відповідність режиму віковим та анатомо-фізіологічним властивостям школярів.

Розглянемо приблизний режим дня у спеціальній та інклюзивній школі. Ранок починається з ранкової гімнастики, яка виконує не тільки оздоровчі та гігієнічні завдання, а ще є й виховні, виступає дисциплінуючим чинником, правильна організація якого значною мірою впливає на загальний тонус усього робочого дня. До того ж ефективність гімнастики значною мірою залежить і від того, наскільки дитина психологічно та організаційно підготовлена до занять, а це, в першу чергу, залежить від вихователя. З перших днів перебування дитини у школі її привчають до того, що ранкова зарядка необхідна для здоров'я, для формування правильної осанки і т. д. У спеціальній та інклюзивній школі практикується проведення ранкових зарядок вихователем групи (хоча це не доцільно, тому що заняття даного типу повинні проводитись під керівництвом спеціаліста з фізичного виховання). Це ускладнює правильну організацію зарядки у кожній групі.

Робота з формування гігієнічних навичок має велике значення для становлення навичок і звичок, необхідних для самостійного життя. У години ранкового та вечірнього туалету вихователь організовує свій час так, щоб мати можливість здійснювати на практиці контроль за тим, як діти застосовують на практиці ті знання, які вони отримали під час бесід на спеціальних заняттях. Багатьом вихованцям слід повторювати окремі вимоги, демонструвати відповідні прийоми розвитку гігієнічних навичок, давати словесну оцінку виконаного.

Якщо вихователь своєчасно не звернув уваги на підготовку до проведення окремих режимних моментів, то його невдалі зауваження у той час, коли діти вже роблять щось неправильно за присутності інших дітей не приносять користі, а лише викликають негативну реакцію зі сторони вихованців. Тому до проведення різноманітних виховних заходів, режимних моментів вихователі у школі готуються ретельно. Також, для

успішного виконання режимних моментів в спеціальній та інклюзивній школі створюються сприятливі обставини, коли всі діти знають, що і як їм потрібно робити. Вихователь, на даний момент, керівник, який вміє вчасно підказати і нагадати, а якщо і потрібно, то практично допомогти.

У процесі практичного засвоєння прийомів обслуговуючої праці проводять роботу, яка спрямована на вироблення у дітей поваги до праці дорослих, їх старших товаришів і однолітків.

Позаурочний час учнів можна розділити на два періоди: перший – після навчальних занять до виконання домашніх завдань; другий – після виконання домашніх завдань до сну. Оскільки перший період позанавчального часу йде за уроками, він є найскладнішим навантаженням для учнів, і передує наступній складній розумовій праці, а саме підготовці домашніх завдань, саме тому він несе найбільшу відповідальність у виборі видів діяльності, які сприяють повному і швидкому відновленню працездатності учнів. Тому на післяобідню пору планують і проводять з дітьми спеціальної та інклюзивної школи різні види активного відпочинку на повітрі із чітко встановленою їх тривалістю.

У визначений режимом час у групі проводиться щоденна спортивна година, в процесі якої організуються різноманітні рухові та спортивні ігри, фізичні вправи, нескладні змагання, короткочасні походи. Все це справляє корегуючий вплив на дітей з тяжкими порушеннями мовлення та сприяє вихованню не лише позитивних рис характеру, але й розвитку їх основного мовленнєвого недоліку.

Ігри, що організують на свіжому повітрі, повинні бути простими за змістом, доступними для даної категорії дітей. Доступність виконання умов гри, в свою чергу, обумовлює активність дітей і привертає увагу до неї більшої кількості вихованців. Вихователі підбирають такі ігри, які б більше сприяли корекції недоліків розвитку школярів з тяжкими порушеннями мовлення. Це ігри на розвиток уваги, уяви, пам'яті, моторики (координації рухів), ігри, що розвивають спритність, швидкість тощо.

Дослідження показують, що практично у будь-якій колективній грі виховується почуття товаришкості та взаємодопомоги.

Діяльність дорослих під час прогулянок та ігор на повітрі не носить характер надопіки над кожною дитиною, але в той же час, кожен учень не випадає з поля зору вихователя.

У післяобідню пору практикується проведення гурткової роботи, що є найбільш доцільно, тому що гуртки працюють не щоденно, кількість дітей у них не дуже значна, робота гуртка впливає на загальний режим чергування занять і прогулянок. Практика роботи школи показує, що раціональна організація гурткової роботи сприяє більш глибокому і всебічному розвитку учнів, допомагає успішно розв'язувати завдання корекції і компенсації різних дефектів розвитку. Більшість поглядів збігаються у тому, що гурткова робота може стати для дітей 5-9 класів найбільш результативною, тому що вони вже володіють необхідними навичками колективної праці, у них вже більш чітко сформовані інтереси та нахили. Гуртки в спеціальній та інклюзивній школі можуть бути найрізноманітнішими, але, в першу чергу, створюються гуртки, додаткові заняття, які допомогли б учням з тяжкими порушеннями мовлення вступити в самостійне життя більш підготовленими, а отже, вільно адаптуватися до його умов.

Післяобідня пора використовується в старших класах і для проведення дидактичних ігор, бесід пізнавального характеру, що також сприяє корекції вад розвитку.

Учням першого класу домашні завдання не задаються, але під час самопідготовки з першокласниками проводяться спеціальні заняття з малювання та ліплення. Ці заняття цікаві дітям і, разом з тим, сприяють розвитку м'язів кисті рук та корегують дрібну моторику. Проведення різних дидактичних ігор, пов'язаних з простими операціями обчислення, також сприяє більш глибокому засвоєнню програмового матеріалу не лише у першому класі.

Диференційований підхід в навчанні учнів спеціальної та інклюзивної школи-інтернату реалізується у характері та обсязі домашніх завдань.

Найефективніший вид взаємозв'язку вихователя з вчителем, що практикується у школі, - це особисте щоденне спілкування і обговорення форм та методів організації самопідготовки, коли особисте спілкування неможливе, то для цього є журнал взаємозв'язку, де відмічаються домашні завдання та труднощі у їх виконанні, рекомендації. Самопідготовка не повторює урок. Вихователь знаходить найбільш сприятливі для даних учнів форми і методи керівництва самопідготовкою. Завдання не пояснюються детально, бо це негативно відображається на вихованні в учнів почуття відповідальності за самостійне виконання завдання. В організації самопідготовки вихователю дуже важливо знати можливості дитини і лише на основі цих знань можна підібрати засоби виховного впливу, ось чому за кожною дитиною проводяться психологічні спостереження. Взагалі вихователь під час самопідготовки часто працює не фронтально з усім класом, а індивідуально. Він слідкує і за тим, щоб вихованець після закінчення однієї роботи брався за іншу. Виконана робота проглядається вихователем і якщо у ній є помилки, то повертається учням на доопрацювання.

Другий період позанавчального часу йде після самопідготовки. Тобто у період найнижчого рівня функцій організму учнів, і від його організації значною мірою залежить ступінь функціонального стану організму дитини. Як і в перший період позанавчального часу, після виконання домашніх завдань, знижену працездатність учнів відновлює рухова діяльність на повітрі. Однак, у зв'язку із тим, що перший період позанавчального часу діти достатньо займались руховою діяльністю на свіжому повітрі, в другий період позанавчального часу вони працюють у гуртках, клубах, грають в спокійні ігри, читають, дивляться телевізор, тобто беруть участь у виховних заходах.

Після того як діти закінчили самопідготовку, проводиться прибирання власних парт, щоб вони були готові для проведення навчальних занять.

Вечірні години найбільш сприятливі для організації практичних занять по догляду за одягом як з групою, так і індивідуально. Вихователь вчить та контролює виконання дітьми таких робіт, як прання, прасування, дрібний ремонт.

Протягом тижня декілька вечорів залишають для дітей незаповненими, коли вони можуть відчувати себе вільними і займатись цікавою для них справою. Для вихователя це час для здійснення контролю і надання їм практичної допомоги.

У позакласній роботі школи ще недостатньо знаходить відображення принцип диференційованого підходу з врахуванням особливостей інтелектуального розвитку окремих дітей, стану їх емоційно-вольової сфери, моторики, мовлення і т. д. Найбільша увага звертається на те, що спеціальна школа в системі народної освіти повинна служити відродженню українського народу, вихованню у молоді відчуття національної свідомості. Тому основна проблема, над якою працює спеціальна школа – це формування загальнолюдських цінностей та моралі на основі народознавства та етнопедagogіки.

Отже, однією із основних умов правильного виховання дітей з тяжкими порушеннями мовлення є режим, який передбачає чітку організацію навчально-виховної діяльності та відпочинку учнів. Режим створює певний ритм життя учня, ритм усієї їх діяльності. За допомогою режиму в учнів з тяжкими порушеннями мовлення виховується потрібний динамічний стереотип усієї їхньої поведінки. Режим виступає як засіб оздоровлення дітей з патологічними рисами поведінки, отже, є і засобом попередження порушень дисципліни учнями спеціальної та інклюзивної школи, але при цьому слід враховувати й інші педагогічні засоби, спрямовані на захист нервової системи дітей від несприятливих зовнішніх впливів.

Щоб попередити порушення в учнів треба створити охоронно-педагогічний режим для всіх дітей. Тобто для учнів створюються умови з допомогою яких виключається вплив зовнішніх подразників, зокрема таких, як окрик, шум, при яких діти не можуть спокійно працювати і відпочивати.

Ознаки правильного режиму дня: доцільність, точність (ніяких відступів від режимного часу), загальність, визначеність (точні правила і розподіл відповідальних за певні етапи роботи).

З першого класу слід створювати спокійну трудову ситуацію, в якій кожен учень має своє місце, свої обов'язки, посильні завдання. Наголосимо на тому, що діяльність учня 1-го частково 2-го класу можна обмежувати умовами класу. Учні виконують посильні завдання, так організовується і відпочинок дітей. Прогулянки, ігри, перегляд діафільмів, читання краще проводити тільки для учнів одного класу, це зменшує сторонній негативний вплив на кожную дитину, тоді вони набувають правильних навичок поведінки. У 3-4 класі діти залучаються до загальної шкільної громадської роботи. Кожен з учнів за щось відповідає у класі. Допомога вчителя дуже важлива. В учнів старших класів більше проявляється довільність у поведінці, тому в них не має таких недоліків поведінки, як у попередніх класах, а це дає змогу залучати їх до масових виховних заходів.

У школі є учні, які стомлюються під час виховного впливу, важко переключаються на різні види робіт. Тому бажано мати кімнату, де б вони могли відпочити під наглядом педагога. Бережливий педагогічний режим вимагає створення сприятливих умов для виховання дітей: дотримання постійності діяльності; правильного дозування видів діяльності; правильного співвіднесення можливостей учнів і складності завдання; різноманітності використання прийомів і методів; педагогічного такту вихователя; індивідуального підходу до кожного окремого учня тощо.

2) Урахування вікових та психофізіологічних особливостей, можливостей, рівня розвитку дитини. У процесі виконання режимних моментів педагог повинен враховувати те, що він працює з дитиною з важкими порушеннями мовлення відповідного віку, а це допустимо лише при знанні клінічних, психологічних та педагогічних характеристик дитини.

3) Зацікавлення дитини до відповідного виду діяльності. Звичка формується та закріплюється за допомогою тренування – повторення дій, яке дає змогу розвинути особистісно-вольові якості (контроль, самоконтроль, самовідповідальність тощо), а також навчити дітей контролювати, усувати негативні дії у процесі діяльності.

До засобів формування звички відносяться:

1. Засоби, які сприяють укоріненню позитивної звички: повторення дій, вправи, періодичність дій, корисність звичок, послідовність формування звичок.

2. Засоби, які сприяють укоріненню негативної звички. Для цього ми встановлюємо причину виникнення звички і діємо проти причини, а не проти наслідку. Наприклад, дитина постійно обманує, неправда виникла у неї як форма розбещеності або наслідок суворого ставлення до дитини. Педагог повинен владнати справу так, щоб дитині не хотілось хвалитись. Не слід карати дитину за обман, потрібно змінити обстановку у якій живе дитина.

II. Метод педагогічної вимоги – це метод педагогічного впливу, за допомогою якого педагог викликає і стимулює, чи припиняє і гальмує ті чи інші дії людей, виявлення у них певних якостей.

Педагогічна вимога забезпечує стимулювання або гальмування тих чи інших дій, вчинків і в цілому поведінки учнів шляхом показу особистого ставлення педагога до учня.

Метод педагогічної вимоги активно сприяє формуванню багатьох моральних якостей дітей, але особливу роль виконує у розвитку в вихованців відповідальності, вимогливості до себе.

Організуючи діяльність дітей, вчитель стимулює своїми вказівками окремі дії учнів, у ході роботи висловлює деякі зауваження або побажання, заохочує або засуджує, підводить підсумки. Деякі зауваження - короткі, лаконічні, інші – довготривалі, мають форму пояснень-інструкцій. Деякі вказівки включають учнів роботу, а інші - корегують, виховують у дітей навички і вміння. За допомогою таких форм вимог педагог гальмує

непотрібні, неправильні дії учнів, та використавши їх, підтримує і закріплює морально допустимі, доцільні вчинки.

Метод педагогічної вимоги застосовується у спеціальній та інклюзивній школі під час всього періоду навчання, особливо у навчальний період роботи з дитячим колективом, при організації нових видів діяльності учнів.

І.Г. Єременко виділяє два види вимог:

– Безпосередні, або прямі вимоги – вони звернуті до тих дітей, від яких вихователь добивається певних дій.

– Опосередковані, або непрямі вимоги – коли вихователь своїми вимогами викликає у дітей їх наступні дії до своїх товаришів.

Пряма вимога – це звернення педагога, яке має чітку і конкретну вказівку. Непряма вимога виступає в якості стимулів для дитини, адже використовується не стільки зміст самої вимоги, скільки беруться до уваги ті почуття і переживання дітей, які визивають дану форму звернення до них.

Непрямі вимоги поділяються на три групи:

– Позитивні вимоги, які вказують на позитивне ставлення педагога до вихованців – це прохання, схвалення, довіра. Наприклад: **прохання** – дійовий засіб «Хто хоче детальніше ознайомитись з даним питанням прошу підійти до мене»; **схвалення** – лагідне слово, ключ до замкнених дітей «Молодець, Міша, сідай!»; **довіра** – довіра окрилює дитину «Покищо не можна поставити чотири, але ти вже краще вчишся і до кінця четверті може бути тверда четвірка».

– Нейтральні вимоги, які виділяють рівне ставлення педагога до вихованців. Ставлення вихователя до дітей відверто не виявляється, але базується на вже існуючому ставленні вихованців до стимулюючої діяльності – це порада, натяк, умовна вимога, і вимога до ігрового оформлення. Наприклад: **порада** – переконування в доцільності, корисності, необхідності педагогічних дій – «Я думаю Сергійко, тобі краще прочитати ось цю книжку.»; **натяк** – найнепомітніша збоку вимога – На уроці діти розмовляли, вчитель кинув погляд в їхню сторону, тихо постукав по столу. Діти замовкли; **умовна вимога** – погроза – «Зробиш уроки – підеш гуляти!».

– Негативні вимоги. Педагог демонструє негативні вимоги до діяльності і до поведінки учнів. Це осуд, вияв недовіри, і застереження. Наприклад: **засудження** – осуд – негативна оцінка дій дитини – «Ти сьогодні дуже повільно працюєш!»; **вияв недовіри** – «Ви не принесли гербарії, а я на вас надіялась!»; **застереження** – «Якщо ти зараз не почнеш працювати, то прийдеться залишитись після уроку.»

III. Метод громадської думки – це метод педагогічного впливу на створення суспільно корисної, активної діяльності вихованців і формування на цій основі моральних якостей шляхом моральної оцінки з боку організаційно згуртованого колективу (С.Г. Карпенчук).

Таким чином, громадська думка охоплює усі методи стимулювання, які залучають учнів до розробки і пред'явлення один одному соціальних і морально-цінних вимог, постановки і реалізації суспільно значущих перспектив, робить рішучий вплив на дівість заохочення і покарання.

Громадська думка – суттєвий метод впливу, забезпечує різностороннє і систематичне стимулювання суспільно корисної діяльності дітей, найбільш повно реалізує виховні функції колективу. Цей метод сприяє розвитку громадської активності та товариської солідарності членів колективу.

Основними шляхами дії громадської думки виступають:

– Органи колективу. Вони обслуговують і приймають спільні рішення громади (колективу). Слід пам'ятати, що самостійність у прийнятті рішень не виникає сама по собі. Вихователь повинен допомогти дітям обрати рішення і зацікавлювати дітей у цьому виборі.

– Уповноважені особи учнівського колективу, актив класу, відповідальні за різні ділянки праці: чергувальні, бригадири, старости (в старших класах спеціальної та інклюзивної школи). Педагог повинен підтримувати їх авторитет, щоб інші діти також правильно приймати їхню точку зору.

– Друковані органи колективу (класна газета, різні графіки класу, газета «Поздоровлення», шкільне радіо та ін.).

– Суб'єкт-суб'єкні стосунки між членами колективу. У процесі спілкування у дітей формуються принципівість, критична і самокритична оцінка поведінки.

Формування громадської думки проходить у класному колективі. Ефективність громадської думки залежить від рівня єдності і організації колективу. Основний етап формування громадської думки – здійснення ідейно-морального переконування у колективі, правильне поєднання застосування педагогом наступних методів: вимога, перспектива, заохочення і покарання; організація їх підтримки дітьми.

Ефективність громадської думки залежить від наступних умов:

- спрямування громадської думки на розв'язання актуальних значущих виховних завдань, при цьому моральні проблеми повинні бути у центрі уваги (Н-д: формування відповідального ставлення до навчання, виховання довірливої поведінки);

- розширення дії громадської думки як за кількістю дітей, на яких вона розповсюджується, так і за обсягом охоплених запитань. Чим бідніша, одноманітніша діяльність шкільного колективу, тим вужче коло інтересів і перспектив дітей, з цього витікає і одноманітне формування громадської думки, яка впливає лише на вузьке коло дітей;

- правильна ділова спрямованість і тонус колективу.(Н-д, взаємодопомога іншим, повага до членів колективу).

Отже, громадська думка – це система загальних суджень людей, яка виникає у процесі їхньої діяльності і спілкування, виражає ставлення до різних явищ, подій довкілля, які становлять загальний інтерес дітей; метод виховного впливу і результат виховання. Громадська думка у процесі розвитку перетворюється в індивідуальну, а індивідуальна – в громадську.

Формування думки особистості проходить на базі:

– системи поглядів, оцінювальних суджень, вміння висловлювати свою думку вголос;

– вміння вести полеміку, дискусію, вміння прислуховуватись до думки інших;

– вміння зіставляти, аналізувати, логічно розмірковувати.

Громадська думка – метод, який пов'язує методи словесного впливу і методи формування морального досвіду школярів у процесі їхньої різнопланової діяльності.

IV. Метод прогнозування – це передбачення на перспективу, прагнення особистості до майбутнього, до здійснення мети, цілі, ідеї, проекту. Досягається за допомогою цілеспрямованості та доцільності діяльності.

Метод прогнозування має назву методу перспективи. Перспектива – це метод педагогічного стимулювання, який організує суспільно корисну діяльність дітей шляхом поставлення перед ними захоплюючої та значущої мети. При цьому досягнення дітей стають їх власним прагненням, бажанням працювати. У них розвиваються інтереси та мотивація діяльності.

Призначення методу перспективи полягає у тому, щоб перетворити мету і завдання суспільно-корисної праці колективу з зовнішнього стимулу учня у внутрішні прагнення до діяльності, у завтрашню радість.

Перспектива – винятковий дієвий метод педагогічного стимулювання, передбачає вплив на поведінку дітей шляхом висунення перед ними захоплюючої мети.

Цей метод сприяє розвитку в дітей цілеспрямованості – однієї з найважливіших вольових якостей особистості.

Значення методу перспективи полягає у тому, що діти привчаються жити, прагнучи досягти суспільно значущої мети; прагнення до перспективи допомагає дітям правильно себе поводити у колективі; перспектива із зовнішнього стимулу прагнення до діяльності переходить у могутній внутрішній стимул поведінки кожної дитини.

У спеціальній та інклюзивній школі цей метод використовуються, починаючи з молодших класів, отже, діти привчаються правильно поводитись у колективі, перспектива із зовнішнього стимулу поступово переходить в могутній внутрішній стимул діяльності.

А.С. Макаренко виділив 3 види перспективи:

1) Безпосередня (близька) перспектива, яка уособлює завтрашню радість дитини, без якої немає, оптимістичного настрою особистості. Це відвідування кіно, театру, участь в спортивних змаганнях, заняття гуртків, участь в святкових заходах.

Особливо важливо навчити дітей бачити для себе близьку перспективу в суспільно-корисній праці. Для цього потрібно правильно готуватись до впровадження методу, а саме: святково оформити працю дітей; у процесі діяльності використовувати метод змагання; потреба в ігровому оформленні, особливо в молодших класах спеціальної та інклюзивної школи.

2) Опосередкована у часі (середня) перспектива – очікувана подія, трохи відсунута з часом, це: підготовка до заходів, до літніх канікул, до багатоденного походу, та інше.

3) Подальша (далека) перспектива – це життєві шляхи дітей, які пов'язані з вибором професії, пошуком призначення, це майбутнє школи. Н-д: майбутнє закладу, колективу, особи, це те, до чого прагне особистість протягом певного періоду, а інколи протягом цілого життя.

У. Створення виховних ситуацій формує позитивний досвід суспільної поведінки. За допомогою виховних педагогічних ситуацій досягається поєднання самостійних моральних дій із самостійним моральним мисленням (аналіз, оцінка явищ життя з моральної позиції, здійснення морального вибору) (С.Г.Карпенчук).

Виховні ситуації – це спеціальні організаційні педагогічні умови з метою виявлення чи формування у процесі життєдіяльності школярів системи відповідних ставлень. Виховного статусу ситуація набуває тоді, коли вона педагогічно спрямована. При використанні виховної системи у виховному процесі підтверджується ефект Клапареда – психологічне явище, зокрема усвідомлення у дитини виникає у процесі подолання труднощів та перешкод. Самостійний аналіз ситуації, розв'язання моральних проблем – умова закріплення знань і перетворення у переконування.

При розв'язанні педагогічних ситуацій учні уявляють себе на місці іншої людини. До вербальних ситуацій відносимо: афористичні вислови, великі розповіді із серйозною моральною проблемою, казкові сюжети, реальні події.

Хоча кожна педагогічна ситуація неповторна, можна виділити деякі загальні ознаки будь-якої ситуації, аналіз яких допоможе вихователю правильно обрати метод стимулювання та ефективно його використати.

Загальні ознаки педагогічної ситуації :

- характер ставлення педагога до дітей у відповідній ситуації;
- правильна оцінка відношення вихованця до діяльності;
- характер дій педагога повинен залежати від статусу учня у колективі;
- врахування психічного розвитку дітей, до яких звертається педагог з тим або іншим завданням.

2 питання. Класифікація та характеристика методів педагогічного емоційного стимулювання

Виховна діяльність дітей супроводжується виявленням позитивних або негативних реакцій. Особливо важливо враховувати у педагогічному процесі те, що діти з тяжкими порушеннями мовлення мають, окрім первинного порушення мовлення другорядні

відхилення у психофізичному розвитку, які проявляються у затримці психічного розвитку, а саме своєрідністю розвитку особистісної сфери.

Позитивні стани підвищують у дітей з важкими порушеннями мовлення рівень працездатності, життєдіяльності, а негативні стани знижують активність дитини, її трудову діяльність, поведінку.

Сприятливий емоційний тон підтримується досить різноманітними стимулами, що сприяють уникненню проявів в учнів тривожності, психічної напруженості, емоційних стресів тощо.

Зовсім унівелювати негативний фактор неможливо, але засоби емоційного стимулювання пом'якшують й нейтралізують його.

Корекційний педагог повинен бачити, відчувати, усвідомлювати причини, що створюють несприятливі емоційні стани учнів, тому що емоційна сфера – сфера чуттєва, тонка. Вихователь у процесі роботи повинен виявити негативні стани, які можуть спостерігатися у дітей, зокрема втоми, перевтому, дискомфорту, монотомію, стрес.

Наголосимо на тому, що педагог повинен бути носієм позитивних емоцій, позитивного настрою та станів. Розглянемо ці стани у дітей. Автор С.Г.Карпенчук виявляє наступні негативні стани, які можуть бути виявлені у дітей у процесі включення їх у різні види діяльності:

1. Втома – синдром дискомфорту, зокрема появи негативних емоцій типу роздратованості, нервозності, апатії, відчуття безсилля, агресивності.

2. Перевтома – крайня форма хронічної втоми, ця хвороба потребує спеціального лікування.

3. Стрес (Г. Сельє) – це специфічна адаптаційна реакція організму на дію експериментального фактору, а саме - мобілізація захисних реакцій організму дитини на негативний подразник.

Стрес буває фізіологічним та психологічним. Стрес фізіологічний виникає на базі негативного впливу - простих фізіологічних дій (звук, вібрація, зорові навантаження тощо). Психологічний стрес виникає на базі дії стресорів психологічної природи (раптова зміна завдання, дефіцит часу на виконання завдання, несприятливі ситуації тощо). Найвища форма психологічного стресу – фрустрація, яка супроводжується негативними емоціями – гнів, роздратування, відчуття провини, апатія.

4. Емоційна напруженість буває двох форм: гальмівна та імпульсна (збудження).

а) гальмівна форма спостерігається у вигляді загальмованості рухової діяльності, активності, важкості сприйняття, нездатності переключити увагу на інший вид діяльності;

б) імпульсна форма емоційної напруженості проявляється у підвищенні активності, нав'язливих рухах, хаотичності уваги, несталості думок, емоційній неврівноваженості, збудженості, агресивності.

5. Афективний стан – сильний і короткочасний емоційний стан, пов'язаний з різними змінами важливих для суб'єкта обставин. Він виявляється у рухових проявах і змінах у внутрішніх органах, пережитому стані внутрішнього конфлікту, суперечності між бажаннями, прагненнями, вимогами та можливостями.

6. Монотомія – одноманітність і нецікавість роботи, повторення стереотипних дій. Даний стан проявляється у постійній тривозі, занепокоєнні, що пов'язано з дією несприятливих замикаючих подразників.

Емоційне стимулювання спрямоване на емоційну сферу особистості з метою формування сприятливого емоційного стану. В основу педагогічного стимулювання покладається емоційне стимулювання за С.Г. Карпенчуком (див схема 2.5.) [13, С. 209].

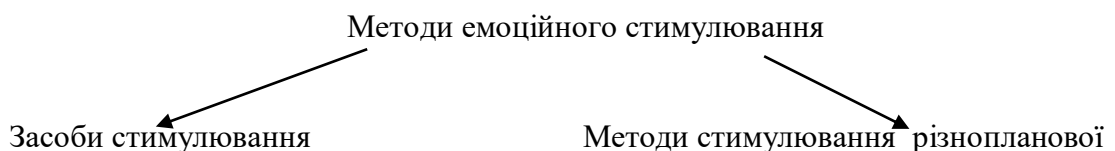

Схема 2.5.

Методи емоційного стимулювання

1) Гра – один із видів діяльності людини, який виник історично, полягає у наслідуванні дій дорослих і стосунків між ними, і виступає засобом всебічного виховання дитини (С.Г. Карпенчук). При емоційному стимулюванні ми використовуємо наступні види ігор:

- а) творчі ігри (сюжетно-рольові, конструктивні, драматизації);
- б) ігри за правилами (рухові, хороводні, спортивно-змагальні, настільні).

Відзначимо на тому, що є дидактичні ігри (у процесі навчання) і творчі, педагогічні ігри, які використовуються при вихованні дітей.

Педагогічні творчі ігри можна також поділити на види: тривала гра (довго зберігається уявна ситуація, сюжет, ролі); елементи гри; гра-творчість.

До умов збереження стійкого інтересу до гри відносять:

- використання умовної ігрової термінології;
- введення романтичних ситуацій;
- використання різних видів педагогічного впливу в ігровій формі (вимога, заохочення, покарання);
- використання елементів змагання.

2) Змагання – метод стимулювання діяльності, який забезпечує успіх і цілеспрямованість у процесі роботи, відчуття товариства, взаємодопомоги, реалізується щодня шляхом обліку і порівняння результатів спільної діяльності і заохочення її учасників.

3) Романтика – все надзвичайне, фантастичне, таємне, чудове.

4) Заохочення і покарання – це засоби педагогічного впливу, що стимулюють дітей до самовиховання, до здійснення самостійних дій і вчинків. Заохочення – спосіб вираження суспільної позитивної оцінки поведінки і діяльності окремої особистості чи колективу. При впровадженні заохочення слід враховувати його об'єктивність, опору на громадську думку. При цьому слід враховувати вікові, індивідуальні та психофізіологічні особливості дітей з важкими порушеннями мовлення.

Покарання – це такий вплив на особистість, який виражає осуд дій і вчинків, що суперечать нормам суспільної поведінки і спонукають неухильно наслідувати їх.

Види покарань:

- покарання-вправлення (погане чергування карається додатковим);
- покарання-обмеження (обмеження якогось задоволення);
- покарання-осуд (попередження, догана);
- покарання-умовність (арешт у кабінеті);
- покарання-зміна ставлення (тон вчителя суровий).

Заохочення сприяють розвитку впевненості школярів у своїх силах, можливостях, здібностях, і тим самим розвивають волю і характер учнів. Засобами заохочення оцінюються позитивні вчинки у поведінці школярів, отже, заохочення сприяють постійному розвитку позитивних рис особистості учнів.

Покарання – засіб морального виховання, який сприяє подоланню негативних рис поведінки. За допомогою покарань долаються погані звички, негативні риси характеру. Покарання сприяють усвідомленню своїх недоліків, їх подоланню і самовихованню. Як заохочення, так і покарання є засобами постійного вдосконалення особистості учня. Якщо засобами заохочення оцінюються позитивні якості, що сприяє їх розвитку, то покарання допомагають розвивати позитивні риси через подолання негативних звичок і дій. При застосуванні покарань вчитель повинен вказати учневі на шляхи можливого виправлення недоліків. Метод покарання повинен поєднувати вимогливість, чуйність і повагу до особистості учня. В покаранні вчитель повинен бути певен, що учень має змогу виявити позитивні якості.

Через особливості психічного та мовленнєвого розвитку учні спеціальної та інклюзивної школи неадекватно можуть реагувати на заохочення і покарання. Найбільш складним є застосування покарань, бо вони завжди викликають гостру реакцію учня у відповідь на покарання. Ця обставина вимагає обережності й тактовності вчителя при застосуванні покарання як методу виховання.

Ці методи широко застосовуються у спеціальній та інклюзивній школі. Застосування методів, особливо покарання, потребує особливої обережності, чуйності і такту педагогів.

Типові помилки і основні умови застосування методів заохочення і покарань у спеціальній та інклюзивній школі.

Відомо, що не лише особливості розвитку учнів з тяжкими порушеннями мовлення визначають їх поведінку, а багато що залежить від правильного використання методу заохочення і покарання, від умов виховання учнів, від системи виховної роботи у школі в цілому.

В умовах спеціальної та інклюзивної школи, в першу чергу, слід пам'ятати про залежність методу заохочення і покарання від єдності вимог педагогічного колективу школи, від майстерності кожного окремого вчителя.

На жаль, у спеціальній та інклюзивній школі бувають випадки, коли умови виховання у школі призводить до таких порушень, як невиконання дітьми домашніх завдань, підкази, грубість у ставленні до товаришів і вчителів, сварки, запізнення і т. д., зокрема, у відповідь на нетактовне ставлення вчителя до учня. Ці порушення можуть виникати тоді, коли вчитель терпимо ставиться до цього. Погано підготовлений і неорганізований урок, на якому вчитель не зацікавив дітей до сумісної діяльності, не залучив до роботи усіх учнів, може викликати досить серйозні порушення дисципліни.

Одні і ті ж учні можуть поводити себе по-різному у різних вчителів і навіть у одного і того ж вчителя.

Спостереження показують, що у спеціальній та інклюзивній школі досить часто, на жаль, уроки бувають одноманітні і нецікаві. Саме на цих уроках і виникають порушення дисципліни і зниження працездатності учнів. Бувають випадки, коли на деяких уроках учні систематично порушують дисципліну – це наслідок відсутності чіткості і

порядку в роботі. Учні звикають до невимогливості вчителя і досить одного необережного зауваження, щоб поведінка учнів на уроці стала незадовільною.

Умови застосування методів заохочення:

1. Заохочення слід застосувати з іншими виховними засобами.
2. У школі слід мати чітку, продуману систему заохочень для виховання позитивних якостей у поведінці учнів з різними рисами поведінки. При цьому визначити умови використання заохочень.
3. При заохоченнях використовують індивідуальний підхід, враховують особливості поведінки кожного учня.
4. При використанні заохочень враховують вікові особливості учнів. Деякі види заохочень характерні для всіх вікових груп, а окремі виявляються ефективними лише стосовно молодших чи старших учнів.
5. Заохочення виховують не лише одного учня, але й колектив, тому необхідно правильно застосовувати заохочення.
6. Ефективність заохочень залежить від педагогічної майстерності вихователя, його такту та знання учнів.
7. Потрібно розвивати в учнів почуття відповідальності одного перед одним.

Умови застосування методу покарань:

1. Покаранням не можна зловживати у спеціальній та інклюзивній школі, вони можуть застосовуватись лише у словесній формі.
2. Покарання повинні мати характер засудження негативних вчинків, які дають змогу допомогти дітям зрозуміти свої помилки, виявити позитивні можливості, які мають учні для поліпшення власної поведінки.
3. Покарання повинні сприяти розвитку позитивних рис особистості дітей з тяжкими порушеннями мовлення.

Тема 5. Організація і методика виховної роботи в позаурочний час

1. Особливості позакласної роботи в спеціальній та інклюзивній школі
2. Форми і види позакласної діяльності учнів .

1 питання. Особливості позакласної роботи в спеціальній та інклюзивній школі

Перед спеціальною та інклюзивною школою стоїть головне завдання – корекція недоліків психофізичного розвитку учнів з важкими розладами мовлення. Це можна здійснити за допомогою різноманітних прийомів, методів та засобів виховного впливу, за допомогою трудового навчання і виховання, а також під час вивчення загальноосвітніх предметів. Щоб визначити спрямованість позакласної виховної роботи, потрібно проаналізувати навчальну і трудову діяльність учнів спеціальної та інклюзивної школи. У житті спеціальної та інклюзивної школи значне місце відводиться підготовці учнів до трудової діяльності. Трудове виховання і навчання не лише формує у дітей знання, але розвиває професійні вміння і навички, а також є одним з ефективних засобів корекції недоліків розвитку. Тому в позаурочний час проводиться робота з суспільно корисної праці, з самообслуговування.

Для того, щоб випускники спеціальної та інклюзивної школи могли правильно адаптуватися в сучасному середовищі, вони повинні вміти спілкуватись з оточуючими людьми, тобто мати відповідний рівень розвитку усного і писемного мовлення; самостійно опрацьовувати інформацію, вміти читати газети, журнали, художні твори і не лише читати, але й зрозуміти та усвідомлювати їх сутність, обмірковувати їх, правильно і послідовно висловлювати свою думку. Уся позакласна робота сприяє розвитку

словникового запасу (активного і пасивного), уточненню і розширенню уявлень про навколишній світ. У молодших класах ця робота проводиться у виховних групах. Це головним чином така робота, як:

- 1) організація і проведення бесід та оповідань навчального характеру;
  - 2) спостереження за явищами природи;
  - 3) екскурсія в поле, в ліс, на річку тощо;
- догляд за рослинами і тваринами у живому кутку природи;
  - практичні роботи на пришкольній ділянці;
  - проведення масових, групових заходів до свят.

З учнями старших класів, окрім цієї роботи, використовують й інші види виховного впливу. На думку В.Ф.Мачихіної, значне місце у корекційно-виховній роботі належить гурткам. Гуртки організуються як на базі вивчення навчальних предметів, так і за інтересами учнів. Для узагальнення, систематизації, розширення і закріплення знань, вмінь, навичок для учнів з важкими розладами мовлення у старших класах організують різноманітні предметні гуртки (наприклад: математичний, історичний, географічний, краєзнавчий та інші).

Заняття з математичних дисциплін сприяють розвитку багатьох психічних функцій у дітей, а саме: логічного мислення, механічного запам'ятовування, пам'яті, уваги, мовлення тощо. Уміння та навички, які діти закріплюють під час занять, допоможуть їм правильно розв'язувати різноманітні життєві ситуації (наприклад: розрахунок за купівлю, вимір площини житла, орієнтування у часі тощо). Тому в спеціальній та інклюзивній школі можна організувати наступні гуртки: «Юний математик», «Гурток вимірювань», «Гурток обчислювань», «Математика і час» тощо.

На уроках історії і географії дітям дають конкретні, систематичні знання, тому в позакласній гуртковій роботі вихователь або вчитель більш детально розповідає ті чи інші події за допомогою додаткової наочності. При цьому розвиваються особистісно-вольові якості учнів: спостережливість, вміння встановлювати спільне та відмінне у явищах та подіях, що спостерігаються тощо. У роботі гуртків використовується моделювання, виготовлення наочних посібників, проведення замальовок.

Діти, які виявляють зацікавленість до техніки займаються в наступних гуртках: «Юний фотограф», «Юний кіномеханік», «Будівельник», «Механізатор сільського господарства» тощо.

Предметні уроки (в молодших класах) і уроки природознавства (в старших класах) формують просторові уявлення учнів, дають інформацію про навколишній світ. Такі заняття потребують конкретизації, доступності, наочності, накопичення практичного досвіду. Саме тому виникає необхідність проведення екскурсій, досліджень, спостережень, необхідність практичного застосування отриманих учнями знань. Цьому сприяє натуралістична робота, яка включає наступні напрямки роботи:

- спостереження за життям рослин і тварин, спостереження за змінами в природі;
- вивчення природних багатств рідного краю (корисних копалин тощо);
- практична робота на пришкольній ділянці;
- участь у проведенні масових заходів (наприклад: «Тиждень саду», «День лісу», «Свято врожаю», «День квітів» та ін.).

Діти з важкими розладами мовлення найчастіше вміють виділяти особливості форми, кольору, можуть правильно усвідомити розташування предметів у просторі, що дає змогу, у позакласній роботі, проводити гурток малювання. Одне з головних корекційних завдань цих занять полягає у тому, щоб формувати в учнів вміння називати або словесно описувати ознаки предметів (колір, форму, пропорції), що сприяє розвитку їх мовлення.

Для цього у позакласній діяльності використовують наступні методи впливу:

- бесіда з використанням репродукцій картин;
- екскурсії у картинну галерею;

- відвідування та організація художніх виставок, малюнків;
- тематичне малювання тощо.

Тематика гуртків малювання і конструювання може бути різноманітною, наприклад: «Юний художник», «Гурток малювання», «Зроби сам», «Конструктор» тощо.

Непотрібно забувати і про фізичне виховання учнів спеціальної та інклюзивної школи. Для цього у школі організуються різні спортивні секції. Елементи спорту можуть включатися у різні позакласні заходи. Специфіка спеціальної та інклюзивної школи полягає у тому, щоб правильно підібрати види завдань і оцінити дітей за їх психофізичними можливостями та особливостями. У другій половині дня можна організувати різноманітні рухові ігри, змагання з бігу, стрибків, прості прогулянки тощо.

Для тих дітей, які зацікавлені у музиці та танцях, організують хорові колективи, танцювальні групи, музичні гуртки. Діти знайомляться з народними і сучасними піснями, вивчають музичні інструменти, вчать танці різних народів світу, що сприяє розвитку не лише естетичних смаків, але й збільшує кругозір дитини.

У літературних гуртках проводиться робота з розвитку мовлення та збагачення словника дітей. Діти беруть участь в організації таких масових свят, як «Тематичні літературні вечори і ранки», «Тиждень дитячої книжки», організація виставок «Усний журнал», обговорення та аналіз з учнями книг, газет, літературних бюлетенів тощо.

Підводячи підсумок вищесказаного, потрібно сказати, що позакласна виховна робота має різноманітні форми, і впроваджується за допомогою різних засобів виховного впливу та потребує включення дітей у різні види діяльності.

2 питання. Форми і види позакласної діяльності учнів

І.Г. Єременко, В.Ф. Мачихіна, Г.М. Дульнев до форм організації позакласної діяльності учнів відносять наступні: масова, групова, індивідуальна.

Кожна форма досягається за допомогою різних видів роботи. Так, для учнів усіх вікових груп можна провести таку масову позакласну роботу, як заняття загальношкільного хору, святкові ранки і вечори, олімпіади, культпоходи, масові ігри, розваги, змагання, прибирання території школи («День прибирання», «Свято чистоти») тощо.

Масові форми організації позакласної діяльності – це такі форми організації, які охоплюють діяльність великої кількості дітей. Головним завданням педагога є зацікавлення дітей заходом, що підвищує рівень активності дітей, залучення їх до підготовки і організації виховних свят, змагань, вечорів. Зацікавленість дітей підвищується завдяки різним видам роботи (наприклад, при підготовці до новорічного свята беруть участь усі діти різних вікових груп: одні учні оформляють приміщення, інші – одягають ялинку, виготовляють іграшки, старші учні шують в майстернях костюми молодшим). До цього свята можна організувати виставку новорічних малюнків, робіт дітей. Діти, взаємності від рівня мовленнєвого розвитку, вивчають пісні, вірші, готують танці, ляльковий театр. Потрібно чітко організувати роботу, щоб діти не стомлювались і їм було цікаво працювати.

Наступною виступає групова форма роботи, яка включає в себе роботу гуртків, секцій, художньої самодіяльності, лялькових театрів тощо.

Заняття студій, гуртків, команд, секцій проводяться у груповій формі.

Для вибору тих чи інших видів діяльності ставлять певні вимоги: цікавість, результативність, відповідальність змісту позакласної роботи.

Гуртки організуються за інтересами дітей, вони задовольняють потреби більшості учнівських груп. Організація шкільної гурткової роботи сприяє більш глибокому і всебічному розвитку учнів, допомагає позитивно розв'язувати завдання корекції і компенсації різних дефектів психофізичного розвитку. Найбільш результативна гурткова робота з учнями 5 – 9 класів, оскільки у них вже сформовані навички

колективної праці, в учнів чітко визначились інтереси і здібності. Але деякі гуртки можна організувати з учнями 3-4 класів.

Завдяки спеціальному навчанню і вихованню у молодших школярів розвивається довільна увага, мовлення (збільшується словниковий запас слів, виправляються вади звуковимови, граматичної будови мовлення), діти навчаються давати повні відповіді на запитання, інтенсивно розвивається наочно-образне мислення, операційна сторона мислення (аналіз, синтез, порівняння), розвивається сприймання (сприймання кольору, форми, величини, просторове сприймання, побутове сприймання часу), школярі оволодівають своїми пізнавальними процесами (у них виникає рефлексія – здатність усвідомлювати власні психічні процеси), формуються навички самоконтролю, розвивається словесно-логічне мислення, разом з тим, при створенні гуртків для молодших учнів спеціальної та інклюзивної школи потрібно обов'язково враховувати вікові та психофізичні особливості розвитку даної категорії дітей.

Для дітей цієї категорії можна створити гуртки, пов'язані із виготовленням аплікації, іграшок-саморобок, ялинкових прикрас, речей домашнього вжитку, а також гуртки ліплення, роботи з природним матеріалом, папером, малювання, аплікації, конструювання. В цих гуртках можуть брати участь і хлопчики і дівчата.

Вищевказані види діяльності дуже корисні, бо вони сприяють вихованню у дітей особистісно-вольових якостей, зокрема, посидючість, чіткість, акуратність у виконанні завдань, стриманість у роботі, розвивають дрібну моторику рук, відіграють важливе значення у трудовому, етичному вихованні дітей і сприяють не лише розвитку їх мовлення, але й попереджують затримки у психічному розвитку дітей. Особливо позитивним вони є для збудливих учнів, тому їх необхідно запрошувати у дані гуртки, зацікавлювати їх діяльністю інших дітей.

Діти молодшого шкільного віку не завжди можуть критично оцінити свої здібності, нахили. Часто трапляється так, що учні 1-4 класів хочуть відвідувати відразу ж по кілька гуртків, або ж не можуть визначити, який саме гурток вони хотіли б відвідувати. Тому педагог повинен допомогти цим дітям визначитись, але ні в якому разі не нав'язувати свою думку, зробити потрібно це непомітно.

На заняттях гуртка трапляється іноді таке, що дитина хоче виконати роботу, не маючи уявлення про її обсяг, конкретний зміст, мету.

У процесі виконання вона переконується у тому, що робота їй не під силу. Як правило, дитина дуже нервує, інколи навіть плаче. Після кількох таких невдач у дитини може зникнути бажання й інтерес відвідувати цей гурток. От чому важливо, щоб керівники гуртків доручали дітям лише посильну для них роботу і контролювали сам процес праці, допомагали дітям подолати перші труднощі.

Вихователю (керівнику гуртка) слід розповісти учням про послідовність виконання тієї чи іншої роботи, мету, обсяг; ознайомити їх з матеріалами та інструментами, наголосити про дотримання правил безпечної роботи. Під час виконання роботи слід нагадувати про послідовність виконання, а також індивідуально працювати з дитиною у якій з'являються труднощі. Після закінчення роботи кожний інструмент дитина має покласти на місце. Це з перших днів привчає дітей до правильної організації та культури праці, допомагає їм дотримувати правил безпечної роботи.

Види робіт, які доручаються молодшим школярам, важливо добирати з розрахунку їх недовготривалого виконання. У таких умовах у дітей завжди буде можливість реально відчутти кінцевий результат, суспільну значущість своєї діяльності. Отримуючи позитивний результат, діти переживають позитивні емоції, а це заохочує їх до подальших трудових зусиль, дозволяє розширювати діапазон їхньої трудової діяльності. Дуже важливо на заняттях гуртка вчити дітей спостерігати, думати, порівнювати, обирати найбільш раціональні шляхи виконання, самостійно оцінювати результати праці.

Педагогічно доцільно не тільки пояснювати дітям для кого і для чого необхідно виконувати роботу, а й показувати, яких результатів досягнуто, порівнювати їх з

попередніми. Позитивні досягнення дітей необхідно пропагувати серед членів гуртка – це допомагає дітям ствердити себе як рівноправних членів гуртка, показати свої можливості друзям.

Підлітковий вік охоплює період розвитку дитини від 11 до 15 років і припадає на навчання в середніх класах спеціальної та інклюзивної школи, а саме на той період, коли з ними можливо організувати гурткову роботу.

Підлітки здатні до тривалого напруження, проте, окостеніння хребта, грудної клітини, тазу ще не закінчилися, що за несприятливих умов може призводити до їх викривлення, позначитися на загальній працездатності дітей.

У підлітків з важкими розладами мовлення виникає потреба в інтимно-особистісному спілкуванні з однолітками, виникає почуття дорослості, формується «підлітковий кодекс честі». Так само, як і при типовому розвитку, в підлітків з важкими розладами мовлення йде процес статевого дозрівання, підлітковий вік, з фізіологічної точки розу, є кризовим періодом у розвитку індивіда. Завершується фізіологічний розвиток, остаточно формується кора головного мозку, ендокринна система. Увесь організм зазнає якісних змін. Підліткова криза може призвести до зниження інтелектуальних можливостей учнів з важкими розладами мовлення, до усвідомлення власних недоліків мовлення, а саме розвивається критичність мислення, формується самооцінка. У підлітків з важкими розладами мовлення формуються елементи логічного мислення, починає формуватися довільність психічних процесів, здатність керувати своєю поведінкою, орієнтуючись на соціальні норми. Підлітки усвідомлюють свої дії, здатні передбачити результати своєї діяльності, разом з тим, для дітей з важкими розладами мовлення характерним є затримка у розвитку психічних процесів, зокрема словесно-логічного мислення. Усі перелічені вище особливості потрібно врахувати при створенні гуртків для учнів цього вікового періоду. Ці особливості слід врахувати і у плануванні занять гуртків, і на самих заняттях гуртка.

У спеціальних школах дуже часто саме для цієї категорії учнів створюється безліч різноманітних гуртків. Гурткова робота з учнями даного віку має хороші наслідки, бо вони певною мірою оволодіють необхідними навичками колективної праці.

Підлітки дуже емоційно переживають результати своєї праці, страждають від невдач. При вказівці за невідповідність заданому зразку вони згодні зразу ж переробити, не завжди погоджуються відкласти роботу, якої не встигнуть виконати своєчасно, при цьому проявляють нетерплячість, намагаються якнайшвидше виконати роботу або вказівку. Основна їхня спрямованість на результат, вони не завжди продумують хід виконання завдання. Вихователю або вчителю предметнику доводиться знову й знову повторювати, що саме і як робити далі – і так поки не виконають до кінця. Тому з боку керівників гуртків необхідний поетапний контроль протягом усього процесу роботи.

Багато важить для підлітків доброзичлива оцінка, націлена на певний результат: «наступного разу в тебе вийде краще».

На основі оцінки педагогами, друзями результатів виконаної роботи у підлітків розвиваються навички самоконтролю і самооцінки. Це сприяє їх самоствердженню, усвідомлення своєї ролі у колективі задовольняє прагнення підлітків до дорослості. Учні 8-9 класів проявляють інтерес переважно до діяльності, що має суспільну спрямованість – їм подобається виконувати роботу на замовлення рідних, друзів, знайомих, школи. Ті види робіт, що не мають явно вираженої суспільної значущості, виконуються ними не завжди охоче. Саме тому види робіт, що доручаються підліткам, повинні мотивуватися тим, для кого виконується робота, яку користь вона принесе – навіть тоді, коли робота і не зовсім цікава, але потрібна для оточуючих, друзів.

Хлопчики підліткового віку, схильні до різноманітних видів технічної творчості, конструкторської роботи, раціоналізаторської та роботи з деревиною та металом. Тому для них можна створити різноманітні гуртки з цих видів діяльності.

Дівчатка люблять прикрашати своє житло: з задоволенням роблять м'які іграшки, прикраси з макраме, з тканини, картону та інших матеріалів. Подобається також дівчаткам в'язання спицями, крючком, художнє вишивання. Тому для дівчаток підліткового віку доцільно організувати гуртки з таких видів діяльності.

Однак слід звернути особливу увагу на те, що у будь-якій спеціальній та інклюзивній школі, як правило, слід створювати гуртки ведення домашнього господарства і кулінарії. Тому що багато з учнів спеціальних шкіл мають неблагополучні сім'ї, більшість з них постійно перебувають у спеціальних школах-інтернатах, а в умовах школи вони не мають змоги навчитися готувати їжу, вести домашнє господарство, хоча саме ці види діяльності дітям украї необхідні для подальшого самостійного життя.

Відбір у гуртки відбувається з врахуванням глибини, складності основного дефекту і характеру вторинних відхилень в учнів з важкими розладами мовлення. Наприклад: щоб зарахувати дитину в танцювальний гурток, потрібно визначити рівень розвитку її моторики і рухів; хорівий гурток – визначити рівень фонематичного слуху і голосу.

При створенні гуртків необхідно дотримуватись охоронно-педагогічного режиму:

- кількість учнів у гуртку 4-10 чоловік;
  - тривалість занять не повинна бути більшою за одну годину, а з перервою тривати півтори години;
  - керувати гуртком може людина, яка є не тільки спеціалістом в окремій галузі, але й яка знає особливості розвитку даної категорії дітей, вміє з ними працювати;
- У спеціальній та інклюзивній школі найчастіше існують такі гуртки, як:
- предметні (географічний, краєзнавчий, історичний, математичний тощо);
  - художнього читання, слова, декламування;
  - танцювальні гуртки та хоріві гуртки;
  - гуртки ліплення, художньої різьби з дерева, машинної і ручної вишивки, ручної праці;
  - гурток юних натуралістів;
  - гуртки кіномеханіків, гуртки створення іграшок, роботи з конструктором;
  - спортивні гуртки і секції (гурток легкої атлетики, бадмінтону, тенісу тощо);
  - гурток художньої самодіяльності, дитячих театрів, лялькових театрів тощо.

Для учнів 7-8 класів організують гуртки в яких учні розширюють і закріплюють свої вміння і навички, які вони отримали під час уроків праці (наприклад: гуртки м'якої іграшки, лялькове ательє, художня різьба з дерева, моделювання, гуртки ручної і машинної в'язки тощо).

У гуртках юнатів можна проводити наступні види роботи: догляд за рослинами поля, саду; прості види селекційної праці; вирощування плодів, овочів, фруктів, квітів; охорона птахів, тварин; озеленення пришкольньої ділянки.

Робота гуртків у спеціальній та інклюзивній школі, за планом, проводиться в другій половині дня. Організаційні форми можуть бути різні, але є умови, які обов'язково потрібно врахувати при організації і роботі гуртків:

- заняття гуртків розпочинаються через 2-3 години після закінчення уроків;
- якщо заняття гуртка проводяться після самопідготовки, то слід дати дітям час для відпочинку;
- гурткову роботу не слід проводити після вечері, виняток складають лише ті гуртки, в яких діти роблять будь-які речі, і праця не потребує від дітей мисленнєвого навантаження, засвоєння нових прийомів роботи;
- тривалість заняття у гуртку 1 година, з перервою півтори години;
- кількість учнів 5-10 чоловік, в спеціальній та інклюзивній школі може бути 3-5 чоловік в гуртку (наприклад: гурток кіномеханіки, це більш складний гурток);
- вихователь або вчитель складає індивідуальний план своєї роботи;
- заняття гуртка проводяться не частіше 1 разу на тиждень і не менше 1 разу в два тижні;

– правильний відбір у гуртки, а саме: аналіз здібностей та інтересів дитини, допомога у виборі гуртка за інтересом, де можуть виявити здібності учня або направлення дитини в гурток, який допоможе виправити, скорегувати ті чи інші дефекти розвитку дитини (існує категорія дітей, яка хоче займатись у гуртку, в якому займатись не може; таким дітям дають легку роботу в гуртках і зацікавлюють до діяльності в інших гуртках);

- дитина може відвідувати не більше двох гуртків;
- можливий перехід з одного гуртка в інший;
- інформацію про роботу гуртка можна отримати з тематичних заходів, на вечорах-звітах гуртківців про свою роботу, з виставок речей, вироблених дітьми того чи іншого гуртка.

На першому занятті слід розповісти про те, що діти будуть робити в гуртках, які знання, вміння і навички отримують під час занять, яку користь своєю працею вони можуть зробити для оточуючих.

Методика роботи спортивних секцій.

На заняття у спортивні секції допускаються учні основної медичної групи. У спеціальній та інклюзивній школі існують такі спортивні секції: з волейболу, ручного м'яча, настільного тенісу, великого тенісу, бадмінтону, легкої атлетики (існують окремі види: біг на короткі дистанції, стрибки вгору, в довжину), лижна секція (В.Ф. Мачіхіна) та ін.

Заняття у спортивних секціях проводять два рази на тиждень. Складається спеціальний план темпу роботи на заняттях, який затверджує лікар.

Спортивна секція спрямована на:

- досягнення дітьми високих спортивних показників;
- сприяння всебічному психофізичному розвитку і корекції дефектів в учнів з важкими розладами мовлення;
- підготовку спортивного активу школи;
- на підготовку членів секції до методичної роботи, зокрема, вони допомагають проводити різні спортивні змагання, походи, заходи, свята, дні здоров'я і спорту, ранкову гімнастику.

Методика організації гуртків художньої самодіяльності та театрів.

При організації гуртків художньої самодіяльності і театрів потрібно пам'ятати про те, що ця робота повинна бути не лише цікавою, а мати і корекційно-виховний вплив на учнів з важкими розладами мовлення. У процесі роботи діти стають впевненими в своїх силах, не соромляться, розмовляти, переборюють почуття неповноцінності.

До гуртків художньої самодіяльності можна віднести: хоровий, танцювальний, ляльковий театр, дитячий театр, гурток художнього слова (декламування) та інші.

Головна мета гуртків – художньо-емоційне засвоєння учнями дійсності в малюнках, піснях, танцях, при художньому читанні, в музиці, при ліпленні і в інших видах мистецтва.

Учні з важкими розладами мовлення цікавляться мистецтвом. Ті із них, які беруть участь в художній самодіяльності цікавляться виконавчою діяльністю, переживають спалах емоцій, насолоди, а потім, після закінчення заходу, в них довго залишаються позитивні почуття, насолода, потяг до розваги. Педагог повинен сформувати у дітей необхідні естетичні почуття, навчити дітей творчо, активно ставитись до мистецтва.

Діти з важкими розладами мовлення в змозі при виконанні театральної ролі співвідносити внутрішні переживання і зовнішній свій вигляд з самою роллю. Педагогу слід підбирати репертуар, який потребує відповідних переживань, а також згідно до мовленнєвого розвитку дитини. У програму зі співу включають мелодії й пісні. У гуртках дитячих театрів діти виконують драматичні ролі, які відображали різні стани людей. Діти вивчають малі за розміром сценки, епізоди, колективні монтажі. При цьому учні вчаться усвідомлювати виступ і правильно його виконувати. Завдяки цій роботі діти можуть адекватно передавати свої думки і почуття, своє ставлення до явищ навколишньої

дійсності в малюнку, в танцях, в піснях і інших видах діяльності. Паралельно проходить корекція мовлення, словесно –логічного мислення, моторики і рухів, почуттєвого сприймання та емоцій.

У роботі лялькового театру діти самостійно шують одяг для ляльок, готують декорації. Це сприяє розвитку самостійності, творчої ініціативності. Діти постійно працюють і переживають разом, а це об'єднує їх в колектив.

Індивідуальна виховна робота проводиться з тими учнями, які прагнуть навчитись грати на музичних інструментах, при навчанні художньому читанню, вишиванню, співах тощо. Індивідуальна робота повинна створити благополучні умови для розвитку індивідуальних можливостей учнів, вона створює умови щодо включення учнів у колективні форми праці шляхом розвитку їх мовленнєвих можливостей.

Проведення екскурсій з учнями з тяжкими порушеннями мовлення.

У спеціальній та інклюзивній школі спеціально складається план-графік проведення екскурсій, зустрічей, походів. Екскурсії потрібно старанно підготувати. Дітям потрібно ще в школі розповісти про те:

- куди вони підуть,
- що собою становить об'єкт вивчення,
- на що особливо слід дітям приділити увагу при аналізі об'єкту тощо

(Г.М.Дульнев).

Вихователь попереджає дітей про те, що після екскурсії з ними буде проведена бесіда, їм зададуть ряд питань про побачене. В окремих випадках може бути дано завдання замалювати з пам'яті той об'єкт, на який особливо потрібно дітям звернути увагу, або написати твір на тему екскурсії тощо.

І.Г.Єрсьоменко наголошує на тому, що екскурсію можна організовувати в різних варіантах. Вихователь може провести власну розповідь про об'єкт вивчення, дати аналіз відповідним подіям, а може, і екскурсовод, або хтось інший розповісти про неї. Розповідь повинна бути конкретна, цікава, недовга, щоб діти не стомлювались і зрозуміли сутність екскурсії. Якщо проводяться екскурсії на підприємства, які сприяють профорієнтації, то потрібно враховувати можливості дітей до тієї чи іншої професії, щоб у дітей не народжувались нереальні бажання щодо тієї професії, яка їм недоступна.

Екскурсія повинна бути правильно підготовлена. Якщо екскурсія організовується у музей або на підприємство, де розповідають екскурсоводи, вихователю або вчителю слід попередньо відвідати підприємство, подивитись експозиції, відібрати об'єкти, на яких потрібно зупинитись особисто, і дати більш докладне пояснення. Про це потрібно поговорити з екскурсоводом для того, щоб екскурсія була корисна для учнів з важкими розладами мовлення. Важливо до цієї роботи приєднати вчителів-предметників.

У зв'язку з проведенням екскурсії можна провести творчі письмові роботи (твір, замітки до газети,) доповіді (з наочністю) на уроках географії та історії, вільне і тематичне малювання або замальовування з картин ілюстрацій, виготовлення макетів тощо.

Кожна екскурсія повинна бути проаналізована після її проведення. Вихователь повинен бути впевнений, щоб усі діти, хоч і з різним ступенем глибини мовленнєвих порушень, в залежності від своїх можливостей, все ж таки передали різними засобами побачене і почуте.

При проведенні походів довжина переходу з учнями 3-4 класу складає 6 кілометрів. Обов'язково через 30 хвилин роблять велику зупинку для прийняття їжі і води, для відпочинку.

З учнями 5-9 класів походи організовуються у вихідні дні (довжина переходу складає 10-12 кілометрів). Можливий і дводенний похід.

Підготовка до походу:

- намітити на мапі маршрут і перевірити його;
- виділити місця для відпочинку;
- організувати харчування дітей;

- взяти медичні засоби;
- організувати дітей до походу, ознайомити із правилами поведінки на природі.

Тема 6. Корекційно-виховне значення організації самопідготовки у спеціальній та інклюзивній школі.

1. Організація навчально-виховної діяльності учнів під час самопідготовки
2. Специфіка структури, форм та умов проведення самопідготовки у спеціальній та інклюзивній школі.

1 питання. Організація навчально-виховної діяльності учнів під час самопідготовки

Самопідготовка є продовження уроку. З цього приводу, видатні педагоги Ю.К. Бабанський, В.Г. Петровський наголошували на тому, що організація виконання домашніх завдань учнями не повинна бути простим продовженням уроку з даного предмета і, тим паче, з повторним поясненням матеріалу. Під час виконання домашніх завдань учням надається можливість працювати у відповідному їм темпі. Вихователь повинен спрямувати навчальну роботу дітей, надавати їм допомогу, не допускати при цьому прямих підказок. Важливість функції педагога полягає у тому, щоб виявити типові труднощі учнів при вивченні завдань будь-якого предмета і своєчасно інформувати вчителя про ці труднощі. Ці положення стосуються як загальноосвітньої, так і спеціальної шкіл.

Під час самопідготовки вихователь спеціальної та інклюзивної школи привчає дітей правильно працювати з підручником, планувати власну пізнавальну діяльність, його робота спрямована на саморегуляцію видів пізнавальної діяльності, мобілізацію зусиль для придбання нових знань, формування вмінь та навичок практичного застосування раніше засвоєних знань.

Під час самопідготовки вихователь підвищує рівень вихованості дітей, привчає до самоконтролю, розвиває відповідальне ставлення до праці, прагнення до товариської взаємодопомоги.

Самопідготовка – це самостійна робота учнів спеціальної та інклюзивної школи з підготовки домашнього завдання під керівництвом вихователя в школах-інтернатах та групах продовженого дня. Отже, самопідготовка – це самостійна підготовка учнями навчальних завдань з метою поглиблення знань, закріплення вмінь і навичок, отриманих на уроці.

Самопідготовка є специфічним і самим важливим режимним моментом, однією із відповідальних і складових частин навчально-виховної роботи. У цій роботі органічно поєднуються навчальна і виховна мета та завдання. Це не лише форма повторення і закріплення вивченого під час уроку матеріалу, але й засіб формування вмінь і навичок, вмінь працювати організовано і цілеспрямовано.

Дітям з тяжкими порушеннями мовлення характерним є затримка розвитку психічних функцій у зв'язку із первинним порушенням мовлення. Під час самопідготовки у них у них формують навички організаційно-педагогічного плану, тому педагоги привчають працювати самостійно, при цьому діти отримують відповіді на наступні запитання щодо виконання необхідних навчальних завдань. Наприклад:

- з чого починати підготовку уроків;
- що робити перед розв'язанням арифметичних завдань;
- як прочитати задачу, скільки разів;
- що і як записати у зошит;

- повторити чи прочитати умови задачі;
- що робити, якщо не виходить розв'язання задачі;
- як перевірити правильність розв'язання;
- чи можна вчити вірш впівголоса.

У молодших класах зустрічаються діти з важкими порушеннями мовлення, які звикли до надмірної опіки, які люблять про все запитувати у вихователя. У таких дітей поряд з питаннями організаційно-педагогічного циклу можуть виникають запитання з навчальних завдань (як написати те чи інше слово, чи правильно написав розв'язання задачі, як заповнювати хронологічну таблицю у зошиті?). На усі ці запитання вихователь повинен обов'язково дати відповідь. Відповіді повинні бути зрозумілими, мобілізуючими та активізуючими пізнавальну діяльність учнів з важкими порушеннями мовлення, а також спонукати учнів до уважної підготовки домашніх завдань.

Вихователь продовжує роботу вчителя, специфічно іншими засобами організовує діяльність дітей.

І.Г. Єрмоєнко, О.М. Ляшенко зазначають, що під час самопідготовки вихователь прагне:

- виробити в учнів спеціальної та інклюзивної школи навички самостійної роботи, вчить працювати з підручником, книжкою, користуватись змістом книжки;
- навчити опрацьовувати відповідні тексти і аналізувати їх зміст, виділяти головне з прочитаного, складати план особистої розповіді, відповідати на запитання після тексту, правильно користуватись термінологією, чітко без помилок виконувати домашні завдання;
- формувати вміння самоконтролю і самооцінки виконаної роботи, виховувати особистісні якості (працьовитість, ретельність, охайність тощо) при виконанні домашнього завдання;
- формувати правильні міжособові стосунки, вміння працювати в колективі, поважати один одного;
- включати дітей у процес спілкування за допомогою різних видів діяльності;
- вихователь формує особистісно-моральні якості та виховує вміння діяти згідно з нормами моралі, користуватись ними у різних життєвих ситуаціях;
- розв'язувати завдання ситуаційного плану, які виникають у процесі самопідготовки;
- забезпечувати ділові умови праці.

Ефективність процесу навчання учнів залежить не лише від застосування методів і прийомів навчання, але й від організації виконання домашніх завдань. Виконання домашніх завдань – є одним із головних режимних моментів, однією з основних форм самостійної навчальної діяльності учнів. Це важливий етап закріплення вмінь і навичок, поглиблення і розширення знань. Самопідготовка не повинна дублювати урок. Вона є продовженням навчального процесу та відрізняється від уроку методикою організації і проведення. Від якості пояснення навчального матеріалу залежить успіх виконання домашніх завдань. Основи самостійної роботи даються учням на уроці це, зокрема, самостійна робота, письмове або усне завдання, індивідуальні та диференційні завдання.

Самопідготовка передбачає самостійне виконання учнями домашніх завдань під керівництвом вихователя і спрямована на виробку навичок самостійної навчальної роботи, які сприяють корекції недоліків їх розвитку, покращення якості знань. Правильно проведена самопідготовка формує вміння самостійно працювати. Наприклад: учитель під час уроку дає учням систематичні знання і формує навички самостійності праці; вихователь під час самопідготовки – допомагає закріпити знання учнів, вчить працювати у колективі, дотримуватись режиму праці, виховує дисципліну праці, відповідальність за її якість, виховує свідоме ставлення до виконання домашніх завдань.

Корекційно-виховна спрямованість самопідготовки полягає у тому, щоб визначити шляхи формування самостійності дітей з тяжкими порушеннями мовлення при виконанні домашніх завдань.

Першочергове значення у вихованні навчально-пізнавальної самостійності у дітей, на думку О.М. Ляшенко, має навчальний процес, коли в учнів формується вміння самостійно виконувати практичні завдання з кожного предмета. З цією метою використовуються різні педагогічні засоби. На початковому етапі навчання, коли в учнів ще недостатньо розвинені навички самостійної праці, застосовується переважно практичний показ дій, які входять до структури діяльності запропонованого завдання та детальне роз'яснення способів його виконання із залученням учнів до їх відтворення. Для закріплення навичок самостійності даються тренувальні вправи.

Для того, щоб учень зміг сам подолати труднощі, з якими він стикається у процесі самостійного виконання домашніх завдань доцільно використовувати такі види допомоги:

- запропонувати учню самому знайти помилку;
- звернути увагу учнів на роботу, виконану в класі;
- повторити необхідне правило;
- задати йому навідні запитання;
- вказати на місце, де зроблена помилка;
- вказати на необхідність використання наочних посібників.

На думку О.М.Ляшенко, у спеціальній та інклюзивній школі успіх виконання домашніх завдань залежить від:

- якості проведення уроків вчителем;
- ступеня готовності учнів продовжувати навчально-пізнавальну діяльність самостійно;
- рівня підготовки, організації праці;
- взаємодії вчителя і вихователя;
- того, наскільки діти глибоко усвідомили навчальні завдання, обсяг, зміст навчальної роботи, наскільки чітко учні бачать результат роботи, як вони вміють користуватись різними прийомами при виконанні домашніх завдань.

Деякі вчителі не звертають увагу на роз'яснення домашніх завдань, не аналізують його з учнями, не пояснюють, або дають його стисло, коротко, незрозуміло. Це призводить до того, що учні механічно усвідомлюють предмет і матеріал. Таке виконання домашніх завдань носить формальний характер і не розв'язує основні завдання самопідготовки.

Учням спеціальної та інклюзивної школи потрібно пояснити не лише домашнє завдання, а й хід його виконання і шляхи самоконтролю результатів. Вихователь звертає увагу на засоби подолання труднощів, які зустрічаються під час виконання самостійної роботи.

Організація самопідготовки і допомога учням повинні системно узгоджуватись з вимогами, які надає до цієї праці вихователь.

В основу раціональної організації самопідготовки учнів покладається розв'язання питань про динаміку розумової і м'язової працездатності та кількість оптимального часу, який необхідний для виконання, різноманітної за структурою та змістом, роботи.

В педагогіці отримані дані з цього питання допомагають більш раціонально організувати навчальну і трудову діяльність учнів з тяжкими порушеннями мовлення.

Довгострокова навчальна робота знижує функціональні можливості, швидко стомлює, знижує працездатність. У зв'язку із цим І.Г. Єрмоєнко виділив 3 фази зміни працездатності школярів під час навчальної діяльності:

Перша фаза – впрацьованість (спостерігається на початку самопідготовки і триває 15 – 25 хв.);

Друга фаза – оптимальна і найбільш продуктивна навчальна праця (5 – 15 хв.);

Третя фаза – зниження рівня працездатності, для неї характерно загальне поступове або різке зниження працездатності учнів, яке настає після 25 -30 хв. і спостерігається до кінця уроку.

Наголосимо на тому, що систематичне перевантаження учнів може призвести до гіпостенічного або гіперстенічного стану, до зниження зацікавленості дітей в навчальній роботі, до невпевненості у своїх діях, а це призводить до зниження працездатності.

При організації самопідготовки потрібно враховувати дані, які отримав О.М. Ляшенко під час експериментального дослідження, він встановив, що на самопідготовці період впрацьованості учнів скорочується в порівнянні з уроком, а фаза оптимальної працездатності настає раніше і триває значно більший період часу (до 25 – 40 хв.). На основі вивчення динаміки працездатності учнів протягом усього дня. І.Г. Єрьоменко встановив, що найбільш продуктивним для навчальної роботи є час від 10 до 11 годин ранку, від 17 до 18 годин вечора, тому самопідготовка починається о 17 годині.

М.С. Плешканівська зробила висновок про те, що коли ми враховуємо динаміку працездатності учнів, то більш раціонально будемо навчальну діяльність і це підвищує якість засвоєння навчального матеріалу на уроках і під час самопідготовки.

О.М. Ляшенко засвідчує про те, що підготовка домашніх завдань повинна розпочинатись не з важкого, а з легкого предмета, який не потребує від учня зусиль. Це обумовлено тим, що в процесі підготовки домашніх завдань динаміка працездатності учнів інша, аніж на уроці, адже у дітей спостерігається:

1. скорочення періоду впрацьованості;
2. збільшення періоду оптимальної працездатності;
3. зниження працездатності, яке залежить від вікових і типологічних особливостей учнів.

2 питання. Специфіка структури, форм та умов проведення самопідготовки у спеціальній та інклюзивній школі

Виконання домашніх завдань поділяється на три частини (О.М. Ляшенко):

1. Підготовча частина. Це спеціальна підготовка до нервово-психологічного навантаження, яка мобілізує учнів до виконання домашніх завдань.

Для цього перед початком самопідготовки необхідно провести спокійну прогулянку з дітьми, або надати (30 хв.) релаксаційний відпочинок. Якщо деякі учні сильно збудженні, то їм потрібно запропонувати окремі релаксаційні завдання.

5-10 хв. відводиться для того, щоб діти помили руки, зачесали волосся і приготувалися до самопідготовки. У цій частині вихователь зазначає кількість часу, яка потрібна для виконання того чи іншого завдання, вказує на те, з якими труднощами можуть зустрітися діти під час виконання домашніх завдань самостійно.

У молодших класах на підготовчу частину відводиться 15 хв., а в старших класах - до 7-8 хв.

2. Самостійна робота – основна ланка пізнавальної діяльності учнів. Вона поділяється на дві частини:

- а) напрямок загального впливу на учнів;
- б) напрямок диференційованого впливу на учнів.

Ці напрямки забезпечують умови розвитку самостійної діяльності учнів.

При самостійній роботі дітей вихователь виконує наступні обов'язки:

- контроль та сприяння раціональному використанню часу;
- формування в учнів культури розумової праці, свідомої дисципліни;
- виховання вміння працювати самостійно, не заважати роботі інших учнів класу;
- контроль виконання домашніх завдань, не допускає механічно завчати матеріал;
- організація самоперевірки та взаємоперевірки, після певного періоду роботи, важливою умовою яких виступає усвідомлення дітьми мети своєї діяльності з кожного

предмета, ознайомлення із зразком, якщо мова йде про письмову або практичну роботу учнів;

- надання конкретних інструкцій та рекомендацій щодо виконання завдань, створення умов самостійної роботи дітей, які б не перетворювали самопідготовку на урок.

3. Підсумки. Цей етап проводиться наприкінці заняття, коли час закінчувати самопідготовку. Він викликає зацікавлення учнів, тому вихователь повинен об'єктивно і конкретно підвести підсумки самостійної роботи учнів, сформулювати висновки, провести аналіз роботи кожного учня і групи у цілому.

У підсумках вихователь говорить про кращих учнів і вказує на тих, хто працював погано, обов'язково аналізує недоліки їх самостійної діяльності. У залежності від вікових особливостей, психофізіологічного стану і ступеня готовності до самостійної навчальної діяльності учнів спеціальної та інклюзивної школи обирається та чи інша форма організації самопідготовки, при цьому встановлюються ступінь і методи надання допомоги учням.

І.Г. Єршоменко, О.М. Ляшенко, М.С. Плешканівська характеризують наступні форми організації самопідготовки, зокрема:

1). Індивідуальна. У початкових класах значне місце відводиться організаційній ролі вихователя під час самопідготовки. За домовленістю з вчителем, вихователь може встановлювати порядок виконання завдань з тих чи інших уроків під час самопідготовки, зокрема вихователь:

- запитує 2-3 учнів про домашні завдання, перевіряє чи правильно діти знайшли параграф у підручнику;
- читає, уточнює і доводить до відома учнів усього класу домашні завдання;
- записує домашні завдання на дошці, вказує при цьому послідовність їх виконання;
- читає і розбирає 1-2 приклади з домашніх завдань.

Вихователь індивідуально допомагає кожному з учнів. На початкових етапах роботи регулює темп роботи дітей, перевіряє його надалі. Розмір допомоги зменшується з розвитком самостійності дітей.

2). Фронтально-індивідуальна. Ця форма починає використовуватись з 3-4 класу в спеціальній та інклюзивній школі. Учні встановлюють домашні завдання самостійно, за допомогою щоденника, проводять самоперевірку і взаємоперевірку виконання завдань.

Вихователь вказує на послідовність виконання завдань, дає загальні методичні вказівки з окремих предметів, контролює працю усіх учнів, допомагає невстигаючим учням.

3. Фронтальна (5-6 класи). Вихователь пропонує етапи черговості при виконанні усних і письмових завдань з відповідного предмета. У вихователя виникає можливість проконтролювати роботу кожного з учнів, а у разі потреби, сконцентрувати увагу учня на потрібному завданні або на важливому моменті. Вихователь враховує працездатність учнів, добивається, щоб важкі завдання виконувались у момент найвищої працездатності учнів.

У старших класах після 20-ти хвилинної самостійної роботи вихователь може дозволити учням спокійно обмінюватись думками, ходити по класу, самостійно зробити перерву.

4). Фронтально-самостійна (6-8 класи). Учні самостійно визначають послідовність виконання домашнього завдання, темп роботи. Педагог лише надає загальні вказівки та індивідуальну допомогу учням, в яких виникають труднощі з того чи іншого предмета. Ця форма застосовується тоді, коли домашні завдання носять нескладний характер.

5). Самостійна (8-11 класи). Ця форма роботи надає повної самостійності при виконанні домашнього завдання. При цьому вихователь враховує чи достатньо розвинені навички самостійної діяльності в учнів, чи вміють діти самостійно організувати роботу з

підручником, чи достатньо орієнтуються в навчальному матеріалі. Для планування роботи учнів використовують пам'ятки виконання домашнього завдання з окремих предметів.

О.М. Ляшенко розглядав оптимальний час і створення умов праці під час самопідготовки в учнів спеціальної та інклюзивної школи. Для учнів молодших класів на підготовку домашнього завдання відводиться:

1. 1 кл. – від 50 хв. до 1 год.;
2. 2 кл. – від 1 год. до 1 год. 15 хв.;
3. 3 кл. – від 1 год. 15 хв. до 1 год. 20 хв.;
4. 4 кл. – від 1 год. 20 хв. до 1 год. 30 хв.

У старших класах динаміка працездатності трохи змінюється. В учнів 5 класу спостерігається збільшення обсягу виконання роботи, а зниження обсягу навчальної роботи починається після години підготовки домашнього завдання. Тобто, після години роботи учні стомлюються і повинні відпочити, щоб потім продуктивніше проводити роботу. У 5-6 класах самопідготовка триває 1,5 години з обов'язковою перервою.

Учні 7-8 класів можуть працювати продуктивно без перерви від 1 год. 20 хв. – до 1 год. 30 хв., а з врахуванням перерви трохи більше, але самопідготовка не повинна тривати більше, ніж 2 години.

У 9 класі самопідготовка триває від 2 год. до 2,5 год., але вона потребує більш творчої праці, аніж в молодших класах. Для цього вихователь правильно розподіляє домашні завдання, наприклад: коли в школі проводять заходи, екскурсії, санітарно-гігієнічні заходи діти повинні отримувати домашні завдання за меншим обсягом.

У молодших класах, коли працює з класом один вихователь, розподіл домашнього завдання проходить правильно, а в старших класах, коли працюють вчителі-предметники, то кожен прагне більше задати додому. Вчителі-предметники повинні знати розклад занять і правильно планувати обсяг домашнього завдання. З цього приводу слід завести зошит взаємозв'язку вчителя і вихователя (див. табл. 2.21). Зошит спостережень вихователя за виконанням завдань під час самопідготовки див. табл. 2.22, зошит спостереження вихователя за поведінкою дітей під час самопідготовки (див. табл. 2.23).

Таблиця 2.21.

Зошит взаємозв'язку між вчителем і вихователем

Дата	П.І.Б. учня	Предмет	Рекомендації вчителя-дефектолога щодо правильної організації корекційно-виховної роботи з учнем	Результат роботи дітей	Примітки (поради вихователю, вчителю)
			4	5	6

Табл. 2.22.

Зошит спостережень вихователя за виконанням домашнього завдання під час самопідготовки

Дата	П.І.Б. учня	Навчальний предмет	Темп виконання завдання	Динаміка працездатності учня	Труднощі, які виникають при виконанні домашнього завдання	Корекційно-виховна робота вихователя. Характеристика корекційних засобів.	
		2	3	4	5	6	7

Табл. 2.23.

Зошит спостереження вихователя за поведінкою дітей під час самопідготовки

ата	П І.Б. учня	Типові порушення на самопідготовці	Шляхи виправлення недоліків поведінки	Результат и
	2	3	4	5

О.М. Ляшенко виділив умови організації діяльності дітей під час самопідготовки [додаткова література 32]:

1) Правильне розміщення учнів у класі:

- вихователь не повинен ігнорувати бажання дітей сидіти разом;
- не обов'язково за кожною дитиною закріплювати робоче місце;
- треба садити слабкого учня і сильного, щоб той міг йому допомогти;
- у кожному ряді потрібно мати одного-двох відповідальних учнів, які можуть виконати доручення вихователя, контролювати за ходом і результатом самопідготовки;
- учні у яких спостерігаються порушення слуху і зору повинні сидіти на перших партах.

Підготовку домашнього завдання в спеціальній та інклюзивній школі треба починати в усіх класах разом. Цей час відводиться за режимом дня. Потрібно привчити дітей до того, що в цей час навчальна праця обов'язкова для всіх учнів.

Під час самопідготовки роблять перерви для відпочинку дітей. Без перерви можна займатись не більше 40-45 хв. Потрібно давати дзвоник на перерву і з перерви.

У старших класах слід робити дві перерви, не менше, ніж на 10 хв. Приміщення слід провітрити. За ці перерви в дітей різко знижується рівень працездатності, їх увага переключасться, та їм важко знову включитись у хід роботи. Тому слід дітям давати час відпочити тільки після завершення певного етапу роботи.

Для учнів 1-2 класів на самопідготовці використовують ігри та інші розваги. Якщо дитина стомилась раніше, вихователь надає їй можливість відпочити раніше. Є діти, яким потрібно окремо виконувати усні домашні завдання (наприклад, вчити вірш), тоді вихователь їх відводить в побутові кімнати.

Учні молодших класів закінчують роботу раніше. У цей час з ними проводять бесіди, організують показ телепередач.

2) Створення оптимальних матеріально-технічних, санітарно-гігієнічних, естетичних, моральних та інших умов праці. Самопідготовку потрібно проводити в класі, де є карти, щоб були підручники, наочність, ТЗН, комп'ютерні програми, обладнання, тобто все, що потрібно для роботи.

3) Формувати у дітей вміння самостійно організувати свою пізнавальну діяльність (це роблять і вчитель, і вихователь):

1. навчати дітей самостійно виконувати домашнє завдання;
2. навчати дітей прийомам виконання домашніх завдань;
3. давати дітям зразки виконання домашніх завдань або пам'ятки послідовності виконання домашніх завдань з предметів.

Такі умови праці підвищують рівень працездатності учнів та їх результативність при виконанні домашніх завдань.

3.1. Зміст практичних занять

Змістовий модуль 1 Сучасні проблеми виховної роботи в спеціальній та інклюзивній школі , характеристика основних напрямків виховання молодших та старших школярів з тяжкими порушеннями мовлення.

Тема 1. Виховання – цілеспрямована система формування особистості дітей з тяжкими порушеннями мовлення

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ №1

Тема: Характеристика процесу виховання у спеціальній та інклюзивній школі

Мета: дати уявлення студентам про різні напрямки виховної діяльності, ознайомити із структурою, завданнями і категоріальним апаратом курсу, засвоїти основні компоненти системи виховного процесу (мета, суб'єкт, об'єкт, умови, зміст, форми, методи, засоби, методичні прийоми, технології (конструювання, результативність), їх характеристику.

Обладнання: табл. „Завдання та напрямки виховання у спеціальній та інклюзивній школі”.

План

- Характеристика процесу виховання.
- Основні завдання виховання учнів спеціальної та інклюзивної школи.
- Зміст виховання дітей з тяжкими порушеннями мовлення.

Література: Основна: 5, с.55-86; 2, с. 30-56; 3, с. 16-60; 9, с. 278-354; 12, с. 141-217; 13, с. 7-23, с. 62-94; 15, с. 6; 16, с. 147-154; 17, с. 202-224; 25, с. 10-146. **Додаткова:** 5; 6; 8; 32; 47; 48; 49.

Питання для обговорення

- 1) Охарактеризуйте поняття „виховання”, „вихованість”, назвіть підходи у системі виховання
- 2) Охарактеризуйте процес виховання у спеціальній та інклюзивній школі.
- 3) Охарактеризуйте мету виховання у спеціальній та інклюзивній школі, її різноманітну характеристику згідно до станів особистісного розвитку дитини.
- 4) Назвіть основні завдання виховання учнів спеціальної та інклюзивної школи
- 5) Опишіть категорії основних цілей в когнітивній, мотиваційній і психомоторно-регулятивній галузі. Наведіть приклад.
- 6) Назвіть принципи виховання дітей з тяжкими порушеннями мовлення різних вікових груп та умови ефективного здійснення виховного впливу на особистість
- 7) Охарактеризуйте основні компоненти системи виховного процесу.

Завдання для самостійної роботи

1. Проаналізувати:
  - програму з виховної роботи для спеціальної та інклюзивної школи 1 - 4 класи;
  - програму для 5-10 класів з виховної роботи загальноосвітніх навчальних закладів для дітей з тяжкими порушеннями мовлення.

План практичного заняття

1. Попередня підготовка студентів до заняття.
2. Виконання завдань для самостійної роботи.
3. Підведення підсумків заняття.
4. Пояснення домашнього завдання.

Знання: про корекційно-виховну спрямованість виховної роботи в спеціальній та інклюзивній школі; про основні напрямки і завдання виховання дітей з тяжкими порушеннями мовлення.

Вміння: аналізувати основні завдання виховання учнів спеціальної та інклюзивної школи; аналізувати, проводити і писати корекційно-виховні заходи за різними напрямками.

Навички: правильного застосування різних форм, методів, засобів і методичних прийомів виховного впливу; написання і проведення масових заходів; розробка планів та конспектів виховного заходу.

Тема 2. Характеристика провідних напрямків виховного впливу **ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ №2**

Тема: Характеристика провідних напрямків виховного впливу

Мета: ознайомити студентів про принципи, мету, завдання, форми громадянського, національного, розумового, фізичного, трудового, морального та музично-естетичного виховання учнів спеціальної та інклюзивної школи; розкрити основні шляхи реалізації концепції громадянського виховання; показати методичні аспекти формування свідомості вихованців; навчити правильно складати плани конспектів виховних заходів з даних напрямків виховання.

Обладнання: табл. „Завдання та зміст виховання учнів спеціальної та інклюзивної школи”.

План :

1. Характеристика процесу виховання спеціальній та інклюзивній школі.
2. Основні напрямки виховання у спеціальній та інклюзивній школі.

Література: Основна: 5, с.86-137; 2, с. 2, с. 16-60; 4; 9, с. 278-354; 12, с. 141-217; 13, с. 7-23; с. 62-94; 15, с. 6.30-56; 16, с. 147-154; 17, с. 202-224; 18; 25, с. 10-146.
Додаткова: 5; 6; 8; 32; 47; 48; 49; 50.

Питання для обговорення

1. Проаналізуйте принципи, мету, завдання, форми громадянського виховання. Розкрийте зміст громадянського виховання учнів спеціальної та інклюзивної школи.
2. Розкрийте поняття: „національне виховання”, „національна культура”, „народність”. Проаналізуйте засоби втілення в життя ідеї народності.
3. Дайте визначення термінам: „розумове виховання”, „інтелектуальний розвиток”, „інтелектуальна культура”, „культура мислення”, „навички мисленнєвої діяльності”
4. Особливості розумового виховання учнів спеціальної та інклюзивної школи. Основні засоби та зміст розумового виховання.
5. Основна сутність фізичного виховання учнів спеціальної та інклюзивної школи, його характеристика (засоби, методи, форми, принципи).
6. Зміст, форми і завдання трудового виховання на весь період навчання учнів спеціальної та інклюзивної школи. Методика індивідуального й диференційованого підходу в процесі трудового виховання учнів з тяжкими порушеннями мовлення.
7. Характеристика процесу морального виховання учнів спеціальної та інклюзивної школи. Мета, форми, засоби, принципи та завдання морального виховання учнів спеціальної та інклюзивної школи.
8. Естетичне виховання учнів спеціальної та інклюзивної школи. Своєрідність естетичного сприймання учнів з тяжкими порушеннями мовлення.

9. Організація музичного виховання в спеціальній та інклюзивній школі.
Умови успіху музично-естетичного виховання учнів в спеціальній та інклюзивній школі.

Завдання для самостійної роботи

1. Ознайомитися з нижчеподаними напрямками виховання учнів з тяжкими порушеннями мовлення:

- родинно-сімейне виховання,
- статеве (гендерне) виховання ,
- екологічне виховання,
- правове виховання,
- превентивне виховання,
- патріотичне виховання

План практичного заняття

1. Попередня підготовка студентів до заняття.
2. Виконання завдань для самостійної роботи.
3. Підведення підсумків заняття.
4. Пояснення домашнього завдання.

У результаті проведеного заняття студенти мають опанувати наступні:

- **Знання:** про основні напрямки, мету, зміст, принципи, форми, завдання, засоби громадянського, національного, розумового, фізичного, трудового, морального, естетичного та музичного виховання учнів спеціальної та інклюзивної школи; про моральний розвиток дітей (норма, патологія).

- **Вміння:** аналізувати і доводити основні положення громадянського, національного, розумового, фізичного, трудового, морального, естетичного та музичного виховання учнів спеціальної та інклюзивної школи; організовувати та аналізувати, корекційно-виховні заходи за даними напрямками.

- **Навички:** правильного застосування різних форм, методів, засобів і методичних прийомів виховного впливу; написання і проведення масових заходів; розробки планів та конспектів виховного заходу.

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ №3

Тема: Основні положення громадянського, національного та морального виховання учнів спеціальної та інклюзивної школи

Мета: дати уявлення студентам про принципи, мету, завдання, форми громадянського виховання та основні шляхи реалізації концепції громадянського виховання; про напрямок виховної діяльності – національне виховання, про принципи, мету, завдання, форми національного виховання; про зміст та основні напрямки морального виховання учнів з тяжкими порушеннями мовлення; навчити правильно складати плани конспектів виховних заходів з даних напрямків виховання учнів спеціальної та інклюзивної школи.

Обладнання: табл. „Схема розробки та аналізу виховних заходів у спеціальній та інклюзивній школі”.

План

1. Характеристика процесу виховання.
2. Громадянське виховання, його характеристика.
3. Національне виховання, його характеристика.
4. Моральне виховання дітей з тяжкими порушеннями мовлення

Література: Основна: 5, с.86-137; 2, с. 2, с. 16-60; 4; 9, с. 278-354; 12, с. 141-217; 13, с. 7-23; с. 62-94; 15, с. 6.30-56; 16, с. 147-154; 17, с. 202-224; 18; 25, с. 10-146.
Додаткова: 5; 6; 8; 32; 47; 48; 49; 50.

Питання для обговорення

1. Дайте визначення термінам: “громадянськість”, “громадянське виховання”, “громадська культура”, „громадянська освіта”, назвіть підходи громадянського виховання.
2. Проаналізуйте принципи, мету, завдання, форми громадянського виховання.
3. Розкрийте зміст громадянського виховання учнів спеціальної та інклюзивної школи.
4. Розкрийте поняття: „національне виховання”, „національна культура”, „народність”.
5. Проаналізуйте засоби втілення в життя ідеї народності.
6. Порівняйте принципи, мету, завдання, форми виховання учнів спеціальної і загальноосвітньої школи.
7. Сутність та особливості морального виховання учнів з тяжкими порушеннями мовлення.
8. Дати визначення понять „етика”, „мораль”, „норми моральності”, „моральні цінності”, „моральний ідеал”, „моральна поведінка”, „моральне виховання”, „моральна вихованість”, „моральні принципи” тощо.
9. Характеристика процесу морального виховання учнів спеціальної та інклюзивної школи.
10. Назвіть мету, форми, засоби, принципи та завдання морального виховання учнів спеціальної та інклюзивної школи.

Завдання для самостійної роботи

1. Розробити власну концепцію громадянського виховання.
2. Розробити власну концепцію національного виховання.
3. Розробити виховний захід з громадянського, національного та морального виховання учнів з тяжкими порушеннями мовлення.

План практичного заняття

1. Попередня підготовка студентів до заняття.
2. Виконання завдань для самостійної роботи.
3. Підведення підсумків заняття.
4. Пояснення домашнього завдання.

Знання: про основні напрямки, принципи, форми і завдання громадянського, національного та морального виховання учнів спеціальної та інклюзивної школи.

Вміння: аналізувати і доводити основні положення Концепції громадянського та національного виховання; аналізувати, проводити і писати корекційно-виховні заходи за даними напрямками.

Навички: правильного застосування різних форм, методів, засобів і методичних прийомів виховного впливу; написання і проведення масових заходів; розробка планів та конспектів виховного заходу.

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 4

Тема: Особливості розумового виховання учнів спеціальної та інклюзивної школи

Мета: узагальнити та систематизувати знання студентів з проблеми розумово виховання дітей з важкими порушеннями мовлення; показати методичні аспекти формування свідомості вихованців; навчити правильно складати плани конспектів виховних заходів з даного напрямку виховання учнів спеціальної та інклюзивної школи.

Обладнання: табл. „Основні напрямки, зміст та завдання виховання у спеціальній та інклюзивній школі, табл. „Схема розробки та аналізу виховних заходів у спеціальній та інклюзивній школі”.

План

- 1) Характеристика процесу розумового виховання.
- 2) Мета і завдання розумового виховання учнів спеціальної та інклюзивної школи.
- 3) Зміст розумового виховання. Основні засоби розумового виховання.

Література: Основна: 5, с.86-137; 2, с. 2, с. 16-60; 4; 9, с. 278-354; 12, с. 141-217; 13, с. 7-23; с. 62-94; 15, с. 6.30-56; 16, с. 147-154; 17, с. 202-224; 18; 25, с. 10-146.
Додаткова: 5; 6; 8; 32; 47; 48; 49; 50.

Питання для обговорення

- Дайте визначення термінам: „розумове виховання”, „інтелектуальний розвиток”, „інтелектуальна культура”, „культура мислення”, „навички мисленнєвої діяльності”
- Особливості розумового виховання учнів спеціальної та інклюзивної школи.
- Основні засоби розумового виховання.
- Назвіть форми організаційно-педагогічного впливу (в інтелектуальному розвитку).
- Охарактеризуйте шляхи стимулювання мотивації навчання учнів з важкими порушеннями мовлення.
- Зміст розумового виховання. Вимоги до виховання у процесі розумового виховання.
- Дайте порівняльну характеристику інтелектуального розвитку дітей з типовим розвитком і учнів з важкими порушеннями мовлення.
- Вкажіть особливості інтелектуального розвитку молодших і старших учнів з важкими порушеннями мовлення.
- Покажіть особливості розумового виховання молодших і старших учнів з важкими порушеннями мовлення.
- Охарактеризуйте психолого-педагогічне забезпечення процесу розумово виховання даної категорії дітей.

Завдання для самостійної роботи

1. Проаналізувати програму з розумового виховання учнів з важкими порушеннями мовлення.
2. Розробити напрямки розумового виховання учнів з важкими розладами мовлення
3. Розробити виховний захід з розумового виховання молодших і старших учнів з важкими порушеннями мовлення.

План практичного заняття

1. Попередня підготовка студентів до заняття.
2. Виконання завдань для самостійної роботи.
3. Підведення підсумків заняття.
4. Пояснення домашнього завдання

Знання: про зміст, мету, принципи, засоби і завдання розумового виховання учнів спеціальної та інклюзивної школи.

Вміння: правильно організувати, розробляти та проводити виховні заходи з розумового виховання.

Навички: правильного використання різноманітних форм, методів і засобів, при написанні та проведенні масових, групових та індивідуальних занять з проблем розумового виховання учнів спеціальної та інклюзивної школи.

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 5

Тема: Особливості фізичного та трудового виховання учнів з тяжкими порушеннями мовлення

Мета: узагальнити та систематизувати знання студентів з проблем фізичного та трудового виховання дітей з тяжкими порушеннями мовлення, показати методичні аспекти формування свідомості вихованців, навчити правильно складати плани конспектів виховних заходів з даних напрямків виховання учнів спеціальної та інклюзивної школи.

Обладнання: табл. „Основні напрямки та завдання виховання у спеціальній та інклюзивній школі”, табл. „Схема розробки та аналізу виховних заходів у спеціальній та інклюзивній школі”.

План

1. Фізичне виховання учнів з тяжкими порушеннями мовлення.
2. Професійно прикладне фізичне виховання спеціальної та інклюзивної школи.
3. Трудове виховання учнів спеціальної та інклюзивної школи.
4. Методика трудового виховання учнів спеціальної та інклюзивної школи.

Література: Основна: 5, с.77-124; 2, с. 2, с. 16-60; 4; 9, с. 278-354; 12, с. 141-217; 13, с. 7-23; с. 62-94; 15, с. 6.30-56; 16, с. 147-154; 17, с. 202-224; 18; 25, с. 10-146.
Додаткова: 5; 6; 8; 32; 47; 48; 49; 50.

Питання для обговорення

- Основна сутність фізичного виховання учнів спеціальної та інклюзивної школи, його характеристика.
- Основні засоби, методи, форми, принципи фізичного виховання учнів спеціальної та інклюзивної школи.
- Назвіть засоби та методичні прийоми, що активізують пізнавальну діяльність учнів спеціальної та інклюзивної школи та сприяють вдосконаленню і розвитку у них необхідних рухів.
- Значення трудового виховання в корекції психофізичних недоліків учнів спеціальної та інклюзивної школи.
- Зміст, форми і завдання трудового виховання на весь період навчання учнів з тяжкими порушеннями мовлення.
- Методика індивідуального й диференційованого підходу в процесі трудового виховання учнів з тяжкими порушеннями мовлення.
- Врахування особливостей психофізичних недоліків в організації трудового виховання.

8. Дидактичні правила для корекційно-виховної роботи над моторикою та рухами.

9. Система і засоби трудового виховання.

Завдання для самостійної роботи

1. Розробити систему консультативних занять для батьків учнів спеціальної та інклюзивної школи з даних напрямків виховного впливу.
2. Розробити напрямки з фізичного виховання учнів тяжкими розладами мовлення
3. Розробити виховний захід з фізичного виховання молодших і старших учнів з тяжкими порушеннями мовлення.
4. Розробити напрямки з трудового виховання учнів з тяжкими порушеннями мовлення
5. Розробити виховний захід з трудового виховання молодших і старших учнів з тяжкими порушеннями мовлення.
6. Розробити напрямки з професійно-прикладного фізичного виховання учнів з тяжкими порушеннями мовлення
7. Розробити виховний захід з професійно-прикладного фізичного виховання молодших і старших учнів з тяжкими порушеннями мовлення.

План практичного заняття

1. Попередня підготовка студентів до заняття.
2. Виконання завдань для самостійної роботи.
3. Підведення підсумків заняття.
4. Пояснення домашнього завдання

Знання: про зміст, мету, принципи, засоби і завдання фізичного, трудового та професійно -прикладного виховання учнів спеціальної та інклюзивної школи.

Вміння: організовувати, розробляти та проводити виховні заходи з фізичного, трудового та професійно -прикладного виховання, консультаційну роботу з батьками з даних напрямків.

Навички: студенти повинні розвинути навички правильного використання різноманітних форм, методів і засобів, при написанні та проведенні масових, групових та індивідуальних занять з проблем фізичного, трудового та професійно-прикладного виховання учнів спеціальної та інклюзивної школи.

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 6

Тема: Взаємодія школи і сім'ї щодо виховання дитини з тяжкими порушеннями мовлення

Мета: узагальнити та систематизувати знання студентів з проблем сімейного виховання дітей з тяжкими порушеннями мовлення, умов виховання дітей з тяжкими порушеннями мовлення у сім'ї; ознайомити з специфікою консультування батьків дітей з тяжкими порушеннями мовлення, розширити знання студентів з новими підходами до організації допомоги батькам, що виховують дітей з тяжкими порушеннями мовлення; розширити знання студентів щодо принципи та умови спільної роботи спеціальної та інклюзивної школи з родиною вихованців, ознайомити з типовими помилками сімейного виховання та шляхами їх подолання, навчити складати програму вивчення родин, що виховують дітей з тяжкими порушеннями мовлення

Обладнання: мультимедійні презентації з досвіду роботи спеціальної та інклюзивної школи з сім'ями вихованців.

План

1. Параметри виховання дитини з тяжкими порушеннями мовлення у сім'ї.
2. Умови виховання дитини з тяжкими порушеннями мовлення у сім'ї.
3. Ефективність консультування батьків дітей з тяжкими порушеннями мовлення.
4. Методична допомога батькам дітей з тяжкими порушеннями мовлення.

Література: Основна – 5, с.137-156; 2; 3; 13; 17; 18; 21; 25. Додаткова – 1; 2; 6; 16; 17; 21; 43.

Питання для обговорення

1. Назвіть умови спільної роботи школи і сім'ї щодо установлення єдності діяльності, забезпечення наступності, погодженості, установлення єдиного режиму при вихованні дитини з тяжкими порушеннями мовлення.
2. Назвіть типові помилки сімейного виховання та шляхи подолання недоліків сімейного виховання дітей з тяжкими порушеннями мовлення.
3. Назвіть функції батьків по відношенню до дитини з тяжкими порушеннями мовлення, до спеціальної та інклюзивної школи.
4. Охарактеризуйте специфіку консультування батьків дітей з тяжкими порушеннями мовлення.
5. Охарактеризуйте класні, групові та індивідуальні форми роботи з батьками.
6. Організація роботи спеціальної та інклюзивної школи з громадськістю. Педагогічне керівництво родинно-шкільним вихованням.
7. Робота спеціальної та інклюзивної школи з сім'ями учнів .
8. Функції батьків у вихованні учнів спеціальної та інклюзивної школи.
9. Форми роботи спеціальної та інклюзивної школи з батьками.
10. Умови правильного виховання дітей з тяжкими порушеннями мовлення у сім'ї.
11. Нові підходи до організації допомоги батькам дітей з тяжкими порушеннями мовлення.

Завдання для самостійної роботи

1. Розробити тематику консультування для батьків учнів молодших класів
2. Розробити тематику консультування для батьків учнів старших класів
3. Розробити плани проведення батьківських зборів (тема і клас за вибором).

План практичного заняття

1. Попередня підготовка студентів до заняття.
2. Виконання завдань для самостійної роботи.
3. Підведення підсумків заняття.
4. Пояснення домашнього завдання

Знання: про принципи та умови спільної роботи спеціальної та інклюзивної школи з родиною вихованців, специфіку консультування батьків дітей з тяжкими порушеннями мовлення, нові підходи до організації допомоги батькам, що виховують дітей з тяжкими порушеннями мовлення; типові помилки сімейного виховання та шляхи їх подолання.

Вміння: організовувати та надавати консультативну допомогу родинами, що виховують данну категорію дітей; складати програму вивчення родин, що виховують дітей з тяжкими порушеннями мовлення; співпрацювати з родинами, що виховують данну категорію дітей.

Навички: правильної організації роботи з батьками; проведення батьківських зборів та консультативної роботи з сім'ями, що виховують дітей з тяжкими порушеннями мовлення.

Лабораторні заняття

ЛАБОРАТОРНЕ ЗАНЯТТЯ №1

Тема: Характеристика провідних напрямків виховання школярів з тяжкими порушеннями мовлення

Мета: узагальнити і систематизувати знання студентів про загальноосвітнє та виховне значення усіх видів виховної роботи в спеціальній та інклюзивній школі, навчити правильно та точно складати плани – конспекти виховних заходів; розширити уявлення студентів про організацію виховного процесу в школі, показати нові технології організації діяльності учнів з з тяжкими порушеннями мовлення, розкрити проблему педагогічного керівництва родинно-шкільним вихованням, обґрунтувати систему виховної роботи в загальноосвітніх та спеціальних школах.

Обладнання: зразки планів–конспектів виховних заходів, табл. „Класифікації груп методів виховання в спеціальній та інклюзивній школі”.

План

1. Організація виховного процесу в спеціальній та інклюзивній школі.
2. Спрямованість виховної роботи в спеціальній та інклюзивній школі.
3. Основні завдання виховання учнів з з тяжкими порушеннями мовлення.
4. Засоби виховної роботи в спеціальній та інклюзивній школі.
5. Основні напрямки виховання школярів з з тяжкими порушеннями мовлення

:

- громадянське виховання;
- національне виховання;
- розумове виховання;
- фізичне виховання;
- трудове виховання;
- моральне виховання;
- музично-естетичне виховання.

Література: Основна: 5, с.86-137; 2, с. 2, с. 16-60; 4; 9, с. 278-354; 12, с. 141-217; 13, с. 7-23; с. 62-94; 15, с. 6.30-56; 16, с. 147-154; 17, с. 202-224; 18; 25, с. 10-146.
Додаткова: 5; 6; 8; 32; 47; 48; 49; 50.

Питання для обговорення на занятті

1. Дайте порівняльну характеристику завдань і напрямків виховної роботи в загальноосвітній і спеціальній та інклюзивній школах.
2. Обґрунтуйте необхідність спеціальної системи виховання учнів з з тяжкими порушеннями мовлення.
3. Вкажіть особливості громадянського виховання учнів спеціальної та інклюзивної школи.
4. Назвіть актуальні проблеми національного виховання учнів спеціальної та інклюзивної школи
5. Вкажіть особливості розумового виховання учнів спеціальної та інклюзивної школи.
6. Корекційна спрямованість фізичного виховання учнів спеціальної та інклюзивної школи.
7. Корекційна спрямованість трудового виховання учнів спеціальної та інклюзивної школи.
8. Вкажіть особливості морального виховання учнів спеціальної та інклюзивної школи.
9. Охарактеризуйте умови морального розвитку учнів спеціальної та інклюзивної школи у процесі морального виховання.

10. Вкажіть особливості музично-естетичного виховання учнів спеціальної та інклюзивної школи.
11. Вплив виховної роботи на корекцію недоліків психофізичного розвитку дітей з тяжкими порушеннями мовлення.
12. Дайте порівняльну характеристику щодо застосування засобів виховання в загальноосвітній і спеціальній та інклюзивній школах.
13. Охарактеризуйте масові заходи, які можливо провести в спеціальній та інклюзивній школі з метою всебічного виховання учнів .

Завдання для самостійної роботи

1. Розробити плани проведення масових корекційно-виховних заходів:
  - в молодших класах – з громадянського та національного виховання,
  - в старших класах – з розумового та музично-естетичного виховання.
2. Скласти план-конспект позакласного фізкультурно-оздоровчого заходу спеціальної та інклюзивної школі (тема і клас за вибором).
3. Розробити тематику і скласти приблизний план індивідуального заняття з учнями з тяжкими порушеннями мовлення щодо покращення їхньої поведінки (тема і клас за вибором).
4. Визначити приблизну тематику доповідей з питань морального та трудового виховання на батьківських зборах в спеціальній та інклюзивній школі (клас за вибором).

Хід заняття

1. Актуалізація знань студентів стосовно даної теми.
2. Написання планів корекційно-виховних заходів.
3. Захист планів, складених студентами під час заняття.
4. Пояснення домашнього завдання

У результаті проведеного заняття студенти мають опанувати наступні:

- **Знання:** про корекційно-виховну спрямованість виховної роботи в спеціальній та інклюзивній школі, про основні завдання, методи; засоби виховного впливу на учня з тяжкими порушеннями мовлення.

- **Вміння:** писати, проводити і аналізувати корекційно-виховні заходи.

- **Навички:** проведення виховних заходів, враховуючи вікові та психофізіологічні можливості учнів спеціальної та інклюзивної школи; індивідуальної і диференційної роботи з дітьми під час виховних заходів, застосувати різноманітні форми, методи і засоби при написанні і проведенні масових, групових та індивідуальних заходів.

ЛАБОРАТОРНЕ ЗАНЯТТЯ № 2

Тема: Взаємодія школи і сім'ї щодо виховання дитини з тяжкими порушеннями мовлення

Мета: розширити знання студентів про принципи та умови спільної роботи спеціальної та інклюзивної школи з родиною вихованців, ознайомити з типовими помилками сімейного виховання та шляхами їх подолання, навчити складати програму вивчення родин, що виховують дітей з тяжкими порушеннями мовлення.

Обладнання: мультимедійна презентація з досвіду роботи спеціальної та інклюзивної школи з родинами вихованців.

План

1. Параметри виховання дитини з тяжкими порушеннями мовлення у сім'ї.
2. Умови виховання дитини з тяжкими порушеннями мовлення у сім'ї.
3. Ефективність консультування батьків дітей з тяжкими порушеннями мовлення
4. Методична допомога батькам дітей з тяжкими порушеннями мовлення

Література: Основна – 5, с.137-156; 2; 3; 13; 17; 18; 21; 25. **Додаткова** – 1; 2; 6; 16; 17; 21; 43.

Питання для обговорення

1. Педагогічне керівництво родинно-шкільним вихованням.
2. Робота спеціальної та інклюзивної школи з сім'ями учнів .
3. Функції батьків у вихованні учнів спеціальної та інклюзивної школи.
4. Форми роботи спеціальної та інклюзивної школи з батьками.
5. Умови правильного виховання дітей з тяжкими порушеннями мовлення у сім'ї.
6. Нові підходи до організації допомоги батькам дітей з тяжкими порушеннями мовлення

Завдання для самостійної роботи

1. Розробити плани проведення батьківських зборів (тема і клас за вибором).

План практичного заняття

1. Актуалізація знань студентів стосовно даної теми.
2. Виконання завдань для самостійної роботи.
3. Підведення підсумків заняття.
4. Пояснення домашнього завдання

У результаті проведеного заняття студенти мають опанувати наступні:

- **Знання:** про принципи та умови спільної роботи спеціальної та інклюзивної школи з родиною вихованців, типові помилки сімейного виховання та шляхи їх подолання.

- **Вміння:** складати програму вивчення родин, що виховують дітей з тяжкими порушеннями мовлення, співпрацювати з родинами, що виховують дану категорію дітей.

- **Навички:** правильної організації роботи з батьками; проведення батьківських зборів та консультативної роботи з сім'ями, що виховують дітей з тяжкими порушеннями мовлення.

Змістовий модуль 2 **Методики вивчення та формування особистості учнів з тяжкими порушеннями мовлення. Організація і методика позакласної виховної роботи у спеціальній та інклюзивній школі.**

Тема 1. Методика вивчення особистості та колективу учнів з тяжкими порушеннями мовлення

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 1

Тема: Методика вивчення особистості та колективу учнів з тяжкими порушеннями мовлення

Мета: ознайомити студентів з рівнями вихованості особистості, її показниками та критеріями; показати взаємозв'язок діагностики особистості і планування корекційно-виховної роботи.

Обладання: Табл. "Показники і критерії вихованості"

План

1. Педагогічна діагностика особистості й колективу, її завдання в спеціальній та інклюзивній школі.
2. Вихованість учнів і її виявлення.
3. Показники і критерії оцінок вихованості учнів загальноосвітніх і спеціальних шкіл.

Література: Основна – 5, с.157-182; 11, с. 16-24; 13, с. 10-135; 17, с. 203-215.
Додаткова – 5; 6; 9; 19; 21; 32; 48.

Питання для обговорення

1. Дайте визначення понять: "особистість", "колектив", "вихованість", "мотиваційна сфера учня", "саморегуляція", "самоуправління" тощо.
2. Особливості виявлення вихованості особистості й колективу в процесі корекційно-виховного впливу.
3. Дайте характеристику уявлень учнів з тяжкими порушеннями мовлення про правила культури поведінки (молодших класів та старших класів).
4. Порівняйте механізм становлення особистості і розвитку її світогляду.

Завдання для самостійної роботи

1. Підготувати дискусію на тему вивчення учнями колективу в спеціальній та інклюзивній школі.
2. Скласти показники та критерії моральної вихованості учнів (молодших і старших) класів спеціальної та інклюзивної школи за схемою: клас, показники вихованості, критерії вихованості.
3. Розробити програму роботи з учнівським колективом відповідного класу.

План практичного заняття

1. Попередня підготовка студентів до заняття.
2. Виконання завдань для самостійної роботи.
3. Підведення підсумків заняття.
4. Пояснення домашнього завдання

У результаті проведеного заняття студенти мають опанувати наступні:

Знання: про завдання педагогічної діагностики особистості й колективу спеціальної та інклюзивної школи; принципи, методи й програми виявлення вихованості школярів із тяжкими порушеннями мовлення; основні форми й методи організації життя й діяльності колективу учнів з тяжкими порушеннями мовлення, методика управління роботою дитячих організацій, умови посилення корекційного впливу на особистість учня з тяжкими порушеннями мовлення.

Вміння: складати характеристики на учня й колектив, визначати виховні завдання і їх педагогічне прогнозування

Навички: використання різних прийомів корекційного впливу на особистість при роботі з дітьми молодших і старших класів із учнів з тяжкими порушеннями мовлення; управління роботою дитячих організацій.

Тема 2. Планування виховної роботи в спеціальній та інклюзивній школі

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ №2

Тема: Планування виховної роботи в спеціальній та інклюзивній школі

Мета: ознайомити студентів з особливостями планування виховної роботи у спеціальній школі; видами планів; закріпити знання студентів з даної теми, показати і проаналізувати плани виховної роботи спеціальної та інклюзивної школи; навчити студентів складати характеристики на учня, навчити розробляти різні види планів

Обладнання: Таблиця: „Види і структура плану”, річні і календарні плани, які розроблялись у спеціальних школах; плани навчально-корекційної і виховної роботи спеціальної та інклюзивної школи, інші види планів виховної роботи вихователів і вчителів спеціальної та інклюзивної школи

План

1. Планування виховної роботи в спеціальній школі.
2. Види планів.
3. Завдання планування у спеціальній школі.
4. Характеристика перспективного плану. Характеристика календарного плану.

Характеристика поточного планування. Характеристика плану-графіку, плану-сценарію тощо.

Література: Основна: 5, с. 183-200; 3, с. 60-110; 5; 6; 7; 9, с. 5-98; 11, с. 44-56; 12, с. 239-271; 17, с. 226-231; 18, с. 20-34; 26, с. 21-40. **Додаткова:** 5; 6; 9; 20; 24; 28; 32; 36.

Питання для обговорення :

1. Взаємозв'язок діагностики особистості і планування виховної роботи в спеціальній школі.
2. Назвіть структури планів в загальноосвітніх та спеціальних школах.
3. Охарактеризуйте види планів, які складаються в спеціальній школі.
3. Охарактеризуйте структуру календарного плану виховної роботи з учнями з тяжкими порушеннями мовлення різних класів.
4. Охарактеризуйте структуру поточного плану виховної роботи різних класів.
5. Охарактеризуйте структуру перспективного плану виховної роботи різних класів.
6. Охарактеризуйте структуру плану-графіку плану виховної роботи різних класів
7. Охарактеризуйте структуру плану-сценарію виховної роботи різних класів.

Завдання для самостійної роботи :

1. Скласти календарний план виховної роботи на півріччя для учнів (молодших або старших) класів спеціальної та інклюзивної школи за схемою:
№   Форма і тематика заходів   Місце проведення   Термін проведення   Відповідальні
2. Представити дану таблицю.
3. Проаналізувати шляхи виховної роботи загальноосвітньої та спеціальної шкіл.
4. Скласти тижневий план виховної роботи з учнями класу спеціальної та інклюзивної школи (теми і клас за вибором).
5. Дати (письмово) порівняльну характеристику виховної роботи в загальноосвітній та допоміжній школі (або реабілітаційних центрах).

План практичного заняття :

1. Попередня підготовка студентів до заняття.
  2. Виконання завдань для самостійної роботи.
  3. Підведення підсумків заняття.
  4. Пояснення домашнього завдання
- У результаті проведеного заняття студенти мають опанувати наступні:

Знання: про специфіку та завдання планування виховної роботи у спеціальній школі, види планів їх характеристика.

Вміння: складати перспективний, календарний та поточний план виховної роботи; застосовувати результати діагностики при плануванні і проведенні корекційно-виховної роботи; планувати виховну роботу, складати різні види планів.

Навички: використання різних форм і тематики заходів під час планування виховної роботи при роботі з дітьми молодших і старших класів із учнів з тяжкими порушеннями мовлення.

Тема 3. Методика формування свідомості учнів з тяжкими порушеннями мовлення та переконання, її корекційне значення. Методика проведення з учнями етичних бесід та дискусій

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 3

Тема: Методика формування свідомості учнів та переконання, її корекційне значення. Методика проведення з учнями етичних бесід та дискусії

Мета: показати студентам значення методики переконання в роботі педагога спеціальних шкіл і познайомити з особливостями використання методів переконання; закріпити уявлення студентів про призначення методики переконання в роботі педагога спеціальної школи, про застосування методу переконання з урахуванням інтелектуальних і емоційно-вольових порушень у вихованні учнів усіх вікових груп; навчити розробляти розповіді, бесіди, диспути на морально-етичну тематику, проводити збори, краєзнавчу роботу; познайомити з особливостями використання дискусійних методів при роботі з учнями з тяжкими порушеннями мовлення.

Обладнання: таблиця „Основні методи морального переконання”, схема напису етичної бесіди, схема написання диспутів для учнів спеціальної та інклюзивної школи

План

1. Призначення методики переконання в роботі вихователя спеціальних шкіл.
2. Особливості застосування методів переконання в спеціальній та інклюзивній школі.
3. Джерела морального переконання.
4. Методика проведення з учнями бесід.
5. Методика проведення етичної бесіди. Послідовність запитань в етичній бесіді.
6. Дискусійний метод: диспут, дискусія, збори

Література: **Основна** – 5, с.200-217; 20, с.261-270; 13, с. 172-203, с. 204-230; 20; 21, с. 68-92. **Додаткова** – 2; 5; 6; 9; 32; 41; 48.

Питання для обговорення

1. Назвіть основні методи переконання учнів спеціальної та інклюзивної школи
2. Методика застосування інформаційного методу в спеціальній та інклюзивній школі.
3. Особливості застосування пошукової діяльності в спеціальній та інклюзивній школі.
4. Назвіть методи педагогічного переконання які можна застосувати в загальноосвітній та спеціальній та інклюзивній школі.
5. Дайте визначення таким поняттям, як „етична бесіда”, „дискусія”. Порівняйте ці два поняття.
6. Підготовка педагога до проведення етичної бесіди, дискусії.
7. Методика проведення етичної бесіди в спеціальній та інклюзивній школі.
8. Назвіть послідовність запитань в етичній бесіді.
9. Назвіть форми проведення дискусії в спеціальній та інклюзивній школі.
10. Назвіть основні види пошукової діяльності.

Завдання для самостійної роботи

1. Описати основні джерела морального переконання у спеціальній та інклюзивній школі, власний приклад педагогів, батьків.
2. Подати порівняльну характеристику методам "Етична бесіда" й „Дискусія” за схемою:
  - 1) Підготовка до етичної бесіди, дискусії.
  - 2) Організація етичної бесіди, дискусії.
  - 3) Хід проведення етичної бесіди (дискусії).
  - 4) Своєрідність етичної бесіди (дискусії)
3. Розробити етичну бесіди (бесіда – інсценування, бесіда – гра) за одним з 3-х напрямків:

- виховання любові до Батьківщини;
- виховання поваги до праці;
- виховання поваги до людей праці.

4. Розробити план дискусії з учнями 7-9 класів спеціальної та інклюзивної школи про значення праці в житті людини (у формі ділової гри), при цьому потрібно враховувати форми дискусії (збір, учнівські конференції, диспут).

5. Порівняти особливості застосування методів переконання у загальноосвітній та спеціальній та інклюзивній школах.

План практичного заняття

1. Попередня підготовка студентів до заняття.
2. Виконання завдань для самостійної роботи.
3. Підведення підсумків заняття.
4. Пояснення домашнього завдання

У результаті проведеного заняття студенти мають опанувати наступні:

Знання: призначення методики переконання в спеціальній та інклюзивній школі, основні методи морального переконання; методику проведення етичних бесід і дискусій.

Вміння: використовувати основні методи морального переконання, різні джерела морального переконання; проводити і складати етичну бесіду і різні види дискусій.

Навички: правильного застосування методів переконання в спеціальній та інклюзивній школі; проводити етичну бесіду, диспут, оцінювати інші роботи.

Тема 4. Методика організації емоційної та педагогічної стимулюючої діяльності школярів із тяжкими порушеннями мовлення ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ №4

Тема : Методика організації емоційної та педагогічної стимулюючої діяльності школярів

Мета: сформулювати уявлення студентів про методи педагогічного стимулювання, показати особливості їх застосування в спеціальній та інклюзивній школі.

Обладнання: схема аналізу методів педагогічного стимулювання, які застосовуються в спеціальній та інклюзивній школі; таблиця „Методи педагогічної стимуляції”

ПЛАН

1. Основні методи педагогічного стимулювання.
2. Особливості реалізації методів педагогічного стимулювання в спеціальній та інклюзивній школі.
3. Загальні правила застосування методів педагогічного стимулювання в спеціальній та інклюзивній школі.
4. Охоронний педагогічний режим як засіб попередження порушень дисципліни в спеціальній та інклюзивній школі.

Література: Основна – 5, с.218-245; 20, с.270-286; 13, с. 172-203, с. 204-230; 20; 21, с. 68-92. **Додаткова** – 2; 5; 6; 9; 32; 41; 48.

Питання для обговорення

1. Дайте характеристику вимогам:
  - прямі;
  - непрямі;

- позитивні;
  - негативні;
  - нейтральні тощо.
2. Наведіть конкретні приклади цих вимог і вкажіть різницю.
  3. Дайте характеристику методу перспективи в спеціальній та інклюзивній школі:
    - близька;
    - середня;
    - далека.
  4. Порівняйте використання методу перспективи в загальноосвітній і спеціальних школах.
  5. Визначте типові помилки при використанні методів заохочення і покарання в спеціальній та інклюзивній школі.
  6. Назвіть основні види заохочень та покарань, які використовуються у спеціальній та інклюзивній школі.
  7. Назвіть основні форми заохочень та покарань, які використовуються у спеціальній та інклюзивній школі.

Завдання для самостійної роботи

1. Письмово підберіть приклади до кожного з виду педвимог за схемою:
ВИМОГА   ПРИКЛАД

План практичного заняття

1. Попередня підготовка студентів до заняття.
2. Виконання завдань для самостійної роботи.
3. Підведення підсумків заняття.
4. Пояснення домашнього завдання

У результаті проведеного заняття студенти мають опанувати наступні:

Знання: про педагогічне та емоційне стимулювання та індивідуальність дитини з тяжкими порушеннями мовлення; основні методи педагогічного стимулювання і особливості їх застосування в спеціальній та інклюзивній школі; основні методи емоційного стимулювання, методика їх впровадження.

Вміння: розрізняти види вимог, перспектив; вказати типові помилки при застосуванні заохочень і покарань; вміти застосовувати основні методи педагогічного стимулювання в спеціальній та інклюзивній школі.

Навички: визначення різних видів вимог; опису заохочень і покарань; практичного використання методів педагогічного стимулювання в спеціальній та інклюзивній школі.

Тема 5. Організація і методика виховної роботи в позаурочний час

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 5

Тема: Організація і методика виховної роботи в позаурочний час

Мета: розширити знання студентів щодо засобів виховного впливу, щодо форм організації виховної роботи в позаурочний час, показати специфіку виховної роботи в спеціальній та інклюзивній школі; систематизувати знання учнів про цілі і корекційні завдання позакласної виховної роботи, про види і форми позакласної діяльності учнів, навчити розробляти план роботи гуртка і проводити позакласні виховні заходи.

Обладнання: таблиця-схема „Види і форми позакласної діяльності учнів спеціальної та інклюзивної школи”, плани роботи гуртків, секцій, проблемних груп тощо.

План

1. Позакласна виховна робота, її сутність.
2. Спрямованість позакласної виховної роботи в спеціальній та інклюзивній школі.
3. Форми і види позакласної діяльності учнів, їх методика

Література: Основна – 5, с.246-264; 20, с.286-300; 11, с. 37-47; 12, с. 227-239; 17, с. 231-236. **Додаткова** – 1; 2; 4; 5; 6; 9; 22; 48

Питання для обговорення

1. Організація й методика виховної роботи в позаурочний час у спеціальній та інклюзивній школі.
2. Цілі корекційного завдання позакласної діяльності учнів (масові, групові, індивідуальні)
3. Організація позакласної роботи в молодших класах спеціальної та інклюзивної школи.
4. Форми організації позакласної діяльності учнів спеціальної та інклюзивної школи.
5. Режим дня, його особливості для нормального розвитку дітей з важкими порушеннями мовлення.
6. Методика організації роботи гуртків в спеціальній та інклюзивній школі, її корекційна спрямованість.
7. Методика роботи спортивних секцій у спеціальній та інклюзивній школі.
8. Методика роботи художньої самодіяльності і дитячих театрів.
9. Методика проведення екскурсії в спеціальній та інклюзивній школі (молодші і старші класи).
10. Урахування фізіологічних, вікових і генетичних особливостей, структури порушення учнів при визначенні мовленнєвих навантажень в позаурочний час.
11. Порівняльна характеристика виховної роботи в загальноосвітніх та спеціальних школах.

Завдання для самостійної роботи

1. Представити порівняльну характеристику позакласної виховної роботи в загальноосвітніх та спеціальних школах
Класи Позакласна виховна робота в загальноосвітній школі Позакласна виховна робота в спеціальній та інклюзивній школі
Молодші
Старші
2. Розробити план роботи гуртка для учнів з важкими порушеннями мовлення молодших класів
3. Розробити план-конспект проведення екскурсії з учнями з важкими порушеннями мовлення старших класів. Вивчення планів позакласної роботи вихователя.
4. Розробка плану-конспекту позакласного заходу (за вибором).
5. Проведення позакласного заходу. Аналіз і оцінка ефективності проведеної виховної роботи.

План практичного заняття

1. Попередня підготовка студентів до заняття.
2. Виконання завдань для самостійної роботи.
3. Підведення підсумків заняття.
4. Пояснення домашнього завдання

У результаті проведеного заняття студенти мають опанувати наступні:

Знання: про корекційно-розвиваючу і виховну спрямованість позакласної роботи спеціальної та інклюзивної школи; форми і види позакласної діяльності; методику організації роботи гуртків (секції, проблемні групи); методику проведення екскурсії.

Вміння: розробляти плани роботи гуртка (секції); розробляти і проводити позакласні заходи.

Навички: проведення позаурочних виховних заходів, враховуючи вікові та психофізіологічні можливості учнів спеціальної та інклюзивної школи; індивідуальної і диференційної роботи з дітьми під час виховних заходів.

Тема 6. Корекційно-виховне значення організації самопідготовки у спеціальній та інклюзивній школі.

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 6

Тема: Корекційно-виховне значення самопідготовки у спеціальній та інклюзивній школі

Мета: закріпити уявлення студентів про навчально-виховну діяльність учнів ; ознайомити з методикою організації самопідготовки в класі; навчити проводити аналіз самостійної діяльності учнів , вміти розрізняти форми самопідготовки.

Обладнання: зошит взаємовідвідувань вчителя і вихователя, табл. „Структура самопідготовки”, зошити учнів .

План

- 1.Організація навчально-виховної діяльності з учнями спеціальної та інклюзивної школи.
- 2.Вимоги до організації учнів щодо виконання домашніх завдань.
- 3.Структура самопідготовки.
- 4.Особливості працездатності учнів спеціальної та інклюзивної школи.

Література: Основна – 5, с.264-278; 20,с.300-304; 2, с. 29; 17, с. 188-192; 25, с.40-62; 29, с.59. **Додаткова** – 5; 6; 9; 22; 38.

Питання для обговорення

- 1.Особливості виконання домашніх завдань учнями під час самопідготовки.
- 2.Диференційований підхід до організації самопідготовки учнів спеціальної та інклюзивної школи. Тривалість самопідготовки.
- 3.Охарактеризуйте корекційно-виховне значення самопідготовки в спеціальній та інклюзивній школі.
- 4.Назвіть умови праці учнів з тяжкими порушеннями мовлення під час самопідготовки.
- 5.Назвіть відомі фази зміни працездатності учнів .
- 6.Порівняйте динаміку працездатності учнів на уроці та під час самопідготовки.
- 7.Проаналізуйте самостійну роботу учнів під час самопідготовки (на базі практичних спостережень) за класом.

Завдання для самостійної роботи

1. Дати порівняльну характеристику форм організації самопідготовки учнів загальноосвітньої та спеціальної шкіл.
2. Представити доповідь на тему “Використання нетрадиційних засобів організації самопідготовки в спеціальній та інклюзивній школі”

3. Представити доповідь на тему “Участь батьків у виконанні домашніх завдань при спеціальних школах неінтернатного закладу”

План практичного заняття

1. Попередня підготовка студентів до заняття.
2. Виконання завдань для самостійної роботи.
3. Підведення підсумків заняття.
4. Пояснення домашнього завдання

У результаті проведеного заняття студенти мають опанувати наступні:

Знання: про вимоги до організації учнів при виконанні домашнього завдання, структуру і форми самопідготовки, особливості працездатності учнів з тяжкими порушеннями мовлення, тривалість самопідготовки, корекційно-виховне значення самопідготовки.

Вміння: давати критичний аналіз самопідготовки, скласти план самопідготовки в різних вікових групах, порівнювати динаміку працездатності учнів під час уроку і під час самопідготовки, диференційовано і індивідуально працювати з дітьми з тяжкими порушеннями мовлення.

Навички: правильно організації самостійної діяльності учнів ; підбору завдань відповідно до рівня розвитку учнів з тяжкими порушеннями мовлення; надання різних видів допомоги під час самопідготовки.

3.2 Зміст лабораторних занять

ЛАБОРАТОРНЕ ЗАНЯТТЯ № 1

Тема: Методика вивчення особистості та колективу учнів з тяжкими порушеннями мовлення

Мета: ознайомити студентів з рівнями вихованості особистості, її показниками та критеріями; показати взаємозв'язок діагностики особистості і планування корекційно-виховної роботи.

Обладнання: “Показники і критерії вихованості”

План

1. Педагогічна діагностика особистості й колективу, її завдання в спеціальній та інклюзивній школі.
2. Вихованість учнів і її виявлення.
3. Показники і критерії оцінок вихованості учнів загальноосвітніх і спеціальних шкіл.

Література: Основна – 5, с.157-182; 11, с. 16-24; 13, с. 10-135; 17, с. 203-215.
Додаткова – 5; 6; 9; 19; 21; 32; 48.

Питання для обговорення

1. Дайте визначення понять: "особистість", "колектив", "вихованість", "мотиваційна сфера учня", "саморегуляція", "самоуправління" тощо.
2. Особливості виявлення вихованості особистості й колективу в процесі корекційно-виховного впливу.
3. Дайте характеристику уявлень учнів з тяжкими порушеннями мовлення про правила культури поведінки (молодших класів та старших класів).
4. Порівняйте механізм становлення особистості і розвитку її світогляду.

Завдання для самостійної роботи

1. Підготувати дискусію на тему вивчення колективу учнів спеціальної та інклюзивної школи.
2. Скласти показники та критерії моральної вихованості учнів (молодших і старших) класів спеціальної та інклюзивної школи за схемою:
  - =Клас
  - =Показники вихованості
  - =Критерії вихованості
3. Розробити програму роботи з учнівським колективом відповідного класу.

План практичного заняття

1. Попередня підготовка студентів до заняття.
2. Виконання завдань для самостійної роботи.
3. Підведення підсумків заняття.
4. Пояснення домашнього завдання

У результаті проведеного заняття студенти мають опанувати наступні:

- **Знання:** про завдання педагогічної діагностики особистості й колективу спеціальної та інклюзивної школи; принципи, методи й програми виявлення вихованості школярів з тяжкими порушеннями мовлення; основні форми й методи організації життя й діяльності колективу учнів з тяжкими порушеннями мовлення, методика управління роботою дитячих організацій, умови посилення корекційного впливу на особистість школяра з з тяжкими порушеннями мовлення
- **Вміння:** складати характеристики на учня й колектив, визначати виховні завдання і їх педагогічне прогнозування
- **Навички:** використання різних прийомів корекційного впливу на особистість при роботі з дітьми молодших і старших класів з з тяжкими порушеннями мовлення; управління роботою дитячих організацій.

ЛАБОРАТОРНЕ ЗАНЯТТЯ № 2

Тема: Планування виховної роботи в спеціальній та інклюзивній школі

Мета: закріпити знання студентів з даної теми, показати і проаналізувати плани виховної роботи спеціальної та інклюзивної школи, навчити студентів складати характеристики на учня, навчити розробляти різні види планів.

Обладнання: плани навчально-корекційної і виховної роботи спеціальної та інклюзивної школи, інші види планів виховної роботи вихователів і вчителів спеціальної та інклюзивної школи.

План

1. Застосування результатів діагностики у плануванні і проведенні корекційно-виховної роботи.
2. Планування виховної роботи.
3. Види і структура плану.

Література: Основна – 5, с.157-182; 11, с. 16-24; 13, с. 10-135; 17, с. 203-215.
Додаткова – 5; 6; 9; 19; 21; 32; 48.

Питання для обговорення на занятті

1. Охарактеризуйте напрямки виховної роботи в спеціальній та інклюзивній школі.
2. Покажіть поетапність складання і розліди календарного плану.
3. Охарактеризуйте структуру календарного плану виховної роботи різних класів.

4. Охарактеризуйте структуру поточного плану виховної роботи різних класів.

Завдання для самостійної роботи

1. Проаналізувати шляхи виховної роботи загальноосвітньої та спеціальної шкіл.
2. Скласти тижневий план виховної роботи з учнями класу спеціальної та інклюзивної школи (теми і клас за вибором).
3. Дати (письмово) порівняльну характеристику виховної роботи в загальноосвітній та спеціальній та інклюзивній школі (або реабілітаційних центрах).

Хід заняття

1. Актуалізація знань студентів стосовно даної теми.
2. Складання тижневого плану виховної роботи.
3. Аналіз планів виховної роботи.
4. Пояснення домашнього завдання

У результаті проведеного заняття студенти мають опанувати наступні:

- **Знання:** планування виховної роботи в спеціальній та інклюзивній школі; види і структуру планів.
- **Вміння:** застосовувати результати діагностики при плануванні і проведенні корекційно-виховної роботи; планувати виховну роботу, складати різні види планів.
- **Навички:** використання різних форм і тематики заходів під час планування виховної роботи при роботі з дітьми молодших і старших класів з тяжкими порушеннями мовлення

ЛАБОРАТОРНЕ ЗАНЯТТЯ № 3

Тема: Методика формування свідомості учнів та переконування, її корекційне значення. Методика проведення з учнями етичних бесід та дискусій

Мета: закріпити уявлення студентів про призначення методики переконування в роботі педагога спеціальної та інклюзивної школи, про застосування методу переконування з урахуванням інтелектуальних і емоційно-вольових порушень у вихованні учнів усіх вікових груп, навчити розробляти розповіді, бесіди, диспути на морально-етичну тематику, проводити збори, краєзнавчу роботу та ін.

Обладнання: табл. „Основні методи морального переконування”, тематика етичних бесід, роздатковий матеріал.

План:

1. Роль і головне призначення методики переконування в роботі вихователя спеціальної та інклюзивної школи.
2. Основні методи морального переконування і особливості їх застосування в спеціальній та інклюзивній школі.
3. Джерела морального переконування.
4. Методика проведення з учнями етичних бесід та дискусій.

Література: **Основна** – 5, с.200-217; 20,с.261-270; 13, с. 172-203, с. 204-230; 20; 21, с. 68-92. **Додаткова** – 2; 5; 6; 9; 32; 41; 48.

Питання для обговорення

1. Особливості застосування методів переконування в спеціальній та інклюзивній школі.
2. Розкажіть про застосування інформаційного методу в спеціальній та інклюзивній школі.
3. Охарактеризуйте різні види пошукової діяльності.

4. Покажіть форми застосування методу взаємної освіти в спеціальній та інклюзивній школі.

Завдання для самостійної роботи

1. Порівняти особливості застосування методів переконування у загальноосвітній та спеціальній та інклюзивній школах.

Хід заняття

1. Актуалізація знань студентів стосовно даної теми.
2. Аналіз порівняльної характеристики застосування методів переконування у загальноосвітній та спеціальній та інклюзивній школах
3. Пояснення домашнього завдання

У результаті проведеного заняття студенти мають опанувати наступні:

- **Знання:** про призначення методики переконування в спеціальній та інклюзивній школі, основні методи морального переконування.
- **Вміння:** застосовувати основні методи морального переконування, різні джерела морального переконування.
- **Навички:** правильного застосування методів переконування в спеціальній та інклюзивній школі.

ЛАБОРАТОРНЕ ЗАНЯТТЯ № 4

Тема: Організація і методика виховної роботи в позаурочний час

Мета: систематизувати знання учнів про цілі і корекційні завдання позакласної виховної роботи, про види і форми позакласної діяльності учнів, навчити розробляти план роботи гуртка і проводити позакласні виховні заходи.

Обладнання: зразки планів роботи гуртків, спортивних секцій, художньої самодіяльності, дитячих театрів.

План :

1. Спрямованість позакласної виховної роботи в спеціальній та інклюзивній школі.
2. Форми і види позакласної діяльності учнів.
3. Завдання і зміст виховної роботи в позанавчальний час.

Література: Основна – 5, с.246-264 ; 20,с.286-300; 11, с. 37-47; 12, с. 227-239; 17, с. 231-236. **Додаткова** – 1; 2; 4; 5; 6; 9; 22; 48

Питання для обговорення:

1. Охарактеризуйте позакласну роботу в спеціальній та інклюзивній школі.
2. Урахування фізіологічних, вікових особливостей дітей з тяжкими порушеннями мовлення структури дефекту при визначенні форм, методів та засобів виховного впливу, різне навантаження в позаурочний час.
3. Проведення масових позакласних заходів в спеціальній та інклюзивній школі.

Завдання для самостійної роботи:

1. Вивчення планів позакласної роботи вихователя.
2. Розробка плану-конспекту позакласного заходу (за вибором).
3. Проведення позакласного заходу. Аналіз і оцінка ефективності проведеної виховної роботи.

Хід заняття :

1. Актуалізація знань студентів стосовно даної теми.
2. Розробка плану-конспекту позакласного заходу
3. Аналіз планів роботи
4. Пояснення домашнього завдання

У результаті проведеного заняття студенти мають опанувати наступні:

- **Знання:** корекційно-розвивальну і виховну спрямованість позакласної роботи спеціальної та інклюзивної школи; форми і види позакласної діяльності;

- **Вміння:** розробляти і проводити позакласні заходи.

- **Навички:** проведення позаурочних виховних заходів, враховуючи вікові та психофізіологічні можливості учнів спеціальної та інклюзивної школи; індивідуальної і диференційної роботи з дітьми під час виховних заходів

3.3. Методичні вказівки до організації самостійної роботи студентів

Самостійна робота з дисципліни передбачає дослідження студентами актуальних теоретичних і практичних проблем в теорії та методиці виховної роботи спеціальних шкіл та реабілітаційних центрів; розробку матеріалів виховних заходів (масових, групових, індивідуальних); розробку екскурсії для учнів з тяжкими порушеннями мовлення з метою ознайомлення з позакласною діяльністю школи; самостійне вивчення практичного досвіду роботи в спеціальних школах, що дасть змогу закріпити знання, розширити вміння і розвинути навички самостійної виховної діяльності з даною категорією дітей.

<i>№ з/п</i>	<i>Назва теми</i>	<i>Кількість годин</i>	<i>Форми контролю</i>	<i>Література</i>
Змістовий модуль 1 Сучасні проблеми виховної роботи в спеціальній та інклюзивній школі , характеристика основних напрямків виховання молодших та старших				

школярів з тяжкими порушеннями мовлення.				
Тема 1.				
Виховання – цілеспрямована система формування особистості дітей з тяжкими порушеннями мовлення				
1.	1) Програма для спеціальної та інклюзивної школи. Виховна робота 1 -4 класи 2) Виховна робота Програма для 5-10 класів загальноосвітніх навчальних закладів для дітей з тяжкими порушеннями мовлення.	8 (16) ¹	Перевірка проаналізованих програм	Основна – 5, с.55-86; 11, с. 16-24; 13, с. 10-135; 17, с. 203-215. Додаткова – 5; 6; 9; 19; 21; 32; 48.
Тема 2.				
Характеристика провідних напрямків виховного впливу				
2.	Ознайомитися з нижче поданими напрямками виховання учнів з тяжкими порушеннями мовлення: - родинно-сімейне виховання, - статеve виховання, - екологічне виховання, - правове виховання, - превентивне виховання, - патріотичне виховання	18 (30)	1. Конспектування літератури 2. Перевірка виховних заходів	Основна: 5, с.86-137; 2, с. 2, с. 16-60; 4; 9, с. 278-354; 12, с. 141-217; 13, с. 7-23; с. 62-94; 15, с. 6.30-56; 16, с. 147-154; 17, с. 202-224; 18; 25, с. 10-146. Додаткова: 5; 6; 8; 32; 47; 48; 49; 50.
Тема 3.				
Взаємодія школи і сім'ї щодо виховання дитини з тяжкими порушеннями мовлення				
3.	1. Розробити тематику консультацій для батьків учнів молодших класів 2. Розробити тематику консультацій для батьків учнів старших класів	8 (16)	Опитування	Основна : 5, с.137-156; 2; 3; 13; 17; 18; 21; 25. Додаткова – 1; 2; 6; 16; 17; 21; 43.
Змістовий модуль 2 Методики вивчення та формування особистості учнів з тяжкими порушеннями мовлення. Організація і методика позакласної виховної роботи у спеціальній та інклюзивній школі.				
Тема 1.				
Методика вивчення особистості та колективу учнів з тяжкими порушеннями мовлення				
3.	Вивчення учнів ського колективу 1. Згуртованість учнів колективу. 2. Організаційність класного колективу. 3. Громадська думка у	9 (10)	1. Дискусія. 2. Перевірка розробок програм роботи з учнів ським колективом відповідного Класу	Основна – 5, с.157-182; 11, с. 16-24; 13, с. 10-135; 17, с. 203-215. Додаткова – 5; 6; 9; 19; 21; 32; 48.

	класному колективі. 4. Характер товариських взаємозв'язків. 5. Зв'язок класного колективу з			
Тема 2. Планування виховної роботи в спеціальній та інклюзивній школі				
4	Календарне планування виховної роботи на півріччя для учнів (молодших або старших) класів спеціальної та інклюзивної школи	9 (10)	Аналіз планів виховної роботи	Основна: 5, с.183-200; 3, с. 60-110; 5; 6; 7; 9, с. 5-98; 11, с. 44-56; 12, с. 239-271; 17, с. 226-231; 18, с. 20-34; 26, с. 21-40. Додаткова: 5; 6; 9; 20; 24; 28; 32; 36.
Тема 3. Методика формування свідомості учнів з тяжкими порушеннями мовлення та переконання, її корекційне значення. Методика проведення з учнями етичних бесід та дискусій				
5.	1. Основні джерела морального переконання у спеціальній та інклюзивній школі, власний приклад педагогів, батьків 2. Порівняльна характеристика методів "Етична бесіда" й „Дискусія”	9 (16)	Обговорення та оцінювання розробок дискусії та етичної бесіди та їх корекційного впливу на учнів	Основна – 5, с.200-217; 20, с.261-270; 13, с. 172-203, с. 204-230; 20; 21, с. 68-92. Додаткова – 2; 5; 6; 9; 32; 41; 48.
Тема 4. Методика організації емоційної та педагогічної стимулюючої діяльності школярів із тяжкими порушеннями мовлення				
6	1. Позитивні та негативні характеристики методів емоційної та педагогічної стимулюючої діяльності учнів спеціальної та інклюзивної школи	9 (16)	Виконання письмових прикладів до кожного з виду педвимог	Основна – 5, с.218-245; 20, с.270-286; 13, с. 172-203, с. 204-230; 20; 21, с. 68-92. Додаткова – 2; 5; 6; 9; 32; 41; 48.
Тема 5. Організація і методика виховної роботи в позаурочний час				
6.	1. Керівництво позакласною виховною роботою. 2. Порівняльна характеристика позакласної виховної роботи в загальноосвітній та спеціальній та інклюзивній школі.	9 (16)	1. Опитування. 2. Оцінювання планів роботи гуртка та екскурсії.	Основна – 5, с.246-264 ; 20, с.286-300; 11, с. 37-47; 12, с. 227-239; 17, с. 231-236. Додаткова – 1; 2; 4; 5; 6; 9; 22; 48.

	3. Організація роботи гуртка для учнів з тяжкими порушеннями мовлення молодших класів 4. Специфіка проведення екскурсії з учнями з тяжкими порушеннями мовлення старших класів			
Тема 6. Корекційно-виховне значення організації самопідготовки у спеціальній та інклюзивній школі				
7.	1. Порівняльна характеристика форми організації самопідготовки учнів загальноосвітньої та спеціальної шкіл 2. Використання нетрадиційних засобів організації самопідготовки в спеціальній та інклюзивній школі 3. Участь батьків у виконанні домашніх завдань при спеціальних школах неінтернатного закладу	9 (16)	Опитування	Основна – 5, с.264-278; 20, с.300-304; 2, с. 29; 17, с. 188-192; 25, с.40-62; 29, с.59. Додаткова – 5; 6; 9; 22; 38.

3.4. Методичне забезпечення індивідуальної науково-дослідної роботи

Науково-дослідна робота студентів з дисципліни “Теорія і спеціальна методика виховання дітей з особливостями інтелектуального розвитку” полягає в розвитку в них умінь пошукової, дослідницької діяльності, а також у формуванні вмінь застосування методів наукових досліджень на практиці. Дослідження, пов'язані з виконанням індивідуальних завдань, що формують у студентів досвід наукового проведення лабораторних робіт, збирання теоретико-практичного матеріалу для практичних занять. Одночасно студенти здобувають досвід вивчення та критичного аналізу наукової літератури.

Видами науково-дослідної роботи студентів є: написання рефератів, доповідей, складання анотацій з прочитаної літератури, виконання діагностичних досліджень із залученням до них зібраних студентами матеріалів.

Видами науково-дослідної роботи студентів є: написання рефератів, доповідей, складання анотацій з прочитаної літератури, виконання діагностичних досліджень із залученням до них зібраних студентами матеріалів.

Орієнтовні види індивідуально-науково-дослідних завдань:

I. Реферування літератури

1. Характеристика системи позакласної корекційно-виховної роботи в спеціальній та інклюзивній школі (основна — 2; 4; 6; 17; додаткова — 1; 2; 17; 28; 32; 39; 43; 46; 47).

2. Комплексний підхід до виховання учня з тяжкими порушеннями мовлення (основна – 2; 6; 17; додаткова – 1; 2; 17; 28; 32; 39; 43; 46; 47).

3. Особливості реалізації методів виховання в спеціальній та інклюзивній школі (основна – 2; 9; 10; 12; додаткова – 1; 3; 4; 17; 25; 28; 32).

4. Використання методів заохочення і покарання у вихованні дітей з тяжкими порушеннями мовлення (основна – 2; 9; 10; 12; 20; додаткова – 1; 3; 4; 17; 25; 28; 32).

5. Трудове навчання та виховання - засіб підготовки учнів до суспільно корисної практичної діяльності (основна — 2; 13; додаткова – 2; 4; 8; 31; 32).

II. Складання анотацій з прочитаної літератури

1. Професійна орієнтація учнів спеціальної та інклюзивної школи (основна — 2; 13; додаткова – 2; 4; 8; 28; 31; 32; 42).

2. Шляхи формування професійних інтересів в учнів спеціальної та інклюзивної школи (основна – 2; 13; додаткова – 2; 4; 8; 28; 31; 32; 42).

3. Соціально-трудова адаптація випускників спеціальної та інклюзивної школи (основна – 2; 13; додаткова – 28; 42).

4. Формування особистості учня в процесі навчання та виховання в спеціальній та інклюзивній школі (основна — 2; 6; 17; додаткова — 1; 2; 17; 28; 32).

III. Тематика курсових робіт

1. Інтереси учнів спеціальної та інклюзивної школи та можливості їх корекції при організації дозвілля (основна — 2; 10; 17; додаткова – 1; 2; 17; 28; 32).

2. Особливості морального виховання учнів спеціальної та інклюзивної школи (Основна - 2; 4; 10; 17; додаткова – 1; 2; 17; 28; 32).

3. Особливості розумового виховання учнів з тяжкими порушеннями мовлення (основна – 2; 4; 13; додаткова – 2; 4; 8; 28; 31; 32; 42).

4. Роль художньої літератури у формуванні поведінки учнів спеціальної та інклюзивної школи (основна - 2; 13; додаткова — 2; 4; 8; 28; 31; 32; 42).

5. Методика проведення етичних бесід в старших класах спеціальної та інклюзивної школи (основна - 2; 13; додаткова - 2; 4; 8; 28; 31; 32; 42).

IV. Розробка позакласних виховних заходів

1. Гурткова робота в спеціальній та інклюзивній школі, її корекційно-розвивальна роль (основна – 2; 10; 17; додаткова – 1; 2; 17; 28; 32; 39; 43; 46; 47).

2. Виховання дитини з тяжкими порушеннями мовлення в сім'ї (основна — 2; 9; 10; додаткова – 5; 14; 17; 21; 28; 32; 42; 48).

3. Залежність корекційно-виховної роботи від індивідуальних особливостей розвитку та структури дефекту дитини з тяжкими порушеннями мовлення (основна – 1; 2; 9; 11; 12; 17; додаткова – 7; 8; 14; 17; 26; 38; 41).

4. Особливості виховної роботи у спеціальному закладі для дітей з тяжкими порушеннями мовлення (основна - 2; 13; додаткова – 2; 4; 8; 31; 32; 31; 42).

5. Роль вчителя-логопеда у формуванні і розвитку особистості школярів із тяжкими порушеннями мовлення (основна – 2; 9; 18; додаткова – 3; 4; 14; 20; 32; 39).

V. Діагностичне дослідження даних питань

1. Організація та виховання класного колективу у спеціальній та інклюзивній школі (основна – 2; 9; 10; 12; додаткова – 1; 4; 8; 17; 28; 32).

2. Система естетичного виховання школярів із тяжкими порушеннями мовлення (основна — 2; 9; 10, додаткова — 1; 32; 47).

3. Корекція емоційної сфери учнів спеціальної та інклюзивної школи засобами естетичного виховання (основна – 2; 9; 10; додаткова – 1; 32; 47).

4. Особливості фізичного виховання в спеціальній та інклюзивній школі (основна – 2; 9; 10; додаткова — 16; 28).

5. Правове виховання в спеціальній та інклюзивній школі (основна – 2; 10; додаткова – 1; 3; 4; 32).

6. Моральна підготовка учнів спеціальної та інклюзивної школи до сімейного життя (основна -1; 10; додаткова — 5; 25).

7. Екологічне виховання учнів спеціальної та інклюзивної школи (основна — 2; 9; 10; додаткова — 4; 28; 32; 47).

3.5.Рекомендована література

Основна:

1. Бондар В. І. Підготовка учнів допоміжної школи до самостійної трудової діяльності / В. І. Бондар. – К. : Рад. школа, 1988. – 128 с.
2. Болдырев Н. И. Методика воспитательной работы в школе: учеб.пособие для пед. ин-тов / Н.И. Болдырев. – 2.изд., испр. и доп. – М.: Просвещение, 1981. – 222 с.
3. Белкин А. С.Нравственное воспитание учащихся вспомогательной школы: учеб.пособие для пед. ин-тов / А.С. Белкин. – М.: Просвещение, 1977. – 112 с.
4. Вержиховська О. М. Формування моральних якостей у розумово відсталих молодших школярів у позакласній виховній роботі: монографія. / О.М. Вержиховська. – Кам'янець-Подільський: видавець Зволейко Д. Г. 2009. – 228 с.
5. Вержиховська О. М. Теорія і спеціальна методика виховання дітей з вадами мовлення: Навчально-методичний посібник / О.М. Вержиховська, О.М.Бонещка, А.В.Козак. – Кам'янець-Подільський:ТОВ «Друкарня Рута», 2013. – 384 с.
6. Висоцька А. М. Виховна робота. 1-4 класи. Програма для спеціальноїшколи / А. М. Висоцька, А. В. Лапін, Я. Нікітіна // Дефектологія. – 2010. – № 4. – С. 21-26. – Продовж. Поч. див. у № 3 / 2010.
7. Висоцька А. М. Програма для допоміжної школи : орієнтовна тематика виховних заходів (1-4 кл.) / А.М. Висоцька, А.В. Лапін // Дефектологія. – 2011. – № 2. – С. 25-31.
8. Висоцька А.М. Основні напрямки виховної роботи з формування спеціальної поведінки учнів спеціальних шкіл-інтернатів: методичний посібник / А.М. Висоцька, І.І. Івашина. – Черкаси: ЧОІПОПП, 2003. – 31 с.
9. Воспитание и обучение детей во вспомогательной школе : Кн. для учителя / под ред. В.В. Воронковой. – М.: Школа-Пресс, 1994. – 416 с.
10. Выготский Л. С. Собрание сочинений : в 6 т. / Л. С. Выготский; под. ред. Т. А. Власовой. – М.: Педагогика, Т. 5. Основы дефектологии. – 368 с.
11. Воспитательная работа во вспомогательной школе: Пособие для учителей и воспитателей / под ред. В.Ф. Мачихиной. – М. : Просвещение, 1980. – 62 с.
12. Еременко И. Г. Олигофренопедагогика: Учеб. пособие. – К.: Вища школа, 1985. – 327 с.
13. Карпенчук С. Г. Теорія і методика виховання: навч. посіб. / С.Г. Карпенчук. – К.: Вища школа, 1997. – 304 с.
14. Кобзарь Б. С. Учебно-воспитательный процесс в школах и группах продленного дня: методические рекомендации / Б.С. Кобзарь. – К.: Радянська школа, 1982. – 173 с.
15. Концепція громадянського виховання особистості в умовах розвитку української державності // Освіта України. – №37. – 2000. – 9 серп. – С. 6
16. Концепція патріотичного виховання // Воспитательная работа в школе. – 2005. – № 1. – С. 147-154.
17. Липа В. А. Основы коррекционной педагогики: учеб. пособ. / В. А. Липа. – Донецк : Лебідь, 2002. – 327 с.
18. Липа В. А. Психологические основы педагогической коррекции / В. А. Липа. – Донецк: Лебідь, 2000. – 319 с.
19. Луценко В.С. Методические указания к проведению внеклассной профориентационной работы с учащимися младших классов вспомогательной школы / Луценко В.С., Билевич Е.А., Билевич Л.Г. – Славянск: Славянск, 1990. – 180 с.
20. Методика навчання учнів 1-4 класів спеціальної та інклюзивної школи: навч. посіб. / за ред. О. В. Гаврилова. – Кам'янець-Подільський: Друк- Сервіс, 2011. – 312 с.

21. Методика воспитательной работы во вспомогательной школы / под ред. Коротова. – М.: Просвещение, 1990. – 78 с.
22. Методика воспитательной работы : Учеб. пособ. / Л. А. Байкова, Л.К. Гребенкина, О.В. Еремкина.: под. ред. В. А. Сластенина. – 2-е изд. – М.: Академия, 2004. – 143 с.
23. Михайлюк М. Критерії оцінки роботи вихователя школи-інтернату / М. Михайлюк // Дефектологія. – 2000. – № 3. – С. 16-17.
24. Омеляненко В. Л. Теорія і методика виховання: навч. посіб. / В.Л. Омеляненко, А.І. Кузьмінський. – К.: Знання, 2008. – 415 с.
25. Пороцкая Т.И. Работа воспитателя вспомогательной школы. Из опыта работы: кн. для воспитателя / Т.И. Пороцкая. – М.: Просвещение, 1984. – 176 с.
26. Психологические проблемы коррекционной работы во вспомогательной школе / под ред. Ж.И. Шиф, В.Г. Петровой, Т.Н. Головиной. – М.: Педагогика, 1979. – 176 с.
27. Смирнова А.Н. Коррекционно-воспитательная работа учителя вспомогательной школы: Из опыта работы / А.Н. Смирнова. – М.: Просвещение, 1982. – 103 с.
28. Трудове виховання учнів допоміжної школи / під ред. В.І. Бондаря. – К.: Радянська школа, 1984. – 80 с.
29. Турчинская В.Ф. Организация самоподготовки во в/ш-интернате: Методические рекомендации учителю и воспитателю / В.Ф. Турчинская, Н.Ф. Николаев. – К.: Освіта, 1988. – 59 с.

Додаткова:

1. Азаров Ю.П. Искусство воспитывать: книга для учителя / Ю.П. Азаров. – 2-е изд., испр. и доп. – М.: Просвещение, 1985. – 448 с.
2. Амонашвили Ш. А. Здравствуйте, дети! : пособие для учителя / Ш.А. Амонашвили. – 2-е изд. – М.: Просвещение, 1988. – 208с.
3. Бедретдинова С. М. Из опыта работы на уроках музыки во вспомогательной школе / С.М. Бедретдинова // Дефектология. – 1991. – № 3. – С. 38-40.
4. Бедретдинова С.М. Работа с наглядностью на уроках музыки и пения во вспомогательной школе / С.М. Бедретдинова // Дефектология. – 1982. – №4. – С. 23-26.
5. Богданова О. С. Методика воспитательной работы в начальных классах / О.С. Богданова, В.И. Петрова. – 3-е изд., дораб. – М.: Просвещение, 1986. – 192с.
6. Болдырев Н. И. Методика работы классного руководителя: Учеб. пособие по спецкурсу для пед. ин-тов / Н.И. Болдырев. – М.: Просвещение, 1984. – 142 с.
7. Борман Р. Родителям о половом воспитании: О подготовке подростков к браку и формированию семьи: пер. с нем. / Р. Борман, Г. Шилле. – М. : Педагогика, 1979 . – 75 с.
8. Братусь Б. С. Психология, клиника и профилактика раннего алкоголизма / Б. С. Братусь, П. И. Сидоров. – М.: Изд-во МГУ, 1984. – 145 с.
9. Вайнруб Е. М. Оптимизация работоспособности учащихся вспомогательной школы: учеб. метод. пособие / Е.М. Вайнруб, Г.М. Плешкановская. – К.: Радянська школа, 1989. – 97 с.
10. Висоцька А. М. Вивчення практики організації громадянського виховання в молодших класах спеціальної та інклюзивної школи-інтернату / А.М. Висоцька // Дефектологія. – 2003. – № 3. – С. 28-31.
11. Висоцька А. М. Основні завдання, форми і методи громадянського виховання учнів з обмеженими інтелектуальними можливостями / А.М. Висоцька // Дефектологія. – 2005. – №3. – С. 34-36.
12. Висоцька А. М. Організація корекційно-виховних занять із розумово відсталими школярами / А.М. Висоцька // Дефектологія. – 2012. – № 1. – С. 14-17.
13. Виховання культури поведінки в учнів спеціальної та інклюзивної школи. Методичні рекомендації / Укл. Хоружая. – К.: Освіта, 1983. – 81 с.
14. Вихователю про психологію та педагогіку сексуального розвитку дітей / за ред. Т.В.Говорун. – К.: ІЗМН, 1996. – 100 с.

15. Влайкова К. В. Включение родителей в коррекционно-развивающий процесс как одна из форм работы по повышению родительской компетентности / К.В. Влайкова // Воспитание и обучение детей с нарушениями развития. – 2010. – № 4. – С. 55-57.
16. Воспитательная работа во вспомогательной школе / под ред. Дульнева Г.М. – М.: Просвещение, 1989. – 92 с.
17. Долгобородова Н. П. Воспитание учащихся вспомогательной школы. / Н.П. Долгобородова, Н. А. Лялин, И.Д. Пик. – М.: Просвещение, 1968. – 144 с.
18. Дмитрієва І. В. Шляхи естетичного виховання школярів із тяжкими порушеннями мовлення / І. В. Дмитрієва // Дефектологія. – 2006. – № 3. – С. 35-39.
19. Дульнев Г.М. Учебно-воспитательная работа во вспомогательной школе: Пособие для учителей / под ред. Т.А. Власовой и В.Г. Петровой. – М.: Просвещение, 1981. – 176 с.
20. Еременко И.Г. Познавательные возможности учащихся вспомогательной школы. / И. Г. Еременко. – К.: Радянська школа, 1972. – 132 с.
21. Злобин Л.М. Психология воспитания. / Л.М. Злобин. – М.: Педагогика, 1991. – 140 с.
22. Капустин А.И. Формирование понятий у учащихся на основе чувственного и рационального познания / А.И. Капустин. – Славянск: Славянск, 1982. – 120 с.
23. Квітка Н. О. Особливості естетичної вихованості молодших школярів спеціальних шкіл-інтернатів / Н. О. Квітка // Дефектологія. – 2004. – № 1. – С. 34-36.
24. Кіндрат К. Й. Позакласна виховна робота в початкових класах / К.П. Кіндрат. – К.: Радянська школа, 1964. – 105 с.
25. Коломинский Н. Л. Развитие личности учащихся вспомогательной школы / Н. Л. Коломинский. – К. : Советская школа, 1978. – 87 с.
26. Козленко Н.А. Физическое воспитание учащихся вспомогательной школы / Н.А. Козленко. – К.: Радянська школа, 1987. – 127 с.
27. Круть М. Організація самостійної діяльності учнів спеціальної та інклюзивної школи / М. Круть // Дефектологія. – 2002. – № 3. – С. 48-51.
28. Лазарева В.К. Музыкально-ритмические занятия на уроках пения и музыки в начальных классах вспомогательной школы / В.К. Лазарева // Дефектология. – 1990. – № 5. – С. 28.
29. Лапін А. Громадянське спрямування трудового виховання в спеціальній та інклюзивній школі / А. Лапін // Дефектологія. – 2004. – №3. – С.33-37.
30. Левицький В.Е. Статеве виховання учнів молодших класів (гендерний підхід). Навчально-методичний посібник./ В. Е. Левицький. – Кам'янець-Подільський: ПП Мошинський В.С., 2007. – 108 с.
31. Лубовский В. И. Развитие словесной регуляции действий у детей (в норме и патологии); / В. И. Лубовский. Науч.-исслед. ин-т дефектологии Акад. пед. наук СССР. – М.: Педагогика, 1978. – 224 с.
32. Ляшенко А.М. Шляхи підвищення ефективності самопідготовки учнів з тяжкими порушеннями мовлення / А.М. Ляшенко. – К. : Освіта, 1979. – 85 с.
33. Ляшенко О.М. Організація керівництва самопідготовкою в умовах допоміжного навчання // Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка / за ред. О.В. Гаврилова, В.І. Співака. – Вип. XVII в двох частинах, частина 2. Серія: соціально-педагогічна. – Кам'янець-Подільський: Медобори-2006, 2011. – 348 с. – С. 130-136.
34. Ляшенко О.О. Теоретичні засади правового виховання дітей з вадами інтелектуального розвитку: сутність, структурна організація, динаміка формування // Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка / за ред. О.В. Гаврилова, В.І. Співака. – Вип. XVII в двох частинах, частина 2. Серія: соціально-педагогічна. – Кам'янець-Подільський: Медобори-2006, 2011. – 348 с. – С. 136-143.

35. Матвеева М.П. Коррекційна робота в системі освіти дітей з вадами розумового розвитку: Навч.-метод. посіб. / М.П. Матвеева, С.П. Миронова. – Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський Державний університет, 2005. – 164 с.
36. Методичний лист про застосування заохочень і покарань у спеціальній та інклюзивній школі / укл. Хоружая. – К.: Освіта, 1967. – 45 с.
37. Миронова С. П. Олігофренопедагогіка. Компактний навчальний курс: навч. посіб. / С. П. Миронова. - Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський Державний університет, ред-но – вид. від., 2008. – 204 с.
38. Миронова С. П Статеве виховання у спеціальній та інклюзивній школі: посібник для вчителів і вихователів / С. П. Миронова, М. П. Матвеева. - Кам'янець-Подільський : 1996. – 30 с.
39. Мирский С.Д. Методика профессионально-трудового обучения во вспомогательной школе-интернате / С.Д. Мирский. – М. : Педагогика, 1983. – 138 с.
40. Михайлова С.А. Формирование нравственно-этических представлений учащихся 7-10 классов школ УШ вида путем организации беседы с элементами дискуссии / С. А. Михайлова // Воспитание и обучение детей с нарушениями развития. – 2010. – № 2 . – С. 31-34.
41. Основы педагогического мастерства / учеб. пособие для мед. спец. вузов / под ред. И. А. Зязюна. М.: Просвещение, 1989. – 302 с.
42. Практикум по возрастной педагогике / под ред. Петровского. – М. : Просвещение, 1990. – 90 с.
43. Психология социальной работы / под. ред. М.А. Гуменко. – СПб. : Питер, 2002. – 352 с.
44. Психолого-педагогічні основи корекційної роботи в спеціальній та інклюзивній школі. Хрестоматія: навч. посіб. / за ред. С.П. Миронової. - Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський Державний університет, інф.-вид-ий. від., 2004. – 220 с.
45. Сексуальне виховання підлітків та молоді зі зниженим інтелектом / Н. Бастун, С. Лукомська. – К. : Держсоцслужба, 2007. – 80 с.
46. Синев В. Н. Введение в специальность дефектологию: учеб. пособ. / В.Н. Синев, Г.Н. Коберник. – К.: Вища школа.1984. – 143 с.
47. Сухомлинский В.А. Методика воспитания коллектива. – М.: Педагогика, 1981. – 150 с.
48. Стожок Л.С. Экологическое воспитание учащихся вспомогательной школы. – М.: Педагогика, 1991. – 180 с.
49. Турчинська В.Ф. Теорія і методика виховної роботи в допоміжній школі: програми педагогічних інститутів / В.Ф. Турчинська. – К.: Освіта, 1992. – 56 с.
50. Эстетическое воспитание школьников: вопр. теор.и метод. / под ред. М.Д. Таборидзе. – М.: Педагогика, 1988. – 104 с.
51. Эстетическое воспитание во вспомогательной школе / под ред. Т.Н. Головиной. – М.: Просвещение, 1972. – 104 с.

16.Інформаційні ресурси

Корисні ресурси Інтернету із зазначенням адрес сайтів

1. Навчально-методичний комплекс дисципліни «Основи теорії і методики виховної роботи».

2. Корисні ресурси Інтернету:

http://rudocs.exdat.com/docs/index-19071.html	Обучение и воспитание детей во вспомогательной школе: Пособие для учителей и студентов дефектолог. ф-тов пед. ин-тов/ под ред. В.В. Воронковой —
---	--

	М.: Школа-Пресс, 1994. — 416 с.
http://bestlessons.at.ua/index/navchannya_ta_rozvitok_ditej_z_porushennjami_rozumovogo_rozvitku/0-313	сценарії виховних справ, які проводяться у дошкільних, загальноосвітніх та позашкільних навчальних закладах, програми виховної роботи, методичні рекомендації, розробки заходів просвітницької діяльності, програми діагностичної та корекційно-розвивальної роботи з дітьми з порушеннями розумового розвитку
http://vospitatel.at.ua/index/planuvannya_vikhovnoji_roboti/0-123/	програма для календарного планування роботи вихователя школи-інтернату та зразок написання календарного плану
http://vospitatel.at.ua/load/katalog_fajliv/samopidgotovka_v_dopomizhnij_shkoli_internati/16	Відео матеріали проведення самопідготовки у спеціальній та інклюзивній школі
http://www.krok.org.ua/progr-ukr.php	Програми та методичні рекомендації для дітей з особливими потребами на сайті МОНМС України

РОЗДІЛ 4. ЗАСОБИ ДІАГНОСТИКИ ЯКОСТІ ВИЩОЇ ОСВІТИ

4.1.Завдання вхідного і поточного контролю з відповідного модуля

Модульна контрольна робота з дисципліни проводиться після кожного модуля, включає 3 питання та виконується у письмовій формі. Її мета написання – виявити рівень теоретичних знань та практичних умінь і навичок студентів з відповідних модулів дисципліни.

Модульна контрольна робота №1 Сучасні проблеми виховної роботи в спеціальній та інклюзивній школі, характеристика основних напрямків виховання розумово відсталих молодших та старших школярів.

1. Охарактеризуйте поняття „виховання”, „вихованість”, назвіть підходи у системі виховання.
2. Охарактеризуйте процес виховання у спеціальній та інклюзивній школі.
3. Охарактеризуйте мету виховання у спеціальній та інклюзивній школі, її різноманітну характеристику згідно до станів особистісного розвитку дитини.

4. Назвіть основні завдання виховання учнів спеціальної та інклюзивної школи.
5. Опишіть категорії основних цілей в когнітивній, мотиваційній і психомоторно-регулятивній галузі. Наведіть приклад.
6. Назвіть принципи виховання дітей з тяжкими порушеннями мовлення різних вікових груп та умови ефективного здійснення виховного впливу на особистість
7. Охарактеризуйте основні компоненти системи виховного процесу.
8. Порівняйте принципи, мету та форми виховання учнів спеціальної і загальноосвітньої школи.
9. Дайте порівняльну характеристику завдань і напрямків виховної роботи в загальноосвітній і спеціальній та інклюзивній школах.
10. Обґрунтуйте необхідність спеціальної системи виховання учнів з тяжкими порушеннями мовлення
11. Як виховна робота впливає на корекцію недоліків психофізичного розвитку дітей з тяжкими порушеннями мовлення?
12. Дайте визначення термінам: “громадянськість”, “громадянське виховання”, “громадська культура”, „громадянська освіта”, назвіть підходи громадянського виховання.
13. Проаналізуйте зміст, принципи, мету, завдання, форми громадянського виховання.
14. Вкажіть особливості громадянського виховання учнів спеціальної та інклюзивної школи.
15. Розкрийте поняття: „національне виховання”, „національна культура”, „народність”, назвіть підходи національного виховання.
16. Назвіть актуальні проблеми національного виховання учнів спеціальної та інклюзивної школи.
17. Дайте визначення термінам: „розумове виховання”, „інтелектуальний розвиток”, „інтелектуальна культура”, „культура мислення”, „навички мисленнєвої діяльності”.
18. Особливості розумового виховання учнів спеціальної та інклюзивної школи.
19. Охарактеризуйте шляхи стимулювання мотивації навчання учнів з тяжкими порушеннями мовлення.
20. Охарактеризуйте зміст розумового виховання. Назвіть вимоги до виховання у процесі розумового виховання.
21. Основна сутність фізичного виховання учнів спеціальної та інклюзивної школи, його характеристика.
22. Основні засоби, методи, форми, принципи фізичного виховання учнів спеціальної та інклюзивної школи.
23. Корекційна спрямованість фізичного виховання учнів спеціальної та інклюзивної школи.
24. Значення трудового виховання в корекції психофізичних недоліків учнів спеціальної та інклюзивної школи.
25. Зміст, форми і завдання трудового виховання на весь період навчання учнів з тяжкими порушеннями мовлення.
26. Методика індивідуального й диференційованого підходу в процесі трудового виховання учнів з тяжкими порушеннями мовлення.
27. Корекційна спрямованість трудового виховання учнів спеціальної та інклюзивної школи.
28. Дати визначення понять „етика”, „мораль”, „норми моральності”, „моральні цінності”, „моральний ідеал”, „моральна поведінка”, „моральне виховання”, „моральна вихованість”, „моральні принципи” тощо.
29. Характеристика процесу морального виховання учнів спеціальної та інклюзивної школи.
30. Назвіть мету, форми, засоби, принципи та завдання морального виховання учнів

спеціальної та інклюзивної школи.

31. Охарактеризуйте умови морального розвитку учнів спеціальної та інклюзивної школи у процесі морального виховання.

32. Естетичне виховання учнів спеціальної та інклюзивної школи.

33. Своєрідність естетичного сприймання учнів з тяжкими порушеннями мовлення.

34. Організація музичного виховання в спеціальній та інклюзивній школі.

35. Умови успіху музично-естетичного виховання учнів в спеціальній та інклюзивній школі.

36. Назвіть умови спільної роботи школи і сім'ї щодо установаження єдності діяльності, забезпечення наступності, погодженості, установаження єдиного режиму при вихованні дитини з тяжкими порушеннями мовлення.

37. Назвіть типові помилки сімейного виховання та шляхи подолання недоліків сімейного виховання дітей з тяжкими порушеннями мовлення.

38. Назвіть функції батьків по відношенню до дитини з тяжкими порушеннями мовлення, до спеціальної та інклюзивної школи.

39. Охарактеризуйте специфіку консультування батьків дітей з тяжкими порушеннями мовлення.

40. Охарактеризуйте класні, групові та індивідуальні форми роботи з батьками.

Модульна контрольна робота №2: Методики вивчення та формування особистості учнів з тяжкими порушеннями мовлення. Організація і методика позакласної виховної роботи у спеціальній та інклюзивній школі.

1. Дайте визначення понять: "особистість", "колектив", "вихованість", "мотиваційна сфера учня", "саморегуляція", "самоуправління" тощо.

2. Особливості виявлення вихованості особистості й колективу в процесі корекційно-виховного впливу.

3. Дайте характеристику уявлень учнів з тяжкими порушеннями мовлення про правила культури поведінки (молодших класів та старших класів).

4. Порівняйте механізм становлення особистості і розвитку її світогляду.

5. Охарактеризуйте взаємозв'язок діагностики особистості і планування виховної роботи в спеціальній та інклюзивній школі.

6. Назвіть структуру планів в загальноосвітніх та спеціальних школах.

7. Охарактеризуйте види планів виховної роботи спеціальної та інклюзивної школи.

8. Назвіть основні методи переконання в спеціальній та інклюзивній школі.

9. Методика застосування інформаційного методу в спеціальній та інклюзивній школі.

10. Особливості застосування пошукової діяльності в спеціальній та інклюзивній школі.

11. Назвіть методи педагогічного переконання, які можна застосувати в спеціальній та інклюзивній та в загальноосвітній школі. Порівняйте їх.

12. Дайте визначення таким поняттям, як „етична бесіда”, „дискусія”. Порівняйте ці два поняття.

13. Специфіка підготовки педагога до проведення етичної бесіди, дискусії.

14. Методика проведення етичної бесіди в спеціальній та інклюзивній школі.

15. Характеристика послідовностей запитань в етичній бесіді.

16. Назвіть форми проведення дискусії. Назвіть основні види пошукової діяльності

17. Дайте характеристику методу педагогічна вимога. Наведіть конкретні приклади вимог і вкажіть різницю.

18. Дайте характеристику методу перспективи в спеціальній та інклюзивній школі. Порівняйте використання методу перспективи в загальноосвітній і спеціальних школах.

19. Визначте типові помилки при використанні методів заохочення і покарання в спеціальній та інклюзивній школі.
20. Дайте характеристику методам заохочень та покарань. Назвіть їх види, форми та доцільність використання у виховному процесі спеціальної та інклюзивної школи.
21. Характеристика застосування методів переконання в спеціальній та інклюзивній школі.
22. Характеристика застосування інформаційного методу в спеціальній та інклюзивній школі.
23. Характеристика застосування методу взаємної освіти в спеціальній та інклюзивній школі.
24. Специфіка планування виховної роботи у спеціальній та інклюзивній школі.
25. Застосування результатів діагностики у плануванні та проведенні корекційно-виховної роботи у спеціальній та інклюзивній школі.
26. Планування роботи вихователя, види планів.
27. Планування роботи класного керівника, види планів.
28. Дайте характеристику календарного плану і вкажіть розділи, які можуть бути у плані.
29. Охарактеризуйте структуру календарного плану виховної роботи різних класів.
30. Охарактеризуйте структуру поточного плану виховної роботи різних класів.
31. Організація й методика виховної роботи в позаурочний час у спеціальній та інклюзивній школі.
32. Цілі корекційного завдання позакласної діяльності учнів (масові, групові, індивідуальні).
33. Організація позакласної роботи в молодших класах спеціальної та інклюзивної школи.
34. Форми організації позакласної діяльності учнів спеціальної та інклюзивної школи.
35. Режим дня, його особливості для розвитку дітей з тяжкими порушеннями мовлення.
36. Методика організації роботи гуртків в спеціальній та інклюзивній школі, її корекційна спрямованість.
37. Методика роботи спортивних секцій у спеціальній та інклюзивній школі.
38. Методика роботи художньої самодіяльності і дитячих театрів.
39. Методика проведення екскурсії в спеціальній та інклюзивній школі (молодші і старші класи).
40. Урахування фізіологічних, вікових і генологічних особливостей, структури дефекту учнів при визначенні розумових і фізичних навантажень в позаурочний час.
41. Порівняльна характеристика позакласної виховної роботи в загальноосвітніх та спеціальних школах.
42. Проведення масових позакласних заходів в спеціальній та інклюзивній школі.
43. Особливості виконання домашніх завдань учнями під час самопідготовки.
44. Диференційований підхід до організації самопідготовки учнів спеціальної та інклюзивної школи. Тривалість самопідготовки.
45. Охарактеризуйте корекційно-виховне значення самопідготовки в спеціальній та інклюзивній школі.
46. Назвіть умови праці учнів з тяжкими порушеннями мовлення під час самопідготовки.
47. Назвіть відомі фази зміни працездатності учнів .
48. Порівняйте динаміку працездатності учнів з тяжкими порушеннями мовлення на уроці та під час самопідготовки.
49. Проаналізуйте самостійну роботу учнів під час самопідготовки.
50. Проаналізуйте взаємозв'язок у роботі вихователя і вчителя.

4.2. Паке́т контро́льних тестових завдань

Тестові завдання з навчальної дисципліни “Теорія і спеціальна методика виховання дітей з особливостями інтелектуального розвитку” укладені відповідно до навчальної програми дисципліни. Мета тестового контролю рівня знань студентів – оцінка рівня засвоєння навчального матеріалу з трьох модулів дисципліни:

Модуль 1. Сучасні проблеми виховної роботи в спеціальній та інклюзивній школі , характеристика основних напрямків виховання розумово відсталих молодших та старших школярів.

Модуль 2: Методики вивчення та формування особистості учнів з тяжкими порушеннями мовлення. Організація і методика позакласної виховної роботи у спеціальній та інклюзивній школі.

Загальна тривалість роботи студентів визначається із розрахунку - 1 хв. на відповідь на кожне тестове завдання. Кожне питання оцінюється 2 балами та правильність відповідей від кількості тестових завдань, наданих студенту визначається за нижче поданою шкалою.

Бали нарахування відповідей	Оцінка
90-100	відмінно
75-89	добре
60-74	задовільно
менш ніж 59	незадовільно

Завдання мають по чотири варіанти відповідей. У кожному завданні лише один варіант відповідей правильний. Необхідно обрати правильний варіант відповіді та позначити його у бланку відповідей.

1. Виховання це:

а) процес передачі історичного досвіду новим поколінням; вплив на свідомість людини з метою формування відповідних установок, цінних орієнтацій, що забезпечують необхідні умови для її розвитку, підготовки до суспільного життя і діяльності;

б) діяльність з метою передачі новим поколінням суспільно-історичного досвіду; планомірний і цілеспрямований вплив на свідомість і поведінку людини з метою формування відповідних установок, понять, принципів, ціннісних орієнтацій, що забезпечують необхідні умови для її розвитку, підготовки до суспільного життя і трудової діяльності;

в) діяльність з метою передачі новим поколінням суспільно-історичного та діяльнісного досвіду; планомірний і цілеспрямований вплив на поведінку людини з метою формування своєрідних установок, понять, принципів, ціннісних орієнтацій, що забезпечують необхідні умови для її розвитку, підготовки до суспільного життя і діяльності.

2. Мета виховання – основа виховної системи, яка має:

а) суспільний характер, відзначається системністю та конкретизованістю;

б) суспільний характер, відзначається універсальністю і чіткою конкретизованістю;

в) соціальне замовлення, визначається універсальністю і спрямованістю.

3. Результативність виховного процесу – завершальний етап системи виховання – це:

а) певний рівень досягнення мети виховання прогнозованих цілей, завдань, ефект якого визначається на основі вивчення результату;

б) своєрідний рівень виконання мети виховання, запланованих завдань, ефект яких визначається на основі досягнення результату;

в) певний рівень досягнення мети виховання, прогнозованих цілей, завдань, які дають змогу отримати результат виховного впливу.

4. До когнітивної галузі відносяться цілі від запам'ятовування і відтворення до розв'язання проблеми, у процесі яких слід:

а) отримувати знання, вміння і навички, будувати їх нові поєднання з відповідними методами, способами дії;

б) затвердити необхідні знання, навички, будувати нові поєднання їх із вже відомими ідеями, методами, процедурами, вимагаючи створення нового;

в) переосмислювати наявні знання, будувати нові поєднання їх із вже відомими ідеями, методами, процедурами, включаючи створення нового.

5. До афективної (емоційно-ціннісної) галузі належать цілі формування емоційно-особистісного ставлення до:

а) явищ навколишнього світу, починаючи від простого сприйняття, інтересу, готовності реагувати до засвоєння ціннісних орієнтацій і ставлень, життєвого їх виявлення;

б) явищ навколишнього світу, починаючи від простого аналізу, готовності сприйняти, до засвоєння ціннісних орієнтацій і ставлень життєвого виявлення їх;

в) явищ довкілля, починаючи від зацікавленості, прагнення засвоїти життєві характеристики.

6. Принцип індивідуалізації включає наступні педагогічні умови, що забезпечують виховний вплив, а саме:

а) розвиток здібностей і нахилів особистості, урахування в процесі виховання вікових та індивідуальних особливостей дитини;

б) розвиток здібностей, нахилів, таланту, властивостей характеру особистості, урахування в процесі виховання вікових та індивідуальних властивостей дитини;

в) розвиток таланту і властивостей характеру особистості, урахування в процесі виховання вікових та індивідуальних особливостей дитини.

7. Принцип гуманізації включає наступні педагогічні умови, що забезпечують виховний вплив, а саме:

а) гармонію в діяльності педагога, формування навичок керування діяльністю дітей;

б) чуйність, щире турботу про дітей, демократизацію по відношенню до них;

в) чуйність, щире турботу про дітей, гармонію діяльності педагога.

8. Принцип цілісності виховного процесу включає наступні педагогічні умови:

а) досягнення цілісного виховного процесу (школа – сім'я – громадськістю);

б) поєднання впливу школи і сім'ї у процесі виховання;

в) досягнення цілісності навчального процесу (школа – сім'я - громадськість).

9. Інтелектуальне (розумове) виховання спрямоване на:

а) розвиток інтелектуальної сфери. Формування поглядів і переконань у особистості;

б) розвиток інтелектуальної культури особистості, становлення у неї навичок і звичок мисленнєвої діяльності;

в) розвиток інтелектуальної культури особистості, пізнавальних мотивів, навичок мисленнєвої діяльності, культури мислення, раціональної організації навчальної праці.

10. Моральне виховання включає:

а) формування моральної свідомості, почуттів;

б) формування моральних знань та діяльності;

в) формування моральної свідомості, почуттів, поведінки.

11. Моральні цінності – одна із форм:

а) виявлення моральних ставлень суспільства;

б) виявлення значення особистості;

в) виявлення гідності особистості.

12. Моральна свідомість включає:

а) моральні переживання, ставлення, уміння;

б) моральні знання, поняття, уявлення, погляди, ідеали, усвідомлення, моральне мислення, пам'яті;

в) моральні уміння, навички, поняття, уявлення, знання.

13. Моральна діяльність включає:

а) моральні уміння, поняття, уявлення, погляди;

- б) моральні навички, звички, мотиви, переживання, погляди;
  - в) моральні уміння, навички, звички, мотиви, потреби, характер.
14. Основні засоби фізичного виховання:
- а) природні фактори, гігієнічні умови праці, побут, ігри;
  - б) фізичні вправи, природні фактори, гігієнічні умови праці і побут;
  - в) ігри, фізичні вправи, природні фактори.
15. Метод – це:
- а) шлях, спосіб досягнення різних цілей;
  - б) шлях, спосіб виконання цілей і мети;
  - в) шлях, спосіб досягнення передбаченої мети.
16. Бесіда – це метод:
- а) за допомогою якого здійснюється процес спілкування;
  - б) за допомогою якого проходить суб'єктивне спілкування;
  - в) за допомогою якого здійснюється колективне спілкування.
17. Дискусія – це метод за допомогою якого здійснюється:
- а) діалог з дітьми;
  - б) спілкування з дітьми з відповідної теми;
  - в) групове обговорення проблеми з метою досягнення істини шляхом зіставлення різних думок.
18. Диспут передбачає:
- а) діалог з дітьми;
  - б) зіткнення різних, інколи прямо протилежних точок зору з метою обговорення тексту;
  - в) обговорення будь-яких питань, проблеми з метою правильного їх розв'язання.
19. Методи організації діяльності школярів, спілкування та формування позитивного досвіду суспільної поведінки включають методи:
- а) привчання і тренування, педагогічна вимога, громадська думка, метод прогнозування, виховуючі ситуації;
  - б) уміння, потребу, пораду, довір'я, перспективу, вербальні ситуації;
  - в) тренування, педагогічної вимоги, громадської думки, довір'я, перспективу.
20. Педагогічна вимога – це метод педагогічного впливу, за допомогою якого педагог:
- а) виправляє дії дітей, виявляє ті чи інші якості;
  - б) викликає і стимулює чи припиняє і гальмує ті чи інші дії людей, виявлення у них тих чи інших якостей;
  - в) виправляє і спрямовує ті чи інші дії дітей, виявляє відповідні якості.
21. Громадська думка – це система загальних суджень людей, яка виникає в процесі їхньої діяльності і спілкування і виражає:
- а) зацікавленість до діяльності;
  - б) ставлення до подій, явищ і докільля;
  - в) аналіз людиною тих чи інших ситуацій.
22. Прогнозування – це передбачення на:
- а) близьку перспективу;
  - б) далеку перспективу;
  - в) перспективу.
23. Виховуючі ситуації – це спеціально організовані педагогічні умови з метою:
- а) виявлення чи формування в процесі життєдіяльності діяльності школярів системи відповідних ставлень;
  - б) набуття педагогічного спрямування;
  - в) формування у школярів системи своєрідних відносин з однолітками.
24. Методи педагогічного емоційного стимулювання включають:
- а) методи і засоби стимулювання різнопланової діяльності школярів та формування їхнього морального досвіду;

- б) методи і засоби стимулювання інтелектуальної сфери особистості;
  - в) засоби стимулювання інтелектуальної сфери особистості та методи стимулювання різнопланової діяльності школярів та формування їхнього морального досвіду.
25. До методів виховання належать:
- а) метод вправ, методи педагогічного та емоційного стимулювання, методи самовиховання, методи переконання;
  - б) методи вимог до виховання, методи вправ, методи стимулювання, методи самовиховання, методи переконання;
  - в) словесні методи, метод вправ, методи стимулювання, методи переконання.
26. До форм організації позакласної роботи можливо віднести наступні:
- а) масова, групова, індивідуальна;
  - б) масова, гурткова, індивідуальна;
  - в) масова, гурткова, самостійна.
27. Групова форма організації позакласної роботи включає:
- а) заняття суспільного характеру, студії, секції, гуртки;
  - б) заняття студії, гуртків, команд, розваги, змагання;
  - в) заняття гуртків, студій, команд, загонів, секцій.
28. Масова форма позакласної роботи включає:
- а) заняття суспільного характеру, гуртки, студії, культпоходи;
  - б) заняття суспільного характеру, вечори, ранки, олімпіади, культпоходи, масові ігри, розваги, змагання;
  - в) заняття суспільного характеру, вечори, ранки, олімпіади розваги.
29. Метод привчання та тренування включає:
- а) пораду, довір'я, уміння, навички;
  - б) уміння, навички, звички, пораду;
  - в) уміння, навички, звичку, потребу.
30. При характеристиці емоційної сфери особистості педагог повинен бачити такі стани у дітей:
- а) втома, перевтома, стрес, напруженість, монотомія, афективний стан;
  - б) втома, перевтома, стрес, аутомія, загальмованість;
  - в) перевтома, стрес, дискомфорт, монотонність, втома.
31. До форм стресу відносять:
- а) фізіологічний стрес, психологічний стрес;
  - б) емоційна напруженість, педагогічний стрес;
  - в) монотомія, афективний стан.
32. Емоційна напруженість має дві форми:
- а) гальмівна, збудження;
  - б) гальмівна, імпульсивна;
  - в) збудження, імпульсивна.
33. Переконання застосовується шляхом наступних словесних впливів:
- а) зауваження, порада, прохання, етична бесіда;
  - б) порада, прохання, зауваження, осуд;
  - в) порада, прохання, зауваження, побажання, осуд.
34. До форм диспуту відносять:
- а) диспут-бесіда, диспут-дискусія, диспут-лекція.
  - б) диспут-дискусія, диспут-прохання, диспут-лекція.
  - в) диспут-лекція, диспут-дискусія, власне диспут.
35. До джерел морального переконання відносяться:
- а) навчальні програми, підручники, твори, засоби масової інформації, особистий приклад дорослих;
  - б) програми, посібники, приклад батьків, педагогів, старших товаришів, диспут;
  - в) засоби масової інформації, диспут, дискусія, твори.

36. Інформаційний метод забезпечує передачу учням знань, ідей, фактів, шляхом:
- передачі та опрацюванням педагогом інформації, організації самостійної роботи студентів;
  - повідомлення систематичної наукової інформації дітям, реалізація її самостійної роботи;
  - повідомлення тих чи інших відомостей педагогом, реалізація під його керівництвом самостійної роботи учнів з джерелами інформації.
37. Пошуковий метод допомагає включенню дітей в:
- колективний пошук інформації;
  - самостійне отримання знань з різних джерел і обробки цієї інформації;
  - обробка і отримання інформації від викладачів.
38. Дискусійний метод збуджує учнів до обмірковування та обміну думками за тими чи іншими актуальними питаннями, до:
- самостійної виробки правильної точки зору при участі і допомозі учнів ;
  - колективної виробки правильної точки зору при участі і допомозі вчителів;
  - організацій власної діяльності за допомогою вчителів.
39. Для проведення пошукової діяльності з учнями певного класу проводять:
- екскурсії, свята, ранки, туризм, краєзнавчу роботу;
  - свята, розваги, краєзнавчу роботу, шкільні музеї;
  - екскурсії, краєзнавчу роботу, туризм, краєзнавчі гуртки, організацію шкільних музеїв.
40. Для організації дискусій потрібно:
- визначення цілей і теми дискусії; збір інформації; упорядкування, інтерпретація і спільна оцінка одержаної в ході обговорення інформації; підведення підсумків;
  - визначення цілей і мети дискусії; збір інформації; вироблення рішення; підведення підсумків;
  - встановлення теми дискусії; збір інформації; упорядкування, інтерпретація і спільна оцінка одержаної в ході обговорення інформації.
41. Метод прикладу – це:
- спосіб для наслідування;
  - засіб наслідування;
  - форма наслідування.
42. Самопідготовка – це:
- самостійна робота учнів з підготовки домашнього завдання;
  - самостійна підготовка учнями завдань з метою поглиблення знань, закріплення навичок;
  - режимний момент навчально-виховної діяльності учнів .
43. Виконання домашнього завдання відбувається за наступними етапами:
- підготовча частина, самостійна робота учнів , підсумки;
  - підготовча частина, розв'язання педагогом домашнього завдання, самостійна робота учнів , підсумки;
  - підготовча частина, роз'яснення педагогом, підсумки.
44. До форм організації самопідготовки відносяться:
- індивідуально-масова, фронтально-індивідуальна, фронтальна, фронтально-самостійна, самостійна;
  - індивідуальна, фронтально-індивідуальна, фронтальна, фронтально-самостійна, самостійна;
  - індивідуально-самостійна, фронтально-самостійна, самостійна, фронтальна.
45. До гуртків художньої самодіяльності можна віднести:
- природничий, географічний, хоровий, танцювальний, ляльковий театр, гурток художнього слова, тощо;

- б) хоровий, танцювальний, ляльковий та дитячий театр, художнього слова та декламування та ін.;
- в) хоровий, танцювальний, природничий, театральний, художній та ін.
46. Технологія – це:
- а) засоби, методи реалізації педагогічних ідей;
- б) методи, форми та способи впровадження педагогічних ідей;
- в) конкретні способи, прийоми реалізації педагогічних ідей.
47. Розумове виховання включає такі складові:
- а) розвиток інтелектуальної сфери; формування поглядів, відношень, переконань; організація раціональної навчальної діяльності;
- б) розвиток здібностей та чуттєвого пізнання, формування переконань, сприйняття, уяви; організація раціональної навчальної діяльності;
- в) розвиток інтелектуальної сфери особистості; формування відносин та переконань; становлення світогляду особистості.
48. До громадянського виховання відноситься конкретно-історичний підхід, який дає змогу врахувати:
- а) історичні умови членів суспільства, що формує завдання громадянського виховання;
- б) наукові позиції членів суспільства, що формує завдання громадянського виховання;
- в) особистісні умови членів суспільства, що формує завдання громадянського виховання.
49. Одним із положень змісту національного виховання виступає:
- а) становлення працездатності у людини;
- б) формування дбайливого ставлення до довкілля;
- в) виявлення моральності людини.
50. До психомоторної галузі виховання можливо віднести розвиток у особистості:
- а) навичок письма;
- б) рухових маніпуляцій та діяльності;
- в) мовленнєвих навичок.

Зразок бланку відповідей на тестові завдання

№ теста	Відповідь
1.	а)

4.3. Програма семестрового екзамену

До програми семестрового екзамену з дисципліни “Спеціальна теорія і методика виховання” включені найважливіші питання корекційно-виховної роботи в спеціальній та інклюзивній школі, а також теоретико-практична підготовка студентів до іспиту передбачає обов’язкову самостійну роботу студентів, виконання індивідуальних науково-дослідних завдань, відвідування допоміжних шкіл та зв’язок з педагогічною практикою.

Мета семестрового екзамену – перевірка у майбутніх педагогів концентрованих уявлень про складні проблеми виховної роботи у спеціальній та інклюзивній школі, основні шляхи їх розв’язання; сформованості знань, вмій та навичок з теорії і спеціальної методики виховної роботи з дітьми з тяжкими порушеннями мовлення.

Програма навчальної дисципліни складається з таких змістових модулів:

1. Сучасні проблеми виховної роботи в спеціальній та інклюзивній школі, характеристика основних напрямків виховання молодших та старших школярів з тяжкими порушеннями мовлення

2. Методики вивчення та формування особистості учнів з тяжкими порушеннями мовлення Організація і методика позакласної виховної роботи у спеціальній та інклюзивній школі.

Питання до семестрового екзамену

1. Зміст, основні напрямки та форми організації виховної роботи у спеціальній та інклюзивній школі.
2. Охарактеризуйте принципи організації виховного процесу.
3. Охарактеризуйте основні компоненти системи виховного процесу
4. Охарактеризуйте категорії виховних цілей у когнітивній галузі.
5. Охарактеризуйте категорії виховних цілей у емотивній галузі
6. Охарактеризуйте категорії виховних цілей у психомоторно-регулятивній галузі
7. Громадянське виховання учнів спеціальної та інклюзивної школи.
8. Національне виховання учнів спеціальної та інклюзивної школи
9. Розумове виховання учнів спеціальної та інклюзивної школи
10. Фізичне виховання учнів спеціальної та інклюзивної школи
11. Трудове виховання учнів спеціальної та інклюзивної школи
12. Моральне виховання учнів спеціальної та інклюзивної школи
13. Естетичне виховання учнів спеціальної та інклюзивної школи
14. Музичне виховання учнів спеціальної та інклюзивної школи
15. Назвіть умови виховання учнів з тяжкими порушеннями мовлення у сім’ї.
16. Специфіка консультування батьків дітей з тяжкими порушеннями мовлення.
17. Завдання педагогічної діагностики особистості та колективу
18. Вихованість учнів, її характеристика
19. Назвіть показники і критерії оцінки вихованості учнів спеціальної та інклюзивної школи.
20. Охарактеризуйте знання, які необхідні для визначення у дітей з тяжкими порушеннями мовлення молодших класів розвитку моральних якостей
21. Назвіть етапи впровадження методів самовиховання особистості
22. Застосування результатів діагностики у плануванні і проведенні корекційно-виховної роботи у спеціальній та інклюзивній школі
23. Планування виховної роботи у спеціальній та інклюзивній школі.
24. Планування роботи вихователя, види планів.
25. Планування роботи класного керівника, види планів
26. Роль і головне призначення методики переконання в роботі вихователя спеціальної та інклюзивної школи
27. Основні методи формування свідомості та переконання у дітей з тяжкими порушеннями мовлення.
28. Використання інформаційного методу у спеціальній та інклюзивній школі

29. Методика проведення з учнями етичних бесід у спеціальній та інклюзивній школі
30. Використання пошукового методу у спеціальній та інклюзивній школі.
31. Методика проведення дискусії з учнями спеціальної та інклюзивної школи
32. Використання методу взаємної освіти у спеціальній та інклюзивній школі
33. Характеристика методів організації педагогічної стимулюючої діяльності школярів
34. Назвіть загальні правила застосування методів педагогічного стимулювання у спеціальній та інклюзивній школі.
35. Використання методів привчання і тренування у спеціальній та інклюзивній школі
36. Використання методу педагогічної вимоги у спеціальній та інклюзивній школі
37. Особливості використання методу громадської думки в спеціальній та інклюзивній школі.
38. Використання методу прогнозування у спеціальній та інклюзивній школі.
39. Методика використання виховуючих ситуацій в роботі з дітьми із важкими порушеннями мовлення.
40. Особливості використання заохочень та покарань в педагогічному процесі спеціальної та інклюзивної школи
41. Особливості позакласної роботи в спеціальній та інклюзивній школі.
42. Форми позакласної діяльності учнів.
43. Методика організації гурткової роботи в спеціальній та інклюзивній школі.
44. Методика роботи спортивних секцій в спеціальній та інклюзивній школі
45. Методика організації гуртків художньої самодіяльності та театрів.
46. Охарактеризуйте специфіку проведення екскурсій з учнями
47. Охарактеризуйте корекційно-виховне значення самопідготовки у спеціальній та інклюзивній школі.
48. Організація самопідготовки учнів спеціальної та інклюзивної школи.
49. Назвіть структуру виконання домашніх завдань під час проведення самопідготовки у спеціальній та інклюзивній школі.
50. Назвіть форми організації самопідготовки у спеціальній та інклюзивній школі.

Додатки

Додаток А.

ТЕМАТИКА ЕТИЧНИХ БЕСІД

1-3 класи:

4. Ми любимо свою Батьківщину.
5. Поговоримо про чистоту і здоров'я людини.
6. Ви прийшли до магазину.
7. Чому необхідно трудитися.

4-6 класи.

4. Режим дня у твоєму житті.
5. Що означає бути добрим?
6. Що таке праця?
7. Друзі пізнаються в біді.

7-9 класи.

1. Для чого потрібно приносити користь людям?
2. Усі роботи добрі – вибирай на смак.
3. Як можливо виправляти свою поведінку.
4. Що таке дружба і приятелювання?
5. Закон і ми.

СХЕМА ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНОГО АНАЛІЗУ ЗАНЯТТЯ

1. Загальні відомості про заняття.

Назва заняття, рік навчання, тема заняття, мета заняття, план заняття, обладнання.

2. Загальна характеристика мети заняття.

- Визначення тематики мети заняття, її відповідність до програми спеціального дитячого садочка.

- Інформування дітей про тематику і мету заняття.

- Сприйняття дітьми з важкими розладами мовлення мети і завдань заняття.

- Актуалізація уваги на готовність дефектолога, вихователя і дітей до заняття.

3. Визначення типу і структури занять, їх характеристика:

- Доцільність вибору даного типу занять при досяганні мети і поставлених занять.

- Місце відповідного типу занять в системі інших занять з даної тематики.

- Відповідність структури занять даному типу занять (послідовність розташування елементів заняття), регламентація в часі, роль кожного етапу у виконанні навчальних, вихованих та корекційних завдань.

4. Аналіз змісту заняття.

- Відповідність змісту матеріалу науковим знанням.

- Відповідність мети – змісту заняття психофізіологічним, індивідуальним та віковим особливостям дітей.

- Використання індивідуального та диференційованого підходу під час дефектологічних занять.

- Зв'язок матеріалу з заняттям, практикою, досвідом учнів з важкими розладами мовлення.

- Виховна та корекцій спрямованість матеріалу занять.

5. Аналіз форм методів та прийомів навчання на занятті.

- Поєднання методів навчання під час заняття (словесних, наочних, практичних).

- Своєрідність використання дефектологом методичних прийомів в процесі роботи.

- Форми організації діяльності учнів під час заняття.

6. Аналіз суб'єкт-суб'єктної діяльності під час заняття.

- Активність дефектолога під час заняття, вміння організувати та зацікавити групу на різних етапах роботи, педагогічний такт, етика педагога.

- Активність та зацікавленість дітей з важкими розладами мовлення, особливості їхньої діяльності та поведінки під час заняття, ставлення дітей до вчителя, до діяльності.
- Своєрідність використання фізкультхвилинок та логопедичних вправ у процесі заняття, їх призначення.

7. Висновки про ефективність проведення заняття даного типу.

- Позитивні та негативні сторони заняття.
- Рекомендації щодо поліпшення заняття.

ОРІЄНТОВНА СХЕМА АНАЛІЗУ ВИХОВНОГО ЗАХОДУ

Загальні відомості про виховний захід (клас, місце проведення).

Тема і мета виховного заходу.

Форма проведення (година класного керівника, учнівський вечір, зустріч, екскурсія та ін.).

Актуальність виховного заходу та його відповідність потребам та інтересам дошкільникам з важкими розладами мовлення, рівню їх розвитку, віковим та психофізичним особливостям.

Попередня підготовка до заходу:

- залучення до його підготовки учнів.
- наявність і якість плану проведення заходу.
- підготовка наочних посібників до заходу.

Проведення заходу:

- дохідливість і переконливість розкриття теми і змісту заходу;
- врахування вікових особливостей дітей та їх інтересу;
- доцільність і ефективність застосованих методів виховання під час проведення заходу, забезпечення організаційної чіткості, емоційності у його проведенні;
- участь дітей у проведенні заходу, їх поведінка, увага, інтерес, дисципліна;
- використання матеріалів з життя класу, з найближчого оточення учнів;
- ефективність використання обладнання : наочних посібників, технічних засобів та ін.
- підсумки проведеного виховного заходу;
- етика поведінки студента-практиканта (уміння володіти аудиторією, викликати інтерес, активізувати учнів; тон, педагогічний такт, зовнішній вигляд, культура мовлення, міміка, жести).

Загальні висновки про захід:

- виховна цінність заходу;
- методичні помилки та недоліки у підготовці та проведенні виховного заходу, їх причини та шляхи усунення.

СХЕМА АНАЛІЗУ ПЕДАГОГІЧНОЇ СИТУАЦІЇ

1. Опис педагогічної ситуації (місце виконання, учасники, реакції учасників).
2. Передумови виникнення педагогічної ситуації.
3. Внутрішні і зовнішні умови виникнення педагогічної ситуації.
4. Спонтанність виникнення педагогічних ситуацій, або її свідомо підготовленість педагогом.
5. Ставлення педагога до ситуації, його дії, варіанти її вирішення.
6. Пізнавальна цінність ситуації для її учасників.
7. Ваша власна точка зору з приводу позитивних та негативних сторін даної ситуації.

Додаток Д.

Додаток Ж.

ОРІЄНТОВНА СХЕМА АНАЛІЗУ ВИХОВНОГО ЗАХОДУ В СПЕЦІАЛЬНІЙ ТА ІНКЛЮЗИВНІЙ ШКОЛІ

1. Визначення тематики виховного заходу, її актуальність.
2. Характеристика мети виховного заходу (виховна, пізнавальна, розвиваюча та корекційна).
3. Форма, у якій проводиться виховний захід (дискусія, етична бесіда, екскурсія, змагання, тощо), її доцільність.
4. Попередня підготовка до проведення виховного заходу : ознайомлення учнів з темою і метою виховного заходу, залучення і зацікавлення школярів до підготовчої роботи, підбір та систематизація педагогом інформаційних джерел, наочності, обладнання, технічних засобів, оформлення приміщення.
5. Вступна частина виховного заходу : активізація та зацікавлення учнів з важкими розладами мовлення до виховного заходу, психологічний настрій, мотивація спільної діяльності вчителя й учнів у виховному заході.
6. Основна частина: послідовність, доступність, зрозумілість, виразність та емоційність проведення заходу; застосування різних методів та методичних прийомів під час виховної години; залучення учнів до самостійної цілеспрямованої діяльності.
7. Відповідність змісту методів і прийомів роботи меті виховного заходу, їх педагогічна доцільність та результативність.
8. Заключна частина заходу: рівень сприйняття учнями з важкими розладами мовлення використаного матеріалу, наочних і практичних посібників; усвідомлення загальних висновків; емоційний настрій після виховного заходу.
9. Педагогічна майстерність вчителя, вихователя (стиль педагогічного спілкування і взаємовідносин, педагогічний такт, організаторські вміння, культура мовленнєвої діяльності, організація учнів на різні види діяльності, тощо).
10. Виділення позитивних і негативних сторін виховного заходу. Пропозиції щодо його покращення.

Глосарій

Абілітація - первинне формування функцій і здібностей у дітей раннього віку з проблемами розвитку за рахунок створення спеціальних умов.

Аморальність - характеристика поглядів, лінії поведінки і способу життя особистості, а також політики, яку проводять корумповані політична група чи партія, що виявляють нігілістичне ставлення до суспільства і насамперед до загальнолюдських норм моралі.

Афективний стан - сильний і короточасний емоційний стан, пов'язаний з різними змінами важливих для суб'єкта обставин, який виявляється у змінах у внутрішніх органах; рухових проявах; проявах станів внутрішнього конфлікту, суперечності між бажаннями, прагненнями, вимогами та можливостями.

Бесіда - метод, за допомогою якого здійснюється процес спілкування, це джерело взаємин між об'єктами і суб'єктами виконання в процесі колективної чи індивідуальної діяльності.

Відвертість — моральна якість, яка характеризує особистість і її вчинки, виражається в тому, що людина робить і говорить те, в правильність чого вона вірить, діє заради тих міркувань, в яких вона готова признатися сама собі.

Ввічливість — характеризує людину, для якої повага до людей стала повсякденною нормою поведінки і звичним способом поводження з оточенням.

Великодушність — така форма виявлення людяності в повсякденних взаємовідносинах людей, при якій гуманність переважає міру загальноприйнятих норм чи проявляється по відношенню до того, хто її не зовсім заслуговує.

Вимогливість — висунення високих моральних вимог до людини і визнання її відповідальності за їхнє виконання.

Витримка — моральна якість, в якій знаходять конкретні прояви володіння самим собою; включає: уміння людини підкорити свої дії досягненню поставленої цілі, здатність переборювати труднощі, здійснювати контроль над своїми почуттями, приглушувати в собі роздратування, песимістичний чи, навпаки, авантюристичний настрій під час зіткнення з навколишнім опором.

Відповідальність — властивість особистості, яка характеризується прагненням і умінням оцінити свою поведінку з точки зору користі чи шкоди для суспільства, поєднувати свої вчинки з вимогами, що існують у суспільстві, нормами, законами, співвідносити потреби з реальними можливостями.

Вірність — незмінність і постійність по відношенню до людей і до справи, у виконанні обов'язку, у відданості обраним принципам і моральному ідеалу.

Виховання - передача досвіду суспільних стосунків і формування духовної сфери особистості. Використовується як у широкому (соціальному, педагогічному), так і вузькому розумінні.

Виховні ситуації - це спеціальні організаційні педагогічні умови з метою виявлення чи формування у процесі життєдіяльності школярів системи відповідних ставлень.

Втома - синдром дискомфорту, зокрема поява негативних емоцій типу роздратованості, нервозності, апатії, відчуття безсилля, агресивності

Гальмівна емоційна напруженість - загальмованість рухової діяльності, активності, важкості сприйняття, нездатності переключити увагу на інший вид діяльності.

Гра - один із видів діяльності людини, який виник історично, полягає у відтворенні дій дорослих і стосунків між ними, і виступає засобом всебічного виховання дитини.

Гідність - сукупність високих соціально-моральних якостей людини, а також оцінка їх самою особистістю й громадською думкою.

Громадська думка - це система загальних суджень людей, яка виникає у процесі їхньої діяльності та спілкування, виражає ставлення до різних явищ, подій довкілля, які становлять загальний інтерес дітей.

Групові форми організації позакласної діяльності - це такі форми організації (гуртки, секції, художня самодіяльність, лялькових театрів тощо), які охоплюють діяльність відповідної групи дітей.

Діти з порушеннями (вадами) психофізичного розвитку діти, що мають фізичні і (або) психічні порушення, які відображаються на усьому психофізичному розвитку дитини і перешкоджають засвоєнню нею соціо-культурного досвіду без спеціально створених умов. У якості синонімів використовують: діти, що потребують корекції психофізичного розвитку; аномальні діти; діти з особливими освітніми потребами; неповносправні діти.

Дискусійний метод - організація процесу обмірковування та обміну думками за тими чи іншими актуальними питаннями, до колективного вироблення правильної точки зору за участі та допомоги вчителів.

Дискусія - це метод, за допомогою якого здійснюється групове обговорення проблеми з метою досягнення істини шляхом зіставлення різних точок зору.

Диспут - обмін думками, одна з традиційних і широко практикованих форм, як метод дискусії знаходить повне своє вираження у процесі мовленнєвої діяльності дітей.

Добродійність — узагальнена характеристика позитивних стійких моральних якостей особистості: підкреслює дійову форму засвоєння добра (добродіяти — робити добро) на протигагу звичайному знанню принципів, які **не** роблять людину добродійною.

Духовність — специфічна людська якість, яка характеризує мотивацію і *суть* поведінки особистості, не притаманні ні тварині, ні моделюючим діям людини. Духовність — позиція ціннісної свідомості, властива всім її формам.

Етична бесіда - це засіб залучення учнів до обговорення, аналізу вчинків і вироблення моральних оцінок і суджень

Індивідуальні форми організації позакласної діяльності це такі форми організації (індивідуальні заняття з художнього читання, вишивання, співу, гри на музичних інструментах тощо), які створюють позитивні умови для розвитку індивідуальних можливостей дітей, включення їх у колективні форми праці шляхом розвитку їх пізнавальних можливостей, самостійності та ініціативи.

Заохочення - це такий вплив на особистість, який визначає спосіб вираження суспільної позитивної оцінки поведінки і діяльності окремої особистості чи колективу.

Змагання - метод стимулювання діяльності, який забезпечує успіх і цілеспрямованість у процесі роботи, відчуття товариства, взаємодопомоги, що реалізується шляхом обліку і порівняння результатів спільної діяльності і заохочення її учасників.

Золоте правило — одна із давніх нормативних вимог, яка виражає загальнолюдський зміст моральності. її найбільш поширене формулювання: «(не) чини відносно інших так, як ти (не) хотів би, щоб вони чинили відносно тебе».

Імпульсна емоційна напруженість - надмірне підвищення активності, поява нав'язливих рухів, хаотичність уваги, несталість думок, емоційна не врівноваженість, збудливість, постійний прояв агресивного стану.

Індивідуальна форма організації самопідготовки - це індивідуальні встановлення порядку та самостійне виконання дитиною завдань з тих чи інших уроків під час самопідготовки.

Інклюзивна освіта - це система освітніх послуг, що ґрунтується на принципі забезпечення основного права дітей на освіту та права навчати за місцем проживання, і передбачає навчання дитини з особливостями психофізичного розвитку в умовах загальноосвітнього закладу.

Інклюзія - це політика й процес, що дає можливість всім дітям брати участь у всіх програмах. Головний принцип інклюзії: рівні можливості для кожного.

Інтеграція - включення дитини з вадами психофізичного розвитку в середовище здорових людей у процесі навчання, виховання, праці, проведений вільного часу.

Інформаційний метод - це організація педагогом передачі учням знані, шляхом переконання їх або підбору відповідних книг, творів мистецтва пі ознайомлення дітей з ними.

Корекційна освіта - освіта у спеціальних закладах (школи, класи, реабілітаційні центри), яка надається фахівцями і містить навчальний, виховний і корекційний компоненти.

Корекційна робота - це діяльність, спрямована на поліпшення процесії» розвитку і соціалізації дитини, послаблення або подолання її психофізичних вад у процесі навчання і виховання з метою максимально можливого розвитку її особистості та підготовки до самостійного життя.

Корекція (від лат. *correction* - виправлення) - система педагогічних, психологічних і медичних заходів, спрямованих на послаблення і (або) подолання вад психофізичного розвитку розумово відсталих учнів у процесі навчання і виховання з метою максимально можливого розвитку їхньої особистості. У вузькому розумінні цей термін означає поліпшення, виправлення вади.

Лекція - це значне за обсягом і тривалістю повідомлення про будь-які явища, факти, події (використовують в старших класах).

Масові форми організації позакласної діяльності - це такі форми організації (виховні свята, змагання, виставки робіт дітей тощо), які охоплюють діяльність великої кількості дітей.

Метод громадської думки - це метод педагогічного впливу на створення суспільно корисної, активної діяльності вихованців і формування на цій основі моральних якостей шляхом моральної оцінки з боку організаційно згуртованого колективу.

Метод взаємної освіти - залучення учнів до активної пропаганди отриманих ними знань серед своїх однолітків і в більш широкому соціальному оточенні.

Методи організації педагогічної діяльності школярів, спілкування та формування позитивного досвіду суспільної поведінки - це проектування, на безпосередньому рівні, у процесі виховання, різних видів діяльності людей, їх взаємин та емоційних станів з оточуючими, організація їх у процесі спілкування.

Методи педагогічного стимулювання - це реальні стосунки людей, які об'єднані одним колективом, єдиними спрямуваннями, загальною відповідальністю.

Метод педагогічної вимоги - це метод педагогічного вливу, за допомогою якого педагог викликає і стимулює, чи припиняє і гальмує ті чи інші дії людей, виявлення у них певних якостей.

Метод прогнозування - це передбачення на перспективу, прагнення особистості до майбутнього, до здійснення мсти, цілі, ідеї, проекту.

Навчання — цілеспрямована взаємодія вчителя і учнів, у процесі якої засвоюються знання, формуються уміння й навички.

Нумерація - сукупність прийомів називання і позначення чисел з допомогою слів-числівників (усна нумерація) і спеціальних знаків (письмова нумерація).

Освіта - результат завершеного навчання.

Перевтома - крайня форма хронічної втоми, цей стан потребує спеціального лікування.

Покарання - це такий вплив на особистість, який визначає спосіб вираження суспільної негативної оцінки поведінки і діяльності окремої особистості чи колективу, що суперечать нормам суспільної поведінки і призводить до постійного неухильно наслідування.

Пошуковий метод - організація допомоги дітям включитись у самостійне отримання знань з різних джерел і обробки цієї інформації.

Праця у спеціальній та інклюзивній школі - спеціальна організація навчання та виховання учнів, що забезпечує систему знань, умінь і навичок господарчої та побутової діяльності, політехнічну освіту, допрофесійну підготовку. Зміст, організація та методика навчання на цих уроках спрямовані на ознайомлення школярів спеціальної та інклюзивної школи: з технікою, технологією, організацією сучасного виробництва, формування системи конкретних трудових вмінь і навичок, розвиток технічної творчості, виховання культури праці, сумлінного ставлення до неї, виявлення і розвиток нахилів до певної трудової діяльності

Принциповість — позитивна якість особистості, яка керується у своїй поведінці принципами, внутрішніми переконаннями, чітко дотримується і послідовно відстоює їх у теорії і на практиці.

Реабілітація застосування цілого комплексу заходів медичного, соціального, освітнього та професійного характеру з метою підготовки або перепідготовки індивідуума до найвищого рівня його функціональних здібностей.

Розповідь - це коротке живе повідомлення про будь-які явища, факти, події.

Самопідготовка - це самостійна робота учнів з підготовки домашніх навчальних завдань з метою поглиблення знань, закріплення умінь і навичок, отриманих на уроці під

керівництвом вихователя в школах та групах продовженого дня. Самостійна форма організації самопідготовки передбачає повне самостійне визначення та виконання дітьми домашнього завдання.

Скромність — характеризує особистість з точки зору ставлення до оточуючих і самої себе, являється в тому, що людина не визнає за собою ніяких переваг чи особливих прав, добровільно підкоряє себе вимогам суспільної дисципліни, обмежує свої власні потреби матеріальними умовами, що існують у суспільстві, ставиться до всіх людей з повагою, виявляє нагальну терпимість до дрібних недоліків людей, якщо ці недоліки торкаються лише її власних інтересів, і водночас критично ставиться до своїх власних заслуг і недоліків.

Сміливість — характеризує здатність людини долати в собі почуття страху, невпевненості в успіху, сумнів перед труднощами і несприятливими для неї наслідками.

Совість — категорія етики, яка виражає міцний зв'язок моралі і людської особистості і характеризує здатність особистості здійснювати моральний самоконтроль, самостійно формулювати для себе виконання і здійснювати самооцінку власних вчинків; виявлення моральної самосвідомості особистості.

Спеціальний (корекційний) освітній заклад - освітній заклад, створений для дітей з порушеннями психофізичного розвитку.

Спеціальні умови для одержання освіти (спеціальні освітні умови) - умови навчання (виховання), в тому числі спеціальні освітні програми і методи навчання, індивідуальні ТЗН і середовище життєдіяльності, а також педагогічні, медичні, соціальні та інші послуги, без яких є неможливим (ускладненим) засвоєння загальноосвітніх і професійних освітніх програм особами з порушеннями психофізичного розвитку.

Стрес - це специфічна адаптаційна реакція організму на дію експериментального фактору, а саме - мобілізація захисних реакцій організму дитини на негативний подразник.

Трудове виховання у спеціальній та інклюзивній школі - система виховного впливу, яка передбачає залучення учнів до трудової діяльності з метою формування позитивного ставлення до праці та людей праці; здійснення корекції та компенсації вад розумового і фізичного розвитку; готовності учнів виконувати посильну працю; утримання в належному стані робочого місця і інструментів; вироблення навичок попередньої підготовки до виконання трудових завдань; якісне виконання роботи, заощадливе ставлення до матеріалів; уміння доводити роботу до кінця. Складовою частиною системи трудового виховання учнів з порушеним інтелектом є заняття з ручної праці

Формування - процес становлення людини як соціальної істоти під впливом багатьох факторів - екологічних, соціальних, економічних, психологічних, політичних та ін.

Формування морального досвіду це звернення педагога до власного, набутого в процесі життя і виховання, досвіду дитини.

Фронтальна форма організації самопідготовки це повідомлення вихователем етапів послідовності виконання усних і письмових завдань і відповідного предмета та виконання під його керівництвом.

Фронтально-індивідуальна форма організації самопідготовки це індивідуальне встановлення дитиною порядку виконання завдань з тих чи інших уроків під час самопідготовки та подальше фронтальне їх обговорення, самоперевірку та взаємоперевірку за методичними вказівками та під контролем вихователя.

Фронтально-самостійна форма організації самопідготовки - це самостійне визначення дітьми послідовності виконання домашнього завдання, темпу роботи за загальними вказівками та індивідуальною допомогою вихователя.

Чесність — відображує одну із важливих вимог моральності. Включає правдивість, принциповість, вірність прийнятим зобов'язанням, суб'єктивну переконаність у вірності справі, що здійснюється, широсердність перед іншими і самим собою щодо тих мотивів, якими людина керується, визнання і дотримання прав інших людей на те, що їм законно належить.

Чуйність — характеризує ставлення людини до оточуючих. Передбачає турботу про потреби, запити і бажання людей, уважне ставлення до їхніх інтересів, проблем, що їх хвилюють, думок і почуттів.

